

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

**VISEGRÁD KÉSŐ KÖZÉPKORI VÁROS
TÖRÉNETE ÉS HELYRAJZA**

Mészáros Orsolya

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

2008

„Én Mészáros Orsolya teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be, és azt nem utasították el.”

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

I. fejezet. TANULMÁNY

1. Bevezetés. *Castrum és civitas*

1.1. Visegrád: Rezidenciaváros

1.2. Forrásadottságok

1.3. Kutatástörténet

1.4. A tanulmány célkitűzése, felépítése

2. A település kialakulása (1260 körül – 1338)

2.1. A település földrajzi helyzete és kiterjedése, térszemlélet

2.2. A város kialakulása és az udvar Visegrádra költözése

3. A polgárváros

3.1. *Városi szervezet*

3.1.1. Tanács, városi vezetőréteg

3.1.2. Oklevélkiadás, pecsétek

3.1.3. A városi tanács működése

3.2. *Városi polgárság és gazdaság*

3.2.1. Kézműves polgárok

3.2.2. Mezőgazdaság, kereskedelem

3.3. *Egyházak*

3.3.1. Szűz Mária plébániatemplom

3.3.2. Szent László kolostor

3.3.3. Szűz Mária ferences kolostor

3.3.4. Királyi kápolnák

3.3.5. Kont Miklós házi kápolnája

3.3.6. A városi templomok régészeti adatai (Fő utca, Széchenyi utca)

3.4. *Kiváltságlevél kérdése*

3.5. *A város hanyatlása az udvar elköltözése után*

4. Helyrajz és városi ingatlanforgalom

4.1. *Városrészek, házcsoportok*

4.1.1. Magyar városi házcsoportok

4.1.2. Német városi házak

4.1.3. 1370 utáni házcsoportok

4.1.4. Telkek, helyrajzi adat nélkül	
4.1.5. Régészetiileg azonosítható házcsoportok	
4.2. <i>Utak, háztípusok, telektartozékok</i>	
4.2.1. Utcanevek, utcavonalak	
4.2.2. Háztípusok az oklevelekben, értékük	
4.2.3. Háztípusok a régészeti megfigyelések alapján	
4.3. <i>Morfológia és topográfia</i>	
4.3.1. A középkori város képe, városszerkezet	
4.3.2. Városrészek lokalizálása	
4.3.3. Épületek és telekrendszer	
4.4. <i>Familiaritás és nemesi háztulajdon Visegrádon: a nemesi házbirtoklás vázlata</i>	
5. Befejezés	

II. fejezet: ADATTÁR

1. Oklevéltár	
2. Telekkönyv Rekonstrukció	
3. Polgár Névjegyzék	
4. Régészeti Topográfia	

III. fejezet: MUTATÓK, ILLUSZTRÁCIÓK

Rövidítés- és irodalomjegyzék	
Kiadott oklevelek jegyzéke	
Képjegyzék	
Térképek, képek	

ELŐSZÓ

1995 nyarán töltöttem először visegrádi ásatáson néhány hetet, ami egyúttal első ásatási élményem volt. A királyi palota északnyugati szárnyában feltárt I. Károly-kori épületen és hypocaustumán dolgoztam. Az épület padlószintjén heverő aranyforintot ugyan nem én találtam meg, az épület külső vakolatának egy része pedig lezuhant, az ásatás mégis megadta azt az élményt – főleg a hypocaustum bontásával –, amit elképzeltem a régészetről. Ez a több mint egy hónapos időszak döntőnek számít mindabban a munkában, amelynek egyik eredményét az olvasó most kezében tarthatja.

Visegrád jó választás, tudjuk. Az úton-útfélen kibukkanó, már az ásóhegy földbe vetése után is kiforduló leletek, a régészeti gazdagság és a dunakanyari táj, még ha banálisan hangzik is, beoltja az amúgy már gyermekként megálmódott régészszívet. (Akkoriban minden nyáron Szigligetről kiindulva bejártam a Balaton-felvidéki várakat, műemlékeket Édesanyámmal és Édesapámmal, és kis ásóval gyűjtöttem a leleteket, cetlikkel láttam el őket.) Az első igazi ásatás után már egyetemistaként minden nyáron, más ásatások mellett is visszajártam Visegrádra, gyakran télen is leletrendezésre. Ez a Visegrádhoz való vonzódás és talán hűség eredményezte, hogy 2000 táján Szőke Mátyás Múzeumigazgatótól régészeti szakdolgozati témának a város egyik több évtizede feltárt épületét, a Parádi Nándor és Héjj Miklós által ásott Fő u. 32. telek feldolgozását kaptam. A leletek rajzolása, az épület értelmezése során formálódtak a megválaszolandó kérdések, miért speciálisak a leletek, mi volt a funkciója a háznak, miért épp ide építették, milyen más, ehhez hasonló ház volt még Visegrád városban, maradt-e ráutaló írott forrás. Sokat köszönhetek ezekben az években a Pázmány Egyetem Medievisztika szakán hallgatott óráknak, valamint az ELTE Régészet Tanszékén Kubinyi András professzor úrnak, hogy felismerjem, mindezen kérdések mögött a városi topográfia megrajzolásának nagy témája rejlik, az egyes épületek szerepének meghatározása csak ezen belül, illetve ez után következik. Mindez pedig nem lehetséges az írott források nélkül. A régészet szakos diplomamunkám így lassacskán kinőtte magát Anjou-kori városi topográfiává, amelynek végül csak az egyik fejezetét képezte a Fő u. 32. anyagfeldolgozása. Megdöbbentett a felismerés: a középkori város topográfiája mennyire nyitott kérdés, sokan sokféleképp és többnyire csak érintőlegesen említették, egészében, történeti és régészeti szemmel nem kutatták. Sokféle nézet és ráérezés amolyan toposzként létezett a visegrádi városi kutatásokban, anélkül, hogy pontos forrásanyagát,

leleteit ismertük volna. A 2003-ra elkészülő régészeti szakdolgozat egy része volt a teljes késő középkori város és topográfia történetnek, viszonylag nagy anyaggal, ám számos lezáratlan kérdéssel. Kézenfekvőnek tűnt, hogy a doktori disszertáció a teljes, Mohácsig, illetve a török foglalásig terjedő iratanyag és régészeti anyag összegyűjtését és feldolgozását tűzze ki célul.

A régészeti és levéltári gyűjtőmunkát két dolog tette lehetővé. 2002-ben Solymosi László professzor úr biztatására beiratkoztam a Debreceni Egyetem doktori képzésébe, majd 2003-ban a visegrádi Mátyás Király Múzeumban három évre állásba kerültem, mellyel a középkori polgárvárosi ásatások irányítását kaptam feladatul. Több olyan ásatást volt szerencsém ásatásvezetőként vagy munkatársként végigkísérni, amely a városi topográfia adatgyűjtését szolgálta. A Múzeum adattárában található egykori visegrádi ásatások dokumentációja elérhetővé és szabadon kutathatóvá vált számomra, emellett az okleveles anyagot igyekeztem összegyűjteni. Mindkét kutatásnak voltak előzményei. A polgárváros területét az 1950-es évektől ásták időszakosan; emellett a település műemléki és régészeti védettségének aktualizálása is régóta napirenden volt, amelynek során munkatársaim igyekeztek összegyűjteni a védelemre szánt történeti és régészeti emlékeket. A városra vonatkozó írott adatok összeállítása és kiadása Szőke Mátyás elképzelése volt, aki gyűjtötte a városra vonatkozó okleveles emlékeket, később munkám előrehaladtával kéziratos gyűjteményét rendelkezésemre bocsátotta. 1997 őszén az ELTE Régészet Tanszékén Romhányi Beatrix vezetésével indított forrásszeminárium inspirálására Batizi Zoltán kezdett foglalkozni a Börzsöny környéki német etnikumra, így a Visegrád városra is vonatkozó oklevelekkel. A Múzeumtól később Végh András kapott felkérést a visegrádi városi kiadású iratok összeállítására, amelyet 2001-ban elkészített. Miután 2001–2002 környékén a Fő u. 32. ház anyagának feldolgozása közben magam is szisztematikusan gyűjteni és regesztázni kezdtem a városra vonatkozó okleveleket, rendelkezésemre bocsátották saját gyűjtésüket, melyért ezúton mondok köszönetet. A városra vonatkozó okleveles anyagot az Országos Levéltárban, a régészeti és régészeti anyagot a Múzeum adattárában gyűjtöttem, az ásatások rajzos adatait elektronikus formában számítógépre vittem. Ebben kollegáimtól is sok segítséget kaptam, akik a városban történt leletmentéseikről, ásatásaikról számoltak be, melyek ismerete a publikált anyagok mellett óriási előnyt jelentett. 2005–2006-ban egy évet ösztöndíj keretében Firenzében töltöttem, ahol munkahelyem mellett középkori várostörténetre, és a 2004-ben felfedezett visegrádi Mátyás-kori üvegműhelyre gyűjtöttem adatokat és szakirodalmat. Jelen munka az elmúlt évek gyűjtő- és feldolgozó munkájának állomása és eredménye. Korszakhatárait tekintve

lezárt anyag, forrásait és válaszait tekintve azonban sosem lesz az, újabb adatok tisztázhatnak kérdéseket és megdönthetnek állításokat. A régészeti topográfia összeállításakor tűnik ki talán leginkább, mennyire sok kéz és munka eredménye mindaz, ami itt most összeállt, az ismeretek hogyan sokasodtak, rakódtak egymásra, kapcsolódtak össze, hogy egyfajta egészet képezzenek, melyből jelenlegi tudásunk szerint kíséreltem meg egységes képet összeállítani azzal a reménnyel, hogy mindezek a későbbiekben – az adatok, vagy azok híján a logika vagy rekonstrukciós ötletek arányváltozásával – tovább tisztulnak majd.

Szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik munkám és a disszertáció elkészítése során segítségemre voltak. Elsősorban szűk családomnak támogatásáért és állandó biztatásáért, Édesanyámnak szövegrészek olvasásáért és őszinte véleményezéséért.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanáromnak, majd a doktori képzésen mesteremnek, Solymosi László professzornak a kutatómunkában való elindításért, alapos és lelkiismeretes kritikáiért. A dolgozat két opponensének, Tringli Istvánnak és Végh Andrásnak, akik a disszertáció bírálatát szívesen vállalták, hasznos véleményezésükért, másféle szempontokért és új adatokért. A Pázmány Egyetem Medievalisztika Tanszéken tanárainak, Kóta Péternek, Rácz Györgynek, Szovák Kornélnak a középkorkutatásban való tájékozódás, ismeretanyag átadásáért, segítőkészségükért. Gáspár Dorottyanak, a Pázmány Egyetemen tanáromnak, aki 1995-ben a visegrádi ásatáson való munka elindulásában segített. Az ELTE Régészet Tanszékén Kubinyi András professzor úrnak, hogy Solymosi tanár úr mellett iránymutatója volt dolgozatomnak, a történettudomány és a régészet együttes kutatási módszerének, gondolkodásmódjának átadásában. Laszlovszky Józsefnek, aki a dolgozat alakulását a kezdetektől a terepen is végigkövette, hosszú olaszországi tartózkodásom alatt tanácsaival látott el, külföldi szakirodalomra hívta fel a figyelmemet. A visegrádi Mátyás Király Múzeumban elsősorban Szőke Mátyásnak és Buzás Gergelynek, akik munkám során mindvégig támogattak, eredményeimet gondolatébresztő beszélgetésekkel, sőt provokatív vitával segítették, velük együtt Kováts Istvánnak, hogy saját publikálatlan ásatási dokumentációikat rendelkezésemre bocsátották. A Múzeumban régész kollégáimnak, hogy városi megfigyeléseiket osztották meg velem, valamint a Múzeum restaurátorainak, ásatási anyagaim restaurálásáért. A dolgozat véleményezésében Szende Katalinnak és Draskóczy Istvánnak új megközelítésekért és adatokért. A latin szöveg lektorálásáért Neumann Tibornak, Pázmányos barátaimnak új adatokért. Azoknak

a hallgatóknak, akik ásatásaimon együtt dolgoztak velem. A Debreceni Egyetem PhD oktatóinak és munkatársainak, jelenlegi munkahelyemen, a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálaton vezetőimnek és kollegáimnak, hogy a disszertáció megírására szánt időt biztosították, hiányzásom alatt munkámban helyettesítettek.

Végül köszönettel tartozom mindazoknak az oktatóimnak, kollegáimnak és barátaimnak, akik munkámat szakmailag és emberileg támogatták, és azoknak az elődeimnek, akik közölt és közöletlen anyagukat ránk hagyományozták, és a kutatás eredményeit gazdagították.

I. fejezet

TANULMÁNY

BEVEZETÉS. Castrum és civitas

1.1. Visegrád: Rezidenciaváros

Visegrád város jellegéből adódóan különleges helyet foglalt el a magyarországi városok között. Nem a szó hagyományos értelmében polgár város, nem járta végig a várossá fejlődés útját, fejlettsége mindvégig a királyi udvar jelenlététől függött. A város egyedisége a főváros–rezidenciaváros–székváros problémakörében ragadható meg. A királyi székhelyek és rezidenciák vizsgálata kapcsán Kumorovitz L. Bernát ismerte fel az ország centrális régiójának korabeli gondolkodásban való megjelenését, annak a régióknak, amelyet a források „medium regni”-nek neveztek.¹ Ez a „rezidenciátáj” a Magyar Királyság mindenhol elérhető központi helye, a „locus communior regni” is volt, amelynek három sarokkövét a királyi székhelyek alkották: Esztergom, Székesfehérvár, (Ó)Buda. Az Árpádok „utazó királyságának” állomáshelyei között a fő királyi központok: Esztergom egyházi központ, Fehérvár királykoronázó- és temetkezőhely, Óbuda a 13. században nagybőjt idején az uralkodó tartózkodási helye volt, ahol gyakran ítélkezett is. Óbuda szerepét a 13. században a délebbre eső várhegyen felépített Buda vette át, melynek főváros jellege fokozatosan erősödött meg a 13. század végétől.² Ebbe a háromszögbe lépett be Visegrád a 14. század első harmadában.

1323-ban I. Károly Temesvárról Visegrádra helyezte székhelyét,³ és a Duna-parti hospes-településből egyszerre uralkodói igazgatási központ lett. A magyar igazságszolgáltatás központja, a curia regia Visegrádon működött, amellyel kialakult a helyhez kötött, állandó kúriai bírászkodás. Mindez rendkívül jelentős lépés, az udvarban működő hiteleshely vezetése a királyi kápolnaispán feladata lett, s a királyi kápolna intézménye hiteleshelyi, majd politikai funkciója mellett szakrális központ is volt, amely mindig a királyi rezidencián működött, akkor is, ha az nem esett egybe a fővárossal,⁴ illetve ha a király nem tartózkodott otthon. Visegrád tehát azzal, hogy a bíróságok és a kápolna állandó székhelye, a király lakóhelye, rezidenciája lett, sőt udvara az uralkodó távollétében is cselekvő intézményekkel rendelkezett, az ország székhelyévé vált.⁵ A királyi

¹ KUMOROVITZ 1971. 44–53.

² KUBINYI 1999a. 304–305.

³ ENGEL 1988a. 132.

⁴ KUMOROVITZ 1963. 109, 124–125, 127.

⁵ KUBINYI 1999a. 307.

udvar és a bíróságok Visegrádra, mint állandó helyre telepítése vonta maga után, hogy az addig kicsi hospes-település királyi várossá vált. Kiváltságokat kapott, önállóan működő városi tanáccsal rendelkezett, határai kiterjedtek, kőházai épültek. A hospesek, polgárok épületei közé beékelődtek a kormányzati apparátus, a nagybírák, előkelők és familiárisaik házai, akik házaiknál vagy a királyi kúriánál ítélkeztek. A 14. században az addig ambuláns királyi udvar megállapodott, de Visegrád – főleg gazdaságföldrajzi helyzetéből adódóan – mégsem vette fel a minden funkciót betöltő egyedüli főváros szerepét. A főváros Buda maradt, ugyanakkor a főváros és a királyi rezidencia kettőssége, két helyszíne fennmaradt az egész Anjou-korban.⁶ Mindezt jól érzékeltetik az I. Károly temetésével kapcsolatos események. A visegrádi várban elhunyt uralkodó holttestét a halál bekövetkezte utáni napon és az ország előkelőinek összehívása után a temetési menet első állomásaként a városi plébániatemplomba vitték, ahol misét mondtak a halott királyért, és a város leróttá előtte kegyeletét. Csak a visegrádi végtisztesség megadása után szállították a holttestet hajón Budára, ahol a templomban felravatalozták és megsiratták. A díszes halottas menetet itt állították össze, majd a halott királyt Fehérvárra vitték, és ott örök nyugalomra helyezték.⁷ Az Anjou-korban mindvégig, sőt egészen a 15. század elejéig Visegrád királyi székhely maradt, az udvar elköltözésével azonban a település fejlődése megtört. Polgárvárosi intézményei tovább működtek, egészen Mohácsig kimutatható oklevéladó és hivatali tevékenysége, de a város lélekszáma lecsökkent, s a középkor végének időszaka – Mátyás törekvései ellenére – már nem vethető össze az Anjou-kor tevékeny időszakával. A 15. század elején Budán egyesült a főváros és királyi rezidencia szerep, s így az egyszerre szék- és főváros lett.⁸

A történeti kutatásban a rezidencia, rezidenciaváros, székváros, főváros fogalmak funkcionális különbségének, térbeli megjelenésének meghatározása és szabatos definiálásuk egyelőre megoldatlan kérdés. A terminológiai kérdéseken túl ebbe a problémakörbe tartozik a központi, helyhez kötött hatóságok jelenléte, az építészeti-formai megjelenés, a művészeti és kulturális központ szerep, a reprezentáció kérdése, és a minket leginkább foglalkoztató rezidencia és város kapcsolata. A főúri rezidenciák kutatásának legutóbbi eredményei⁹ körülhatárolták a rezidencia többféle szerepét, amelyek uralkodói székhelyek esetében is érvényesek: állandó

⁶ KUBINYI 1999a. 306–308; KUBINYI 2001. 11–22.

⁷ THUROCZI. 156.

⁸ KUBINYI 1999a. 308–312.

⁹ KUBINYI 1987. 87–93; KUBINYI 1999a. 302–304; KOPPÁNY 1999. 13–19, 40–88; VIRÁGOS 2006. 19–24.

lakóhely, temetkezési hely, igazgatási központ, kincs- és levéltár őrzőhelye, egyházi központ. A rezidencia tehát funkcionális értelemben megfelel a székhelynek,¹⁰ ezzel szemben a rezidenciának helyet adó város esetében már nem ennyire könnyű a meghatározás. A német „Residenzstadt” fogalom magyar viszonyokra való átültetésével és fordításával a magyar kutatás óvatos, nem alaptalanul. Rezidenciaváros és székváros, sőt főváros nem egyezik egymással, az első kettő közötti árnyalatnyi különbséget eddig nem finomították. Visegrád esetében talán épp ennek megrajzolása lehetne figyelemre méltó, hiszen a különbség érezhetően jelen van. A 14. században Visegrád az ország székhelye, ahol az állandó bíróságok tartózkodtak, és az udvari arisztokrácia vásárolt lakóházakat, ugyanakkor rezidencia is, hiszen az uralkodó ott „rezideál”, azaz folyamatosan ott tartózkodik. Királyi rezidencia és királyi székhely tehát azonos. A 15. században más a helyzet, a fogalmak elválnak egymástól. Visegrád nem székhely többé, azonban a királyi kúria továbbra is rezidenciának, meglehet inkább mellékrezidenciának minősül. Zsigmond és Mátyás jelentős költségeket fordított a kúria kibővítésére és átalakítására, Zsigmond kolostort alapított a városban álló palota szomszédságában, Mátyás alatt jelentős művészeti központnak minősült¹¹ – nem véletlen tehát Mátyás azon szándéka, hogy a királyi mellékrezidencia melletti várost ismét felfejlessze.¹² Nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a 15. században a királyi korona őrzőhelye a visegrádi vár volt.¹³ Királyi város szerepe tehát a településnek továbbra is megmaradt, annak ellenére, hogy székhelynek már nem minősült. Megkockáztatható tehát, hogy amíg a 14. században a székváros és rezidenciaváros fogalma Visegrád esetében úgy tűnik, fedte egymást, a 15. században már csak rezidenciavárosnak, illetve királyi mellékrezidenciával rendelkező városnak mondható. Hajlok tehát arra, hogy Visegrádot késő középkori szerepének és jellegének meghatározásakor rezidenciavárosnak nevezem. A kérdés tisztázásához (amennyire ez lehetséges) a tanulmány végén térek vissza, amikor a forrásokat és régészeti anyagot elemezve talán elérkezhetünk oda, hogy a város szerepét, működését, helyrajzát, egyházait és ingatlanforgalmát látva mintegy választ adjunk arra a kérdésre, rezidenciaváros volt-e.

Visegrád várostípusba sorolásának nehézségei után következzen a jelen munka tárgya. A késő középkori település, nevezzük akár rezidenciavárosnak vagy székvárosnak magában foglalja

¹⁰ KUBINYI 1999a. 303, 305, 312–313.

¹¹ BUZÁS 2001a. 235–237; 238–241.

¹² VÉGH 2004b. 71–76; valamint alább a 3.5. fejezet.

¹³ RUPP 1870. 43–46; *MediumRegni* 118–123.

tehát a királyi udvart az udvartartásra szolgáló épületekkel és a mellette elhelyezkedő várost a polgári és nemesi épületekkel együtt. Nagyon leegyszerűsítve királyi kúria és királyi város együtteséről van tehát szó. Visegrád tényleges helyrajzát tekintve a királyi udvar épületei közé a Felső- és Alsóvár, illetve a királyi palotának nevezett épületegyüttes számít. A vártól a város földrajzilag elkülönül (alatta van), a palota azonban a városon belül épült fel, annak szerves részét képezte. (Az általánosan elterjedt palota-fogalom feltehetően az 1366-ban adott pápai búcsúengedélyből származik, ahol először említették meg a királyi palotát.¹⁴ Az oklevelek és főleg a krónikairodalomban megjelenik a palota fogalom, de az okleveles anyagban talán gyakoribb a királyi kúria.¹⁵ A korszakban a királyi kúria ugyanúgy vonatkozhatott a várra, mint a palotára. A városon belüli épületkomplexumra vonatkozó „palota” kezdetei összemosódnak a város korai történetével.) A palotát a várostól csak kronológiai határok választják szét. A városban eredendően polgári, majd számos nemesi ház, és néhány királyi tulajdonban lévő ház állt, ezért összességében – nemcsak lakosai, de intézményei miatt is – polgárvárosnak nevezhető. A korabeli források túlnyomórészt *civitas*nak, majd a 15. századtól keverten *civitas*nak és *oppidum*nak írják. Úgy vélem, a polgárvárosnak a teljes Visegrád településen belüli fogalmi elkülönítése mind jogilag, mind topográfiailag megállja a helyét, ugyanis a polgárváros (*civitas*) és a királyi kúria (*curia, castrum, residentia, stb.*) együttese alkotja azt a modernkori várostipológiai terminust, amelyet rezidencia- vagy székvárosnak nevezünk. Jelen munka célja a polgárváros feldolgozása írott és régészeti forrásai alapján. A vár és a palota a polgárvárosnak a királyi udvarral való kapcsolatában jelenik csak meg.

1.2. Forrásadottságok

A fennmaradt okleveles anyag csak töredéke az eredetinek, a város levéltára elpusztult. A városi tanács által kiadott oklevelekből 1280 és 1541 között 18 maradt meg. A 18 oklevélen kívül fennmaradt, városra vonatkozó iratok legnagyobb hányada városi ingatlanforgalomra: telekadományra, adásvételre, házcserére, zálogba vetésre, bérbeadásra, elidegenítéstől való eltiltásra, telekviszaváltásra vonatkozó oklevél. Adalék minden olyan apró adat, amely a város történetére és helyrajzára bármilyen más módon vonatkozik. Ide tartoznak a háznál („in domo Vissegradiensi”) keltezők, polgárokat említő iratok, amelyek a legtöbb esetben nem visegrádi

¹⁴ Oklevéltár: 60. szám.

¹⁵ A palatiumra: KUBINYI 1992. 55–64; továbbá alább a 3.3.4. Királyi kápolnák fejezetben.

témában születtek (tanúskodás, peres ügy más birtokon, stb.) Gazdasági jellegű iratok, melyekből csak a 15. század végéről maradt fenn néhány, főleg más településekkel együtt viselt vámperekre és vámfizetési kötelezettségre vonatkozóan. Nem kizárt a Mohács utáni forrásokban késő középkorra vonatkozó adatok előkerülése. Az egyházakat illetően tizedjegyzékek, visitációs jegyzék, pápai bullák, supplicatiók őriztek meg adatokat. Az elbeszélő források csak néhány esetben vonatkoznak a polgárváros történetére vagy helyrajzára. A Visegrád várost érintő oklevelek döntő hányada az Országos Levéltár gyűjteményét képezi. Nagy részük a Zichy család levéltárában maradt fenn, ezek jobbra a 14. század első feléig, illetve a század második harmadáig tartó időszak ingatlanforgalmát érintik. A század közepétől egészen a korszak végéig a kamarai levéltár Neo-regestrata acta iratai őriznek számos ide vonatkozó oklevelet. Elszórtan az Esterházy hercegi ág Repositoriumában, és a Batthyány-levéltárban (Acta Antiqua, Miscellanea, körmendi iratok), az esztergomi Prímási Levéltárban (Acta Radicalia) és az esztergomi székeskáptalani levéltárban maradtak emlékek. A többi adat nagyon elszórt, családi és hiteleshelyi iratok között maradtak meg. A külföldi levéltárakban Bártfán és Eperjesen őriznek néhány 15–16. század fordulójáról való, a városi tanácsok közötti levélváltás emlékeit, amelyek fotómásolata Budapesten elérhető. Nem kizárt azonban egyéb, Visegrádra vonatkozó iratok ottléte. A Bécsben őrzött Erdődy család galgóczi ágának irattárában van néhány Visegrádot érintő kiadott oklevél, de itt is felbukkanhatnak ismeretlen adatok. Ugyanez a helyzet a körmendi Batthyány levéltár Himfiana állagával, amelynek egy része külföldi magántulajdonban van, jelenleg nem hozzáférhető.¹⁶ A kereskedelmi adatokat tekintve lehetséges, hogy Pozsony város és Bécs város levéltárában több, a dunai vámról, s köztük a visegrádiakra vonatkozó adat található.

Az Országos Levéltár mellett alkalmam adódott olaszországi levéltárakban is adatot gyűjteni. A Vatikáni Levéltárban sikerült néhány, eddig csak regesztából ismert, egyházakra vonatkozó szöveget pontosítani. Itt további adatok előkerülése várható. A Modenában őrzött Estei Hippolit esztergomi számadáskönyvekben több, Visegrádra vonatkozó bejegyzést találtam, egyiküknek régészeti vonatkozása is van. A Hippolit-iratok egy része az MTA Kézirattárában másolatban hozzáférhető.

¹⁶ Az Oklevéltár két oklevelét (31, 40. szám) 1944-ben a körmendi Batthyány levéltárában, a Himfiana állagából másolták le. Az eredetiek előkerülésével szövegük pontosítható lenne.

A gyűjtőmunkában nagy segítségemre volt a MOL középkori forrásainak elektronikus adatbázisa,¹⁷ a két Anjou-kori és a Zsigmond-kori regesztagyűjtemény. Mivel a településre, helyrajzra vonatkozó utalások, kisebb adatok előkerülése teljesen esetleges, könnyen lehet, hogy újabb, ingatlanforgalomra vagy más, polgárvárosra vonatkozó iratok kerülnek majd elő. Elsősorban az Anjou-kori oklevéltár további köteteinek szerkesztésekor várható ilyen. A jelen munkához felhasznált okleveles anyag gyűjtését 2008. április végével lezártam.

Az általam ismert adatok időbeli szórtsága többé-kevésbé mutatja a város korszakait. A legtöbb adat az 1330-as és 1420-as évek közötti időből maradt fenn, majd jóval kisebb számban az 1470-as évektől a 16. század elejéig tartó időszakban. A 15. század derekáról szinte egyáltalán nincs városra vonatkozó irat.

A régészeti leletanyag nem tagolja ennyire a várostörténetet. A feltárt lakóházak és régészeti rétegek a vizsgált, mintegy 250 éves időszakon belül több periódust mutatnak, de általánosságban azt tükrözik, hogy az épületek folyamatosan lakottak voltak. A 15. század közepén, mely a források szerint a település egyértelmű hanyatlásának, sőt elnéptelenedésének időszaka, a régészeti leletanyag egyáltalán nem ritkul. A késő középkori város területén az 1950-es években kezdtek ásásokat. A városi csatornázások során végzett megfigyelésektől kezdve az egyes telkek részterületének ásatásán át a nagy felületű feltárásokig folytak munkák a városban, ezért a városra vonatkozó régészeti és topográfiai adatgyűjtés változó intenzitású. A városi ásások általános nehézsége Visegrádot is érinti, nevezetesen a mai településmag pontosan lefedi a középkorit, ezért annak megismerése csak hosszú évtizedek részfeltárásainak és megfigyeléseinek eredménye lehet. Ennek ellenére, paradox módon, épp a település – középkori fejlettségéhez mért – jelentéktelenné válása eredményezte a szerencsés feltárási körülményeket. A falu ugyanis megőrizte a korábbi romokat, inkább ráépítkeztek és rátelepültek, mint elhordták őket. A mai település alatt zárt régészeti rétegsorokban megmaradtak a település középkori romjai, de nem ritka az sem, hogy középkori falak ma álló épületek részét képezik.

1.3. Kutatástörténet

A várost a 19. századi várkutatás fellendülése és a 20. század elején elinduló királyi palota ásatásai után csak a második világháború után kezdték kutatni. Történeti adatainak első rövid

¹⁷ *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa.* (DL–DF 4.2.) Szerk. RÁCZ György. Magyar Országos Levéltár. Budapest, Arcanum. 2003.

összefoglalása az említett műemlékek feltárásával párhuzamosan 1868-ban jelent meg. Wenzel Gusztáv ekkor az 1255 és 1700 közötti időszak 41 oklevél regesztáját közölte, valamint az 1381. évi városi pecsét rajzát.¹⁸ Regesztái jól használhatók voltak, sokáig az egyetlen városra vonatkozó forrásgyűjtemény. A 19. század végén jelent meg az egykori visegrádi plébános, Viktorin József rövid történeti ismertetése a várról és a városról.¹⁹ Wenzel adatait később Csánki Dezső egészítette ki.²⁰ Az 1930-as években meginduló királyi palota ásatai mellett 1935-ben Schulek János kezdte az első ásásokat a település területén, az egyik városi templom szentélyét találta meg.²¹ Az 1950-es évek derekán meginduló városi régészeti megfigyelések eredményei a Pest Megyei Műemléki Topográfia kötetekben kaptak helyet. Makkai László a Pest megyei városfejlődés kapcsán írt Visegrádról.²² Nála a Wenzel-féle okleveles adatok száma jelentősen bővült az 1938-ban megjelent, Bártfai Szabó László által összeállított megyei regesztagyűjteménynek köszönhetően.²³ Makkai a várost kialakulásától kezdve együtt vizsgálta a túlsáton fekvő Marossal, a két települést Pest–Budához hasonlóan ikervárosnak tartotta. A kötetben Dercsényi Dezső és Héjj Miklós foglalkozott Visegrád műemlékeivel, melybe az akkor ismert városi régészeti elemeket is belefoglalták.²⁴ A városra vonatkozó adatok regesztaszerű összeállítása Balog Jolán Mátyás-kor művészetről szóló munkájában is szerepel.²⁵

A helytörténeti adatok gyűjtése és a városi ásások megindulása után az 1970-es évek történeti kutatásai, különösen az Anjou-kori hivatalnoktörténeti, majd a királyi rezidenciakutatás eredményei hívták fel a figyelmet Visegrád város történeti jelentőségére. Bónis György, a késő Árpád-kortól Mohácsig terjedő időszak jogtudó értelmiségének elemzése során állapította meg, hogy a jogot alkalmazó társadalmi rétegen belül a gyakorlati jogot irányító világi értelmiség kialakulása Visegrádhoz köthető.²⁶ A német kezdeményezés után meginduló magyarországi rezidenciakutatás szintén érintette Visegrád kérdését. Kumorovitz L. Bernát, majd az ő nyomán

¹⁸ WENZEL 1868. 395–412.

¹⁹ VIKTORIN, 1872.

²⁰ CSÁNKI I. 4, 11–12.

²¹ Schulek János levele Nagy Zoltánnak, 1944. június 21. (Mátyás Király Múzeum Adattár, 1944.) Említi: BUZÁS 2007. 43.

²² *Pest Megye Műemlékei* 79–81.

²³ BÁRTFAI 1938.

²⁴ *Pest Megye Műemlékei* 397–399.

²⁵ BALOGH 1966. I. 221–232.

²⁶ BÓNIS 1971. 46–47.

Kubinyi András kezdett foglalkozni a királyi székvárosok, a főváros és a rezidencia problémakörével.²⁷

A visegrádi régészeti és történeti kutatások folytatását tekintve az 1970–80-as években a város régészeti munkálatainak irányítását Szőke Mátyás vette át. Szőke Mátyáshoz az 1990-es években Buzás Gergely csatlakozott, aki a királyi palota ásatai során különített el a palota felépítésénél korábbi, városhoz tartozó épületmaradványokat.²⁸ Az utóbbi 10–15 évben a város területén több, nagyobb felületű, építkezést megelőző feltárás folyt.²⁹ Írott adatokat az 1982-ben Bakács István által összeállított újabb Pest megyei regesztakötet,³⁰ valamint az 1998-ban megjelent Árpád-kori történeti földrajz 4. kötete tartalmazott.³¹ Újabban a város történeti összefoglalója a Pest Megye Monográfiája városi fejezetében kapott helyet,³² a város 14. századi topográfiája a legújabb történeti és régészeti eredményeket összegezve nemrégiben jelent meg.³³ A polgár város történetének egyes régészeti és történeti kérdéseiről több rész tanulmány, adatközlés, anyagfeldolgozás látott napvilágot, melyre a megfelelő helyen térek ki. A polgár város egységes, történeti és régészeti kutatásokat összegző feldolgozása az eddig ismert adatok rendszerbe foglalásával eddig nem történt meg.

1.4. A tanulmány célkitűzése, felépítése

A feldolgozás három nagy részből áll, egy monografikus részből, egy történeti és régészeti adattárból és képmellékletből. A monográfia, Visegrád város történeti feldolgozása meglehetősen körülhatárolt, tekintve a rendelkezésre álló forrásanyag mennyiségét és jellegét. Oroszlánrészét a város helyrajzára és ingatlantörténetére, szűkebben, de eredményesen a városi tanács működésére vonatkozó ismeretek alkotják. Az adatok kis száma miatt a város középkori társadalomtörténeti, prozopográfiai és gazdaságtörténeti eredményei sajnos igen szerények. A birtokosok kapcsán a város mint a központi hivatalok helyszínének vizsgálata csak problémafelvetés lesz. Ez valójában intézménytörténeti kutatást kívánna a városban működő bíróságok hivatali apparátusának nyomon követésével, visegrádi ténykedésével, amely túlfeszítené jelen munka kereteit és nem is

²⁷ KUMOROVITZ 1971; KUBINYI 1999a. 301. (Itt a német kutatás kezdeteiről.)

²⁸ *Medieval Visegrad* 9–18.

²⁹ A város területén ásató régészek az elmúlt évtizedben: Buzás Gergely, Gróf Péter, Gróh Dániel, Kovács István, Laszlovszky József, Mészáros Orsolya, Pálóczi Horváth András, Szőke Mátyás.

³⁰ BAKÁCS 1982.

³¹ GYÖRFFY 1998. 705–712.

³² TRINGLI 2001. 110–113.

³³ MÉSZÁROS 2007b. 181–191.

célja annak. Komoly eredményt jelent ugyanakkor a régészeti és írott adatok összehasonlítása. A régészeti adatok a város topográfiai, morfológiai és építészeti elemeire vonatkoznak, és számos olyan ásatási eredményt közölnek, amelyek eddig ismeretlenek voltak. Elsőként tesz a munka kísérletet arra, hogy az eddig feltárt városi épületek (valamint telkek, utak, templomok) jellegét és típusát összegezze és összevesse a forrásokban kirajzolódó képpel.

Módszerét tekintve induktív, a források részadataiból és azok elemzéséből kiinduló utat választottam, amelyből a kérdésfelvetésekre és problémákra tényeken alapuló következtetéseket és válaszokat lehet adni. Ilyen kérdésnek számít (1) a település kialakulásának, a suburbium helyszínének megjelölése és ebből a királyi város kialakulása, melyre régészeti források adhatnak választ; (2) a kiváltságlevél kérdése, melyre több lépcsőn – a tanács működésének és oklevélhasználatának rekonstruálásán, gazdaságra vonatkozó adatokon, egyházakon és azok exemptiójának elemzésén – keresztül vezet az út; (3) a magyar és német városrész azonosítása, a város kétmagvúságának problémája okleveles és régészeti alapon; (4) a topográfián belül az úthálózat, telekrendszer és a háztípusok kérdése; (5) a birtokosok, tisztségek és telekrendszer kapcsolata; (6) a királyi palota városban való elhelyezése; (7) s végső soron az, milyen jellegű város volt Visegrád.

Az adattár három nagy részből áll: Oklevéltár, Telekkönyv Rekonstrukció és az ehhez kapcsolódó Polgár Névjegyzék, valamint Régészeti Topográfia. Az Oklevéltárban 61 irat került közlésre, mely a városi kiadású és a város ingatlanforgalmára vonatkozó eddig ismert összes oklevelet tartalmazza, ezért a már közölt oklevelek is újra kiadásra kerülnek. Mindezt kiegészíti négy, egyházi intézményre vonatkozó irat. A 61 oklevél többsége részleteiben nem volt ismeretlen a kutatás előtt, a gyűjteményből 30-et már kiadtak, 31 kiadatlan volt, ebből 27 regesztából ismert, 4 ismeretlen volt. A gyűjtemény minden esetben az eredeti irat átírását tartalmazza egységesített és a jelenleg érvényben lévő kiadási elvek alapján, a korábbi kiadások szövegét, amennyiben szükséges volt, felülírva. Erősen az Oklevéltárhoz és a Tanulmányhoz kapcsolódik a Telekkönyv Rekonstrukció. A telekkönyv középkori városi forrástípus, Sopronból ismert egyik példája,³⁴ de a visegrádi rekonstrukció más jellegű adatai miatt nem ennek mintáját követi. A Telekkönyvben az ingatlanok időrendben és a telkek vagy telekcsoportok sorrendjében követik egymást. A telek sorszámát fekvése, tulajdonosai, egyéb, a telekre vonatkozó adat (ár, bérlemény, tartozékok, stb.) és forrásmegjelölés követi. A források között részben az

³⁴ MOLLAY 1993.

Oklevéltárban is közölt források, részben más, nem kifejezetten a városi ingatlanról szóló, de arra utaló adatokat, forrásrészleteket lehetőség szerint eredeti idézet formájában tartalmazza. A telek forrásának eredeti megjelölését fontosnak találtam, olyan esetben kiváltképp, amikor több forrás is vonatkozott ugyanazon ingatlanra. Célszerű egyben látni őket, annak ellenére, hogy az Oklevéltár és a Telekkönyv forrásrészletei esetleg ismétlődhetnek, a Tanulmány helyrajzi fejtegetéseinek ugyanis maga a Telekkönyv a teljes jegyzetanyaga, e nélkül az ott leírtak nem, vagy nehezen értelmezhetők. A Telekkönyvhöz kapcsolódik tágan a városi Polgárok Névjegyzéke függetlenül attól, hogy az adott polgár telkére van-e adat vagy sincs. Nemesek a Névjegyzékben nem szerepelnek, az ő birtoklásuk szerencsésen minden esetben telekhez kapcsolódik, tehát fentebb a Telekkönyvben már szerepelnek. A lista összeállításának célja az, hogy azok a polgárok is megjelenjenek, akiknek ingatlanáról nem maradt adat, azonban létezésükről tudunk. A rájuk vonatkozó források közé tartoznak a városi tanács okleveleinek esküdtnévsora, peres ügyek tanúskodó polgárnévsora, kölcsönügyletek polgárai, valamint az egyik városi templom ásatása során feltárt sírköveken szereplő polgárnevek. Többük, mivel semmilyen más eseményhez nem kapcsolható, a tanulmányban sem lelhetők fel. Végül a Régészeti Topográfiai adattár az 1950-es évektől 2008-ig a polgárváros területén végzett régészeti megfigyelések és feltárások eredményeit tartalmazza. A harmadik nagy fejezet a Kép- és Térképmelléklet, mely többségében a helyrajzi kérdésekhez és a Topográfiához kapcsolódik. Az adattárak szerkezeti felépítésére vonatkozó tájékoztatás mindegyiknek előszavában is szerepel, a képekről mutató készült.

2.

A TELEPÜLÉS KIALAKULÁSA

(1260 körül – 1338)

2.1. A település földrajzi helyzete és kiterjedése, térszemlélet

Visegrád a középkorban Pilis megyéhez, egyházi jogilag a veszprémi püspökséghez tartozott.³⁵ A késő középkori város földrajzi helyzetét a meredek hegyoldal és a Duna által szűkre szabott parti terület határozta meg. Kialakulásában és fejlődésében a Duna folyó szerepe rendkívül jelentős. A Dunán, mint az ország egyik legfontosabb kereskedelmi útvonalán keresztül tudott Visegrád bekapcsolódni az országos áruforgalomba. Szűk hegyek közti fekvése azonban nem kedvezett a komolyabb kereskedelmi forgalmat lebonyolító, úgynevezett szoroskapuvá váláshoz. A Mendöl-féle funkcionális településföldrajzi megközelítés szerint a város fekvése homogén volt, egyazon térszín része (hegyvidék), amely nem kedvezett a különböző szerepkörű vidékek érintkezésénél kialakuló vásárvonalnak. A környék két ilyen városa Esztergom és Vác volt, a Dunakanyar két szoroskapu-városa.³⁶ Noha Visegrád magában a szorosban feküdt, mégis vásárvonalon húzódott: a Duna folyó volt az. Az országos, északnyugati határról Buda felé tartó szárazföldi kereskedelmi út Esztergomtól Dorog felé haladva elkerülte Visegrádot,³⁷ azonban a dunai kereskedelemben való részvétele nem elhanyagolható. Fekvése révén vámszedésre, sőt árumegállítására is alkalmas volt, legfontosabb gazdasági bevétele nyilván a folyami kereskedelemről származott. Hegyek közötti fekvése stratégiai szempontból nem elhanyagolható, a Pilis és a Börzsöny szorosa által jól védhető, ugyanakkor a Dunán mégis jól megközelíthető volt. Hadászati szempontból előnyös fekvése jelentős tényező lehetett az uralkodó 14. század elején történt helyválasztásában.

A település hosszanti, a Dunával párhuzamos irányba terjeszkedett. Északról az Alsóvár-Felsővár erődrendszere védte, dél felől kiszélesedő, lakhatásra alkalmasabb lapályosabb vidék felé terült el. Keletről a pilisi hegyek, nyugatról a Duna vonala határolta. A település kiszélesedő, lakhatásra alkalmasabb területe déli része volt. Itt alakult ki településközpontja, ahol a hegyekből lefutó patak (ma Apátkúti-patak, egykor valószínűleg a forrásokban emlegetett Szt. György-patak) átszelte a várost. A patak déli oldalán a város – jelenlegi ismereteink szerint – mintegy 400

³⁵ GYÖRFFY 1998. 705–713.

³⁶ MENDÖL 1963. 460–465.

³⁷ GLÁSER 1929. 151–153, 160–161.

méteres körzetig kerültek elő középkori leletek és épületmaradványok. A mai Széchenyi tértől délre (Széchenyi u. 25.) jelen tanulmány lezárása idején került elő egy Anjou-kori (fa)épület hypocaustumának maradványa, valamint egy Árpád-kori temető néhány sírja. A közeli, valamivel északabbra eső telken (Széchenyi u. 19.) feltárt 9–10. századra és kora Árpád-korra keltezhető temetővel és településnyomokkal feltehetően nincs kontinuitásban.³⁸ A kora Árpád-kori településmaradvánnyal a késő középkori város nincs összefüggésben, eddigi megfigyelések folytonosságot nem állapítottak meg.³⁹ Ugyanez érvényes a településtől északra fekvő, Visegrád–Várkert helyszínen azonosított, Árpád-kori ispáni és esperesi központ szolgáló falujára.⁴⁰ Az ispáni központ és a hozzá tartozó falu a tatárjárás idején vagy azt követően pusztult el.⁴¹ Az új település ettől délebbre, a Duna-parton jött létre. Az Árpád-kori szolgálófalú és a késő középkori város között nincs se földrajzi, se jogi folytonosság. A 13. század második felében kialakult Duna-parti hospes-falu, a város előzménye a várnak köszönhető létrejöttét. A város déli kiterjedésének határa az új eredménynek megfelelően némileg kitolódott, eddig a mai Széchenyi tértől délre késő középkori településnyomot nem ismertünk.

A város domborzatára és szintadataira az elmúlt évek kutatásai sok eredményt hoztak. A településen belül a mai állapothoz képest a középkorban jóval nagyobb szintkülönbségek uralkodtak. A Dunához közel eső területek középkori szintmagassága 102.50–103.50 m körüli (Balti tengerszint feletti magasság), ez a mai állapothoz képest mintegy 2–3,5 méterrel mélyebb szintet jelöl. A város mai központja felőli, keletebbre eső sík területek átlagos középkori magassága 106.40–107.00 m. A hegyoldalba emelt épületek ennél még 1–3 méterrel magasabban is lehettek. A településen belül akár 5–7 méteres szintkülönbséggel is lehet számolni a hegyoldaltól a Duna felé lejtve. A Dunához közelebbi területek mainál jóval alacsonyabb szintje arra vall, hogy a Duna árvízszintje, sőt feltehetően átlagos vízszintje a középkorban alacsonyabb volt a mainál. A Duna-parti területek nagyobb felületben való feltárása során agyagos, vízjárta rétegeknek egyáltalán nem volt nyoma, ugyanakkor a Dunához közeli épületek padlószintje, járószintek és objektumok rendkívül mélyen helyezkedtek el. Mai alacsony vízállás mellett ezek a középkori házak csupán mintegy fél–egy méterrel emelkednének a vízszint fölé, de magasabb

³⁸ Végleges eredményeket a jelenleg folyamatban lévő Széchenyi u. 25. leletmentő feltárásának befejezése és értékelése után lehet mondani.

³⁹ A 9. századi késő avar előzményekre és a 11. századi településnyomokra a Széchenyi utcában: SZÖKE 1985. 288. Az újonnan előkerült épületmaradvány Szőke Mátyás és Kovács István szíves szóbeli közlése.

⁴⁰ KOVALOVSKYI 1986. 61–63; GRÓF 1993. 513–534; ZSOLDOS 1998. 1–32.

⁴¹ Az újabb ásatási eredmények szerint a falu túlélte a tatárjárást, s nem kizárt, hogy a tőle nem messze, északra fekvő Szt. András monostorhoz tartozott a 13. század végén. Gróf Péter szíves szóbeli közlése.

vízállás esetén víz alá is kerülnének. Mindez nem csak az jelenti, hogy a Duna középkori vízszintje alacsonyabb volt a mainál, de azt is jelezheti, hogy a város a Duna felé is jobban terjeszkedhetett.⁴²

A város meghatározó morfológiai és topográfiai elemeire, mint a domborzatra, a patak irányára, a város úthálózatára, a lakott és művelt területekre 18. század végi térképek mutatnak rá. Hét olyan térképet ismerünk eddig, mely a településre valóban gazdag részletrajzú és informatív elemeket tartalmaz. (7–14. ábra)⁴³ Közülük öt az 1770-es évek végén készült, kettő a 1820-as évek után. Karpe Mihály 1777-ben készített térképe Visegrád települést tágabb környezetében, a Szentgyörgypusztától Lepencéig ábrázolja, a Visegrádi várhegy mögötti dombokkal és a túlparti Marossal együtt. Ez a térkép hordozza mind közül a legtöbb információt. (7–8. ábra) Szintén Karpétól származik egy 18. század végén készített térkép, mely azonban jóval sematikusabb az előzőnél. (10. ábra) Hasznos számunkra Banhötzel 1777-ben készített dunai hajózási térképe, amely a város helyrajzát szintén meglehetősen részletesen ábrázolja. (9. ábra) A többi, Balla Antal térképe (11. ábra), egy 1821-ből származó térkép (12. ábra), valamint az I. és II. katonai felmérés (13–14. ábra) egyszerűbb a többinél. Az I. katonai felmérés szelvényhatára épp a várost metszi keresztül kelet–nyugati irányban, elemeit tekintve azonban így is rendkívül emlékeztet a Banhötzel-féle térképre.

Több térképen megfigyelhető, hogy a patakmeder vonala a 18. század végén jelentősen eltért a mai állapottól. (7, 9, 11. ábra) A patak a hegyekből lejövet nem egyenes tengelyben futott a Dunába, mint jelenleg, hanem a város területére érve éles kanyarral délnek fordult, majd egy darabig a Dunával párhuzamosan, azzal ellentétes irányban folyt, s csak azután torkollt bele. A patakmeder észak–déli irányának helyét ma is őrzik a telekhatárok: a városban jellemzően kelet–nyugati irányú telekosztás ezen a ponton szabályosan észak–déli irányúvá válik. Érdekes, hogy a II. katonai felmérésnél a patak már mai vonalában fut, ami arra vall, hogy a 19. században változtathatták meg medrét. (Az I. katonai felmérés egyáltalán nem ábrázolja a patakot.) A II.

⁴² A jelentős szintkülönbségekre, különösen a Duna-parthoz közeli területeken a 2003–2004. évi „városközpont” ásatások mutattak rá. MÉSZÁROS 2006a. 161–162; MÉSZÁROS, Visegrád déli városmag. A maitól különböző Duna-vízszintre és a középkori település jelentékeny szintkülönbségére már Héjj Miklós is utalt. HÉJJ 1988. 63–65. Újabban Laszlovszky József foglalkozott a dunai árvízszinttel. (Egyelőre kéziratban.) A Duna-part szélesebb területének beépítettsége egyelőre feltételezés, a Duna-parton középkori maradványokat még sehol nem figyeltünk meg.

⁴³ A térképek részadatait és fellelhetőségüket a képjegyzék tartalmazza. Egyes térképek részletrajzait már közölték. A gyűjtés óta megjelent az Országos Levéltár térképtára egy részének digitális változata, ahol a térképek zöme szintén elérhető, valamint a katonai felméréseket is közzétették digitális formában. *MOL Térképtár I.; Katonai Felmérés I.; Katonai Felmérés II.*

katonai felmérés az egyedüli abban is, hogy a révet is ábrázolja, amely a mai állapotnak megfelelően a Rév utca végén van, és a marosi piactértől valamivel délebbre eső partvonallal kapcsolja össze Visegrádot. Révet a korábbi rajzok, még a dunai hajózási térképek sem jelenítették meg. Rév és kikötő biztos, hogy volt, a mai állapottal való megegyezése azonban nem igazolható. A Rév utca meglétét mindegyik újkori térkép ábrázolja, s tény, hogy a Duna itt, az utca végének partvonalán a legkeskenyebb, ennek ellenére a középkorban (alább látni fogjuk) utca megléte a középkorban csak csekély szakaszon igazolható, többnyire épületmaradványok állnak az útburkolat alatt.

Az úthálózatot illetően a Budát Esztergommal összekötő főút a parttól valamivel beljebb haladt észak–déli irányban, mindkét oldalán épületekkel. Legszemléletesebb ábrázolása a Karpe-és Banhötzel–térképeken látható (7, 9. ábra). A főút észak felől az Alsóváron keresztül lépett be a városba, majd a Duna felé ereszkedett. A Dunával párhuzamosan dél felé futott, azután a patak kanyarulata tájékán, ahol a város területe a legszélesebb volt (a mai város magjánál), több elágazás indult tőle kelet, a hegy azaz a Felsővár felé, valamint délkelet felé. A délkeleti utca párhuzamosan futott a főúttal, majd a település déli részén egyesült vele.⁴⁴ Északabbra a főutcából a Duna felé indultak kisebb utcák, melyek többé-kevésbé megegyeznek a mai Rév utca, Mozi köz, és Ágasház-parkoló vonalával. Említésre érdemes még a főút városon kívüli, Buda felé vezető szakasza. A főút ugyanis sokáig a hegyen keresztül kerülte meg a Duna-parti meredek hegyet az Alsóváron és a Sibrik-dombon keresztül Bogdány felé. (11, 12. ábra, ahol „Régi hegyi út”-ként jelölik.) A közvetlenül a Duna-parton haladó, mai 11-es országút elődjét a II. katonai felmérés ábrázolja biztosan először.

A 18. századi úthálózathoz hozzátartozik még a telekrendszer, valamint a település környékének domborzata. Mindegyik térképen megfigyelhető, a Balla-félén pedig egyenesen éles határvonallal és eltérő színnel jelölik (11. ábra), hogy maga a település kifejezetten a főút szűk környezetét jelentette, a házak hosszúkás telekkel az útra merőlegesen helyezkedtek el (9, 10. ábra), míg a Duna-parti terület gyümölcsöskert volt. A telkek hosszúkás és szabályos elrendezése a szélesebb, patakhöz közeli területen mutat csak változatosságot. A település környezetében, a várhegy belső oldalán és a túlparti Maroson a telekhatárok fölött szőlődombokat ábrázoltak (7, 8, 11, 12. ábra), a településen kívül, Esztergom felé néhány tábla húzódott. (10. ábra)

⁴⁴ Az útforma tulajdonképpen megegyezik a mai Fő utca, Nagy Lajos király útja, Zách Klára köz és Széchenyi utca vonalával és elágazásaival.

A 18. századi térképes ábrázolások a középkori viszonyokra sokat mondóak lehetnek, de feltehetően csak a főbb városszerkezeti elemekre, a patakra, a főút vonalára, valamint a környező dombokra vonatkozóan. A patak kanyarulata, mivel ennek nyomát még a mai telekviszonyok is őrzik, biztosra vehető, hogy már a középkorban így volt. A főút vonala, adódóan szűkös terepviszonyokból nem térhetett el nagyon, de alább látni fogjuk, hogy több helyütt találtak a mai út alatt középkori maradványokat. Ugyanez a helyzet a telekelrendezéssel, a gyümölcsöskertnek nevezett területen középkori házak álltak. Több középkori házat és házrészt felhasználtak a 18. századi betelepülés során, azonban az újkori telekelrendezés valószínűleg nem eredeztethető a középkorból. A török háborúk utáni újratelepítés eltérő telekosztást eredményezhetett. Az újkori térképek adataira a helyrajzi rész megfelelő fejezeteiben még visszatértünk.

A település leírásánál északi és déli határait vettük figyelembe, a település pontos tájolása azonban északkelet–délnyugati. A Duna jobb partján helyezkedik el, de a Dunakanyar helyzete miatt Visegrád „fordított” helyzetben van, a Duna itt északnak folyik, a városból Budának haladó út északkeletnek, Esztergom felé délnyugatnak megy. A település tájolása az ingatlanvételt rögzítő oklevelekben is megjelenik, hol „Duna felől–hegy felől”, hol „fönt–lent, vagy „észak–dél–kelet–nyugat” kifejezéssel. Visegrádon a tájolást célszerű a napfelkeltéhez és napnyugtához igazítani, a hegy felőli oldalon kel a nap, a marosi túlparton nyugszik (nyári időszakban egészen szemben), középen, de inkább a visegrádi oldalon delel. Így a helyszínen járva és a nap állását figyelve a település pontos északi tájolástól való eltérése egyáltalán nem érezhető. Nagyon valószínű, hogy a középkori ember a tájolást a napfelkeltéhez és napnyugtához igazította, ahogy ez ma is a legegyszerűbb. Eszerint az oklevelekben az ingatlan helyének leírásánál és a határjárásoknál a „hegyoldal” és a „fent” a keleti irányt, a „Duna felől” és a „lent” a nyugati irányt jelenthette. Egy telekcsoport 1360–63 közötti adásvételeinek helymeghatározásában a kelet=fönt és nyugat=lent összekapcsolható, ugyanazon házak helyszínét egyszer égtájakkal, máskor az említett helymeghatározással írták le.⁴⁵ A „fönt–lent” „kelet–nyugat” paralelljét egyébként a fentebb leírt középkori szintkülönbségek, a település hegyoldaltól a Duna felé tartó határozott lejtése is alátámasztja. A nap állásával kapcsolatos és az ehhez igazodó épületek tájolását a két városban álló templom is igazolja. A Fő u. 69–75. és a Széchenyi u. 4–10. alatti templomok tájolása északkelet–délnyugati, de a főúttól és a Duna vonalától némileg inkább

⁴⁵ Vö. Tótselymesi János háza és az utca túloldalán lévő Kis Jakab és Losonci Dénes háza körüli csoport, valamint Himfi Benedeké. (A helyrajzi fejezet magyar város 4. csoportja: Apáti Keszei Miklós érsek háza és környezete 1360 körül.) Telekkönyv: 38–49. telkek. Oklevéltár: 21, 22, 28, 29. számú iratok.

keletnek térnek el, a templomok tehát, figyelembe véve a nap járását és a szűk terepadottságokat is, keleteltnek tarthatók.⁴⁶ Ennek megfelelően a helyrajzi fejezetben az egyes épületek tájolása a fentiek figyelembevételével kerül leírásra.

2.2. A város kialakulása és az udvar Visegrádra költözése

A késő középkori város kialakulása a tatárjárás után épített várhoz kapcsolódik.⁴⁷ A vár felépítésének pontos idejét és körülményeit nem ismerjük. A mongol betörést követően IV. Béla kővárak építését rendelte el az ország arra alkalmas helyein egy újabb támadás elleni védelmül.⁴⁸ A meginduló várépítési hullám eredményezte a korábbi ispáni vár feletti visegrádi hegycsúcson emelt kővár építését is. 1259-ben már állt a vár. Ebből az évből származik egy oklevél, melyben IV. Béla, feleségének, Máriának adta az üresen álló hegyet, aki saját költségén építtette fel a várat, hogy menedékhelyül szolgáljon a Duna-szigeti apácáknak egy újabb mongol támadás esetén.⁴⁹ Talán ennek lehet előzménye az az 1247-ben vagy 1248-ban keltezett oklevél, amelyben Béla Ince pápának számolt be arról, hogy a Duna vonalát Európa és Magyarország védelme érdekében várakkal kívánja megerősíteni.⁵⁰ Ezt követően épült fel ugyanis Visegrád és Buda vára. Visegrádon valószínűleg először a Felsővárat építették meg, majd csak ezt követően az Alsóvárat és a kettőt összekötő völgyzárófalat. A fellegvár felépítését az 1250-es évek elejére szokás helyezni a Nyulak-szigeti apácakolostor felépítésével összefüggésbe hozva.⁵¹ Lehetséges, hogy 1251-ben Mária királyné visegrádi kiállítású oklevelét már a várban keltezte.⁵² Az első biztos keltezés a várból („in castro nostro”) 1265-ből származik.⁵³

A váralja-település a vár felépítése után alakult ki, valószínűleg betelepítéssel.⁵⁴ A település első említése az 1285. év, amikor IV. László a túlparton fekvő Marost (terra) a visegrádi vár és az

⁴⁶ A városban álló templom közül csak a ferences kolostor tér el teljesen, mely azonban a már adott terephelyzetnek és beépítettségnek a következménye.

⁴⁷ A vár történetéről összefoglalóan újabban: IVÁN 2004. Árpádkori rész: 16–23.

⁴⁸ A tatárjárást követő várépítési programról: FÜGEDI 1977. 23–24; SZÜCS 1993. 27–32.

⁴⁹ RA 1223.; THEINER I. 252–253. A vár neve itt nem szerepel, csak 1263-ban és 1264-ben a várépítés pápai megerősítésben, az 1259. évi oklevél átírásakor. THEINER I. 271.

⁵⁰ RA 933a.; FEJÉR IV. 2. 218–224; *Tatárjárás* 2003. 196–198. A levél keltezésével kapcsolatban, mivel csak napi dátuma maradt meg, többféle nézet látott napvilágot. A múlt század első közlői óta változóan keltezték 1248-ra, 1250-re, 1252-re, 1253-ra és 1254-re. Újabban Senga Toru a levél 1247. november 11-i keltezése mellett hozott fel több bizonyítékot. Elképzelhetőnek látja még 1248-at is keltezési évnek. SENGA 1987. 604–609. A tanulmányra Tringli István hívta fel a figyelmemet, ezúton köszönöm neki.

⁵¹ SZÓKE–BUZÁS 1990. 121; BOZÓKI 1995. 82–83; IVÁN 2004. 17. A fellegvár építéstörténetére: BOZÓKI 2006. 10–12.

⁵² *Mon. Strig.* I. 388.

⁵³ FEJÉR IV. 3. 267.

⁵⁴ A 13. század végi városhálózatról, a városok kialakulásáról: SZÜCS 1993. 266–276.

alatta (sub castro) élő vendégnépek használatára adta.⁵⁵ Maros és Visegrád története ettől kezdve szorosan összefonódott. Maros falu (villa) és az ott élő népek a 13. század végén több kiváltságban részesültek. 1297-ben, tizedszedéssel kapcsolatos adatok Marost már királyi falunak mondták.⁵⁶ Hospesei a Dunán halászati joggal rendelkeztek, amelyet III. András 1298-ban végül a dömösi káptalan kérésére korlátozott.⁵⁷ Ebben az oklevélben a marosiakat királyi hospeseknek nevezték („a parte ville hospitum nostrorum de Morus” illetve „hospitibus nostris de Morus”). Feltehetően németajkúak lehettek, erre utalhat Marosnak az 1324. évi privilégiumlevélben megjelenő német (Neustadt) és magyar (Maros) megnevezése.⁵⁸ A két hospes-település, Visegrád és Maros későbbi intenzív kapcsolata jelentheti azt, hogy a 13. századi váralja település kialakulásakor a két település között akár áttelepítés is történhetett. Lehetséges, hogy a visegrádi királyi hospesek egy része 1285 körül áttelepült Marosra. Erre utalhat Maros német elnevezése is, feltehetően Visegrádhoz viszonyítva nevezték Neustadtnak, Újvárosnak. Később sem volt ritka, hogy a két település között ingatlanforgalom volt, visegrádi polgárok Maroson is rendelkeztek birtokkal. Visegrád és Maros német lakossága ugyancsak közös eredetre mutathat.

A visegrádi hospes falu pontos helyszínét nem ismerjük, nyomai elszórtan megtalálhatók az egész történeti város területén. Ásatások során a mai városközpontban (plébániatemplom környéke, Rév utca vonzáskörzete), a királyi palota helyén és annak déli oldalán álló ferences kolostor alatt kerültek elő 13. század végére, 13–14. század fordulójára, illetve a 14. század elejére keltezhető épületmaradványok.⁵⁹ Az északi területen, az Alsóvár alatti meredek hegyoldalon még nem folytak nagyobb felületű kutatások, az eddigi leletmentések során 13. századi leletek és objektumok nem kerültek elő, ennek ellenére a korai településnyom nem zárható ki teljességgel. Egyelőre az tűnik csak biztosnak, hogy a hospes-település a későbbi város rétegei alatt a központi területeken elszórtan több helyen is megfigyelhető.

⁵⁵ „nos terram comitis Mark et Nicolai fratris sui, filiorum Herbordi de genere Rusd, Morus vocatam pro usu et comodo castri nostri de Wissegrad et hospitum congregantium sub eodem receperimus, promittentes eisdem nobilibus in consimili possessione vel maiori pro concambio seu commutatione dicte terre eorundem providere, tandem iidem ad nostram accedentes presentiam, quandam terram custodum silvarum nostrarum de Pylis, Bogud vocatam, sub eadem silva Pylis adiacentem vicinam et contiguam terre eorundem humiliter supplicando a nobis sibi dari postularunt.” DF 273158; *Mon.Strig.* II. 207–208; BÁRTFAI 1938. 114.

⁵⁶ *Mon.Strig.* II. 399, 408. (regalis ville Morus vocate iuxta et ultra Danubium ex opposito castri Wysegrad); BAKÁCS 1982. 261, 263. (1297)

⁵⁷ *Mon.Strig.* II. 454–455.

⁵⁸ DL 24893; FEJÉR VIII. 2. 514–517.

⁵⁹ Vö. Adattár: Régészeti Topográfia; valamint alább a Tanulmány helyrajzi fejezete.

A fejezet címében megjelölt korszakhatár magában foglalja a királyi udvar Visegrádra költözésének kezdetét, a korszak első, kevesebb forrással adatolható időszakát. Az 1323. év, az uralkodó Visegrádra telepedése,⁶⁰ és az 1338., az első fennmaradt városi ingatlanra vonatkozó oklevél éve közötti 15 év városra vonatkozó forrásainak száma elenyésző, a vár, város szétválasztása, a korai királyi kúria helyhez kötése meglehetősen nehéz. Adódik ez abból is, hogy a Visegrádon kiadott okleveleket többnyire „in Wysegrad”, majd 1325-től „in Alto Castro” keltezték, utóbbi a szláv Visegrád szó (magas vár) latin megfelelője.⁶¹ Az oklevélírók nem tartották fontosnak, hogy pontosítsák, a várban, vagy a városban állították-e ki irataikat, csak a helységnevet rögzítették latin vagy „wlgariter” formában, így tehát nem derül ki, az udvar hol tartózkodott, és az uralkodó hol rezideált. Egy 1339-ben várban történt hatalmaskodási ügy kapcsán megtudjuk, hogy az uralkodó személyesen a várban tartotta rezidenciáját.⁶² 1342-ben Károly király a visegrádi várban, lakóhelyén halt meg.⁶³ Emellett azonban házat tartott fenn a városban is, ahol udvartartása is jelen lehetett. Ennek első megjelenése a hírhedt Záh Felicián-féle merénylet 1330 áprilisában. A Képes Krónika elbeszélése szerint Felicián a király váralján (suburbium) lévő házába tört be, hogy életét kioltsa. Az uralkodó itt családjával és udvartartásával tartózkodott, akik közül néhányan azonnal a segítségére siettek.⁶⁴

A történeti irodalom hagyományosan a várhoz köti a kezdeti visegrádi királyi udvar helyszínét,⁶⁵ amely stratégiai okokból nyilvánvaló – 1317-ig még Csák Máté kezén volt a vár,⁶⁶ így csupán hat évvel később biztonságosabb volt ott lakni, mint a védtelenebb Duna-parton. Ezt támasztja alá az is, hogy az uralkodó ide költözése után nem sokkal egyházi intézményt alapított a várban, az esztergomi egyházmegyéhez tartozó Keresztelő Szt. János egyházat, amely 1325-ben

⁶⁰ ENGEL 1988a. 132; GYÖRFFY 1998. 711; IVÁN 2004. 24–25. (11–13. j.)

⁶¹ GYÖRFFY 1998. 705–712; IVÁN 2004. 25. (16. j.)

⁶² „Nos, Karolus Dei gratia rex Hungarie significamus tenore presentium, quibus expedit universis memorie commendantes, quod quia Nicolaus et Paulus filii Mychael de Tordych de comitatu de Posaga in castro nostro Wysegradiensi in qua nos personaliter residentiam facimus, furtum faciendo tesororum magistri Stefani comitis Pylysyensis et castellanum dicti castris subtraxerunt” (kiemelés a szerzőtől). A rezidenciát tartani egyúttal az ott lakást jelentette. DL 33588; *Anjou* XXIII. 175. Említi szintén: IVÁN 2004. 25.

⁶³ *SRH* I. 502–503. „... rex Carolus ... in suo castro, loco scilicet habitationis sue de Wisegrad fine laudabili migravit ad Dominum.” (kiemelés a szerzőtől)

⁶⁴ „Porro cum rex una cum regina et filiis suis prefatis anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo, quindécimo Kalendas Maii, feria tertia quarta post octavas Pasce in suburbio castris Wysegrad in domo sua pranderet, ante regis mensam clam subintrando idem Felicianus astitit et evaginato acutissimo gladio, vehementissimo impetu, more canis rabidi in misericorditer regem, reginam filiosque voluit iugulare.” (kiemelés a szerzőtől). *SRH* I. 493–494.

⁶⁵ IVÁN 2004. 25.

⁶⁶ ENGEL 1988a. 134.; GYÖRFFY 1998. 711; IVÁN 2004. 24.

búcsúengedélyt kapott a pápától.⁶⁷ A templom exempt volt, mint királyi magánbirtokon fekvő és királyi alapítású egyház. Feltehetően királyi kápolnaként működött.⁶⁸ A kápolnát régészeti és építészeti megfigyelések alapján az Alsóvár lakótoronyában lokalizálták.⁶⁹

A vár alatti település első fogalmi megkülönböztetését a Felicián-féle merénylet leírása tartalmazza. A városra használt suburbium szó egyetlenegyszer, itt fordul elő a forrásokban. A kifejezés feltehetően a kompilátor egyéni szóhasználata, aki jóval az események után egyszerűen földrajzi értelemben mint vár alatt lévő királyi épület helyszínére utalhatott. Feltűnő, hogy az egykori okleveles források szóhasználata nem különböztette meg a települést ily módon. A Felicián fej- és jószágvesztéséből keletkező jogi ügyek, birtokadományok narrációjában több ízben leírták a véres eseményt. A történet fő vonala változatlan, az uralkodó többnyire udvarában (aule nostre regie maestatis) – váralja helyszín megjelölése nélkül – tartózkodott szűk családjával, amikor az itt lévő királyi házba (domum regium) fegyveresen belépett Felicián.⁷⁰ Maga a történet, de az oklevelek által használt „domus regia” fogalom is arra vall, hogy a vár alatti királyi ház ugyanúgy a királyi kúria részét képezte, mint a vár.⁷¹

Arról, hogy a váralja, azaz a város a királyi udvar és az ahhoz tartozó személyek tartózkodási helye volt, az 1330-as évek elejéről fennmaradt források tanúskodnak. Négy egyházi személyiségről tudunk, akik saját házuknál adtak ki oklevelet. 1330-ban Jánki László kalocsai érsek és királyi kancellár házában több méltóság tanúságában Henrik veszprémi püspök esküt tett

⁶⁷ THEINER I. 500; DF 291347. (=ASV, Registra Vaticana Vol. 79. Fol. 302v); *Mon.Strig.* III. 69.

⁶⁸ A kápolna problémaköréről alább, az egyházak fejezetben lesz szó.

⁶⁹ BUZÁS–SZÖKE 1992. 132. (7.j.) A szerzőpáros a kápolnát az Alsóvár lakótoronyának negyedik emeletének egyik termébe helyezték. A lokalizálást Bozóki Lajos vitatja: BOZÓKI 1995. 94. (22. j.)

⁷⁰ 1330. május 15.: KOVACHICH, *Supplementum* 268–275; FEJÉR VIII. 3. 420; *Anjou* XIV. 288; 1336. március 7.: DL 260; *Anjou* XX. 100; Fordítása: ALMÁSI 2000. 194–197.

⁷¹ A királyi udvar – curia, aula megkülönböztetésével többen foglalkoztak. Mivel a curia és aula az udvart jelentette, és a késő középkorban már gyakran szinonimaként kezelték őket, nehéz megállapítani a kettő közötti eredeti különbséget. ZSOLDOS, Királyi udvar. Kubinyi András szerint talán a szóhasználat a mozgó és egy állandó helyen működő udvartartást különböztette meg egymástól. KUBINYI 1992. 54–64; KUBINYI 1999a. 313. Kurcz Ágnes szerint a curia a térben megjelenő királyi udvart jelentette, ahol tartózkodni lehetett, az aula ennél elvontabb fogalmat, a királyi udvartartást, sőt egy idealizált, akár ünnepi udvart is jelentett. KURCZ 1988. 35–37. Kumorovitz a 13. századi óbudai királyi kúria elemzése során állapította meg, hogy a 'domus regia' a királyi és királynéi lakosztályt, a kormányzati és bírósági tanácsok működéséhez szükséges hivatali helyisége(ke)t és a palota segédzsinorjának lakó- és munkahelyeit jelentette. KUMOROVITZ 1971. 28–29. A budavári Kammerhof (magna curia, domus regis, Kammerhof) szerepének meghatározása során többféle magyarázat született: felmerült a királyi szálláshely szerepe, a pénzverde funkció, kincstár és levéltár. Kubinyi királynéi kúriának értelmezte, melyet Fügedi nem fogadott el. KUBINYI 1962. 169; FÜGEDI 1964. 780. A vita összefoglalása: VÉGH 2006. 269–272. A források arra mutatnak, hogy Visegrádon a királyi magánlakosztály és intézmény számára egyszerre a vár és város szolgált. (A visegrádi korai királyi kúriára alább még visszatérünk.) Engel Pál az Anjou-kori társadalom vizsgálatában az udvari nemesség kapcsán érintette az aula kérdését, jelentős előrelépést tett azzal, hogy felismerte az Anjou- és Zsigmond-kori udvartartás nemeseinek politikai szerepét. ENGEL 1988b. 11–14. A késő középkori, 15–16. századi udvartartással nemzetközi kitekintésben Kubinyi András foglalkozott. KUBINYI 2005.

le.⁷² 1333 februárjában Szeglaki László pécsi püspök meghagyást adott ki saját házában.⁷³ Ennek kapcsán a fehérvári Szt. Miklós templom rektora, Miklós, a közötte és Henrik veszprémi püspök között fennálló peres ügyben Visegrádra ment, és Tatamér fehérvári prépost házában szállt meg.⁷⁴ 1333 októberében Berengári Jakab pápai nuncius a visegrádi Szt. András monostorról adott ki oklevelet saját házában.⁷⁵ Ezt megelőzően is ismerünk már nagybírák Visegrádon történt kelezését, 1323-ban Héder nb. Lampert országbíróét, azután utódai, Köcski Sándor, Nagymartoni Pál (akinek később saját házáról is tudunk⁷⁶) adtak ki oklevelet Visegrádon. Nagymartoni több ízben a király távollétében is állított ki oklevelet.⁷⁷ Az 1320–1330-as évek fordulóján Visegrádon kelezett többek között Tamás vajda, Mikcs szlavón bán, Nekcsei Demeter tárnokmester, Druget János, Druget Vilmos nádor.⁷⁸ Többük lakóházáról a 1340-es évek után ingatlanügyeknek köszönhetően már tudunk,⁷⁹ nem kizárt azonban, hogy már jóval korábban, az 1320-as években szert tettek saját házaikra, és ott folytatták tevékenységüket – az 1340-es évekig mindez biztosan megtörtént.

A 14. század derekán átmenetileg megszakadt a nagybíróságok visegrádi működése, a királyi udvar 1346 és 1355 között Budára költözött, a kiadott okleveleket ebben az időszakban ott keleztek. Az átköltözés oka nem ismert. Szokás egy várost felperzselő tűzvészrel kapcsolatba hozni,⁸⁰ 1345 és 1346-ban ugyanis Tatamér kancellár leégett magyar városi házára maradt adat.⁸¹ A tűz az említett adat alapján csak lokálisnak tűnt, azonban egy újonnan előkerült oklevél világosan kimondja, hogy a magyar város leégett.⁸² 1346-ban egy peres ügyben szintén a kárvallott tett panaszt, hogy a peréhez szükséges iratok benn égtek Tatamér prépost házában.⁸³ A tűzvész következményei csak Tatamér házában ismertek, aki másik épületbe költözött át, a régít

⁷² DL 2629; FEJÉR VIII. 3. 476–477; *Veszpr.Reg.* 220. Telekkönyv: 2. telek.

⁷³ DF 200162; *Mon.Vespr.* IV. 327–328; *Veszpr.Reg.* 250. Telekkönyv: 3. telek.

⁷⁴ DF 200163; *Mon.Vespr.* IV. 328. Telekkönyv: 30. telek.

⁷⁵ DF 237012; *Mon.Strig.* III. 232. Telekkönyv: 4. telek.

⁷⁶ Telekkönyv: 50. telek.

⁷⁷ GYÖRFFY 1998. 711–712.

⁷⁸ GYÖRFFY 1998. 712.

⁷⁹ Vö. Telekkönyv Rekonstrukció: 8, 9, 12, 13, 18. telek.

⁸⁰ KUMOROVITZ 1963. 115.

⁸¹ 1345 és 1346-ban Tatamér prépost leégett házat említik. BÁRTFAI 1938. 290; PÓR 1891. 373. Vö. Telekkönyv Rekonstrukció: 30, 35. telek.

⁸² „... quorum quidem regum et aliorum privilegia per ipsum magistrum Nicolaum tunc demonstrata et in ipso privilegio condam domini Nicolai palatini sensualiter declarata, tempore concremationis Hungaricalis civitatis Vysegrad demum concremata et igne consumpta extitissent ...” (kiemelés a szerzőtől) (1359. április 25-i oklevélben szerepel visszautalóan.) DL 4841. Az adatért Tringli Istvánnak tartozom köszönettel. Publikálásra előkészítve: A. VIII. Tasnádi Gyula kézírata.

⁸³ PÓR 1891. 372–373.

pedig felújította és bérbe adta.⁸⁴ A tűz valamikor 1345 első felében, vagy azelőtt következett be, s noha az udvar elköltözésének idejével ez egybeesik, nem tudni, valóban a tűzvész okozta-e az eltávozást.⁸⁵ A városnegyed helyrehozatala mindenesetre szükségszerű lehetett, s ez lehetőséget adott a terület újrendezésére is, ami építészeti struktúraváltást eredményezett, mely a 14. század városi épületeinek jellegében kimutatható.⁸⁶

⁸⁴ A helyrajzi fejezetben: Magyar város, 3. Apotékák (boltok) és szabók csoportja.

⁸⁵ A királyi palota területén 1342 körül templomot kezdtek építeni, de a munka néhány évvel később félbeszakadt. Vö. BUZÁS 2001a. 232–233; valamint alább az egyházak fejezetben.

⁸⁶ Mindez a városi ásatások és a királyi palota területén végzett ásatások alapján igazolható. Az északkeleti palotához kapcsolódó kápolna 1360 körül készülhetett el. BUZÁS–MÉSZÁROS 2008. 82–84. Részletesebben alább, az egyházakkal és helyrajzzal foglalkozó fejezetben.

A POLGÁRVÁROS

3.1. VÁROSI SZERVEZET

3.1.1. Tanács, városi vezetőréteg

A késő középkorból 18 városi tanács által kiadott oklevél maradt fenn.⁸⁷ Közülük egy, az 1381. évi, kilenc város közös kiadványa, amelyben a városok Lajos leánya, a gyermek Hedvig és Vilmos házassági szerződését esküvel erősítették meg. A többi 17 oklevél közül 12, 1356 és 1415 között városi ingatlanforgalom ügyében kiadott irat. 1415 és 1475 között nem maradt fenn tanács által kiadott levél. 1475 és 1517 közötti öt irat főleg más városokkal folytatott levélváltás emléke.

A 18 iratból négy oklevél tartalmaz teljes tanácslistát a bíró és az esküdtek név szerinti felsorolásával.⁸⁸ Közülük hármat a 14. században, egyet a 15. században adtak ki. Nyolc oklevél intituliójában csak a bíró nevét tüntették fel, a többi hat esetben a város bírāja és esküdtjei név nélkül (iudex et iurati civitatis Wyssegradiensis) szerepeltek.⁸⁹ Az első ismert Visegrád városi kibocsátású oklevél 1356-ból származik, mely tanácslistát is tartalmaz. Az oklevél romlott állaga miatt nem olvasható ki minden név. A bíró név szerint: Leo, az esküdtek: Hermann, ...ener, Ulrich, Giovanni di Bologna (Iohannes Bononiensis), Váci Michael (Michael de Waczia), Mátyás, Miklós, Ha....⁹⁰ Négy évvel később, az 1360-ban kiadott oklevélben a tanács már 12

⁸⁷ 1356. július 30; 1358. június 17; 1360. január 26; 1373. június 17; 1378. június 4; 1380. november 29; 1381. március 20; 1383. április 9; 1405. június 12; 1412. március 23; 1413. március 3; 1413. november 22; 1415. július 5; 1475. szeptember 8, 1477. augusztus 7; 1482. szeptember 15; 1497. augusztus 16; 1517. június 22. Az iratok az Oklevéltárban szerepelnek.

⁸⁸ Az oklevelekben szereplő latin keresztnévek átírása során gondot jelent az illető nemzetisége, melyet csak a keresztnév alapján a legritkább esetben lehet kétségtelenül meghatározni, de a vezetéknev sem bizonyítja kétségtelenül a származást. Jól ismert példa Budán Péter bíró esete, aki német létére nevét hol Onweinnek, hol magyarra fordítva Bornemisszának írta. KUBINYI 1973. 245, 264; KUBINYI 1983. 68–69. A nevek viselőinek nemzetisége és írott formában való megjelenése mellett további zavart okozhat az oklevél megfogalmazójának származása is, mely szintén befolyásolhatja a nevek formájának, esetleg helyes írásmódjának megjelenését. Vö. BATIZI, Dél-Börzsöny. Mindezen problémák ellenére jelen tanulmányban a nevek átírásánál a nemzetiséget követő vegyes átírási formát választottam, amely ugyan fenntartja a tévedés lehetőségét, azonban a csak magyar, esetleg csak latin névátírás viszont túlságosan rugalmatlannak tűnhet. Így tehát a magyar előtagú és a nem meghatározható csak latin keresztnévek magyarul szerepelnek majd, egyértelmű német vezetéknevnél a keresztnév és az előtag is németül szerepel, bizonytalan esetekben a feltételezett anyanyelvi névformát tüntetem fel, zárójelben az oklevélben szereplő eredeti latin formával. Az egyes személyek származására és anyanyelvére vonatkozó bizonyítás alább következik majd.

⁸⁹ A magyar városokban többnyire a 14. századi oklevelek tartalmazták tanácslistát, a 15. században ez már jóval ritkább. Buda kapcsán: KUBINYI 1991a. 22.

⁹⁰ Oklevéltár: 17. szám.

tagú, akiket magyar és német városrész szerint különböztettek meg. Az esküdtek városrészek szerinti megkülönböztetésére ez az egyetlen fennmaradt adat. A bíró Peter Perczel; a német város esküdtjei: Jensulin Duer (Iensulinus dictus Duer), Miklós mészáros, Philipp Lyppul, Michael (Ingulhard comes fia), Bernhard orvos (Perhardus medicus), Peter Payur. A magyar város esküdtjei: Michael Pecz, Hans Liebeleib (Iohannes Lybeleyb), Albert Meysner, Giovanni di Bologna (Iohannes de Bolonia), Giovanni/Hans (?) Loal ötvös (Iohannes Loal), Kis Dénes.⁹¹ 1383-ban a tanács a bíró mellett továbbra is 12 tagú. A bíró Bytholdi Miklós, az esküdtek: Ligo mester, Mesner mester, Hensel szabó, István kovács, György, Ikel Péter (Petrus Ikel), Tamás királyi ács, Peter Leonhard, Jakab kőfaragó, Vörös Benedek (Benedictus Rufus), Rákos Mihály (Myhael Rakus) és Henchylinus voltak.⁹² Az utolsó tanácslista 1413 novemberéből származik. A bíró mellett a tanács 11 tagját sorolták fel. A bíró János (Miklós fia), az esküdtek: Walter mester (Wolterius) korábbi bíró, Miklós (Pore fia), Etul mester mészáros, Iacus Ryues, János (Péter szücs fia), István mester íjkészítő, János íjkészítő, Mihály szücs, Hensul csapláros, István halász, Etul tímár vagy varga.⁹³ Porefí Miklós az ezt megelőző évben, 1412-ben is tanácsstag volt.⁹⁴ 1415-ben tanácslista nincs, azonban az oklevél megemlíti, hogy a bíró mellett 12 esküdt volt.⁹⁵ A bírók és tanácsstagok mellett ismert egy jegyző 1360-ból: Péter mester notarius.⁹⁶

A név szerint ismert bírók a következők:

Leo (1356),

János kőfaragó (1358),⁹⁷

Peter Perczel (1360),

Hans Liebeleib (1361. bíró. Neve: 1360: Lybeleyb, 1361: Leyslayb),⁹⁸

Reynel (1373),⁹⁹

Bitolci Miklós (1380: „de Bytholch” és 1383: „de Bythold”),¹⁰⁰

Nicolaus Hausongreth (1405),¹⁰¹

⁹¹ Oklevéltár: 22. számú.

⁹² Oklevéltár: 40. számú.

⁹³ Oklevéltár: 48. szám.

⁹⁴ Oklevéltár: 43. szám.

⁹⁵ Oklevéltár: 50. szám.

⁹⁶ DL 4885. 1360. augusztus 18. Visegrád. Az adatért Tringli Istvánnak és C. Tóth Norbertnek tartozom köszönettel. Publikálásra előkészítve: A. VIII. Tasnádi Gyula kézirata.

⁹⁷ Oklevéltár: 21. szám.

⁹⁸ Telekadásvétel kapcsán említették a magyar városban. Oklevéltár: 26. szám.

⁹⁹ Oklevéltár: 31. szám.

¹⁰⁰ 1380: Oklevéltár: 38. szám. 1383: Oklevéltár: 40. szám.

¹⁰¹ Oklevéltár: 42. szám.

Walter (1405–1412 között valamikor),¹⁰²

Miklós fia: János (1412, 1413),¹⁰³

Jacob Rwz (1415),¹⁰⁴

Michael Christoph (1497).¹⁰⁵

A bíró és a tanácsstagok származása bizonytalan. A polgárok rokonságára, családi összeköttetéseire kevés adat mutat, ezért csak nevükből lehet kiindulni. A szentek nevét követő, latin keresztnévek mögött többnyire nem fedezhető fel az illető eredete, de a ritkábban előforduló vezetéknev sem bizonyítja kétségtelenül az anyanyelvet vagy származást. Az 1356. évi oklevélből az első név szerint ismert bíró, Leo német lehetett. Az őt követő bírók közül – nevük alapján – Peter Perczerről, Hans Leyslaybról, Reynelről, Nicolaus Hausongrethről, Walterről, feltehetően Jacob Rwzról, valamint Michael Christophról valószínűsíthető, hogy német eredetűek voltak. Ez azt jelenti, hogy a név szerint ismert, összesen 11 bíróból nyolc német volt. A többi hármat tekintve Bitolci Miklós biztosan magyar volt, valószínűleg a közeli Bitócról származott (ma Pilismarót mellett). Közeli településről származó más tanácsstagot is ismerünk: Porefí Miklós „de Bogdan” a dél felől szomszédos Bogdányból származhatott. Hans Leyslayb lehetséges, hogy megegyezik az 1375-ből ismert Hans Leeb budai polgárral, aki jelen volt egy budai patikáros özvegyének végrendelténél.¹⁰⁶

Az esküdtek között ugyancsak vegyesen szerepeltek német és magyar keresztnévek. 1358-ban Hermann és Ulrich német lehetett, Váci Engulhard fia Michael is német sarj.¹⁰⁷ Giovanni di Bologna / Boloniai János eredetét tekintve az oklevelek felváltva „de Bolonia” illetve „de Bononia” származtatják. Valószínűleg itáliai eredetre utal (Bologna).¹⁰⁸ 1360-ban a két városrész esküdtjei kapcsán a nevek kevert származást takarnak, függetlenül attól, hogy melyik városrészt képviselték. Többségük német nevű. Jensulin, Philipp, Ingulhard fia Michael, Peter Payur, Albert

¹⁰² Oklevéltár: 48. szám.

¹⁰³ 1412 és 1413. november 22.: Oklevéltár: 43, 48. szám; 1413. március 3.: Oklevéltár: 47. szám.

¹⁰⁴ Oklevéltár: 50. szám.

¹⁰⁵ Oklevéltár: 56. szám.

¹⁰⁶ 1375. január 17. DL 6296. Az adatra Végh András hívta fel a figyelmemet. Említi: VÉGH 2006. 311. (981. j.) Ugyanennek megjelenés előtt álló második kötetében (Végh András: Buda város középkori helyrajza. II. Regesztakötet.) 64. számú oklevélregezsza; PATAKI 1950. 286. (26. j.)

¹⁰⁷ Mihály apjára az 1373. évi városi kiállítású oklevél mutat. Oklevéltár: 31. szám.

¹⁰⁸ Három esetben de Bolonia/Bolonya-ként írják (DL 5200, Oklevéltár: 22, 25. szám), egy esetben Bononiensis-ként szerepel (Oklevéltár: 17. szám), mely egy település kétféle névváltozata. Valószínűnek tűnik az itáliai eredet, Visegrádon más itáliai származású polgárról is tudunk (Pesco és feltehetően Lando). A „de Bolonia” itáliai név gyakoriságára párhuzamként szerepeljen egy 1358-ból fennmaradt pápai supplicatio, amely egy megegyező nevű itáliai tisztségviselőről számol be: „domini Iohannis de Bolonia comitis Montiffortis.” ASV, Regestra Supplicationes, Innocentius VI, Vol. 31. Fol. 4r.

Meysner, Bernhard orvos, Hans Liebeleib/Leeb német lehetett, talán Michael Peez is, Loal János esetleg német vagy latin gyökerű. Bernhard valószínűleg itáliai egyetemre is járt.¹⁰⁹ 1383-ban a két mester: Ligo és Mesner németek, Hensel, Henchlynus, Peter Leonhard szintén, Benedictus Rufus és Petrus Ikel akár magyar, akár német is lehetett. 1413-ban a tanácslista elején szereplő két magister, Walter és Etul mészáros németek lehettek. Mellettük Jacus, Hensul és Etul tímár ugyancsak. Számszerűsítve, 1358-ban 8 névből 3 német, 1360-ban 12-ből 8, 1383-ban 12-ből 6, 1413-ban 11-ből 5. Két esetben bizonytalan, talán itáliai vagy ismeretlen eredettel lehet számolni. A hagyományos latin keresztnévek esetében nem lehet állást foglalni. Annyi mindenesetre megállapítható, hogy a tanács felét biztosan, de vélhetőleg többségét mindvégig németek alkották, ahogy ez a bírákra is igaz.

A városi tanács feltehetően már 1356 előtt is működött. Létszáma 1360 és 1415 között 13 fő volt, egy bíró és 12 esküdt. A tanács mellett legalább egy jegyző működött. 1356-ban a tanács létszáma bizonytalan. Az oklevél tanácslistájában a bíró mellett hat név olvasható jól, kettőnek csak részletei. Az oklevél vízfoltjai alá egy vagy két név fér még el, így a tanácsstagok száma kilenc vagy tízre nő. Noha így sem érte el a 12 tagot, 1413-ban is előfordult, hogy az oklevél szövegébe csak 11 tanácstagot foglaltak bele. Valószínű, hogy a tanács már a kezdetekben 12 taggal működött, de a mindennapos tevékenységéhez, oklevél kibocsátáshoz elegendő lehetett egy döntéshozatalra alkalmas többség jelenléte. A magyar és német városrész képviseléről, a területi alapon felálló testületről az egyetlen fennmaradt adat az 1360. évi: eszerint mindkét városrészből 6–6 tagot delegáltak a tanácsba. A 14. századi források, az ingatlan-adásvételek szerint a város kétmagvúsága, a magyar és német városrész elkülönítése csak az 1380-as évekig létezett, azután már egységes Visegrád várost emlegetnek. A tanács 1360-ban megjelenő paritásos elvű, egyenlő arányú összetétele látszatra első a magyarországi kétmagvú városok között, kérdés azonban, hogy ez területi vagy etnikai alapú különállást jelentett, sőt valóban különállásról volt-e szó. Budán a 14. században a tanács 12 tagú, de erős német irányítással, csupán két magyar ült a testületben, majd a társadalmi harcok eredményeképp 1439-re alakult át etnikai alapú egyenlő arányú testületté.¹¹⁰ Vácott területi alapon magyar és német városrészsre oszlott a település, külön bíróval, tanáccsal és pecséttel rendelkezett mindkét város, és külön is működött.¹¹¹ Visegrádon az egyenlő arányú testület területi alapon szerveződött, nem pedig

¹⁰⁹ VERESS 1941. 396–397.

¹¹⁰ SZÜCS 1955. 287–295.

¹¹¹ KUBINYI 1983. 68–69.

származási alapon, mindkét városrészben voltak ugyanis magyar és német eredetű esküdtek, s többségben – nevük alapján – a németek voltak. A Budán kialakult paritásos elv származási alapot jelentett, amellyel sikerült elérni a magyar és német származásúak egyenlő arányát a városvezetésben. Visegrádon nem ez volt a helyzet. Feltételezhető, hogy eredendően a hospesek itt nagyobb részben németajkúak lehettek, azonban társadalmi villongásra itt nincs jel, a város rezidencia jellegéből és dominanciájából adódóan erős polgárság nem jött létre, a különböző származású elemek keveredése és aránya Visegrádon nem teremtett konfliktushelyzetet. A városnak kétmagvúsága idején is egy közös tanácsa és egy bírója volt. Az oklevél kibocsátás és pecséthasználata is – alább látni fogjuk – ennek megfelelően alakult. Sőt, erre vall a notariusról fennmaradt adat is: a jegyző 1360-ban, épp amikor a városrészek 6–6 fős esküdtszövetségéről tudunk, az egész Visegrád város (civitas Wyssegradiensis) jegyzője volt, nem pedig csupán egyik vagy másik részé. Visegrád város tehát magyar és német város megkülönböztetése ellenére a 14. század közepétől kimutathatóan sem jogi, sem etnikai szempontból nem volt kettéosztott.

A bíró és a tanácstagok mandátuma egy évre szólt, de többször újra választva, vagy több évig folyamatosan viselheték tisztségüket. A marosi privilégiumlevél szerint a bíró megbízatása egy évig szólt, azután, ha a város nemtetszését fejezte ki, újat választhatott.¹¹² Budán a tanács tagjait évente választották újra, de több évig tisztségükben maradhattak.¹¹³ Visegrádon a tanács tagjai szintén több évig viselheték tisztségüket, a tanácstagok pedig bírói székbe emelkedhettek. Bitolci Miklós 1380-ban és 1383-ban volt bíró, valószínűleg újra megválasztással. Miklós fia, János több mint másfél évig folyamatosan töltötte be a bírói tisztséget, 1412. március 23-án, 1413. március 3-án, 1413. november 22-én van róla adat. Hans Liebeleib 1360-ban még magyar városi esküdt volt, 1361-ben már bíró, akinek német neve ellenére a magyar városban volt háza.¹¹⁴ 1413-ban Walter mester esküdt 1412 előtt volt bíró. A tanácstagok közül két személyről tudunk, akik több éven keresztül viselték tisztségüket. Giovanni di Bologna apotekárius 1356-ban és 1360-ban volt tanácstag, utóbbi évben a magyar városé. Az apotekáriusról több adat maradt fenn, valószínűleg a

¹¹² „Item iudicem et plebanum inter se eligent concurrentis communitatis consensu, qui iudex cum iuratis furta, latrocinia, homicidia, incendia, violentias, et alias causas iudicatus sui anno iudicabit. Exspirante autem anno, si ipse iudex communitati displicuerit, eligent alium ad libitum sue voluntatis.” DL 24893; FEJÉR VIII. 2. 514–517.

¹¹³ KUBINYI 1971a. 223.

¹¹⁴ Telekkönyv Rekonstrukció: 40. telek

magyar városban volt háza.¹¹⁵ Engelhard fia, Váci Michael 1356-ban és 1360-ban volt tanácsstag, utóbb német városi esküdt. Bogdáni Porefi Miklós 1412-ben és 1413-ban volt esküdt.

A bírák foglalkozását tekintve egyedül azt tudjuk, hogy az 1358-ban bírói posztot betöltő János kőfaragó volt, róla a későbbiekben lesz szó. Az esküdtek szakmája változatos. 1358-ban egy apotekáriust ismerünk, 1360-ban apotekáriust, orvost, mészáros, ötvöst. 1383-ban szabóról, kovácsról, királyi ácsról, kőfaragóról tudunk. 1413-ban mészárosról, két íjkészítőről, szücsről és egy szücs fiáról, csaplárosról, halászról, tímárról. A 14–15. század fordulójának esküdtjei között gyakoribb az iparűzők előfordulása.

A városi tanácsstagok és a bírák a város vezetőrétegét alkották. A város működéséről fennmaradt első adat tanácslistával együtt csak a 14. század közepéről származik, a század első felének, illetve a 13. század végének vezetőrétegét, a város alapító polgárait nem ismerjük. A németek magasabb arányú részvétele a tanácsban arra mutat, hogy a városalapító polgárok egy része, talán többsége német lehetett. A polgárság valószínűleg több helyről származott. Elsősorban a részben Maroson, részben Visegrádon megjelenő német eredetű, majd királyi hospesszé emelkedő vendégnépek betelepítése feltételezhető. Emellett Budáról is költözhetek át városi elemek, amelyre az 1343 márciusában említett Henrik visegrádi hospes személye mutat, aki egykor Wluengus budai polgár kamarása volt. Maga Henrik is német lehetett.¹¹⁶ Nem tudni azonban, hogy a városba elsőként beköltöző, valószínűleg nagyobb számú német hospesek elsősorban magyarországi településekről települtek át ide, vagy a határokon kívülről érkeztek. A királyi alapítású visegrádi várból következően az alatta kialakuló település is alapított jellegű lehetett, ahova az uralkodó költöztetett be népelemeket, illetve a beköltözést elősegítő kiváltságokat adott. A visegrádi második generáció vezetőrétegről már több adat van, némileg kiterjedtebb kapcsolatokkal rendelkezett. A német polgárok egyike, Ingulhard a közeli Vácról származott, veje Selmeci volt,¹¹⁷ több birtokkal rendelkeztek a Dunakanyarban, de távolabbi vidékeken is. Előfordult – pontosabb helymegjelölés nélkül – szász származású visegrádi polgár

¹¹⁵ 1361-ben a visegrádi apotékák közötti hatalmaskodási vádemelés során említik. Oklevéltár: 25. szám. 1363-ban egy más ügy kapcsán szerepel: „Johannes dictus de Bolonia apotecarius et civis Wysegradiensis.” DL 5200. Házára vonatkozó adat nem maradt fenn, azonban többszöri visegrádi polgárként és apotekáriusként való említése, valamint az, hogy az említett hatalmaskodás kapcsán őt is mint az apotékák között tartózkodót vallatták ki, arra mutat, hogy itt házzal – sőt bolttal – kellett rendelkeznie. Más adatok alapján valószínűsíthető, hogy az apotékák a magyar városban voltak. Vö. a tanulmány helyrajzi fejezetével. Telekkönyv Rekonstrukció: 36. telek.

¹¹⁶ 1343. március 12. Oklevéltár: 5. szám.

¹¹⁷ Mersilin. Oklevéltár: 31. szám.

is.¹¹⁸ Noha a magyarországi városok polgársága között gyakori volt a kereskedelmi és házassági kapcsolat, a kézenfekvőnek tűnő, budai patríciátussal való kapcsolatra nincs tényleges adat. A budai alapítócsaládok egyike volt Kunc ispán családja, melynek tagjai Kunc dédunokájáig viselték folyamatosan a bírói, albírói, tanácstagi tisztséget.¹¹⁹ A név gyakori volt Budán; az ilyen nevű személyek egy része a családhoz köthető. Visegrádon két hasonló nevű személyre van adat: 1357-ben Kunclin, 1360-ban Kunc pénzverő. Városi tisztségviselésükről nem tudni, s arról sem, hogy rokonságban álltak-e a befolyásos budai Kunc családdal. A megegyező nevű budai Kunclin (az 1292-ben említett Kunc ispán unokája) a század első felében volt budai albíró, de 1354 körül halt meg, vele a visegrádi személy nem egyezhet meg. A 13. századi budai patríciuscsaládok közé tartozik a Weidner-család, akinek harmadik generációs tagja, Hannus ispán Becsei Töttös István ajtónállómester, a visegrádi ingatlanhalmozó kortársa volt. Hannus ispán, budai polgár és 1352-től kassai esküdt leányát, Katalint Töttös Miklós nevű fiához adta.¹²⁰ Becsei Miklós, apja után, több házzal rendelkezett Visegrádon, házassága nyilván Visegrád Budával és Kassával való kapcsolataira is kihatott.

Lehetséges, hogy a 14. század második felében a visegrádi vezetőrétegben már némi szerepet játszott a birtokosi mivolt, erre utalhat legalábbis a comes cím. Váci Ingulhard és Perczel Péter bíró comes címmel rendelkeztek, de birtoktulajdonlásról csak Ingulhardnál tudunk. Noha a város vezetőrétege több ponton hasonlít más magyar városok, Buda, Sopron, Pozsony patríciátusához, az ott megfigyelhető jelenségek, nevezetesen a nemességgel való összefonódás, birtokok (szőlő) gyarapítása és az üzleti tevékenység, utóbbin keresztül erős dél-német kapcsolatok kialakítása,¹²¹ Visegrádon nem mutatható ki. Megnyilvánul ez abban is, hogy a tanácsban iparosok és kiskereskedők (illetve boltosok, patikusok) egyaránt előfordultak, ezzel szemben iparosok tanácstagsága Budán csak a 15. századtól volt jellemző.¹²² Visegrádon az iparosok között – az általában módosabbnak és befolyásosabbnak számító – szabó és mészáros, illetve az udvar szolgálatában álló személyek találhatók, a 15. század elejére azonban már a kevésbé előkelő kocsmáros, halász szakmák képviselői is megjelentek. Az iparosokból álló elit és a távolsági kapcsolatokkal rendelkező nagykereskedők hiánya jól mutatja a város gazdasági súlyát, azt, hogy Visegrád város soha nem rendelkezett olyan társadalommal, mint az ország jelentős városai.

¹¹⁸ Günter pénzverő: Oklevéltár: 17. szám.

¹¹⁹ KUBINYI 1971a. 221–222.

¹²⁰ *Zichy* II. 210–211; KUBINYI 1971a. 225.

¹²¹ KUBINYI 1971. 203–265.

¹²² KUBINYI 1971a. 236.

Visegrád társadalma a püspöki városokhoz vagy a mezővárosokhoz volt hasonló,¹²³ amelyet a királyi udvar szolgálatában állók jelenléte egészített ki.

3.1.2. Oklevélkiadás, pecsétek

A városi kibocsátású oklevelek részét képezi három (1356, 1383, 1413) függőpecséttel ellátott privilegiális formában kiállított oklevél, melyet az 1381. évi, kilenc város által kiadott oklevél egészít ki. Van továbbá tíz pátens, az irat hátára nyomott pecséttel, valamint négy missilis, melyen zárópecsét látható. A városnak nagyobb és kisebb pecsétje ismert.

A privilegiumok kiállítása minden szempontból gondosabb kivitelű. Tanácslistát tartalmaznak, függőpecséttel látták el őket. Az 1356-ban kelt oklevél a legdíszesebb, kezdőszavának N betűje díszes inicialé. (1. ábra) Az oklevél felhajtásán kétszínű, lila és zöld sodratú selyemzsinór függ, a pecsét leesett. A szalag vastagsága és a két szál szélessége alapján a nagyobbik, azaz első pecsét függhetett rajta. Az 1383. és 1413. évi oklevelek a városi tanács saját, korábbi kiadású okleveleit írták át és erősítették meg, valószínűleg ezért is állították ki az újakat privilegiális formában (1383 : 1373; 1413 : 1412). Pecsétjüket nem ismerjük, egyik irat sem maradt meg eredeti formában. A kilenc város 1381-ben kelt privilegiumán Visegrád a kisebbik pecsétjét használta. Az oklevélben Buda után másodikként felsorolt város a felfüggesztett pecsétek sorában is a második volt. Pecsétjének vörös színű viasza egyetlen az összes többi között.

A privilegiumok és pátensek intituliációval kezdődtek, melyben a bírót név szerint minden esetben, az esküdteket négy esetben sorolták fel. A „Nos” indítás után a bíró neve következett (iudex de/in Wysegrad vagy iudex civitatis Wysegradiensis). A pátensekben, amennyiben az esküdtek neve nem szerepelt, az intitulatio kiegészült az universi cives-szel, azaz az oklevelet nemcsak a bíró és az esküdtek, hanem minden polgár nevében bocsátották ki. Egyedüli kivételt az 1413. évi privilegium képez, ahol a címzés teljes: a bíró és esküdtek neve, valamint „universi cives” szerepelt. A promulgatiók egyszerű formájúak voltak (memorie commendamus vagy kiegészítve quibus expedit universis), csak az 1356. évi oklevél tartalmazott hosszabbat. A privilegiumok és pátensek mindegyike városi ingatlanügyekkel foglalkozott, ezért jellegükből adódóan arenga és narratio elemeit az oklevelek nem tartalmazták, a promulgatio után a dispositio következett. A záradékban rendszerint helyet kapott a római jogból eredő szavatossági

¹²³ MÁLYUSZ 1953. 128–192.

formula, melyben az eladó anyagi felelősséget vállalt arra az esetre, ha valaki pert indítana az eladott birtokért.¹²⁴

A missilisek formája eltért a többi iratétól. A négy levélben (1475, 1477, 1482, 1517) a szöveg a salutatioval és az inscriptióval kezdődött, majd a contextus és a dátum következett. A szöveg alatt középen helyezkedett el az intitulatio (iudex, iurati civesque civitatis Wissegradiensis), a bírákat ekkor nem tüntették fel. Az okleveleket minden esetben a kispecséttel erősítették meg. Az első három levelet Visegrád Bártfa városának címezte, onnan áttelepült polgárok ügyével kapcsolatban, a negyediket a morvaországi Auspitz városnak.

A város nagyobbik pecsétjét az 1358. évi pátens hátoldalán található pecsétredéből ismerjük.¹²⁵ (3. ábra) Átmérője 75–78 mm, természetes színű viaszba nyomták. Szélén gyöngysorban körirat húzódott, amelynek egy része olvasható: <S. CIVIT>ATIS + WISEGR<ADIENSIS>. A pecsétmezőben toronyábrázolás látható, két szélső pártázatos toronnyal. A jobb oldalnak belső oldalán, lejjebb, a tornyokat összekötő pártázatos faltető indult. (3. ábra)¹²⁶ Az 1360. évi pátent szintén a nagypecséttel erősítették meg. Az oklevelet ma Bécsben őrzik, a szövegkiadás szerint a hátlapon 78 mm átmérőjű pecsét nyoma látszik.¹²⁷ A nagypecséttel való megerősítés feltételezhető 1356-ban. Használatáról a 14. század második fele után nincs több adat.

A kisebbik pecsét az 1381. évben kiadott privilégiumon maradt meg teljes egészében. (4. ábra) A vörös viaszba nyomott pecsét átmérője 38 mm. Körben kettős gyöngysor díszíti, közötté a pecsét körirata: + S. CIVIUM WISSEGRADIENSIUM. A mező ábrázolása gazdag részletrajzú. Elöl városfal, középen felhúzott rácsos kapuval, alatta Anjou-liliom. A kapu mögötti dombon várábrázolás, középen épület, második szintjén ablakok; kétoldalt az épületfal támpillérekkel volt megerősítve. A várépület két oldalán egy-egy pártázatos tetejű torony és melléképület látható. Utóbbiak nem szimmetrikusak, a bal oldalon kis építmény, jobb oldalon támpillér vagy oldalkapu látható. A középső épülettömb tetején és a két torony toronysipkáján gömbdíz csúcsok vannak. Kisebb Anjou-liliomot a bal oldali toldaléképítmény fölé is elhelyeztek. A mező talán kicsinek

¹²⁴ 1360: „assumens et obligans ... molestare quovismodo volentibus expedire, propriis laboribus et expensis, iuxta modum et usum civitatis nostre ex antiquo approbatam” A szavatossági formula (formula evictionis) a 13. század közepétől válik általánossá a magyar gyakorlatban, Buda már 1318-ban a város régi szokásának nevezte. KUBINYI 1961. 123.

¹²⁵ A pecsét rendkívül rossz állapotú, töredezett, nagy része hiányzik. Nem a MOL pecsétgyűjteményének részét képezi, másolata sincs, csak az eredeti oklevél hátoldalán láthatóak maradványai. Az oklevél jelzete: DL 77229, régi jelzete: Zichy család, zsélyi. 218.B.66.

¹²⁶ A pecsét rajzát Szőke Mátyásnak köszönöm.

¹²⁷ *Bánffy* I. 231.

bizonyult az ábrázolás méretéhez képest, a két torony belenyúlt a gyöngyosoros köriratba.¹²⁸ A pecsét az 1378. évi oklevél hátoldaláról is ismert, de itt rendkívül töredékes, vörös viaszán túl az ábrázolásból már semmi nem látható.¹²⁹ A ma Bártfán őrzött három 15. század végi iraton – a fénykép szerint – a pecsét jó megtartású lehet.

A pecsétek elnevezését a következő táblázatban foglaltam össze.

<i>Dátum</i>	<i>Irattípus</i>	<i>Pecséttípus</i>	<i>Corroboratiós formula</i>	<i>Pecsétmaradvány</i>
1356	privilegialis	nagypecsét ?	sigillum civitatis Wysschegradiensis	– (függőpecsét selyemzsinórja megvan)
1358	pátens	nagypecsét	–	Töredékes 78 mm
1360	pátens	nagypecsét	sigillum nostrum	Folt 78 mm
1373	pátens	?	sigilloque autentico nostre civitatis	–
1378	pátens	kispecsét	sigilloque autentico nostre civitatis	Töredékes 30 mm
1380	pátens	kispecsét	–	Folt 38 mm
1381	privilegialis	kispecsét	nostrorum sigillorum (<i>ti. minden város</i>)	Függőpecsét, 38 mm
1383	privilegialis	?	sigillo nostro pendentis	–
1405	pátens	kispecsét	–	Folt 32 mm
1412	pátens	?	sigilloque autentico nostre civitatis	–
1413. márc.	pátens	?	sigillo autentico nostre civitatis	–
1413. nov.	privilegialis	?	pendentis autentici sigilli nostri	–

¹²⁸ A Bécsben őrzött pecsét és oklevél eredeti jelzete: Österreichisches Staatsarchiv, Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Urkundenabteilung. Familienurkunden 242.1. A Budapesti Történeti Múzeumban a Kumorovitz-féle pecsétgyűjteményben a pecsét gipszmásolatát őrzik. BTM ltsz: 65.1760. A pecsét említései: WENZEL 1868. 405. (rajzzal együtt); MAJLÁTH 1885. 136; CSÁNKI I. 11; DARVASY 1942. 21; *Műv.Lajos* 1982. 357–358.

¹²⁹ MOL középkori pecsétgyűjteménye: V.2. 242.d.1–2. (vörös és fehér gipszmásolat)

1415	pátens	kispecsét	–	Folt 35 mm
1475	missilis	kispecsét	nostre civitatis sigillo	Pecsét 35 mm
1477	missilis	kispecsét	nostre civitatis sigillo	Töredékes 38 mm
1482	missilis	kispecsét	–	Pecsét 38 mm
1497	pátens	kispecsét	sigillo nostre civititatis	Pecsét 39 mm
1517	missilis	kispecsét	–	Folt 37 mm

Az adatok meglehetősen szórványosak annak megítélésében, hogy a nagy- és kispecsétet vajon párhuzamosan használták-e. Inkább az tűnik valószínűnek, hogy a két pecsét felváltotta egymást. Az 1381. évi privilégiumban, Visegrád mint a jelentős magyarországi városok egyike, királyhoz való hűségét kisméretű pecsétjével erősítette meg. Ez volt tehát akkor legerősebb hitelesítő eszköze. A pecsét vörös viasza a város nagyobb pecsétjének természetes színű viaszához képest magasabb kiváltságot és jogi hitelének erősebb rangját jelentette.

A város a 14. század közepén kibocsátott irataihoz még a nagyobb pecsétet használta, ezt váltotta fel a kisebb pecsét a század utolsó harmadában, negyedében. Nem figyelhető meg következetesség abban, hogy a hitelesítésre használt pecsétet hogyan nevezték az oklevelek corroboratiójában. Három megnevezés váltakozik: sigillum civitatis, sigillum nostrum, sigillum authenticum, vagy ezek kombinációja. Pecsétek típus vagy méret szerinti megkülönböztetése a szövegben nem fordult elő, és az iratok különböző típusa sem vont maga után eltérő pecsét- és szóhasználatot. Noha az oklevelek corroboratiós formulái csak az 1373–1413 közötti időszak kiadványaiban jelezték a pecsét közhitelű (autentikus) voltát, a városi pecsét a városi ingatlanügyletekben mindvégig az volt. Városi hatóság jogosult volt mások ügyében bizonyító erejű iratot kiadni és hitelesíteni. Mindez egyetlen egyidejűleg használt városi pecsét meglétére utal. Vácott két városi pecsét párhuzamos használatáról tudunk, de ez a két városrész külön jogállásának következménye volt.¹³⁰ Több városi pecsét esetén a privilegiális okleveleket többnyire a nagy, a pátenseket a kispecséttel erősítették meg, Budán azonban csak a kisebb pecsétet használták erre.¹³¹ Visegrádon pecsétcsere következett be. A második, kisebb pecsét megjelenése valószínűleg királyi adománynak köszönhető – feltehetően az elsőhöz hasonlóan –, melyre vörös színe és az abban rejlő nagyobb jogi erő mutat. A vörös viasz előkelőbb volt a többi

¹³⁰ KUBINYI 1983. 68–69.

¹³¹ KUBINYI 1961. 121. (153. j.)

színnél, a 14. században még többnyire az uralkodó használta, a vörös viasszal való pecsételést jogát kiváltsággként adományozhatta.¹³² Visegrád esetében a vörös szín városi használata az uralkodói rezidenciának köszönhető kiváltság lehetett, mellyel az új pecsét, erejénél fogva kiszorította a korábbi, nagyobb pecsétet.

A két pecsét egymásutánosságát a pecsétábrázolások és analógiák is tükrözik. Mint királyi lakhelyek, Visegrád pecsétjei közeli párhuzamba állíthatók Esztergom, Buda és Óbuda pecsétjével. Esztergom 13. századi kettős pecsétnyomójának díszes kidolgozású város- és palotaábrázolása mintájává vált a várospecséteknek és címereknek.¹³³ Visegrád leegyszerűsített formában követi az előképet, de kapcsolata szorosabb a másik két város pecsétjével. A visegrádi nagypecsét töredékes volta ellenére vélhetően Buda 1292. évi nagypecsétjének hátlapján ábrázolt háromtornyú vár mintáját követte. (5. ábra) A budai pecsét két szélső tornya már Buda város 13. század végén használatba vett kisebb pecsétjére is rákerült,¹³⁴ de a háromtornyú várábrázolást több középkori város is átvette.¹³⁵ A visegrádi nagyobb pecséten valószínűleg csak két szélső torony volt, középen talán címerábrázolás lehetett. A topografikus elemeket már a városi pecsétek kialakulása előtt is használták. Noha a pecsétek várábrázolása sematikus, a két-háromtornyú épületeket ábrázoló pecséteket többnyire azok a városok kezdték használni, ahol egyúttal vár is volt.¹³⁶ A budai nagypecsét sematikus várábrázolása Buda castrumra és civitasra vonatkozhatott, az ezt követő visegrádi pecsét Visegrád castrumra és civitasra. A budai minta átvételével a visegrádi első pecsét a királyi rezidencia jellegre utalt. A várábrázolás városi pecséten való megjelenítése még a település királyi várhoz való erős kötődését fejezhette ki. Ez lehetett tehát Visegrád első városi pecsétje. Megjelenését nem lehet pontosan meghatározni, a 14.

¹³² BERTÉNYI 1998. 290. Az uralkodó viaszpecsétjének színe az Árpád-korban még többnyire természetes színű volt, de a 13. században már megjelentek a vörös és zöld viaszú pecsétek is. A 15. századra kialakult színrangsor első helyén a vörös állt, ezt a zöld és a sárga illetve természetes szín követte. Vöröst főpapok is használhattak. Nagy Lajos idejében a középső pecsét mindig sárga, a többi pecsét viszont vörös színű volt. A 15. század végén már gyakori a városok vörös színű pecséthasználata, 1498-ban Ulászló Somogy megyének adományozta a jogot, hogy kiadványain, városokhoz és közületekhez hasonlóan címerét vörös viaszban közhitelű pecsétként használhassa. KUMOROVITZ 1993. 47, 53–54, 74–75, 77. A városi pecséthasználatban egyébként Kumorovitz is kiemeli az 1381. évi oklevél jelentőségét annak illusztrálására, hogy a 14. század végétől kezdődően a városok is politikai tényezővé kezdtek válni. KUMOROVITZ 1993. 83.

¹³³ KUBINYI 1961. 5–6. kép; BERTÉNYI 2003. 86.

¹³⁴ KUBINYI 1961. 1–2, 7. kép; BERTÉNYI 2003. 86–87.

¹³⁵ Például Székesfehérvár, Sopron, Pozsony, Zágráb, Komárom, Vasvár, Esztergom. BERTÉNYI 2003. 87–88.

¹³⁶ KUBINYI 1961. 115–117. A városi pecsétek jellegzetes típusaként tartja számon Darvasy is a sematikus városkép ábrázolást, amely a 14. század elejétől a 15. század végéig volt elterjedt. A típus Európa más részein is közkedvelt volt. Magyarországon az esztergomi és óbudai mellett ilyen pecsétje volt többek közt Sopronnak, Kolozsvárnak, Újlaknak, Zágrábnak, Fehérvárnak. DARVASY 1942. 17–21.

század első felére tehető, akár már az udvar Visegrádra költözése után, az 1320-as, 1330-as évekre.

A 14. század második felében megjelenő második, kisebb pecsét másféle mintát követett, az esztergomi, sőt az óbudai pecséhez hasonlított. Ezek palotaábrázolásai már a rezidencia és város kettőségét fejezték ki. Óbuda Anjou-kori pecsétje, előtérben városfallal és kapuval, háttérben középső tornyú palotával, előképe lehetett a visegrádinak.¹³⁷ (6. ábra) Az óbudai pecsét, a torony két oldalán ábrázolt vágásos-liliomos és sasos lengyel pajzs alapján Erzsébet királyné személyével hozható összefüggésbe. A pecsétnyomó eszerint 1343 táján készülhetett, amikor Óbuda a királynéé lett.¹³⁸ A visegrádi, hasonló típusú és rokon ábrázolási igényű kisebb pecsét az óbudai nyomán készülhetett. A visegrádi pecséten a két Anjou-liliom utal a címer Anjou-kori eredetére és a királyi városi mivoltra, de a pecsét az 1360-as éveknél korábban nem készülhetett. A pecsét ábrázolásának jellege a korábbi, nagyobb pecséhez képest már a székváros városiasabb jellegét domborítja ki.

3.1.3. A városi tanács működése

A pecsétek keltezéséből a városi tanács működésének kezdeteire lehet fényt deríteni. Az első városi kiadvány a 14. század közepéről maradt fenn, de a város oklevéladó gyakorlata valószínűleg jóval korábban kezdődött. Más városok esetében is ez volt a jellemző. Esztergom első városi oklevele 1255-ből maradt fenn, pecsétje azonban II. András uralkodásának első felében készült.¹³⁹

Visegrád írásbeli működéséhez hiteles pecsétjét használta. A fennmaradt okleveleket – a város aktív időszakáig, a 15. század első feléig – ingatlanforgalommal kapcsolatos ügyek alkották. Van közöttük telekadásvétel, telek zálogba vetése, bérbeadása, visszaváltása vagy birtok- és telekadomány. Két esetben egy korábbi városi ingatlanügyet erősítettek meg. További két esetben a város királyi adományra és azt követő parancslevélre beiktatást végzett.¹⁴⁰ A beiktatásnál a város átírta az uralkodói parancslevelet, de azután erről szóló jelentést nem állított ki, hanem az ügylet megtörténtét városi pecséttel hitelesített pátensben rögzítette. Királyi ember nem volt jelen a beiktatásoknál. Budán is hasonló volt a helyzet, mely azzal magyarázható, hogy

¹³⁷ *Műv.Lajos* 357. (186. ábra); BERTÉNYI 2003. 89; *Magyarországi művészet* II. 314/2. kép.

¹³⁸ *Magyarországi művészet* I. 378.

¹³⁹ KUBINYI 1961. 119.

¹⁴⁰ Telekadásvétel: 1356, 1360, 1412; Zálogbavetés: 1358, 1415; Bérbeadás: 1380; Telekviszaváltás: 1405; Birtokadomány: 1373; Beiktatás: 1378, 1413; Korábbi ingatlanügy megerősítése: 1383, 1413.

az ügyletek a város területén, annak joghatósága alá tartozó személyekre, illetve ingatlanokra terjedtek ki, mely felett a városi privilégiumok értelmében felsőbb bírói hatóságnak nem volt jogköre.¹⁴¹ A városi hatóság illetékes bírāja volt a város területén élőknek. A város okleveles gyakorlatában tehát megjelent az általános hiteleshelyi működés két alappillére, 1. a város mint a felek által felkért vagy valamely hatóság által felszólított oklevéladó, illetve 2. a király által kiadott mandatum alapján hatósági eljárást bonyolító szerv.¹⁴²

A városi tanács által bonyolított ingatlanügyek ügyfelei között előfordultak városi polgárok, nemesek, egyháziak vagy egyházi intézmények, mindazok tehát, akiknek a város területén ingatlanuk volt, de az egyik fél mégis többnyire polgár volt. Két nemesi birtokszerzés esetében az uralkodó birtokadomány után a beiktatást a város intézte. Az ingatlanforgalomról fennmaradt egyéb, nem a tanács által kiállított iratokban több van a csak nemes felek közötti városi telekadásvételéből, de ez nem jelenti azt, hogy ingatlant eladni kívánó nemesek egyáltalán nem fordultak a városhoz. A városi szabad ingatlanforgalom hatóság előtti jogi rögzítésére nem egyedül a városi tanács volt hivatott. Budán a 15. század elején vált csak kötelező érvényűvé, hogy az adásvétel és zálogbavetés kizárólag a város oklevelével illetve pecsétjével számított érvényesnek.¹⁴³

A városi joghatóságnak – ahogy ezt Kubinyi András is kimutatta¹⁴⁴ – királyi eredete volt. A város ingatlanügyekben hiteleshelyi szerepének működése csak a közhitelű pecséttel volt lehetséges, melyet az uralkodótól kapott. Hitelessége azonban a városbírói joghatóságtól függött. A város joghatósága nem területi, hanem személyi alapú volt, polgárai összességére terjedt ki. Budán a város azonban úgy tekinthető a polgárok közösségének, hogy az egyes polgárok jogai ingatlanukhoz kötődtek. A városi közösség teljes jogú tagja tehát csak az lehetett, aki a városban ingatlannal rendelkezett, ez biztosította a városnak fizetendő rendszeres adót is.¹⁴⁵ A város területén házzal rendelkező nemesek ingatlanügyeik kapcsán a polgárokkal egyenrangú felek voltak, feltehetően a város ingatlanszerzési szabályai vonatkoztak rájuk is. Budán a nemeseket ingatlanügyeik kapcsán jogilag polgároknak tekintették, erre mutat az, hogy 1492-ig nekik is adót kellett fizetniük, valamint az a néhány 14. századi forrás, amelyben nemeseket (pl. Zsámboki

¹⁴¹ KUBINYI 1961. 123.

¹⁴² SZENTPÉTERY 1998. 125, 127.

¹⁴³ *Budai Jogkönyv* II. 418: 201.§

¹⁴⁴ KUBINYI 1961. 124.

¹⁴⁵ A *Budai Jogkönyv*ben a polgárjog elnyeréséről szóló cikkelyben a polgárjog és az ingatlantulajdon kapcsolatának alapelvét fektették le. *Budai Jogkönyv* II. 346: 66. §.

„Gilétfi” Miklóst és Jánost) egyszerűen budai polgároknak neveztek.¹⁴⁶ Visegrádon a nemesi háztulajdonról ugyanez nem mutatható ki, az azonban kétségtelen, hogy a nemesek telkei fölött a város joghatósága érvényesülhetett, ami a telkek megszerzését, beiktatását és eladását illeti.

A városi tanács működéséről összességében elmondható, hogy Visegrádnak egy – a bíróval együtt – 13 tagú tanácsa egy jegyzője és hitelesítő pecsétje volt. A bíró valószínűleg újraválasztással több, mint egy évig viselhette tisztségét, de akár évekkel később újra megválaszthatták. A bírók magyar és német származású polgárok közül kerültek ki, ahogy a tanácsot is vegyesen alkották. A németek mérsékelt túlsúlyban voltak a magyarokhoz képest. A városi ügyintézés és oklevélkiadás hasonló volt a többi polgárvároshoz, a fennmaradt források ugyan csak ingatlanügyekre vonatkoznak, ezek azonban hasonlatosak voltak más városok, elsősorban Buda gyakorlatához. Kiállított iratait a város pecsétjével erősítette meg, a 14. század második felében pecsétcsere következett be. A 14. században fennálló két településrész nem jelentette a város jogi és etnikai kettéválását. A városi tanács egysége, az egy bíró, az egy pecsét és – az alábbiakban látni fogjuk – az egy plébánia mind erre utal. Az esküdtek valószínűleg azt a városnegyedet képviselhették, ahol házuk volt, de ez szintén nem jelentett származási elkülönülést, magyaroknak és németeknek mindkét városrészben voltak házaik, a tanácsban is lehetett magyar városnak német esküdtje és viszont. A jogi egység vezethetett oda, hogy a 14. század végén a két város teljesen egységesült.

3.2. GAZDASÁG ÉS VÁROSI POLGÁRSÁG

3.2.1. Kézműves polgárok

Visegrád város iparűzésére csak közvetett adatok maradtak fenn. Vásártartásra, városi kézművesiparra vonatkozó gazdasági jellegű iratok nincsenek, ezért az ingatlanügyekben, tanácslistákban, a polgárság egyéb ügyeit rögzítő iratokban előforduló iparosnevek összegyűjtésére lehet csak támaszkodni. Ezek azonban túl esetlegesek, összefüggő képet a városi iparszerkezetről sajnos nem lehet rajzolni. Az írott forrásokat kibővítik a régészeti adatok, azok az ásatások, amelyek során műhelyeket vagy kereskedelmi tevékenységgel kapcsolatos építményeket tártak fel.

¹⁴⁶ VÉGH 2006. 314. (1008. j.) (1341. nov. 8.)

Visegrádon az 1330-as és 1410-es évek között 16 iparosnév maradt fenn. Az ásatásokból további három ágazat ismert. Az adott időszakban élelmiszeriparból 2 mészárosra van adat; bőr- és ruházati iparból 5 szabóra, 1 szűcsre, 1 tímárra, valamint 1 nyeregkészítőre és 2 íjkészítőre; fémiparból 2 kovácsra, 3 pénzverőre, 1 harangöntőre, 1 ötvösre; építőiparból 3 kőfaragóra, 2 ácsra; továbbá 1 bognárra, 1 csaplárosra, 1 halászra. Ismerünk 3 apotekáriust/patikust, akik közül egy nemes volt. A 14. század első felében több királyi szolgálatban álló iparost: királyi halászokat, szénafelügyelőket, íjkészítőt és dobost, kocsist és szabót ismerünk. Van adat két orvosra is.¹⁴⁷ A 15. század végi forrásokban 1 patikus, 1 üveggészítő, 1 mészáros és 1 királyi pénzverő maradt fenn.¹⁴⁸ A régészeti adatok 3 kézműves-ágazatra: csontfaragóra, üvegművesre, fémművesre mutattak, valamint egy kereskedőházra.¹⁴⁹

A fennmaradt iparágak a kedvezőtlen forrásadottságok ellenére világosan mutatják a királyi udvar mint a legfontosabb fogyasztórét jelenlétét. Az iparágak között a legtöbb adat a szabókról maradt, utána a patikusokról és kőfaragókról. Előbbi kettő általános városi szakma. A szabóra vonatkozó adatok elszórtnan mutatkoznak a 14. században, jelenlétük nyilván mindvégig megvolt. 1345-ben és 1358-ban két szabó, Jentul/Jakab és Latur Pál egymás szomszédai voltak.¹⁵⁰ Patikusokról a 14. század közepén maradt említés, Giovanni di Bologna és Landonus. Landonus patikus 1375-ből Budáról is ismert,¹⁵¹ talán itáliai származású volt (Orlando?). Az apotéka, más néven patika a késő középkorban szatócs, kereskedő boltját jelölte, ahol az apróbb, mindennapi élethez szükséges tárgyakat, gyógyszereket és füveket, sőt kalmárárut is meg lehetett vásárolni. A 15. század első felére keltezett Budai Jogkönyv egyik cikkelye tiltotta meg végül, hogy a patikusok kalmárárut, vagy rőffel kimérhető árut árusítsanak.¹⁵² A patika, vagy bármilyen

¹⁴⁷ Mészárosok: 1360, 1413; Szabók: 1338, 1345, 1358, 1383, 1385; Szűcs: 1413; Tímár: 1413; Nyeregkészítő: 1343; Íjkészítők: 1413 (2); Kovácsok: 1358, 1383; Pénzverők: 1356 (2), 1360; Harangöntő: 1357; Ötvös: 1360; Kőfaragók: 1358, 1383, 1412; Ács: 1362, 1383; Bognár: 1372; Csapláros: 1413; Halász: 1413. Apotekárius: 1345, 1358, 1360; Királyi halászok, szénafelügyelők, íjász, dobos: 1343; királynéi kocsis: 1360; királyi szabó: 1358. Orvosok: 1343, 1360. Az iparosokra vonatkozó levéltári adatokra: Polgár Névjegyzék.

¹⁴⁸ Apotéka: 1475; Üveggészítő: 1491; Mészáros: 1505; Királyi pénzverő: 1524.

¹⁴⁹ Csontműhely: Fő u. 34; Üvegműhely: Fő u. 34. (14. század) és Rév u. 5. (15. század); Fémműves: Fő u. 32; Kereskedőház: Fő u. 36. Részletes régészeti adatokra ld. a helyrajzi feldolgozást, valamint V. fejezet: Visegrád polgárváros régészeti topográfiája.

¹⁵⁰ Telekkönyv rekonstrukció: 30, 31. telek.

¹⁵¹ 1375-ben jelen volt egy budai patikáros özvegyének végrendeleténél. Említi: VÉGH 2006. megjelenés előtt álló második kötete: Végh András: Buda város középkori helyrajza. II. Regesztakötet.) 64. számú oklevélregesztája; PATAKI 1950. 286. (26. j.)

¹⁵² *Budai Jogkönyv*. II. 368. (102. §.)

állandó üzlet jelenléte a városiasodottság egyik legbiztosabb jele volt.¹⁵³ Visegrádon a két szabó épülete Landonus háza mellett állt, de Tatamér fehérvári prépostnak is a közelben volt patikája. Kőfaragókról a 14. század második felétől maradt említés, 1358-ban egyik mesteremberük, János a városi tanács bírása volt.¹⁵⁴ A kőfaragók megjelenése nyilván összefügg a 14. század második felében meginduló királyi építkezésekkel. A palotaépítéssel, többszöri átépítésekkel, bővítésekkel a kőfaragóknak folyamatosan volt megrendelésük. Ugyanez érvényes az ács szakmára is, nem véletlen, hogy 1362-ben Zenke Márton polgár és 1383-ban Tamás esküdt mindketten királyi ácsok voltak. Az udvari építészetben résztvevő iparosok valószínűleg köztisztelőnek örvendtek, talán ezért is kerültek be a városi tanácsba. Tamás királyi ács tekintélyét és vagyonosságát jelzi, hogy a város egyik templomába temetkezett és sírkövet faragtatott magának. A vörösmárvány sírkövön a minuszkulás köriratban neve szerepel, középen három élükkel egymás felé fordított ácsszekerce helyezkedett el.¹⁵⁵ A királyi udvar jelenléte legjobban a fémműves szakmáknál mutatható ki. A királyi rezidenciához szorosan kapcsolódtak a pénzverők. Mindhárom pénzverő idegen ajkú volt: Günter szász, Pesczo valószínűleg itáliai eredetű, Perkul Kuncz szintén német. Günter és Pesczo háza egymás szomszédosa volt, és a királyi kamarához közel estek.¹⁵⁶ Ötvös és harangöntő ugyancsak a kiemelt szakmák közé tartozott, két ismert képviselőjük szintén nem magyar. 1357-ban a német Konrád harangöntőt Lajos király nagy kegyben részesítette a visegrádi nagyharang elkészítéséért, familiárisai közé vette fivéreivel együtt, és az ország bármely településén szabad letelepedési jogot biztosított nekik.¹⁵⁷ 1360-ban Loal János (itáliai, vallon,

¹⁵³ Az apóteka illetve patika kiskereskedőként, szatócsként való értelmezéséről hosszán: FÜGEDI 1959. 13–14, 44–46. (30. j.); TRINGLI, Vásárok.

¹⁵⁴ Budán a 14. század második felében ismerjük „pocakos” János kőfaragót, akinek 1365-ben Lajos király mint kedvelt és hűséges építőmesterének egy igen értékes budai házat adományozott hálából munkáiért és a királyi házak felépítéséért. Épületéről: VÉGH 2006. 154–155, 159–161, 312–313. (998. j.) A szakirodalom szerint a kőfaragó Budán az 1370-es években tekintélyes polgár, sőt Lajos bizalmi embere volt, mesterségének csúcsát valószínűleg az 1340–60-as években élhette. KUMOROVITZ 1963. 118. (72, 73, 74. j.); KUMOROVITZ 1966. 23. (116. j.); *Magyarországi művészet* 174, 391, 403, 525, 790. János kőfaragó, sőt építész köre szövődött budai hírnevet és nagyon aktív tevékenységet, az adatok ilyenét összekapcsolását újabban cáfolják. Említi: VÉGH 2006. 160. (530 j.) Adatok nem mutatnak „pocakos” János visegrádi tevékenységére, de esetleg feltehető, hogy személye megegyezett az 1358-ban visegrádi bírói tisztelet betöltő János kőfaragóval. A személyazonosság bizonytalansága ellenére kétségtelen, hogy a visegrádi János kőfaragó és bíró feltehetően részt vett a visegrádi királyi építkezésekben.

¹⁵⁵ A Fő utca 71–75.szám alatti templomban talált sírkő körirata: „h(ic) iacet m(a)g(iste)r (Tho)mas carp(en)tarius regis Lud(v)ici.” A sírkő nem eredeti helyén volt, a lettner előtt kialakított oltár építéskor használták fel másodlagosan. BUZÁS 2007. 51.

¹⁵⁶ Telekkönyv Rekonstrukció: 56, 57, 58. telkek.

¹⁵⁷ DF 280773. A szakirodalomban elterjedt Gál Konrád elnevezés téves, az adománylevélben Konrádnak semmilyen melléneve nincs. „...nos rememoratis fidelitatibus ac servitiis placibilibus Conradi campaniste nostri, qui in ordinando et funendo nobis, magnam campanam nostram in Wysegrad habitam servitia exhibuit...” Említi szintén: IVÁN 2004. 35. (52. j.)

német?) ötvös városi esküdt volt. A királyi udvarhoz kapcsolódó polgárok egyébként már a 14. század első felében megjelentek, de ekkor még nem valóságos iparosi minőségben. A királyi íjkészítő, szénafelügyelő, dobos, kocsis az udvar alkalmazásában állt, feladatuk az udvari reprezentációhoz és az udvar élelmezéséhez kapcsolódott. Közéjük tartoztak a királyi halászok is. Utóbbi polgárcsoport valószínűleg nem tartozott közvetlenül a város alá, kizárólag az udvartól függött. Hasonló a helyzet a 14. századi Budán, ahol a királyi halászok a városon belül laktak, de nem tartoztak a város kötelékébe, jogilag önálló közösséget alkottak.¹⁵⁸ Visegrádon a 14. század közepétől a királyi udvar szolgálatában álló hospesek eltűntek a forrásokból, helyüket a királyi megrendelésre is dolgozó városi iparosok vették át.

Egyes szakmák esetében, amelyek részben a királyi udvarhoz köthetők, megfigyelhető bizonyos fokú specializálódás. Az írott adatok csak két kovácsot őriztek meg, de a városban folyó régészeti kutatások feltártak egy olyan műhelyt, amely a fémművességnek csak egy részágával foglalkozott. A Duna-parton álló épületben a 15. században egy lakatos jellegű készítő- és javító-, szerszámokkal, kocsiakkal, kisebb vastárgyakkal foglalkozó műhely működött. Leletanyagában a kovács szerszámjai és alapanyagai is előkerültek, valamint az ehhez használatos kemencék, de a ház mestere nem a nagyobb tárgyakat előállító iparosok (pl. fegyverkovács) közé tartozott.¹⁵⁹ A szakmák specializálódását jelzi két másik feltárás is, a közeli csontműhely és a valamivel távolabb álló üvegműhely.¹⁶⁰ A 14. századi csontműhelyben olvasókészítők dolgozhattak, akik kisebb tárgyakat, rózsafüzéretet, kockákat faragtak ki, a leletanyag alapján meglehetősen nagy mennyiségben. A városban feltárt két üvegműhely közül a 15. században működőben asztali üvegedényeket és az építészetben használatos ólomkeretbe való üvegeket egyaránt készítettek. Valószínűleg utóbbi készült nagyobb mennyiségben. A munkafázisok ekkor már szétváltak, az üvegekészítéshez szükséges elsődleges üveganyagot nem itt állították össze, valamint a tárgyak esetleges művészi díszítése, festése sem itt folyt.¹⁶¹

A városon belül az élelmezési ipar nem tűnik különösebben jelentősnek, csak két mészárosra van adat, a 14. század közepéről és a 15. század elejéről. A mészárosok a városi iparostársadalom elitjének számítottak. Ez Visegrádon talán csak annyiban érződik, hogy a két mészáros közül az egyik német volt (1413). Molnárra, pécekre nincs adat.

¹⁵⁸ Eredetüket tekintve királyi szolgálónépek voltak, akik külön jogállásukat a késő középkorban is megőrizték, saját halászbíróval rendelkeztek. VÉGH 2006. 26, 111–112.

¹⁵⁹ Fő u. 32.: MÉSZÁROS 2006a. 145–168; Régészeti Topográfia fejezet.

¹⁶⁰ Fő u. 34: Régészeti Topográfia fejezet.

¹⁶¹ Rév u. 5: MÉSZÁROS–SZŐKE 2008; Régészeti Topográfia fejezet.

A visegrádi iparosok között németek és magyarok egyaránt előfordultak. A 14. század első felében a királyi udvart kiszolgáló hospesek és később az udvarnak dolgozó ötvösök csaknem mind idegenek voltak, németek, esetleg itáliaiak lehettek. 1343-ban a királyi íjkészítő (balistarius) Thenkul / Denkel német lehetett, a szénafelügyelő (procurator fenorum) Vyllam fia János német, esetleg vallon. Az ötvösök hasonlóképp. A többi, hagyományos iparágak üzöi keresztnéve mögött nagyrészt magyarokat lehet sejteni, kevesebb németet.

A polgárok a városban elszórtan laktak, németek és magyarok egymással keverten. A 14. században fennálló kettős városrész nem vont maga után különösebb származás szerinti csoportosulást. Szakmai tömörülés a 14. században épp, hogy elindult, valóságos csoportok, érdekszövetségek nem alakultak ki. A szabóknál, apotékáknál, pénzverőknél kimutatható, hogy két-három azonos mesterséget üzö mester egymás szomszédja volt, házvásárlásnál törekedtek arra, hogy egymás mellé kerüljenek. Ez azonban inkább csak személyes kapcsolatokat jelentett.¹⁶²

3.2.2. Mezőgazdaság, kereskedelem

Visegrád város mezőgazdaságára és szőlőkultúrájára a kézművességhez és a kereskedelemhez hasonlatosan csak elvétve maradtak adatok. Egyedül az 1474-ben kiadott, az erdélyi szászok Visegrádra költözését előmozdító kiváltságlevél tért ki a város tartozékaira is, úgymint szántókra, mezőkre, legelőkre, kaszálókra, halastóra, erdőkre, ligetekre, hegyekre és szőlőkre.¹⁶³ Bizonytalan, hogy az oklevél szövegezése a valóságos helyzetet tükrözte-e. Szántóföldek és szőlők középkori meglétéről a fenti oklevélen kívül egyetlen adat sincs, sőt utóbbira az 1474. évi oklevélben csak a „promontorium” szó utal, mely azonban nem egyértelműen szőlőhegyet jelent (előhegy). Visegrád fekvése a mezőgazdasági termelésnek nem kedvezett nagyon, földek és szőlő meglétére és csekély méretére csak a 18. század végi térképek mutatnak rá. (7, 10–13. ábra) Ezek szerint táblák a várostól délre, a patakon túl, mintegy 3–5 km-en belül helyezkedtek el. (A mai Visegrád–Újtelep és Lepence felé.) Szőlők a várhegy belső, keleti oldalán, és a túlparti naposabb

¹⁶² A korabeli magyar városokban, Budán, Sopronban jellemző volt a szakmákról elnevezett utcák jelenléte, mely vélhetően az azonos munkanemek csoportokba tömörülését jelezte. Holl Imre szerint ezek az utcanevek régebbi hagyományt rögzítettek és örökítettek, mint az írott forrásokban való megjelenésük ideje. A szakmákról elnevezett utcákon kívül ugyanis máshol is találtak egykorú műhelyeket. HOLL 1991a. 33–34. Ezzel szemben Végh András szerint a szakmák tömörülése megfigyelhető és az utca elnevezésekkel való kapcsolatuk kimutatható. VÉGH 2006. 248–255, 331–333.

¹⁶³ Oklevéltár: 51. szám.

marosi oldalon voltak. A szántók a hely szűkösségénél fogva valószínűleg nem voltak elegendők Visegrád ellátására, ezért a város behozatalra szorult. 1374-ben pozsonyi kereskedők a Dunán keresztül hajón és szekéren szállítottak élelmiszert – búzát, rozst, zabot, szénát, bort – Visegrádra és Budára.¹⁶⁴ Visegrád gazdálkodásra alkalmatlan, illetve rendkívül csekély méretű területei miatt valószínűleg Maros felé terjeszkedett. Néhány elszórt adat mutat arra, hogy visegrádiak Maroson vagy másutt szőlőt birtokoltak. 1347-ben két marosi polgár, Wolfun fiai, Henul és Tamás királyi hospesek zálogba adták 12 márkáért marosi telküket Becsei Töttösnek, melyhez szőlők és szántók is tartoztak.¹⁶⁵ Végrendeletben és birtokadományban szintén megjelent az ingatlanhoz tartozó szőlő, de meglehetősen bizonytalan, hogy azok Visegrádhoz, Maroshoz tartozhattak-e, vagy más városhoz. Ezekben az esetekben ugyanis mindig több városi házról és tartozékaikról szólt együttesen a rendelkező. 1360-ban Lajos király engedélyezte Keszei Miklós esztergomi érsek számára, hogy Buda, Visegrád, Esztergom királyi városok területén lévő házairól, a hozzátartozó szőlőkkel és haszonvételekkel együtt, szabadon végrendelezhesen.¹⁶⁶ 1373-ban Váci Ingulhard unokája, Katalin az apjától és férjétől ráharamlott javai között házak, szőlők, malmok, rétek, kaszálók és szántók voltak, melyek több birtok között oszlottak szét (Vác, Selmec, Buda, Visegrád, Maros, Verőce).¹⁶⁷ Egyértelmű adat visegrádi középkori szőlőkről a fennmaradt forrásokban nincs, noha pincék voltak a városban, ami egyértelműen szőlőkultúrára utal. A 14. századtól válik általánosan jellemzővé, hogy polgári elemek szőlőt lakóhelyükről akár távoli vidékeken is vásárolhattak.¹⁶⁸ A magyarországi városokra jellemző, meghatározó gazdagági szerepet betöltő nagy szőlőbirtokok Visegrádon mindenesetre nem voltak.¹⁶⁹

A város élelmiszerágára a mészárosokon kívül nem maradt más adat, az agrártermékeket részben piacon szerezhették be. Annak ellenére, hogy a városban tartott piacra, sokadalomra, hetivásárra nincs adat, napi- illetve heti piac tartása biztosra vehető. Kubinyi András Vác piakörzeteinek felvázolásakor Visegrádon szerdai napon tartott hetivásárt jelölt meg, amely illeszkedik a hétfői és pénteki váci piacnaphoz.¹⁷⁰ A helyi forgalmat lebonyolító kereskedelemre

¹⁶⁴ DF 238909. (1374. július 4.)

¹⁶⁵ „fundum ipsorum cum edificiis in eadem villa de Morus habitum cum vineis et terris arabilibus ac fructibus utilitatibus ...” *Zichy* II. 237–238; BAKÁCS 1982. 604. Maroson a 17. századból pincékre van adat. TRINGLI 2001. 113. (226. j.)

¹⁶⁶ Oklevéltár: 24. szám.

¹⁶⁷ Oklevéltár: 31, 40. szám.

¹⁶⁸ BELÉNYESY 1955. 11–31. ÉGETŐ 1980. 53–79.

¹⁶⁹ Marosi és a túlpárti szőlőkről bővebben: BATIZI, Dél-Börzsöny.

¹⁷⁰ KUBINYI 1983. 56. (1. ábra) A térképhez sajnos lábjegyzet nem tartozott, de így is az egyetlen adat visegrádi középkori vásárnapra. Kubinyi András a magyar városhálózat kutatása során szisztematikusan gyűjtötte a

és állandó üzletek jelenlétére Visegrádon az apotékák is utalnak, amelyek egymáshoz közel és – talán más városokhoz hasonlóan a piactéren illetve – a főutcán helyezkedtek el.¹⁷¹

Visegrád vámszedőhely volt. Pozsonyi polgárok 1374-ben Visegrádra és Budára irányuló dunai kereskedelmükre Rajkától Budáig vámmentességet kaptak. Ez nyolc vámszedőhelyet jelentett: Rajkát, Bodonyt, Királyszigetet, Komáromot, Neszmélyt, Esztergomot, Szobot, Visegrádot, Óbudát és Budát.¹⁷² 1437-ben a visegrádi vámszedőhelyet ismét megemlítették, melynek fizetése alól a budai kereskedők felmentését megerősítették.¹⁷³ A vámszedésre még 1524-ben is van adat a váci vámper kapcsán, ahol a várnagy vámot fizettetett.¹⁷⁴ A vámoltság joga nem eredendően városi jog volt.¹⁷⁵ A visegrádi vár alatti официálisok minden bizonnyal az uralkodó szolgálatában álltak. A Jagelló-korra meggyengült város nehezen tudta volna jogait érvényesíteni.

A város polgárainak kiváltsága közé tartozhatott azonban a vámmentesség. Maros 1324. évi kiváltságlevele az egész ország területére nézve magában foglalta a vámmentesség jogát.¹⁷⁶ Korszakunk végén, 1524-ben a váci vámper kapcsán a visegrádi és marosi polgárok közösen léptek fel jogaik védelme érdekében.¹⁷⁷ A Visegrád és Óbuda közti Duna-szakaszon Vác a 15. században lett vámszedőhely, melynek jelentősége a Jagelló-korban nőtt meg.¹⁷⁸ A váci vám tulajdonosa a váci püspök volt, vele kerültek perbe a visegrádi és marosi kereskedőket képviselő Visegrád és Maros királyi városok tanácsai. A per folyamán a számos kihallgatott tanú szerint – akik között váci várnagy, vámszedők, nemesek és polgárok voltak –, a két város kereskedői mindig is vonakodva és nagy ellenállással fizettek vámot. A vámfizetés meglehetősen szabályozatlan volt. A tanúk megszokásra, vagy hivatalviselő elődeikre hivatkoztak, sőt egymásnak ellentmondó nyilatkozatokat is tettek. Említették, hogy a két város kereskedői

piacnapokat. Egy helyütt a központi helyek kidolgozása kapcsán így fogalmaz: „Először a piackörzeti rendszer rekonstruálására gondoltam, és elkezdtem gyűjteni a sokadalom- és hetipiactartásra vonatkozó adatokat. Ezt azóta sem fejeztem be, így nagy gyűjtésem ellenére még mindig találok újabb vásár, vagy piacadatokat.” KUBINYI 2000. 10. Adatát elfogadhatjuk.

¹⁷¹ A piacokról, az apotékák és piac kapcsolatáról: TRINGLI, Vásárok.

¹⁷² „tributa super fluvio Danubii videlicet in Rayka, in Bodog, in Kiralziget, in Comaron, in Nezmel, in Strigonio, in Zub, in Wissegrad, in veteri Buda et Buda ... universis civibus et hospitibus civitatis nostre Posoniensis ... ipsi et eorum quilibet super dicto fluvio Danubii a prefata civitate Posoniensi ad civitates Wissegrad et Budensem quelibet victualia puta triticum, siliginem, avenam, vinum, fenum et alia quecumque victualium genera ...” DF 238909, (1374.VII.4.) (Egy későbbi vámperben átírva: DF 240491.) Említi: TRINGLI 2001. 128, 130. (408. j.)

¹⁷³ FEJÉR X. 7. 874–876.

¹⁷⁴ DL 23986.

¹⁷⁵ A váci vám például a püspök tulajdonában volt. KUBINYI 1983. 57.

¹⁷⁶ FEJÉR VIII. 2. 514–517.

¹⁷⁷ DL 23986. Említi: TRINGLI 2001. 130.

¹⁷⁸ KUBINYI 1983. 57–58; TRINGLI 2001. 130.

vámmentességre vonatkozó iratot, vagy városuk pecsétjét mutatták fel jogaik védelmében, ezt azonban Vác nem fogadta el. Elmondták azt, hogy a váci официálisok csak a pesti és budai polgárokat engedték tovább vámoltatás nélkül, továbbá, hogy a püspök egy időre adott a visegrád-marosiaknak mentességet, vagy azt, hogy a váci kereskedőktől is szokás volt vámot szedni Visegrádon, ezért ők is kirótták azt. A per lezárása nem ismert. A visegrádi polgárok vámmentességére egy ennél valamivel korábbi adat is rámutat. 1496-ban Antal nyitrai püspök nyolc magyarországi város, Buda, Székesfehérvár, Komárom, Budafelhévíz, Esztergom, Pozsony és Visegrád lakóit perelte be, hogy azok a zsitvatői vámot nem fizetik meg.¹⁷⁹ A perben végül elutasították a püspök kérelmét, arra hivatkozva, hogy az eredeti és hiteles kiváltságlevelek értelmében a városok nem kötelezhetők sehol vámfizetésre. A városok bemutattak több bizonyító iratot, de Visegrád, Komárom és Felhévíz nem adott be külön oklevelet.¹⁸⁰ A két peres ügy alapján nyilvánvaló, hogy Visegrád város polgárai egykor rendelkeztek az ország területére, vagy legalábbis a dunai vámokra vonatkozó vámmentességgel, mely királyi adomány lehetett. Úgy tűnik legalábbis, hogy kereskedők a Duna vonalán távolabbi vidékekig is eljutottak, de valódi távolsági kereskedelmet nem folytattak. A vámmentességet a gyakorlatban irat vagy pecsét felmutatásával lehetett igazolni, de a 15–16. század fordulójára jogukat már nem tudták érvényesíteni. Figyelemre méltó, hogy a váci eset kapcsán Visegrád Marossal együtt lépett fel, ami a két település egykor megegyező jogait jelentette.

Visegrád gazdasági helyzetét Duna-menti fekvése és a királyi székhely jelenléte, illetve az ebből fakadó kiváltságok tartották fenn, ezt azonban a polgárság társadalmi fejlődése nem követte. A 14. századi polgárság vezetőrétege a többi magyarországi városhoz hasonlóan a 14–15. század fordulóján nem vált gazdag patrícius-réteggé, akik a nemességgel és a nagybirtokos réteggel való összefonódás révén a várost is továbbfejleszthették volna. A 14–15. század városainak társadalmi szerkezetváltását Visegrád nem követte, a város a 14. század során megszerzett jogaival gazdaságilag nem fejlődött tovább.¹⁸¹

¹⁷⁹ DF 240797. Regeszta: BÁRTFAI 1938. 1186.

¹⁸⁰ Visegrád 1475 körül kiadott kiváltságlevele ekkor még érvényben volt. (A kiváltságlevelekről az alábbiakban lesz szó.)

¹⁸¹ 15. század végére vonatkozó gazdasági adatokat az esztergomi Hippolit érsek számadáskönyvei is tartalmaznak. Eddigi feldolgozásuk alapján csak néhányról tudunk, például az esztergomi érsek számára Visegrádon vásárolt szerémségi borról, Visegrádon lévő, az esztergomi érsek tulajdonában lévő kertről és városi házról, illetve az ezek fenntartásáról szóló adatokat. Ismertetésük részben: FÜGEDI 1960. A Modenában őrzött számadáskönyvek teljes feldolgozásával jóval több visegrádi adat várható majd.

3.3. EGYHÁZAK¹⁸²

Visegrád területén a késő középkorban több egyházi intézmény állt. A királyi palota és a vár területén álló templomok vagy kápolnák és a Visegrádtól északabbra eső Szt. András monostor mellett, a polgárváros legfontosabb egyházi intézménye a Szűz Mária plébániatemplom volt. Mellette szerzetesrendi templomok álltak a városban, a Szt. László kolostor és a Szűz Mária ferences kolostor. A városi egyházi intézmények közé tartozott a Mária Magdolna tiszteletére szentelt házi kápolna Kont Miklós nádor városi házában. Az alábbiakban a polgárvárosi egyházakról lesz szó, a királyi építményekhez tartozó templomokról, kápolnákról csak érintőlegesen. A Szt. András monostor nem tartozik bele a tárgyalandó templomok körébe.

Visegrád területileg a veszprémi egyházmegyébe tartozott, de néhány temploma exempt volt. Ez egyházbírói szempontból kiváltságos helyzetet jelentett, közvetlenül az esztergomi érsek joghatósága érvényesült felettük, a területileg illetékes veszprémi püspök hatásköre alól mentesek voltak.

3.3.1. Szűz Mária plébániatemplom

A város egyetlen plébániatemploma, mely az egész késő középkor folyamán exempt volt. Eredete nem tisztázott. Az első róla fennmaradt írásos emlék 1327-ből származik, egy egyházbírói peres ügyben említették a templom védőszentjének feltüntetése nélkül (*ecclesia de Wysegrad*). Valószínű, hogy az adat már a plébániatemplomra vonatkozott. 1327-ben Henrik veszprémi püspök az érseki zsinaton panaszt emelt Boleszló esztergomi érsek ellen, hogy az rátette a kezét néhány, a püspök szerint a veszprémi egyházmegyébe tartozó plébániára és azok tizedjövendelmére. A felsorolt egyházak között az első a visegrádi *ecclesia* volt, melyet az örsi, csíki, sasadi, segesdi, leveldi és a nagyszigeti (Csepel-szigeti) plébániák követték.¹⁸³ A per az egyházi intézmények exempt jogállása körül keletkezett.¹⁸⁴ Kimeneteléről nem maradt közvetlen forrás, de a visegrádi plébániatemplom később is az esztergomi egyházmegyéhez tartozó maradt.

¹⁸² A visegrádi városi egyházakról újabban megjelent rövidebb összefoglaló: BUZÁS–MÉSZÁROS 2008. 71–104.

¹⁸³ DF 200140; *Mon.Strig.* III. 715–716; *Veszpr.Reg.* 174; BÓNIS 1997. 786.

¹⁸⁴ JANKOVICH 1959. 72–75. A per nem volt előzmények nélküli. Már a 13. század végén van adat arra, hogy a nagyszigeti tizedeket a veszprémi püspököknek engedtek át. Jankovich a felsorolt egyházakat királyi birtokokon lévő plébániáknak tartotta, tizedeik (így a Nagyszigeten lévőké is) a megyéspüspök részére történt átadása a kegyúri jogok és az érseki joghatóság feladásával járt. Lehetséges, hogy a nagyszigeti papok engedetlenek voltak a veszprémi püspökkel szemben, vagy az érsek maga kezdeményezte a plébániák visszahelyezését.

Ez a templom korai exempt eredetét mutatja, mely feltehetően királyi (kegyúri) alapításnak volt köszönhető. Az alapítás körülményei ismeretlenek.¹⁸⁵

Védőszent szerint említése először az 1338–42 közötti pápai tizedjegyzékben, illetve Galhardus pápai nuncius ennek kapcsán kiadott 1338. évi oklevelében szerepel. A visegrádi Szűz Mária egyház János plébánosa a Veszprémi egyházmegyéhez tartozó bakonybéli Miklós apát nevében fizette be a tizedet.¹⁸⁶ Ezt megelőzően, az 1332–37 közötti tizedjegyzékben említik a visegrádi plébánia tizedfizetését, amely ekkor már az esztergomi egyházmegyéhez tartozott. István plébános egy márkát fizetett be.¹⁸⁷

A plébánia kiváltságolt állása a 14–15. századi forrásokban végig igazolt. Az 1332–37 közötti jegyzék esztergomi egyházmegyéhez való odasorolása után IX. Bonifác 1389-ben kiadott oklevelében exempt plébániaként említik,¹⁸⁸ az 1397. évi esztergomi visitációs jegyzékben,¹⁸⁹ és az 1400-ban kiadott IX. Bonifác-féle bullában¹⁹⁰ szintén. 1421–23 között egy egyházügyi perben az Esztergom alá tartozó marosi és visegrádi plébánosokat említik.¹⁹¹ 1449-ben Gergely milkói püspök jelentésében szerepel az esztergomi egyházmegyéhez tartozó intézmények között.¹⁹²

¹⁸⁵ A kérdés mégis figyelmet érdemel a valamivel 1325 előtt alapított, várban álló és az esztergomi egyházmegyéhez tartozó Keresztelő Szt. János egyház miatt. A tatárjárás után kialakuló új Visegrádnak, a várnak és a városnak ez a két korai egyháza. A korszak elejéről a róluk fennmaradt források száma igen szegényes, ezért kezdeteikre vonatkozóan a két intézmény többször összerosódik. Jankovich az 1327. évi per kapcsán a Buda környéki plébániák exempt jogállását a királyi kápolnák intézményére vezette vissza. Megállapítása szerint a parochiális királyi kápolnák ott voltak jellemzőek, ahol a királyi kúria jelenléte kimutatható. Visegrád 1327-ben említett exempt egyházát az egyik legmarkánsabb példának tartotta erre, mint a kápolnának a királyi lakhely közelében való elhelyezkedésére. Ezzel azt mondta ki, hogy az 1327-ben említett egyház plébánia jogú kápolna lett volna. JANKOVICH 1959. 76. Más érvelésű, de azonos eredményre jutó nézet szerint a várban alapított Szt. János egyház ugyancsak egyszerre töltött volna be királyi kápolna és plébániafunkciót. Plébánia szerepét a 14. század folyamán létező egyik városrész plébániájaként értelmezték. IVÁN 2004. 26. (35, 36. j.) A két egyház azonban, eredetük és korai funkciójuk tisztázatlansága ellenére jobban szétválasztható. Az 1325-ben frissen alapított Szt. János egyházi intézmény a későbbi forrásokban már nem fordul elő, feltehetően kezdetben királyi kápolna lehetett. Ennek ellenére a plébániatemplomról a késő középkori források mindvégig megemlékeznek, egyetlen és exempt volt, patrocíniuma Szűz Mária. Ennek kápolnajokára nem mutatnak adatok.

¹⁸⁶ A források eltérő összegű dézsmáról számolnak be. A pápai tizedjegyzékben: „Et plebanus Sancte Marie in Wissegrado promisit de predicta summa solvere VIII grossos, quos ipse abbas dixit se non habere.” *Mon. Vat.* I. 411.; *Mon. Vespri.* II. 90. Ezzel szemben Galhardus jelentése: „Noverint universi, quod nos Galhardus ... confitemur nos recepisse a venerabili viro domino Nicolao abbate monasterii de Beel diocesis Vesprimiensis, per manus domini Iohannis plebani ecclesie Sancte Marie in Wissegrado unam marcham Budensem, sex Viennensem pro grosso computando...” DF 207157; *PRT.* VIII. 310; *MonVespr.* II. 88. (A két utóbbi kiadásban az egyház titulusa elírva: ecclesie Sancti Martini-ként szerepel.)

¹⁸⁷ *Mon. Vat.* I. 1. 197.

¹⁸⁸ FEJÉR XI. 6. 350. A szövegkiadás helytelenül 1295-öt jelöli meg a kibocsátás évének, melyre Gárdonyi Albert hívta fel a figyelmet. GÁRDONYI 1933. 164.

¹⁸⁹ KOLLÁNYI 1901. 244.

¹⁹⁰ KOLLER III. 221.

¹⁹¹ „discretis viris ecclesiarum parochialium plebanis in Wyssengrad et Marusio Strigoniensis diocesis” *Mon. Vespri.* III. 39–40.

¹⁹² DL 25204.

1464-ben II. Pius megerősítette az esztergomi érsek kiváltságait minden megyéspüspöki joghatóság alól kivett egyházi intézményre, Visegrádra is.¹⁹³ A trienti zsinat előtti utolsó, az esztergomi exempt plébániákat felsoroló oklevél az 1513. évi Leó pápa által kiadott oklevél, mely megerősítette a IX. Bonifác és II. Pius-féle okleveleket, így a visegrádi plébánia exemptióját is.¹⁹⁴

A plébániának név szerint a következő plébánosait ismerjük: István (1332–37), János királyi specialis káplán (1338, 1343),¹⁹⁵ Királyi János (1419),¹⁹⁶ László (1449).¹⁹⁷ A plébánia jelentőségét jelzi, hogy Károly Róbertet halála után itt ravatalozták föl, mielőtt Budára és Fehérvárra vitték tovább.¹⁹⁸

A helyrajzi adatok szerint a templom a város területén, a 14. században fennálló magyar városrészben állt, közvetlenül a hegy alatt, a város főútjának keleti oldalán. Helyszínére legpontosabban az 1338. évi telekadásvétel határjárása mutat rá.¹⁹⁹ A templom több telekkel volt határos, melyben a város polgárai és nemesei laktak, mellette egy utca haladt el, mely a város fő utcájába torkollt. 1338-ban Nekcsei Demeter tárnokmesternek és familiárisának, Jobbágyi (Sirokai) Miklósnak házai álltak mellette. Az 1340–60-as években a templommal szemben, azaz Becsei Töttösnek és Vesszősnek, illetve Cselenfi Jánosnak telkei húzódtak a kis utca mentén.²⁰⁰ 1412 előtt a kékesi Szt. László kolostor tartott fenn egy telket a közelében, melyet a város egyik esküdtje, Bogdányi Porefi Miklós vásárolt meg 1412-ben.²⁰¹ Az 1330–40-es években ismert János plébános, királyi káplán köztisztviselőnek örvendhetett, 1343-ban Druget Vilmos nádor telke

¹⁹³ DF 237327. *Mon. Vespr.* III. 173–174. „...de Eurs, et de Keszu prope Budam, et Alba ecclesia Sancte Marie iuxta Weteri Budam, sancti Iacobi, ac de Vissegrad, sancti Martini de Marusio, de Zob...”

¹⁹⁴ THEINER II. 597–606.

¹⁹⁵ 1338: DF 207157; *PRT* VIII. 310; *Mon. Vespr.* II. 88. (A két utóbbiban helytelenül ecclesia Sancti Martini.) 1343: Oklevéltár: 2, 3, 4. szám. Lehetséges, hogy Jánost követően 1340–1345 körül Péter volt a plébános, erre Szőke Mátyás jegyzetei alapján hívta fel a figyelmemet. Sajnos hivatkozása nincs meg.

¹⁹⁶ „discreti viri domini Iohannis presbiteri plebani parochialis ecclesie Beate Marie virginis de Wissegrad.” DF 273095; *ZsO* VII. 334. A plébános Nyitra megyéből származott.

¹⁹⁷ 1449-ben a marosi plébániával együtt említették. A marosi plébános név szerint János, a visegrádi László. DL 25204.

¹⁹⁸ „de predicto castro (ti. Vissegradiensi) inexpugnabili in ecclesiam parrochialem virginis gloriose in Wysegrad civitate constructam planctu ut deferebant. Planxitque eum universus populus civitatis planctu ut valde. Peractis autem ibidem divinis institutionibus et missarum sollennis corpus ipsum super chymbam per decursu aque Danubialis in civitatem famosissimam Budam videlicet est delatum.” *THURÓCZY* I. 156. (Magyar nyelvű kiadásban: *THURÓCZY* 1980. 227.)

¹⁹⁹ DL 57087. Oklevéltár: 1. szám. Telekkönyv rekonstrukció: 7. telek.

²⁰⁰ 1362: Oklevéltár: 27. szám. DL 87377. A többi telek egymáshoz való viszonyát ld. alább a Helyrajz és városi ingatlanforgalom fejezetben, valamint a III. fejezetben: Városi telekkönyv rekonstrukció.

²⁰¹ Oklevéltár: 43. szám. DL 10021.

egy részét hagyta rá és fivérére.²⁰² 1342-ben Károly királyt halála után a várból a plébániatemplomba vitték, ahol a város elbúcsúztatta a halott királyt.²⁰³ Lehetséges, hogy a plébániatemplom számára készült az a visegrádi nagyharang, amelynek készítéséért Konrád mestert 1357-ben Lajos busásan megjutalmazta.²⁰⁴

3.3.2. Szent László kolostor

A város másik egyházi intézménye, a Szt. László kolostor valószínűleg Ágoston rendi volt. A forrásokban két alkalommal patrocíniumával együtt említett egyházi intézmény rendi hovatartozásáról nem maradt fenn adat. 1414-ben egy peres ügyben az esztergomi domonkosok ügyvéde a visegrádi Ágoston rendi Benedek barát volt.²⁰⁵ A kolostor védőszentjét az oklevél nem említette, az adatok talán összekapcsolhatók. Visegrádon nincs adat más védőszent nélküli kolostorról.²⁰⁶

A kolostor a magyar városban állt, körülötte nemesek és az uralkodó házai, a királyi kamara és pénzverők helyezkedtek el. 1355-ben és 1356-ban telekeladás kapcsán említették. 1355-ben Lajos király néhai Nagymartoni Pál országbíró házát vásárolta meg örököseitől, akiknek cserébe az egyház mellett fekvő telkét adta toronnyal és házzal együtt.²⁰⁷ 1356-ban Günter pénzverő vett meg egy kolostor mögötti telket, melynek szomszédosa egy másik pénzverő és a királyi kamara épülete volt.²⁰⁸ A templom valószínűleg a Szent György patakhoz közel állt.²⁰⁹

3.3.3. Szűz Mária ferences kolostor

²⁰² 1343. január 28. Druget rendelkezése után özvegye, Mária telekadománya. Oklevéltár: 2. szám.

²⁰³ „de predicto castro inexpugnabili in ecclesiam parichialem virginis gloriose in Wysegrad civitate constructam planctu magno deferebant.” *THUROCZI. 156.*

²⁰⁴ DF 280773. PAJDUSSÁK 1909. 68–69. Az Alsóvárban Szőke Mátyás 14. századi bronzöntőműhelyt tárt fel. *Műv. Lajos* 317–324. A Fő u. 73. szám alatt, a középkori templom előtti telekrészen újabban bronzolvasztó kohókat tártak fel. (Vö. Régészeti Topográfia, Fő u. 73/2.)

²⁰⁵ „religiosus vir frater Benedictus ordinis Sancti Augustini de clastro Wysegradiensi.” DL 10271. (18. századi másolatban: DL 24887). FEJÉR X. 5. 478–479; ZSO IV. 2644; BAKÁCS 1982. 1297.

²⁰⁶ A kolostor Ágoston rendhez való tartozását említi: TARI 2000. 169; ROMHÁNYI 2000. 73–74. Szende László szerint amennyiben a titulus László herceg halálához köthető, talán nem zárható ki Erzsébet anyakirályné szerepe az alapításban. SZENDE, Piast Erzsébet. 108. Erzsébet anyakirályné 1349-ben VI. Kelemen pápától engedélyt kért az Ágostonos remeték számára történő kolostoralapításról. TÖRÖK 2004. 169; BOSSÁNYI I. 415.

²⁰⁷ DL 4561. Oklevéltár: 16. szám.

²⁰⁸ DF 248655. Oklevéltár: 17. szám.

²⁰⁹ Telekkönyv Rekonstrukció: 52. telek. Helyszíne a helyrajzi adatok összefüggéséből feltételezhető. Részletesen a helyrajzi fejezetben, alább.

Az 1424–25-ben alapított kolostort Szűz Mária tiszteletére szentelték.²¹⁰ Építkezésére ezt követően került sor. Az alapítás körülményeiről az V. Márton pápa által kiadott oklevelekből tudunk. 1424-ben az esztergomi egyházmegyéhez tartozó Szt. György kápolna épületei tönkrementek, ezért a pápa elrendelte helyreállítását, és búcsút adott neki.²¹¹ Egy évvel később a pápa engedélyét adta Zsigmond királynak, hogy a Szt. György kápolna mellett az obszerváns ferencesek számára templommal, harangtoronnyal, kolostorral, temetővel rendelkező rendházat építhessen, mely a boszniai vikáriusnak lesz alárendelve.²¹² A Szűz Máriának szentelt templomot végül nem a Szt. György kápolna helyére építették, mert a kápolna még II. Ulászló korában is állt.²¹³ 1473-ban Mátyás a pápától kért engedélyt a ferences kolostor újjáépítésére, mely nem sokkal azután el is indult.²¹⁴ A teljes újjáépítés valószínűleg csak a 16. század elején fejeződött be, 1513-ban itt tartották az obszerváns ferences rendtartomány közgyűlését.²¹⁵ A kolostor a török hódítás idején néptelenedett el.

A kolostort a város területén, a királyi palota déli szomszédságában építették fel. Helyén korábban településrész állt. A kolostor régészeti kutatása során feltárták kerengőjét, a kerengő keleti és nyugati oldalához csatlakozó kolostorszárnyakat, a keleti szárnyon elhelyezkedő káptalantermet, a nyugati oldalon a refektóriumot és a konyhát.²¹⁶

3.3.4. Királyi kápolnák

A királyi kápolnák tárgyalása – mivel ezek királyi birtokon álló egyházakként nem tartoztak kifejezetten a város egyházi intézményei közé – csak problémafelvetés lesz. Említésük a városi templomok vizsgálata során mégsem kerülhető meg, a kevésszámú vagy olykor rendkívül szűkszavú források miatt. A Visegrádon álló egyházak, legyenek városi vagy királyi

²¹⁰ Patrocíniumára: 16. század eleje, Nyási Demeter formuláskönyve, Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár, Mss. II. 507. Fol. 278r–278v. (Közölte: HALÁSZ, Visegrádi ferences. III.3.a fejezet: Jagelló-kor, történeti adatok.)

²¹¹ 1474. június 27. BUZÁS–MÉSZÁROS 2008. 97–102; MTA kéziratár, Ms. 10656. Lukcsics Pál gyűjtése: XV. századi pápák oklevelei. 3.7.F.1865–1866. Közölte: HALÁSZ, Visegrádi ferences. III.1.a. fejezet: Zsigmond-kor, történeti adatok.; LUKCSICS 1931. I. 744; BAKÁCS 1982. 1434.

²¹² 1475. június 27. DF 275471, 18. századi másolata: DL 66015; LUKCSICS I. 818; *Balassa* 276; Közölte: HALÁSZ, Visegrádi ferences. III.1.a. fejezet: Zsigmond-kor, történeti adatok.

²¹³ 16. század eleje: Oklevéltár: 61. szám. Továbbá a 16. század elején Nyási Demeter formuláskönyve, Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár, Mss. II. 507. Fol. 278r–278v. (Közölte: HALÁSZ, Visegrádi ferences. III.3.a fejezet: Jagelló-kor, történeti adatok.)

²¹⁴ *MonVespr.* III. 221; HALÁSZ–MORDOVIN 2002. 231–250, 239.

²¹⁵ TOLDY 1862. 283.

²¹⁶ Ásatása 1981-től, majd intenzíven 1990-től indult el. BUZÁS–LASZLOVSZKY–PAPP–SZEKÉR–SZÓKE 1994. 281–304. *Medieval Visegrád* 26–33; LASZLOVSZKY 2004b. 61–70; BUZÁS–MÉSZÁROS 2008. 97–102.

intézmények, több esetben nem választhatók szét egymástól teljes biztonsággal (főleg korai történetüknél), nem is beszélve helyrajzi kérdéseik tisztázatlanságáról.

A királyi kápolna az uralkodók egyházi udvara volt, amelynek feladata az udvari istentiszteletek rendezése volt, melyhez idővel diplomáciai, kormányzati és írásbeli feladatok elvégzése is kapcsolódott. Élén a kápolnaispán állt, aki egyben titkos kancellár is, s többnyire megyéspüspök volt, tehát egyéb javadalmat is élvező egyházi ember. Általában jogtudó főpapok töltötték be a tisztséget. A királyi kápolna papságát káplánok (capellanusok) alkották, közöttük szerzetesek is lehettek.²¹⁷ A káplánok között lehetett királyi specialis vagy egyszerű káplán.²¹⁸ Kumorovitz kutatásai tisztázták, hogy a királyi kápolnaispán 1317 táján vált önálló oklevéladó szervvé, s 1374-ig saját nevében de a királyi középpecsét alatt adott ki okleveleket. Kiadott oklevelei bevallásokra és parancslevelekre adott jelentésekre oszlottak. Voltak közöttük ügyvédvalló oklevelek, idézések, tanúkihallgatások, mandatumokra adott jelentések, eskütételről szóló bizonyáglevelék, periratok, adásvételi szerződések, stb. A kápolnaispán kúriája tehát a mindenkori királyi székhelyen működő udvari hiteleshely volt, mely nem tartozott a kancelláriához. 1374-ben, a bírósági reform után állandó panaszfelvevő helyé alakult, főleg az országbírói ítélkezéssel kapcsolatosan. Az 1430–35 közötti bírósági reform megszüntette oklevéladó működését, tevékenysége csak a liturgia területére korlátozódott. A kápolna jellemzően exempt egyházi intézmény volt.²¹⁹

Károly király 1325 körül a visegrádi várban megalapította az esztergomi egyházmegyéhez tartozó Keresztelő Szent János egyházat, melyet 1325 szeptemberében a pápa búcsúengedélyben részesített.²²⁰ Az exempt, királyi várban álló egyház feltehetően királyi kápolnára utal.²²¹ A kápolnaispán legkorábbi működéséről már 1325-ből van adat: 1325. június 18-án adta ki Visegrádon első oklevelét László kápolnaispán, titeli prépost.²²² 1329-ben Nagymartoni Pál országbíró a Becsei Imre és András fehérvári prépost között fennálló peres ügyben a prépostot a kápolnaispán elé idézte, hogy a királyi kápolnában esküt tegyen le. A kápolna titulását nem

²¹⁷ MIKLÓSY 1940–41. 174. Károly király egy 1338-ban kiadott oklevelében a pápai nuncius, Galhardus mellé egyik királyi káplánját, István domonkos rendi szerzetest rendelte a tized beszédése végett. *Mon.Vat.* I. 1. 410–411. Gyakori, hogy a királyi kápolnát alkotó testületben szerzetesek is voltak, nem kizárt, hogy Galhardus segítője is ide tartozott.

²¹⁸ KUMOROVITZ 1963. 109, 124.

²¹⁹ KUMOROVITZ 1963. 124–128; BÓNIS 1971. 32; Összefoglalóan: SOLYMOI, Kápolnaispán. 89–90.

²²⁰ THEINER I. 500; DF 291347. (=ASV, Registra Vaticana Vol. 79. Fol. 302v); *Mon.Strig.* III. 69.

²²¹ Királyi kápolna jellegére utal Györffy is, ő azonban Jankovich vizsgálatai alapján királyi kápolnajokú plébániatemplomként értelmezi: GYÖRFFY 1998. 712; JANKOVICH 1959. 57–99.

²²² DL 101894. Az adatért Solymosi Lászlónak tartozom köszönettel.

említették.²²³ Néhány évvel később a visegrádi plébánost, Istvánt idézték meg a Szt. János egyházba tizedbevételről szóló eskütételre.²²⁴ A megjelölt helyszín valószínűleg azonos lehet az 1329-ben országbíró által kijelölt királyi kápolnával.²²⁵ A Keresztelő Szt. János egyházat a 14. század második felének forrásai védőszent szerint már nem említették. A kápolnaispán intézményes működésére számos adat van, ahogy arra is, hogy peres ügyekben a királyi kápolnába idézték meg a feleket eskütételre. Azt azonban, hogy ez hol zajlott, valamint az, hogy az udvari kancellária hol volt, nincs adat.

A Szűz Mária királyi kápolna első biztos adata 1366-ból származik, amikor V. Orbán pápa búcsúengedélyt adott Erzsébet anyakirályné kérésére a visegrádi palotában épített kápolna látogatói számára.²²⁶ A kápolna – feltehetően királyi alapítása ellenére – a veszprémi egyházmegyéhez tartozott.²²⁷ Ezt megelőzően, 1360-ban VI. Ince pápa már búcsúengedélyben részesítette a veszprémi egyházmegyéhez tartozó visegrádi Szűz Mária egyház Oltáriszentségnek emelt oltára látogatóit, amelyet szintén Erzsébet királyné kérvényezett a Magyarországot sújtó pestisjárvány miatt.²²⁸ A búcsúengedély nem részletezte, hogy ez a Szűz Mária egyház hol állt, sem azt, hogy kápolna lett volna. Csak azt írja, hogy a királyné lakóhelyén (in loco habitationis ipsius) volt, ami nagy valószínűséggel a királyi kúriára utalt.²²⁹ A kedvezményezett Szűz Mária

²²³ Zichy I. 335–337.

²²⁴ 1332–1337 közötti pápai tizedjegyzék: „Item dominus Stephanus plebanus de Vissiegrad in ecclesia Sancti Iohannis extimavit iuratus beneficium valere ultra X marcas, solvit unam marcam, est dyocesis Strigoniensis.” *Mon. Vat.* I. 1. 197.

²²⁵ István visegrádi plébános említése kapcsán napvilágot látott olyan elképzelés, hogy ő a Keresztelő Szent János egyház plébánosa lett volna, így a kápolnának plébániajoga volt. GYÖRFFY 1998. 712. Újabban: IVÁN 2004. 26. Erre azonban a szöveg nem utal. Nem is valószínű, hogy a plébánosnak saját egyházi intézményében kellett volna esküt letennie. A megjelölt István nagy valószínűséggel a visegrádi Szűz Mária templom plébánosa volt.

²²⁶ Oklevéltár: 60. szám; ÉRSZEGI 1992. 97–98.

²²⁷ Oklevéltár: 60. szám; ÉRSZEGI 1992. 97–98.

²²⁸ Oklevéltár: 59. szám.

²²⁹ Hasonló nyelvi megfogalmazású az ugyanaznap Kont Miklós nádor visegrádi házi kápolnája számára kiállított búcsúengedély („in ipsius comitis hospitio in Wyssegrad”). Oklevéltár: 58. szám. 1342-ben Károly király a krónikakompozíció megfogalmazása szerint „in suo castro, loco scilicet habitationis sue” halt meg. *SRH* I. 502–503. Egy 1344-ben kiállított országbírói oklevélben a királyné Nápolyban való tartózkodása után Visegrádi szállására, „ad Wyssegrad, in locum mansionis sue,” tehát a kúriába tért haza. FEJÉR IX. 1. 256–257. A locus mansionis lakóhelyet jelent, ez derül ki 1357-ben Nagy Lajosnak Konrád harangöntő számára adott kiváltságlevélből is. A mester bármely településen telepedne le, és ott lakóhelyet választ, házat, telket szerez, adómentességet kap. „... ubicunque ipsi in una civitate seu villa nostra regali *unum locum mansionis* elegerint, ibique domum seu fundum curia pro se disposerint ...” (kiemelés a szerzőtől) DF 280773. PAJDUSSÁK 1909. 68–69.) Visegradon nagybírói, főleg főpapi lakóháznál kiadott oklevélnél gyakori, hogy „in domo habitationis nostre”, esetleg „in palatio habitationis nostre”, azaz lakóházukban kelteztek. Mindezek az adatok azt mutatják, hogy a királyné lakóhelyén lévő egyház („in opido Wysegrad, in loco habitationis ipsius, in ecclesia Beate Marie, Wesprimiensis diocesis”) a kúria királyi kápolnájára vonatkozik. Egyébként a királyi kúria palotaként (palatium) való megjelölése, mely az 1366. évi supplicatióban szerepel, csak fogalmazásbeli különbség lehet, nem a királyi épület milyenségére utal. Okleveles gyakorlatban az Anjou-kortól egészen a korszak végéig az a gyakori, hogy peres ügy, keltezés, stb. kapcsán a visegrádi királyi kúriát

egyház a veszprémi egyházmegyéhez tartozónak jelölte meg az irat, hasonlóképp az 1366-ban említett kápolnához. A 14. századi Visegrádon egyetlen másik Szűz Mária templomot ismerünk ebben az időszakban, a városi plébániatemplomot, mely azonban az 1330-as évektől az esztergomi egyházmegyéhez tartozott. Valószínű tehát, hogy az 1360-ban és 1366-ban búcsúengedélyt nyert Szűz Mária kápolna egy és ugyanazon egyházi intézményre vonatkozik, a királyi kápolna 1360-ban tehát már állt.²³⁰

Az 1360. évi kápolnaadat összezseng a királyi palota északkeleti szárnyában kialakított palotakápolna legújabb keltezésével.²³¹ A kápolna építését a feltárás során az első padlószintjén talált Lajos-kori szerezsenfejes denárokkal keltezték.²³² Az éremtípus a legújabb kutatások szerint már az 1350-es években megjelent.²³³ A kápolna felépítésének keltezését az írott és régészeti adatok egybehangzóan az 1350–60-as évek közé, talán valamivel 1360 elé teszik. A Szűz Mária kápolna eszerint azonos a királyi palota északkeleti szárnyában feltárt kápolnával, keltezése az új adatok fényében az eddig feltételezettnél korábbra tehető. Feltehetően liturgikus szerepet töltött be, arra ugyanis, hogy *capella regia* lett volna, nincs adat. Ezt támaszthatja alá az is, hogy az egyház nem volt exempt. 1343 áprilisában az országbíró a királyi kápolnába, a kápolnaispán elé utalt valakit eskütelre, de helyszínét nem ismerjük.²³⁴ 1361. januárban Kalászi László több társával együtt a pilisi apát ellenében tett le esküt Vilmos kápolnaispán előtt a királyi kápolnában.²³⁵ Az egyetlen adat, ami Szűz Mária templomot jelöl meg eskütel helyszínének

„*curia regia Wysssegradiensis*”-ként szövegezik, nem palatiumként. Utóbbi jóval ritkább a korabeli okleveles szóhasználatban, majd a 15. században gyarapszik, keltezéseknél, illetve elbeszélő forrásokban. KUBINYI 1992. 55–64. A római pápai udvar szóhasználatában azonban a palatium használata előkelő (sőt király) lakhelyének megjelölésére jóval gyakoribb, a birtokos rangját igyekezett kifejezni. A „palatium” római gyakorlatára Érszegi Géza hívta fel a figyelmemet.

²³⁰ A szakirodalomban az 1360. évi adat regesztaként régóta ismert, de azt mindeközéig a városi Szűz Mária plébániatemplomra értelmezték. BOSSÁNYI II. 251. Bossányi a regeszta közlésekor a városi plébániatemplommal azonosította az 1360-ban búcsút nyert templomot. Arra az adatra hivatkozott azonban, mely szerint a visegrádi plébános 1338–42 között a veszprémi egyházmegyéhez tartozó bakonybéli apát nevében fizette be a tizedet (*Mon. Vat.* I. 411.), ezzel tévesen a visegrádi plébánost Veszprém alá tartozónak tekintve, és a plébániát az 1360. évi Szűz Mária egyházzal azonosítva. BOSSÁNYI II. 251: 1. j.: *MonVespr.* II. 90. A tizedfizetés azonban nem a visegrádi Szűz Mária plébániára vonatkozott, s mivel az az esztergomi érsek alá rendelt exempt egyház volt, nem lehet azonos az 1360-ban említett veszprémi egyházmegyéhez tartozó kedvezményezett Szűz Mária templommal.

²³¹ BUZÁS–MÉSZÁROS 2008. 82–86. A palotakápolna patrocíniumát a korábbi művészettörténeti szakirodalom az oltárhoz vagy a tabernákulumhoz tartozó reneszánsz Visegrádi Madonna alapján határozta meg. DERCSÉNYI 1951. 85. (65. kép), ez alapján KUMOROVITZ 1963. 115. Újabban elhagyják. A Visegrádi Madonna mesteréről: BUZÁS – MÉSZÁROS 2008. 86.

²³² BUZÁS 1990a. 30–31.

²³³ TÓTH 2001. 349–361.

²³⁴ Említi KUMOROVITZ 1963. 121. (101. j.)

²³⁵ „*coram nobis in predicta capella domini regis super deponendum iuramentum*” DL 5036; BÉKEFI 1891. I. 349–350.

1413-ból származik, ám ez sem pontosítja, melyik Szűz Mária templomról, a plébániáról vagy a kápolnáról van-e szó.²³⁶ A kápolnaispán egyébként saját kúriájában is végezhetett hivatali tevékenységet, 1341-ből a peres feleket saját házába kötelezte eskütételre.²³⁷

A visegrádi királyi kápolnák sorát tovább bonyolítja a Szt. György kápolna, amely feltehetően a 14. századi királyi kápolnák közé tartozott. A kápolnáról csak a ferences kolostor építése kapcsán maradt említés a 15. század első feléből. A korábbi királyok által használt kápolna erre az időre már használaton kívül állt, és rossz állapotba került. A ferences kolostor felépítésével azonban mégsem oldódott meg sorsa, a kolostortemplomot végül nem a korábbi kápolna helyére építették. A 16. század elején ismét feltűnt, II. Ulászló Imre papot a kápolna rektorává nevezte ki, hogy a romos épület helyreállítását el tudja végezni.²³⁸ A 16. század elején Nyási Demeter esztergomi érsek és vikárius királyi hozzájárulással engedélyt adott a ferences barátoknak, hogy a kolostor közelében lévő régi romos kápolnát elbonthassák és tornyuk építéséhez felhasználhassák. A bontási engedélyt azzal a feltétellel kapták meg, hogy a kápolna helyén keresztet kell állítaniuk, és azt a kápolna védőszentjének napján körmenetben kell meglátogatniuk.²³⁹ A kápolna helye nem ismert. A kápolnát Kumorovitz Károly Róbert által alapítottak vélik, patrocíniuma alapján a Károly által 1326-ban létrehozott Szt. György lovagrenddel összefüggésbe hozva.²⁴⁰

A királyi palota feltárásai során fény derült egy 1330–40-es években folyó templomépítkezésre, melyet azonban nem fejeztek be. A század közepére elhagyott műhelyben feltárt illetve a későbbi palotaépületekben másodlagosan beépített faragványok jellegük alapján királyi építkezésre vallanak.²⁴¹ A befejezetlen Anjou-templomról nem maradt írott forrás, illetve jelenlegi ismereteink szerint nem vonatkoztatható rá egy sem az ismertek közül.

3.3.5. Kont Miklós házi kápolnája

²³⁶ A peres feleknek az esküt „hic in Wissegrad in ecclesia Beate Viriginis” kellett letenniük. DL 87956; ZSO IV. 1068.

²³⁷ DL 40871; FEJÉR VIII. 6. 180–181; *Anjou* XXV. 809. Telekkönyv Rekonstrukció: 5. telek.

²³⁸ Oklevéltár: 61. szám.

²³⁹ Nyási Demeter fórmuláskönyve, Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár, Mss. II. 507. Fol. 278r–278v. (Közölte: HALÁSZ, Visegrádi ferences. III.3.a fejezet: Jagelló-kor, történeti adatok.) Említi és részleteiben idézi: KUMOROVITZ 1963. 136. (57. j.)

²⁴⁰ KUMOROVITZ 1963. 136–137. (57. j.)

²⁴¹ BUZÁS–BODÓ–DEÁK 2003.

Kont Miklós nádor 1360. április 19-én VI. Ince pápától a visegrádi lakóhelyén lévő Mária Magdolna kápolna részére, mely a veszprémi egyházmegyéhez tartozott, búcsút kap.²⁴² Egyéb adat a kápolnáról nincs.

3.3.6. A városi templomok régészeti adatai (Fő utca, Széchenyi utca)

A középkori polgárváros területén a ferences kolostor területének jelentős részét feltárták. Rajta kívül két városi templom ismert. A Fő utca 71–75. számú teleksor alatt húzódó templom a középkori főutca keleti oldalán állt, a hegy alatt. Északkelet–délnyugati tájolású, kiterjedése jelenlegi ismereteink szerint 60×15 méter volt.²⁴³ (15. ábra) A 14–15. században volt használatban, az eddigi régészeti adatok alapján a 14. század közepén már biztosan állt, a legkorábbi sírkő 1359–60-ra keltezhető. Kutatása 1955 óta időszakosan zajlik. A délnyugati végéhez csatlakozó torony a templomhajóval megközelítőleg megegyező szélességű volt, falai rendkívül vastagok, melyet támpillérekkel erősítettek meg. A szentély boltozott volt, padlóját téglapadló burkolta. Keleti oldalához sekrestye csatlakozott, mely szintén boltozott volt. A diadalív előtt szentélyrekesztő állt, előtte népoltár, környezetében a város polgárainak nevével ellátott 14. századi sírkövek. A templomhajó középtáján, keleti oldalán kriptá állt, benne sírokkal. A templomhoz keleti oldalán oldalépitmény csatlakozott. Az ásatás során festett falfreskótöredékek, festett és festetlen faragott kövek, egy vörösmárvány, antikva betűs Visegrád feliratú kút maradványai kerültek elő. A templom környékén végzett feltárások szerint épületek álltak tőle nem messze, keleti oldalán kisebb temető lehetett.

A másik templom ettől délre, a patakon túl, a Széchenyi u. 4–10. számú telkek alatt húzódik.²⁴⁴ (16. ábra) A templom északkelet–délnyugati tájolású volt, kiterjedése ismeretlen, valószínűleg 44 méternél rövidebb. A szentély boltozott volt, egy boltszakaszos, padlóját téglával burkolták. A szentélybe temetkeztek, de sírok a falon kívül is előkerültek. A templomtól nem messze, délre vastag falú épületrész, feltehetően torony része került elő. A templom faragványanyaga szoros kapcsolatokat mutatott a királyi kőfaragóműhellyel. A 14. században a templom két periódusát lehet elkülöníteni. Az első az 1330–40-es évekre tehető, az előkerült faragványok a befejezetlen Anjou-kori kápolnával hozhatók összefüggésbe. A második időszak

²⁴² Oklevéltár: 58. szám.

²⁴³ Az ásatási eredmények és a templom részletesebb ismertetése: Régészeti Topográfia; valamint BUZÁS–MÉSZÁROS 2008. 92–97.

²⁴⁴ MÉSZÁROS 2007a. 203–234; valamint a Régészeti Topográfia fejezet megfelelő része.

az 1360-as évekre, faragványai a palotakápolnával való kapcsolatra mutatnak.²⁴⁵ A templomból 'in situ' került elő egy nagyméretű, tárcsáján négyelt Anjou-címert ábrázoló zárókő, mely feltehetően a 14. század közepére helyezhető.²⁴⁶

A feltárt templomok azonosításakor a magyar város területén álló plébániatemplom és a Szt. László kolostor jöhet szóba. A Szt. György kápolna, mint a ferences templomhoz helyrajzilag köthető kápolna, jelenlegi ismereteink szerint nem kereshető bennük.²⁴⁷ Mindkét feltárt templom a 14. században már állt, a Széchenyi utcai templom az ismert adatok szerint korábbra keltezhető.²⁴⁸ Kolostornégyszög eddig egyik templomhoz kapcsolódóan sem került elő. Az oklevelek helyrajzi adatai alapján a plébániatemplom a hegy alatt állt, a város fő utcája észak–déli vonalának keleti oldalán, közelében több épületcsoport és egy kis utca helyezkedett el. A kolostort szintén több épület vette körül, mellette, mögötte több ház állt. Az oklevelekben szereplő „mögött” kifejezés relatív, jelentheti a hegy felőli területet, de a szentély mögötti területeket is. A Fő utcai templom hegy felőli oldala igen szűk, itt épületek nem férhettek el, míg

²⁴⁵ A második periódust korábban a 14. század utolsó harmadára helyeztem a palotakápolna keltezésének megfelelően. MÉSZÁROS 2007a. 216, 231; BUZÁS–MÉSZÁROS 2008. 92. A palotakápolna korábbra keltezése azonban a Széchenyi utcai templom második periódusának korábbra keltezését is maga után vonja!

²⁴⁶ Ábrája: MÉSZÁROS 2007a. 221. (13. ábra) A zárókő bordaprofilja megegyezik a királyi palotakápolna hevederbordájának profiljával, emiatt lehet őket egy időszakra keltezni. Az Anjou-címerek keltezéséről az utóbbi időben új véleményt fogalmaztak meg. Károly Róbert alatt az Árpádok vágásos címerét és az Anjou-liliomokat először négyelt mezőben, majd osztott címerben egyesítették, amely már a 13. század végén az Itáliába férjhez ment Magyarországi Máriához (V. István leánya) kapcsolódó emléktárgyban megjelent. A négyelt címer egyes típusait, melyen a liliomok fölött tornagallér van, a 13–14. század fordulójára, Mária királyéhoz kötik. Ide tartozik például az országalma: a gömbön kialakított négyelt címeren a liliomok fölött tornagallér látható, amelynek analógiái Mária királynéhoz kapcsolódóan Itáliába vezetnek. (Például a Mária által felújított nápolyi Santa Maria Donnaregina templom apácakarzatának négyelt és osztott zárókövei.) Az országalmát a feltevés szerint így Károly Róbert hozta magával Nápolyból. SZIKSZAY 2000. 289–290, 293–294. A budavári Szt. György téren 1999–2000-ben előkerült Anjou-kárpit, amely a tornagalléros liliomokat és a vágásos címerképet váltogatta, szintén a 14. század első felében, harmadában készülhetett. NYÉKHELYI 2003. 78. A visegrádi templomban lévő zárókő nem helyezhető ilyen korai időszakra. A zárókőn a liliomok fölött nincs tornagallér, továbbá a címerképek elrendezése is fordított az országalmához és párhuzamaihoz képest, itt az első és negyedik mezőbe helyezték az ötször vágott mezőt, a második és harmadik mezőbe a liliomokat. A címerábrázolásban a 14. század első–második évtizede után Károly a négyelt helyett az osztott mezős (azaz két mezős címeres) kombinált címet részesítette előnyben. Lajos alatt terjedt el ismét a négyelt mezős címer, itt azonban a két címerkép, az Anjou-liliomos és az Árpádok vágásos címere már egybeolvadt, és egy mezőt képezett, míg a többi három mezőbe a lengyel, a dalmáciai címer és a kettőskereszt került. Az újfajta négyelt címet az 1369–95 között létrejött Gelre címereskönyvben ábrázolták először. (*Magyarországi művészet* I. 216.) Mindezt figyelembe véve a visegrádi zárókőre kifaragott négyelt címet körülbelül a század közepére lehet helyezni, Károly halála után és Lajos uralkodásának kezdeti időszakára, Lajos új címerének megjelenése elé, szűkebben tehát az 1342–70-es évek közé. Ez megfelel a visegrádi Széchenyi utcai templom 1350-es évek végére helyezett második építési periódusának, azaz az 1350–60-as évek fordulója időszakának.

²⁴⁷ Felmerül a gyanú, hogy az 1412-ben említett Szt. György patak neve a kápolnával való közelségre utalhat, ezt azonban semmilyen adat nem támasztja alá. A patak messze is esett a ferences kolostortól. (A patak 1412. évi említése: Oklevéltár 45. szám.)

²⁴⁸ A Fő utcai templom falai alatt 13. századi maradványokat találtak, de ezeknek a templommal való összefüggése nem igazolható.

a Széchenyi utcai templom keleti oldalán igen. Érzésem szerint a Fő utcai templomban inkább felismerhető a város plébániatemploma, nem csak topográfiai utalásai, de a feltárt templom jelentősége és építészeti díszítettsége alapján. A Szt. László kolostort körülvevő épületek tulajdonosi folytonossága arra utal, hogy a Szt. György patak a kolostor közelében folyt, amely nem lehet más, mint a mai Apátkúti-patak.²⁴⁹ A közelében feltárt Széchenyi utcai templom tehát a kolostortemplom lenne. A helyrajzi adatok összefüggéséről az alábbiakban lesz szó. A írott források adatait kiegészítve, a templomok minden kétséget kizáró azonosításához további régészeti kutatások szükségesek.²⁵⁰

3.4. KIVÁLTSÁGLEVÉL KÉRDÉSE

Visegrádnak városi jogokat tartalmazó kiváltságlevele nem maradt fenn, kiváltságoknak azonban más városokhoz hasonlóan birtokában volt. Valószínű, hogy jogait biztosító okirattal is rendelkezett, amelyet az uralkodó Visegrádra költözése után adhatott számára.²⁵¹ A túlparti Marossal legalábbis így történt, amelynek területét kevesebb, mint negyven évvel azelőtt még a

²⁴⁹ Vö. alább a helyrajzzal foglalkozó alfejezetben a Szt. László kolostornál és Kanizsai János esztergomi érsek házaival.

²⁵⁰ A Szűz Mária templom és a Szent László kolostor azonosítására már többször tettek kísérletet. Héjji Miklós szerint a Fő u. 71–75. szám alatti templom volt a város plébániatemploma. *Pest Megye Műemlékei* II. 397. Ezzel szemben Szőke Mátyás ezt a templomot a Szt. László kolostornak feltételezte. SZŐKE 1985. 302–303. Ezt követi: *Medieval Visegád* 43. (Fig. 1.) és GYÖRFFY 1998. IV. 709. Szőke a Fő u. 40. szám középkori épületét a 16. századi pénzverő kamarával azonosította, ezzel házfolytonosságot feltételezett a 14. és 16. századi kamara között. A 14. század derekának okleveles adatai szerint a kamara és a kolostor igen közel feküdtek egymáshoz, amelyet bizonyítékként használt a templom azonosításához. A feltárt épületben azonban 14. századi pénzverésre utaló leletek nem kerültek elő, sőt a 14. század elején működő, oklevelekben említett kamarát az újabb ásatások a későbbi királyi palota területén azonosították. (Fő u. 29.) BUZÁS 1992. 34. (13–16. j.) Az oklevelekben említett helyrajzi adatok a 16. századi pénzverde és a kolostor tekintetében egyébként sem értelmezhetők az egymástól meglehetősen nagy távolságban húzódó Fő u. 40. (pénzverde) és 71–75. számra (templom).

Figyelemre méltó a visegrádival hozzávetőlegesen egykorú budai Ágoston-rendi kolostor felfedezése. A suburbiumban álló kolostorról hasonlóképp rendkívül kevés írott forrás maradt fenn, de valószínűnek tűnik, hogy már nem sokkal a város alapítása után megépült. Rá vonatkozó helyrajzi adatok csak a törökkorból maradtak fenn. Az 1995–97-ben végzett ásatás során, Gerő Győző feltételezése alapján a kolostor templomát találták meg az I. kerületi Corvin térhez közeli Szalag u. 17–19. szám alatt. A 14. századi templomnak gazdagon tagozott bélietes kapuja volt, torony és kisebb templom körüli temető tartozott hozzá. A mintegy száz éven át használt temetőbe nem csupán szerzetesek, de – a számos ott talált gyermeksírnak alapján – polgárok is temetkeztek. VÉGH 1998. 16.

²⁵¹ A kiváltságlevél problémáját már többen érintették. Szőke Mátyás szerint a város kiváltságait nem foglalták írásba Fehérvárhoz hasonlóan, mert azok Visegrád helyzetéből mint királyi székhelyből adódóan országosan ismertek voltak. SZŐKE 1985. 289–290. Ezzel szemben Tringli István szerint a legelső város, Fehérvár nem lehet mintája a tatárjárás után kialakuló hospes-települések kiváltságolásának. A 13. század végén a jelentős hospes-települések általában kaptak kiváltságlevelet. Visegrádon ez valószínűleg Marossal egyidőben következhetett be. TRINGLI 2001. 111. (217. j.) Kubinyi András Visegrád kapcsán szintén a kiváltságok megléte mellett foglalt állást, Marost és Visegrádot Pest–Budához hasonlóan testvérvárosnak tekintve. KUBINYI 1999a. 306.

visegrádi vár és az alatta élők használatára rendelték. Peres ügyekben a visegrádiak többször hivatkoztak a város régi jogaira és szabadságára.²⁵² Az 1475 körül a Visegrád városnak adott Mátyás-féle szabadságlevél utolsó pontja világosan rögzítette az előző királyok által Visegrádnak adott szabadságjogok meglétét, és általánosságban megerősítette azokat.²⁵³ Noha ezek a jogok a 15. század végén már valószínűleg kevésbé éltek, 1497-ben a város bírása nyilvánította, hogy a város Budához hasonló, sőt azt megelőző kiváltságokkal és szabadságokkal rendelkezett egykor, ezért a város jogai és polgárainak esküje egyenértékű Budáéval.²⁵⁴

Maros egy évvel az udvar Visegrádra költözése után, 1324-ben kapta meg a budai jogokat.²⁵⁵ A 16. század eleji váci vámpert kapcsán figyelemreméltó, hogy Visegrád és Maros vezetése közösen folytatott pert egykori kereskedelmi kiváltságaik megőrzése végett, amelyek hasonlóak lehettek. Hasonló kiváltságok meglétére más esetben is van példa. Az alábbiakban a marosi privilégiumlevél pontjait vizsgálom meg, és vetem össze olyan visegrádi adatokkal, amelyek a kiváltság meglétét igazolhatják.

1. Beszállásolás alóli mentesség. Ez Visegrádon mint székvároson nyilvánvaló, a beszállásolás szükségtelen volt, az uralkodónak és a királyi tisztviselőknek önálló lakhelye volt. A királyi tisztviselők beszállásolási kötelezettsége a kedvezmény nélkül a várost illette volna, mely szerint a városnak saját költségén kell elszállásolnia és eltartania a királyt és tisztviselőit. Mivel az udvar tagjai saját tulajdonú épületekkel rendelkeztek a városon belül, a városnak nem volt szükséges sem elszállásolni, sem az ehhez szükséges anyagi fedezetet biztosítani hozzá. Sőt, épp ellenkezőleg ingatlanügyekben a város szabályai vonatkozhattak a nemesekre is.²⁵⁶

2. Immunitás, a város csak a királyi joghatóság alá tartozik. Valószínűsíthető. Ezt később az 1475 körüli Mátyás-féle szabadságlevél is megfogalmazza, bár más körülmények között.²⁵⁷ A kiváltságnak a város feltehetően az Anjou-korban is birtokában volt.²⁵⁸

²⁵² 1358: „iuxta consuetam libertatem civitatis nostre ex antiquo approbatam” Oklevéltár: 21. szám; 1413: „iure et libertate civitatis nostre ab antiquo approbata” Oklevéltár: 48. szám.

²⁵³ Oklevéltár: 52. szám.

²⁵⁴ Oklevéltár: 56. szám.

²⁵⁵ DL 24893; FEJÉR VIII. 2. 514–517; Regeszták: *Anjou* VIII. 269; BARTFAI 1938. 199; BAKÁCS 1982. 402.

²⁵⁶ A beszállásolásról: FÜGEDI 1961. 54. Fügedi szerint a városok törekvése arra irányult, hogy a királyi tisztviselők és a megyésispán descensusjoga szűnjön meg, és csak a királyé maradjon meg. Visegrád ebben az esetben speciálisnak számít, és Marosnál is előrébbvaló a király, az udvar és nemeseknek ott lakása miatt.

²⁵⁷ Oklevéltár: 52. szám. Hatodik pontja kimondja, hogy a város polgárai fölött semmilyen bíróság, királyi ítélőszék nem ítélkezhet, a polgárok csak a király vagy a király által kijelölt személy elé tartoznak járulni. A Mátyás-féle immunitás azonban speciális helyzetet rögzített, melyben a törvényt áthágókat mentesítette a törvény alól, erről az alábbiakban lesz szó.

3. Szabad betelepülési jog, szabad birtoklási és végrendelkezési jog. Kimutatható. A visegrádi polgárok telekadásvételéről és más ingatlanügyéről számos oklevél megmaradt. A város ingatlantulajdonosai szabadon adhatták-vehették telküket, szabad végrendelkezésre szintén maradt példa. A felek egy része a városi tanácshoz fordult, de a királyi jelenlét, tárnokmester, kápolnaispán, országbíró előtt is zajlottak ingatlanügyek. A város által végzett beiktatásról két esetben tudunk. Az oklevelek egy része tartalmazott az ingatlanügyekre jellemző szavatossági formulát, mely a város régi szokása szerint való volt (ex antiquo approbatam).

4. Szabad bíró- és plébánosválasztás. A bíró tisztsége egy évre szól, de meghosszabbítható, amennyiben a város meg van vele elégedve. Ha nem, újat választhatnak. Budán ez kiegészül azzal, hogy a város köteles bemutatni a választott bírát a királynak, aki azt jóváhagyja.²⁵⁹ Visegrádon a bíróválasztásra nincs adat, de arra igen, hogy egyes bírók több évig is viselték tisztségüket. Valószínű, hogy választással kerültek székbe. A királyi jóváhagyás szintén csak valószínűsíthető.

5. Exempt plébánia, mely csak az esztergomi érseknek van alávetve, egyházi peres ügyekben csak az érsek ítélni fölötte. A visegrádi plébánia exempt volt, többször Marossal együtt is említették.

6. Szabad halászati jog, Verőcétől és a váci püspök határától az Ipolyig. A kiváltság a vizára nem vonatkozik, mert az az uralkodót illeti. Ha mégis vizát fognak ki, negyedrészt a királynak kell leadni. A halászati jog valószínűleg csak a marosi polgárokra vonatkozott. Már a 13. század végén rendelkeztek dunai halászati joggal, amelyet egy ideig korlátoztak a dömösi prépostság tiltakozása miatt. A jelenlegi kiváltság visszaadta a marosiak régi jogait, de a kifogott halak egy

²⁵⁸ Az immunitás nemcsak jogi, de az úrbéri szolgáltatásokat illetően is lényeges kérdés volt. A „testvérváros”, Maros kapcsán Tringli István rámutatott arra, hogy a marosi kiváltságlevélben megfogalmazott immunitás csak részszabadságot jelentett, arról, hogy Maros ki lett volna véve az illetékes megyésispán joghatósága alól, hallgat a forrás. Ld. alább és TRINGLI 2001. 112. (Az úrbéri szolgáltatásokat tekintve a hospesszabadság és a városprivilegium közötti különbségről: FÜGEDI 1961. 46.) Fügedi szerint a városprivilegiumok egyik eleme, hogy megszüntette a megyésispán felügyeleti jogát, nemcsak a joghatóságra, de az úrbéri szolgáltatásokra is vonatkozott. Ezt a privilegiumok többnyire nem emelték ki, de az okleveles anyag bizonyította, hogy az úrbéri szolgáltatásokat azután az uralkodónak fizette a település. FÜGEDI 1961. 44–45. Maros esetében a privilegium valóban hallgat ennek szabályozásáról, csak a település tizedfizetési kötelezettségét szabályozta, míg az uralkodónak fizetendő szolgáltatásokról csak az évi háromszori ajándékadást rögzítette. Marosi úrbéri szolgáltatásokkal kapcsolatos adatokat, melyek kontrollforrásként igazolják a privilegiumlevél nyitva hagyott kérdését, egyelőre nem ismerek. Visegrádon mint királyi birtokon a megyésispán szerepe ily módon nem merült fel, mert a megyésispán ott a pilisi ispán (visegrádi várnagy) volt. A város vele való kapcsolata ugyanakkor nem tisztázott, nincs adat arra, hogy Visegrád város szolgáltatásokkal illetve városi adóval kinek tartozott.

²⁵⁹ Pest kiváltságlevél: *BTOE I.* 41–43; *Elenchus Fontium* 39–41.

részét a király számára visszatartotta, feltehetően az udvar ellátása is benne lehetett ebben a megszorításban. Visegrádon is laktak azonban királyi halászok, jogaikról egyebet nem tudunk.

7. Szabad fakivágási engedély a Pilisben vagy a Duna-parton házépítés céljából, a pilisi ispán jogainak megsértése nélkül. Visegrádon valószínűsíthető. Ez a pont a házak építőanyagára is rámutat, amennyiben szabadon vághattak ki fákat, legelterjedtebb a fából épített lakóépület lehetett. Ez a régészeti adatok alapján megállja a helyét, a 14. század első felében többnyire faszerkezetű házak maradványai kerültek elő, majd csak a század második felében terjedt el a kőházak építése. Faházakat természetesen építhettek továbbra is, az érvényben lévő kiváltság azután is feljogosíthatta a polgárokat erre.²⁶⁰

8. Vámmentesség az egész országban. A kiváltság vám és harmincad fizetése alóli mentességre egyaránt vonatkozik. Vámmentességgel mindkét város polgárai rendelkeztek. Joguk megegyező lehetett, az 1524-ben folyó váci vámper erre mutat.²⁶¹

9. Peres ügyekben vádaskodás esetén idegen nem vallhat ellenük, csak közülük való, párbajjal nem élhetnek, gyilkosság alól a polgár vagyonával megválthatja magát. Visegrádon nincs rá adat, csak valószínűsíthető.

10. Az összes termény, bor, kisebb állat után tizedet kell fizetni a plébánia számára. Ajándékot a királynak évente háromszor kell adni, vagyoni helyzetnek megfelelően. Visegrádon erre nincs adat. Az úrbéri szolgáltatásokról Visegrádon azt tudjuk, hogy a telek utáni szolgáltatás feltehetően nem személy, hanem telek utáni kötelezettségnek számított, ahogy más városokban is.²⁶²

11. Minden más szabadságot tekintve Maros ugyanolyan jogokkal rendelkezett, mint Buda. A pesti kiváltságlevélhez képest Maros a harmincadvám fizetése alól is mentességet kapott, ez valószínűleg Visegrádon is így volt. Buda azonban rendelkezett árumegállító joggal, Maros nem. Visegrádon nincs rá adat, nem valószínű.

A kimutatható kiváltságok megléte alapján Visegrád minden kétséget kizáróan privilégiumokkal rendelkező város volt. Kiegészíti mindezt a városi tanács joghatósága, írásbelisége és pecséthasználata. A kiváltságok több ponton megegyeztek Maroséval, melyek egy

²⁶⁰ Az építkezésről alább a helyrajzi fejezetben. Az oklevél nem világos a tekintetben, hogy a fakivágási engedély erdőhasználati jogot is magában foglalt-e (pl. makkoltatás). A marosiak fakivágási joga és a pilisi ispán eladási jogának megtartását Fügedi is hangsúlyozta azzal, hogy a királyi tulajdonjog ebben az esetben fokozottabban érvényesült. FÜGEDI 1961. 47.

²⁶¹ A marosiak már 1324. évi kiváltságuk előtt, 1323-ban kaptak vámmentességet Győrtől Földvárig (Győr és Visegrád, Visegrád és Földvár között). DL 2182. A. II. 86; BAKÁCS 1982. 393.

²⁶² FÜGEDI 1961. 51. A visegrádi földjádékról alább, a 4.2.2. fejezetben.

része az országos hospes-kiváltságokkal azonos volt.²⁶³ Joggal feltételezhető tehát, hogy kiváltságlevelet egyszerre vagy közel egyidőben kaptak.

3.5. A VÁROS HANYATLÁSA AZ UDVAR ELKÖLTÖZÉSE UTÁN

A 15. század elején az udvar Budára költözött, ezzel a kormányzati funkciókat is fokozatosan Buda vette át. A korábban 1405–1408 közé keltezett Budára költözést²⁶⁴ újabb adatok módosították, 1413–1415 között a királyi kúria bíróságai a törvénynyolcadok idején még újra Visegrádon működtek, a nagypecsét alatt adtak ki okleveleket. Az átköltözés lassanként történhetett, az 1418-ig kibocsátott királyi oklevelek döntő hányada Budán vagy még Visegrádon kelt.²⁶⁵ A kúriai irodák elköltöztetésével Visegrád királyi székhely jellege és korszaka lezárult, Buda egyesítette a főváros és királyi székhely funkciót.²⁶⁶ Az oklevelekkel adatható városi ingatlanforgalom ugyancsak az 1410-es évek vége után szűnt meg, a régi nemesi birtokosok szinte nyomtalanul eltűntek. 1415 az utolsó ismert ingatlanügylet, azután már csak néhány házat ismerünk. Az udvarhoz kapcsolódó elemek elhagyták a várost, noha van adat arra, hogy házaik a tulajdonukban maradtak, de azokat ők vagy örökösök már nem lakták.²⁶⁷ A város lakossága feltehetően lecsökkent, az épületeket részben elhagyták. Az 1470-es évek közepéig nincs nyoma a városi tanács működésének sem, de ez feltehetően csak a hiányos forrásadottságoknak köszönhető. Az írott források negatív képe ellenére a régészeti kutatások alapján a városi épületek folyamatosan lakottak voltak, a polgárság helyben maradt. Közöttük valószínűleg továbbra is zajlottak ingatlanügyek, amelyekre azonban a városi polgári levéltár fennmaradása híján nincs nyom – ne feledjük, hogy a 14. századi ingatlanügyek döntő többsége is nemesi birtokadásvételtől szólt, amelyek között a csak polgári elemek közti ügyek száma elenyésző volt.

²⁶³ FÜGEDI 1961; SOLYMOSSI 1984. Tringli István a marosi kiváltságlevél immunitásával kapcsolatban felhívja a figyelmet arra, hogy a marosi privilégiumlevél a király saját bírósága alá vonta a marosiakat, de nem említette meg azt, hogy egyúttal ki vannak vonva az illetékes megyéspüspök joghatósága alól. Nem volt világos tehát, ki az ispánja Marosnak: Pilis megye ispánja, a visegrádi várnagy, vagy a nógrádi ispán. A marosi privilégium ezért több mint hospes-privilégium, de kevesebb, mint „igazi”, a szabad városokat illető városprivilégium. TRINGLI 2001. 112.

²⁶⁴ KUMOROVITZ 1963. 122.

²⁶⁵ KONDOR 2008. 406, 414–415, 423–425.

²⁶⁶ KUBINYI 1999a. 308.

²⁶⁷ 1426-ban az egykori háztulajdonos Baran András polgár özvegyéé lett visegrádi háza. DF 208519; BÓNIS 1997. 2261; 1475-ben István budai patikárius özvegye tiltakozott az ellen, hogy visegrádi házat Mátyás Bártfai Jánosnak adományozza. KOVACHICH, *Formulae* 331. Említi: VÉGH 2004b. 74. (12. j.)

A város megszűnt királyi székhely lenni, azonban a királyi palota jelentősége nem csökkent. Buda mellett már csak mellékrezidencia szerepet töltött be, de Zsigmond ugyancsak gyakran megfordult Visegrádon, Borbála királynéval együtt is. Az uralkodó 1387–88 és 1409–12 között, 1419-ben, 1421-ben, 1423–26 között folyamatosan több hetet vagy napot tartózkodott rendszeresen Visegrádon, de a köztes években is megfordult a városban.²⁶⁸ Zsigmond alatt komoly építkezések indultak a palotában, 1425-ben a király ferences kolostort alapított a palota mellett, s mindez együtt európai színvonalúvá emelte az épületegyüttest.²⁶⁹ Hasonló törekvésnek lehetünk szemtanúi Mátyás korában is. A sokat utazó Mátyás Visegrádot igen kedves városaként említette, de – itineráriuma szerint – nem sokat vagy legalábbis huzamosabb ideig nem tartózkodott Visegrádon.²⁷⁰ A kancellária és Pálóci László országbíró itteni működése jóval inkább kimutatható.²⁷¹ Buda és Visegrád közelsége azonban megengedte, hogy a király alkalmilag, de akár sűrűbben is megfordulhasson a településen a nélkül, hogy ez adatolható legyen. A palota 1470–80-as években elinduló nagyszabású, magas művészi színvonalú újjáépítése emellett szól,²⁷² s valószínűleg a palotaépítkezés volt a legfőbb mozgatórugója Mátyás azon törekvésének is, hogy a várost újbóli felemelje, újranepezítse. Mind Zsigmond, mind Mátyás figyelmet fordított arra, hogy Visegrád város visszanyerje régi formáját. Zsigmond 1410 körül rendeletet hozott a visegrádi városi házak renoválásáról, amelyet a város az uralkodó megbízásából közhírré is tett. Amennyiben egy megvásárolt házat tulajdonosa egy év leforgása alatt nem hozott rendbe, telkét elveszítette, és az az uralkodóra háramlott.²⁷³ A király rendelete csak részben lehetett eredményes, az egyetlen erre vonatkozó adat épp arra mutat, hogy az egyik tulajdonos hanyagságából kifolyólag Kanizsai János érsek hogyan jutott visegrádi házához 1412-ben.²⁷⁴ Zsigmond halála után a város lakossága feltehetően tovább csökkent, 1474-ben 100 üres ház biztosan állt Visegrádon. 1474-ben Mátyás erdélyi szász családokat igyekezett Visegrádra telepíteni, amit egy évvel később a városnak adott kiváltságlevél követett. 1474-ben száz erdélyi szász családnak Visegrádra költözése esetén különböző kiváltságokat adott: mindössze 40 forint

²⁶⁸ *Itineraria* 55–131, 157, 169–180.

²⁶⁹ BUZÁS–SZŐKE 1992. 133–134; BUZÁS 2001a. 235–236.

²⁷⁰ HORVÁTH 2008. 52–58.

²⁷¹ HORVÁTH 2008. 56.

²⁷² BUZÁS 2001b. 11–16, 71–88.

²⁷³ Oklevéltár: 44. szám. Kivonatossan említi: *BTOE III.* 604. 1412-ben Kanizsai János érsek így jutott egy visegrádi házhoz.

²⁷⁴ Oklevéltár: 44. szám.

adót kellett fizetniük, 10 évre vámmentességet kaptak.²⁷⁵ Figyelemreméltó az adománylevelben meghatározott családok száma: legalább száz olyan ház volt tehát Visegrádon, mely üresen állt és felújításra szorult. Az 1474. évi kiváltságok úgy tűnik, mégsem voltak eléggé kecsegtetőek ahhoz, hogy a szászok ide költözzenek, és segítségükkel újra aktív életet lehessen lehelni a városba. Mátyás ezért az 1474 márciusa és 1475 szeptembere között kelt oklevelében újfajta szabadságjogokat adott a városnak és az ide költözőknek.²⁷⁶ Ezek a szászoknak adottaknál sokkalta ígéretesebbnek bizonyultak, ám egy részük semmiben sem emlékeztetett a régi szabadságokra, sőt olyannyira sértőek voltak másokra nézve, hogy az 1492, majd az 1498. évi törvény végül eltörölte őket.²⁷⁷ Az uralkodó a szabad beköltözést és a város lélekszámának felduzzasztását ugyanis az ország adósainak és kihágást elkövetőinek szóló menedék- és szabadságjogok biztosításával próbálta elérni. Városba költözésük esetén mentesülhettek adóik és bűneik alól, amennyiben megígérték, hogy nem vétkeznek többet. A példa nélkül álló okirat a következő jogokat biztosította: a városba beköltözhetett bármely jogállású személy, akiket birtokosaik kötelesek voltak elengedni 100 márka büntetés terhe mellett. A városba költözők, ha korábban bármilyen kihágást vagy büntetést követtek el, kegyelmet kaptak a királytól, ha adósságuk volt, a király elengedte nekik. A város lakosainak adómentességet, vám- és harmincadmentességet biztosított, a polgárok fölött peres ügyekben csak ő vagy az általa kijelölt bíró ítélezhetett. Végezetül Mátyás megerősítette elődeinek a város számára adott kiváltságait. Míg a szász betelepítésnek valószínűleg nem volt foganatja, az új adománylevelnek igen. Már magát a kiváltságlevelet is egy bártfai polgár ügyében írt visegrádi missilis őrizte meg, amely szerint Klen János egykori bártfai polgár Visegrádra kívánt költözni, amelyhez a város Bártfa hozzájárulását kérte.²⁷⁸ Egyúttal Bártfa tudomására hozta, bizonyosságul, Mátyás Visegrádnak adott adománylevelét. Ezt követte 1477-ben Dressler Pál nagymértékben eladósodott bártfai polgár,²⁷⁹ 1482-ben Lod Gáspár bártfai polgár.²⁸⁰ 1517-ben Kemlei Benedek visegrádi polgár auspitzai (morvaországi) polgárokkal perbe keveredett adósság ügyében.²⁸¹ Az első ismert beköltözőnek, Klen Jánosnak az uralkodó egy korábbi visegrádi házat kívánt adományozni, de ez

²⁷⁵ Oklevéltár: 51. szám.

²⁷⁶ Oklevéltár: 52. szám. Az oklevél keltezéséről és szabadságokról: VÉGH 2004b. 72–76.

²⁷⁷ 1492. 102.§. *Corpus Juris* 550–551; 1498. 39.§. *Corpus Juris* 616–617.

²⁷⁸ Oklevéltár: 53. szám.

²⁷⁹ Oklevéltár: 54. szám. Igen nagymennyiségű felhalmozódott adósságáról: VÉGH 2004b. 73.

²⁸⁰ Oklevéltár: 55. szám.

²⁸¹ Oklevéltár: 57. szám.

ellen Budán élő tulajdonosa 1475-ben tiltakozását fejezte ki.²⁸² Az említett polgárokat minden esetben királyi jobbágyoknak nevezték, mely a település királyi mezővárosi jellegére utal. A nevüket megőrző levelek mind a visegrádi tanács és a polgárok régi lakóhelyének tanácsa közötti levélváltások emlékei voltak, egyazon ügyben. A városok nem kívánták tudomásul venni, hogy polgáraik Visegrádra menekülve egyszerűen maguk mögött hagyják tetemes összegű adósságaikat, és a fizetendő adót, vagy a felhalmozott adósság megtérítését a városok nem akarták elengedni. A Mátyás-féle adománylevél várhatóan nem sokáig maradt hatályban. 1492-ben a város lakosainak bármely kihágásra vonatkozó szabadságát eltörölték. Hat évvel később, 1498-ban a város szabadságait, mivel azok az ország sérelmére voltak, megszüntették.²⁸³ Noha a két decretum hatályba lépésével Visegrád elvesztette speciális jogait, a város újraélesztését mégis sikerült elérni.²⁸⁴ A várost továbbra is lakták, több polgáráról tudunk, ismerjük egy mészárosát, ismerjük kereskedőit, tudjuk, hogy 1524-ben Visegrádon királyi pénzverde működött.²⁸⁵ A városi tanács tovább működött. A második dekrétum előtt egy évvel, 1497-ben oklevelet adott ki régi jogainak újbóli kinyilvánításával,²⁸⁶ 1499-ben szintén működéséről hallani.²⁸⁷ A várost a török megjelenéséig lakták.

A 15. századi város hanyatlása a korábbi időszakhoz képest kétségtelen, azonban az írott források alapján elképzelhető, a város életében bekövetkező törés helyett a régészeti anyag alapján bizonyos átrendeződés érvényesül. A lakosság továbbélését régészeti adatok bizonyítják, kimutathatók 15. századi épületperiódusok, átépítések, megújított padlószintek, sőt a korszak leletanyaga meglehetősen gazdag.²⁸⁸ Az eddig feltárt városi épületek 15. századi periódusa műhelyekhez köthető: az egykori nemesi kúriák feltehetően kézműves polgárok kezébe

²⁸² KOVACHICH, *Formulae* 331. Említi: VÉGH 2004b. 74. (12. j.)

²⁸³ A decretumról erejéről Werbőczy is megemlékezett a Hármaskönyvben, mely hatálytalanította a királyi kiváltságot. *Hármaskönyv* 236–237.

²⁸⁴ Az 1492. évi törvényben (102.§. *Corpus Juris* 550–551.) Visegrád polgárainak kihágásra vonatkozó szabadságjogát (bármilyen kihágás, adósság miatt nem kell törvény elé állniuk) törölték el; 1498-ban (39.§. *Corpus Juris* 616–617.) a város szabadását, mivel ez az ország sérelmére volt, szüntették meg. Végh András kimutatta, hogy az 1498. évi törvényben megfogalmazott szabadságjogok elvesztése csak a Mátyás-féle sajátos kiváltságokat érintette, ellenben régtől érvényes kiváltságait, melyet egyébként a Mátyás-privilegium is megerősített, a város minden bizonnyal megtarthatta. VÉGH 2004b. 71–74. Erre vall az, hogy a tanács tovább működött, a városi intézmények fennmaradtak, valamint ezt igazolja az az 1524. évi váci vámper is, melyben visegrádiak és marosiak közösen léptek fel régi jogaik védelmében.

²⁸⁵ Lőrinc visegrádi mészáros: DL 83107; Kereskedők a váci vámperben; 1524. áprilisban a királyi pénzverőhelyről: DL 66050, *Balassa* 552. Ugyanezen év szeptemberéből: Haller János királyi aulicus, a pénzverés felügyelője: DF 248781; BÁRTFAI 1938. 1457.

²⁸⁶ Oklevéltár: 56. szám.

²⁸⁷ II. Ulászló egy visegrádi polgár ügyében írt levélben a tanácsról is megemlékezett. 1499. december 23. DL 36511. Említi: VÉGH 2004b. 71. (3. j.)

²⁸⁸ Vö. 4.2.3. fejezettel (háztípusok).

vándoroltak, akik műhelyeket alakítottak ki az egykori lakóépületekben. A városi lakosság társadalmi súlyának átalakulása az épületek használatában pontosan nyomon követhető. Üresen álló házakba – ahogy a Mátyás-kori betelepítések is utalnak erre – költöztek be helyi, vagy máshonnan érkező polgárok. Ez az oka annak is, hogy közönséges kézműves tevékenységnek szolgáló műhelyeket rendkívül komoly színvonalú, nagyméretű városi kőházakban alakították ki, amit önmagában a mesterség nem igényelt volna. Az ásatások egyelőre két szembetűnő példát hoznak erre: a város központjában került elő a kor legmagasabb színvonalán dolgozó, rendkívül jó elosztású üvegműhely, amelynek a század végéről feltehetően mesterének neve is fennmaradt. Az épületnek több Anjou-kori periódusa volt: egy korábbi faépület, majd maga a kőépület kandallóval, téglaburkolattal. A ház különösebb építészeti átalakítása nélkül alakították ki benne a kemencéket ráhelyezve a téglapadlóra, sőt az sem tűnt problémának, hogy a rendkívül tűzveszélyes mesterséget a város szívében álló épületbe telepítsék. A 15. század második felében működő műhely minden valószínűség szerint a palotaépítkezések számára dolgozott.²⁸⁹ Hasonló a helyzet a Duna-parthoz közel álló nagyméretű kőházzal, amely szintén az Anjou-korban épült, majd építészeti szerkezetének módosítása nélkül egy nagyobb és két kisebb helyiségét a 15. században alakították át fémfeldolgozó műhellyé, nagy kemencéit szintén a ház padlójára építették.²⁹⁰ Az épületek korábbi birtokosait nem tudjuk meghatározni, de az építmények – jellegük alapján valószínűsíthetően – egykor a bárók, esetleg a nagybírák által használt házak lehettek.

A város 14. századi időszakához képest királyi mezőváros szintre süllyedt,²⁹¹ melyen belül az uralkodónak a kor európai színvonalán álló királyi mellékrezidenciája állt; a városban polgári elemek laktak. A török betörésével a város végül fokozatosan elnéptelenedett, épületei tönkrementek. A török időkben csak az Alsóvár környéke volt lakott, a város a törökkori ábrázolásokon romos területként mutatkozott. A 18. században telepítették újjá, középkori előzményeit legfeljebb a még álló, romos épületek és paloták újra felhasználásában őrizték meg, a város egykori jogi helyzete, helyrajzi emlékezete a múlté vált.

²⁸⁹ Régészeti Topográfia: Rév u. 5. A műhelyről és János nevű mesteréről: MÉSZÁROS 2005; MÉSZÁROS 2007b. 221–250; MÉSZÁROS–SZÓKE 2008; MÉSZÁROS 2008. 172. A mester nevét estei Hyppolit érsek esztergomi számadáskönyve őrizte meg. ASM. Codici d’Ippolito d’Este, Conti di Libri di Esztergom. Ms. 694. (Amministrazione dei Principi). Fol. 48r. Másolata a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában: Ms. 4997. 8. p. 48.

²⁹⁰ MÉSZÁROS 2006a.

²⁹¹ TRINGLI 2001. 112–113. Erre utal az is, hogy a 15. század végén a városba költöző polgárokat királyi jobbágyoknak nevezték.

HELYRAJZ ÉS VÁROSI INGATLANFORGALOM

4.1. VÁROSRÉSZEK, HÁZCSOPORTOK²⁹²

Visegrád város a 14. századi források szerint magyar és német városrészeire oszlott, meglétük az 1330–1370-es évek között mutatható ki. A magyar városrészeiről fennmaradt első említés 1338, az utolsó 1361, a németé 1360 és 1378, ezután a források már nem különböztetik meg a várost részek szerint. Az oklevelek nagyobb hányada magyar városi ingatlanra vonatkozik. Az adásvételekben megjelölt szomszédsági viszonyok alapján házcsoportok rajzolódnak ki; szó van a város főútjáról és kisebb utcákról, de a település utcanévek vagy utcák által határolt negyedek szerint nem különíthető el. A helyrajzi adatokban két templomot ismerünk, tornyot és kaput, de városfalat az írott adatok alapján nem. Az alábbiakban a város helyrajzát és városszerkezetét igyekszem megrajzolni: először a házcsoportokat és háztípusokat sorra venni, azután a város morfológiáját, utcavonalat, vízrajzot, telekrendszert és városrészeket. A helyrajz vizsgálata folyamán az okleveles adatokra, a régészeti megfigyelésekre és az újkori térképes adatokra támaszkodom. Házcsoportokat az oklevelekben megjelölt szomszédsági viszonyok alapján lehet felrajzolni, de több olyan adat van, amelyek csak egy adott telekre mutatnak, helyszínére nem. Amennyiben ezek a telkek egyéb szempontok alapján besorolhatók egy házcsoportba, azok oda kerülnek. Ha nem, a házcsoportok után következnek azok az egyedi házak, amelyek pontos helyszínére nincs adat. A házbirtokosokról szóló fejezetet kiegészíti az adattár Telekkönyv Rekonstrukciója pontos forrásmegjelöléssel, az ott felsorolt telkek száma kerül alább a házcsoportokhoz is. A telekkönyvben a rendező elv a telek, nem a tulajdonos. Az ismert telkek száma természetesen jóval kevesebb, mint amennyi a valóságban lehetett, a más forrásokban fennmaradt polgárnevek alapján nyilvánvaló, hogy azok a személyek is rendelkeztek telekkel a városban, akiknek csak nevére van adat. A régészeti házcsoportok részletes topográfiai adatai és forrásmegjelölésük a Régészeti Topográfiában található. Az alább következő ingatlanok hivatkozásai az adattár megfelelő fejezeteiben található. A helyrajzi fejtegetést ábrák egészítik

²⁹² A 14. századi topográfiáról nemrégiben egy rövidebb áttekintés jelent meg külföldön. MÉSZÁROS 2007b. Az akkori megállapításokhoz képest előkerültek újabb adatok, melyek egyes kérdéseket pontosítanak, az időhatárok pedig kitolódta a 15. századra. A fenti fejezet több kérdésben újabb nézeteket közöl.

ki, a régészeti feltárások ábrázolásai, az oklevelek alapján kirajzolódó házak sematikus vázlatai és a már ismertett 18. századi térképek.

4.1.1. Magyar városi házcsoportok

1. *Nekcsei Demeter tárnokmester házai, 1330–40-es évek.* (Telekkönyv: 8–11. házak). Az 1338. évi oklevél rögzítette, hogy Nekcsei telke felét familiárisának és rokonának, (Sirokai) Pető fia, Miklósnak adta.²⁹³ Az eladományozott telekrész a telek Szűz Mária egyház felé eső oldalán volt. Határa kelet felől, a hegyoldalról indult, elhaladt egy kívül fűthető szoba előtt, mely valószínűleg még Nekcsei telkéhez tartozott, azután Péter királyi szabó háza mellett ment el, azután a város nagyutcájához ért, annak mentén haladt, végül visszakanyarodva a templomhoz ért. Az eladományozott ház közel állt, vagy szomszédos volt Trencsényi Domokos konyhájával és épületeivel. Trencsényi Domokos szintén familiárisa volt Nekcseinek. Az, hogy a familiáris ura telkének egy részét kapta, nem egyedüli jelenség Visegrádon, a későbbiekben is van erre példa. Az eladományozott telekrészt szabad birtoklásra és örökíthetőnek adta, mellyel Jobbágyi élt: 1365-ben fia, Péter kezén volt a telek, aki meg is erősítette tulajdonjogát Lajos királlyal. A telek határos volt a Szűz Mária plébániatemplommal és közel volt a város főútjához, ezért helyszíne közel eshetett a Becsei-féle házakhoz.

2. *Becsei Töttös épületcsoportja, 1340–60-as évek.* (Telekkönyv: 16, 19–29. telkek). A házcsoportra az 1340-es, majd 1360-as évekből maradtak adatok. Az épületcsoport a magyar város egyik kisebb utcájában állt, közel a Szűz Mária plébániatemplomhoz. 1343-tól Becsei Töttös István ajtónállómester határozott birtokszerzési akcióba kezdett. Visegrád mellett ezekben az években Budán, Felhévízen, Esztergomban, Maroson több telket és szőlőt vásárolt meg.²⁹⁴ Visegrádon 1343-ban hospes telkekkel kezdte gyarapodását. Másfél év leforgása alatt négy hospes telket vett meg és a pilisi konvent házat,²⁹⁵ amit később kiegészített a Druget Vilmos

²⁹³ Sirokai az aula tagja volt, Nekcsei tárnokmester udvarbírája, királyi procurator, ajtónállómester, majd később további tisztségeket töltött be. ENGEL 1996. II. 214.

²⁹⁴ Budai és felhévízi, óbudai, szentendrei, esztergomi ház- és szőlőszerzéseiről: KURCZ 1988. 87; BARTFAI 1938. 296, 297, 299, 328.; Budaiakról: VÉGH 2006. 287–288, 300, 303. A budai Szombatpiac területén a Becseiek 3 telket is megszereztek a 14. század folyamán. 1346-ban Töttös, Miklós nevű fiát Hannus ispán leányához adta, jegyajándékként Miklós budai házhoz jutott. VÉGH 2006. 287. 1352-ben Töttös 3 évre zálogba vette Tatamér budai házat. VÉGH 2006. 288.; Marosról: *Zichy* II. 237–238.

²⁹⁵ Jakab hospes (1343. március 12.): Oklevéltár: 5. szám. Tar Petőék (1343. szeptember 26.): Oklevéltár: 9. szám. Tamás fiai (1343. szeptember 26.): Oklevéltár 10. szám. György királyi dobos csere (1343. december 11.) Oklevéltár: 11. szám. Füzesi-telek (1344. január 13.) Oklevéltár: 12. szám. Pilisi konvent (1343. augusztus 20.) Oklevéltár: 8. számú.

özvegye, Máriafolle révén szerzett házzal.²⁹⁶ Töttös mindvégig törekedett arra, hogy a megszerzett házak egy csoportban legyenek. 1343. március 12-én Jakab hospes háza – akit lopás miatt jószág- (és majdnem fő)vesztésre ítélték – az ítélmesterre szállt, aki Szécsényi Tamás tárnokmester beleegyezésével Töttösnek adományozta. Nem tudni, vajon ez volt-e Töttös első visegrádi telke, gyaníthatóan nem. 1343 szeptemberében ugyanis olyan házra van adat, amelyet a testvérpár, Töttös és Vesszős közösen bírt.²⁹⁷ Első házukat feltehetően 1343 előtt szerezhették. 1335-ben birtokosztály révén esztergomi, óbudai, felhévizi házaikon osztoztak meg, visegrádin nem.²⁹⁸ Ez kétféle jelenthet: ekkor még nem rendelkeztek Visegrádon házzal, vagy az épület mindvégig kettejük kezén maradt. A Jakabtól 1343 márciusában megszerzett ház a szűk utcában volt, Duna felőli (nyugati) szomszédja Vilmos fia János királyi szénafelügyelő, a másik (keleti) Denkel királyi íjkészítő volt. A házat még ugyanazon év december 11-én Töttös elcserélte György királyi dobos és felesége telkével, amely a Jakab-féle telek nyugati oldalán volt. A nyugati szomszéd (János szénafelügyelő) és az illető ház (Jakab/Töttös) között tehát elég tágas hely volt ahhoz, hogy még György háza is elférjen. A két épület (Jakab/Töttös és György) szomszédosai tudniillik ugyanazok voltak. Emellett kellett lennie a Füzesiek telkének is, amelynek egy részét Füzesi Domonkostól és Mihálytól Töttös két hónappal a Györggyel való csere után vásárolt meg. (1344. január 13.) Valószínűleg egy korábbi telekosztás eredményezte a házak szűk egymásmellettségét. A Denkel és János közötti telken tehát három ház állt, az egykori Jakabétól nyugatra György dobosé és Füzesi Domonkos és Mihályé. 1344 januárjára az utóbbi két ház Töttös tulajdonába került. Ugyanez történt meg 1343 szeptemberében, amikor ugyanazon a napon két egymás mellett álló hospes-házat vásárolt meg, a Tar Pető–Berec testvérpárét és Tamás hospes fiait. Mindkét ház nyugati szomszédosa Cselenfi János volt, a keleti a közös régi Töttös–Vesszős ház, tehát ugyancsak telekosztás eredményezhette a két kisebb egymás melletti hospes-telket. Mindezek előtt, még 1343 augusztusában a pilisi konventtől vásárolt meg Töttös egy telket, amelyet északról a szűk utca, keletről Nyerges Miklós háza határolt. Ezzel Töttösnek hat háza lett összesen, a pilisi konventtől vásárolt volt a legértékesebb (20 márka), míg a kis hospes telkek csak 2–5 márkát értek. A hat épületet egészítette ki egy

²⁹⁶ Máriafolle: (1348. március 23.) Oklevéltár: 13. szám.

²⁹⁷ 1343. szeptember 26-án Töttös egy-egy házat vásárolt meg Tar Pető és Berec polgároktól, valamint János, Miklós, István fivérektől, mindkettő Töttös és Vesszős háza mellett állt. Oklevéltár: 9, 10. szám. Az adatok összefüggéséből az derül ki, hogy a Vesszős–Töttös közös ház – kiegészülve a két kisebb hospes-telekkel – a Cselenfi épület mellett állt. (Ld. alább)

²⁹⁸ A. III. 178–180; BARTFAI 1938. 241.

hetedik, amelyhez Töttös 1348-ban Druget özvegyének adománya révén jutott. Mária asszony 1348. március 23-án telkét, mely Mikcs bán telkével volt szomszédos, örökbirtokként Töttösre hagyta.²⁹⁹ Lehetséges, hogy ez is közel volt a fenti csoporthoz. A Becseiek azonban a város más részén is rendelkeztek telekkel, 1378 előtt egy német városi ház volt egykor Vesszős fia, Tamás birtokában.³⁰⁰

Az 1340-es évek telekhalmazásai során Töttös birtokába jutott házak között különböző nagyságú telkek voltak. Mind a kis utcában álltak, három csoportjuk különíthető el. Az első a Denkel – György/Töttös – Vilmos fia János, a második a közös Vesszős/Töttös – egykori két kis hospes-telek – Cselenfi-ház (utóbbiról az alábbiakban lesz szó), harmadik a Nyerges Miklós – Pilisi konvent/Töttös-telek. Utóbbiról tudni csak, hogy a kis utca déli oldalán helyezkedett el, de ugyanez feltételezhető a második csoportról is, lévén, hogy Cselenfihez dél felől földrész csatlakozott, így ott utca nem húzódhatott. Az első csoport utcához való viszonya bizonytalan. Amennyiben a kisebb telkeket egy kézbe jutva egységesnek kezeljük, akkor is hét házról van szó, mely túl soknak tűnik ahhoz, hogy egy kisebb utcában mind egymás mellett álljanak. Az ellentmondást az oldhatná fel, ha az első csoport házait a szűk utca túlsó, északi oldalára helyeznénk. A kis utca iránya itt kelet–nyugatinak tűnik, azonban más házcsoportoknál való megjelenése mást mutat majd.

Töttös 1354 körül bekövetkezett halála után akadtak jelentkezők a Töttös házakra. Először fivére, Vesszős próbálta meg rátenni kezét, 1358-ban az egyik telken építkezésbe fogott, melytől Töttös fiai, Miklós és László végül eltiltották.³⁰¹ Mintegy fél évvel később a Mária asszony által Töttösnek örökbirtokként adományozott házat igyekeztek a Druget-leszármazottak visszaszerezni, az asszony támogatásával. Mária a két Druget Jánosnak, elhunyt Vilmos férje János testvérének és János nevű unokaöccsének akarta adni. Valószínűleg nem járt sikerrel.³⁰² Az egykori Vesszős–Töttös ház Töttös halála után megmaradt többtulajdonosú birtoknak.

A csoporthoz tartozik Cselenfi Sándor királynéi asztalnokmester, illetve fia, János háza. A közösen birtokolt Becsei-háztól nyugatra állt, a kis utcában. A kisutca a telekesoport északi

²⁹⁹ Az oklevélben a ház helyszínét nem említették, de az 1358. évből fennmaradt eltiltás kapcsán világossá válik. Oklevéltár: 19. szám.

³⁰⁰ 1378. április 25. Oklevéltár: 34. szám.

³⁰¹ 1358. január 21. Oklevéltár: 18. szám.

³⁰² A Töttös-fiak eltiltása: 1358. június 5. Oklevéltár: 19. szám. Az oklevél a szóban forgó telket úgy fogalmazza, mintha az Máriáé lett volna (fundum curie sue – ti. domina relicta Wyllermi), de ez csak arra vonatkozhat, hogy a ház egykor az övé volt. 1348-ban Mária asszony a házat örökíthetően adományozta, 1358-ban tehát Töttös fiainak kezén volt.

oldalán futott, a Cselenfi-telekhez déli oldalán nagyobb kiterjedésű földterület kapcsolódott. A házra már 1343-ból van adat, egy Vesszőssel való peres ügy kapcsán a feleket János házába idézték.³⁰³ A szomszédos Becsei testvérpárral többször álltak perben, 1358 előtt Töttös fiai a déli telekrészre tették rá kezüket, melyet végül 1358 júniusában visszaadtak Cselenfinek.³⁰⁴ A föld határa az utcáig ment el (fő utca vagy a szűk utca?), és érintette bizonyos János Kovács házát. Lehetséges, hogy a két szomszédos, a Becsei és Cselenfi telek kezdetei, kiterjedésük tisztázatlan volt, s ez volt az oka annak is, hogy 1362-ben Vesszős kerítésépítést tiltott meg Cselenfi özvegyének és fiainak, telkeik között. Ez az oklevél utal egyedül arra, hogy a házcsoport nyugat felől szemben volt a Szűz Mária egyházzal.³⁰⁵ 1380-ban Cselenfi János fia, István bérbe adta mintegy 48×23 m telekrészét a déli szomszédos Liptói Péternek az évi census megfizetésének kötelezettségével együtt. A telek pontosabb helyszínére nincs adat.³⁰⁶

3. *Apotékák (boltok) és szabók csoportja, 1340–50-es évek.* (Telekkönyv: 30–37. telkek). A házcsoport a főutca mentén helyezkedett el (a főutca itt kelet–nyugati irányúnak tűnik), nyolc házat foglalt magába. Ide tartozott négy apotéka, két szabó, Himfi Benedek visegrádi várnagy telke és Tatamér új háza. Két apotéka szomszédos volt egymással, azaz a Tatamér–Latur-ház és a Landonus-ház. Tatamér házaról már 1333-ból maradt fenn adat.³⁰⁷ Többféle funkciót látott el. 1333-ban egy Visegrádra érkező alperes, a fehérvári egyházrektor szállt meg nála. Háza – mint alkancelláré – iratok őrzésére is szolgált. 1346 előtt egy peres ügyben a zágrábi főesperes, okleveleit állítólag nála helyezte el.³⁰⁸ Az épület valamikor 1345 előtt leégett, és Tatamér egy közeli házba költözött, melyre az 1345 novemberében kelt oklevél rendelkezése mutat. A leégett házhelyet, amely a nagyutcán állt, nem messze Tatamér új kapujától, eladta Latur Pál polgárnak, hogy az építse fel.³⁰⁹ Régi házához bolthelyiség is tartozott, amit Latur Pál valószínűleg csak

³⁰³ 1343. május 4. Oklevéltár: 6. szám.

³⁰⁴ 1358. június 12. Oklevéltár: 20. szám.

³⁰⁵ 1362. július 10. Oklevéltár: 27. szám.

³⁰⁶ 1380. november 29. Oklevéltár: 38. szám.

³⁰⁷ DF 200163; *Mon. Vespri*. IV. 328.

³⁰⁸ PÓR 1891. 372–373. A forrás eredetije nem került elő. Pór a zágrábi káptalan és a geréci (Zágráb) polgárok között folyó perben arról számolt be, hogy az ítélkező tárnokmester nem fogadta el a zágrábi főesperes azon kifogását, miszerint bizonyító iratait Tatamér visegrádi házának leégése miatt nem tudta bemutatni, mivel azok bennégtek. A ház leégését azonban más adat is alátámasztja. (1345. november 14.) A kifogás bizonytalansága ellenére az kiderül, hogy gyakran őriztek Tatamér házában okleveleket.

³⁰⁹ Tatamér új házára az oklevél szöveggörnyezetéből lehet következtetni. Az 1345. november 14-én kelt oklevél eredetije nincs meg, de a Bártfai Szabó László által összeállított regesztagyűjtemény rögzítette az adásvételt. Az oklevél kiadója nagy valószínűséggel maga Tatamér volt. A gyűjtemény ugyanis minden esetben megjelölte az oklevelek kiadóját, itt azonban nem, mely csak magának a rendelkezőnek az oklevéladását jelentheti. Így

bérbe kapott, évi három márka bér megfizetése fejében. A ház visszaépítése mellett a szemben (azaz az utca túloldalán) lakó Jentul szabóval erős kaput is kellett építenie és fenntartania. 13 évvel később Latur Pál maga vetette zálogba a házat Jakab szabónak két évre. Az érintett telek szomszédja nyugatról a másik apotéka, Landonusé volt, keletről Lőrinc királyi szabó háza állt. Mögötte Himfi Benedek háza volt.³¹⁰

Egy 1361-ből származó, hatalmaskodást rögzítő oklevél arra mutat, hogy a patikák egy csoportban helyezkedtek el, ezért két másik boltot is ide sorolhatunk. 1361-ben Losonci Dénest azzal vádolták meg, hogy az apotékák között verekedést kezdeményezett. Az ügy vizsgálatára az uralkodó királyi embereket küldött ki, hogy tudakozódjanak az ott tartózkodóktól, köztük az egyik tulajdonostól, Giovanni di Bolognáétól.³¹¹ A történetek szerint tehát több apotéka állt egymás mellett. Giovanni di Bolognáé itt volt. Magyar Pál gimesi várnagy 1344-ben rendelkezett házzal és bolttal, melyet végrendeletében feleségére, Margitra és leányára, Erzsébetre hagyott.³¹² Logikusnak tűnik, hogy Magyar Pálé is a közelben lehetett. A patikák és szabók szomszédsága szintén nem véletlen, a 14. században a patikák még árulhattak rőföt. Figyelemreméltó az is, hogy boltot nem csak polgárok, de két nemes is birtokolhatta.³¹³

4. *Apáti Keszei Miklós érsek háza és környezete, 1360 körül.* (Telekkönyv: 38–49. telkek). Az érsek házára egy adatot ismerünk. 1360-ban az uralkodó engedélyezte az érsek számára, hogy budai, visegrádi és esztergomi házairól, a hozzá tartozó szőlőkről és haszonvételekről szabadon rendelkezzen.³¹⁴ A telek nyilván abban a magyar városi utcában helyezkedett el, amelyet az érsekről neveztek el. (vico seu platea venerabilis patris domini Nicolai / 1361). Itt 1361-ben a következő szomszédos házak álltak: Monoki Mihályé, Hans Liebeleib városbíróé és Henul polgáré. Monoki háza korábban Szigeti Pálé volt, akinek magtalan halála miatt háza az uralkodóra szállt, s az Monokinak adta.³¹⁵

egyértelművé válik, hogy a „portam nostram”, melyhez a leégett házat viszonyítja, Tatamér saját új házára utal. BARTFAI 1938. 290., idézve: Telekkönyv: 30. szám.

³¹⁰ 1358. június 17. Oklevéltár: 21. szám. A szomszédok fekvését gyakran a feljebb–lejjebb, Duna felől–hegy felől körülírással jelölték meg, a földrajzi helyzetre utalva. Az égtájak megjelölése is előfordult. A többször megjelenő birtokosok alapján az irányok azonosíthatók. A hegy felőli, feljebb eső telek, mindig a keleti irányt, a lejjebb, Duna felőli a nyugati irányt jelölte. Landonus budai házáról fentebb már volt szó.

³¹¹ 1361. május 5. Oklevéltár: 25. szám.

³¹² 1344. december 21. DL 3609; A. IV. 479–480; BARTFAI 1938. 284; BAKÁCS 1982. 574.

³¹³ Tatamér bolttulajdonosi mivoltjára csak oklevélregesztát ismerünk, nem világos, hogy a bolttal valóban ő rendelkezett-e.

³¹⁴ 1360. november 2. Oklevéltár: 24. szám.

³¹⁵ 1361. május 17. Oklevéltár: 26. szám.

Feltételezhető, hogy a négy házhoz állhatott közel Küküllei János és Gál mester háza. Ők ketten voltak Apáti Miklós érseki kancelláriájának legbensőbb emberei,³¹⁶ így a máshol is megfigyelt nemes–famiális házelrendezés alapján, valamint a familiaritásnak az irodák megszervezésében gyakorolt szerepe miatt gyanítható, hogy házuk az érsek házához közelében helyezkedett el.³¹⁷ 1363-ban Küküllei egy nagyértékű telket vásárolt meg, mely korábban István deák (Szerecsen /Jakab/ mester notáriusa és familiárisa) birtokában volt.³¹⁸ Az épület a magyar város nagyutcájának (feltehetően) kelet–nyugati szakaszán állt,³¹⁹ szomszédos volt Gereki Péter királyi jegyző telkével dél felől, Cudar Péter pohárnokmester házával nyugatról, valamint Gál mester, komáromi főesperesével keletről. Gál mester 1365-ben meghagyást adott ki saját házában.³²⁰ A két Gál – a főesperes és az 1365-ben meghagyást kibocsátó – feltehetően ugyanaz a személy volt. Ebben az esetben az egymással szomszédos Küküllei és Gál telkek kulcsfontosságúak, ezeken keresztül lehet összekapcsolni Miklós érsek házát, környezetét, utcáját a nagyutcával. Az érsekről elnevezett kisebb utca ezen a tájon torkolhatott bele a nagyutcába. Iránya nyilván merőleges volt a nagyutcára, tehát észak–déli lehetett. A telkek közötti szoros kapcsolatot a Cudar–Monaki familiális viszony is megerősíti.

A nagyutcai házcsoporthoz tartozott az utca túloldalán Kuncz pénzverő háza, Kis Jakab, királynéi egykori kocsis épülete, melyet 1360-ban Losonci Dénesnek adott el, valamint (Tarkői) Rikolf fiaié és egy bizonyos Máté özvegyéé.³²¹ Küküllei telkét a század végén unokaöccse, Tótselymesi Miklós örökölte, aki 1397-ben Rozgonyi Lászlónak és Simonnak adományozta.³²² Ekkor már csak Cudar Péter telke volt örökösei tulajdonában, Gál mesteré Rogeriusé, a pozsegai egyház prépostjává lett.

³¹⁶ KUMOROVITZ 1984. 322. (177. j.)

³¹⁷ Bónis hangsúlyozta, hogy az Anjou-korban a familiaritásnak döntő szerepe volt az irodák megszervezésében. BÓNIS 1963. 197. Ez megmutatkozhatott a helyrajzi elrendezésben is.

³¹⁸ 1363. május 30., 1364. február 15. Oklevéltár: 28, 29. szám. A teleknek 1360–1364 között két birtokosa volt, Küküllei tőlük vette meg egyenként. (Péter fia, László, István deák unokaöccse és Umori Gál királyi jegyző fia, László. Vö. Telekkönyv Rekonstrukció, 42. telek.) A két oklevélben csak a szomszédokat jelölték meg. Az, hogy az épület a magyar városban volt a nagy út mentén, csak az 1360. január 26-i oklevélben szerepelt. Az oklevelekben megjelölt Saracen mester feltehetően Szerecsen Jakab mesterrel azonos.

³¹⁹ Az út tényleges irányát a források nem jelölik meg, következtetésen alapul. A telkek egymáshoz való viszonya ebben a házcsoporthoz döntően kelet–nyugati és a házak frontjukkal a nagyutcára néznek, ebből következően a nagyutcának kelet–nyugati irányúnak kellett lennie. Ugyanez fordult elő a patikák csoportjánál is.

³²⁰ 1365. július 26. DL 5406. A kancelláriai jegyzet: „commissio propria [...] in domo sua m[agistro] Gallo facie ad faciem facta.” Említi: KUMOROVITZ 1984. 322. (177. j.)

³²¹ 1360. január 26. Oklevéltár: 22. szám. Az adásvételben az utca túloldalán lévő házak között szerepeltek Szerecsen Jakab familiárisa, István deáknak és Cudar Péternek telkei.

³²² 1397. november 9. Oklevéltár: 41. szám.

5. *Szt. László kolostor, a királyi kamara és a pénzverők, 1350-es évek dereka.* (Telekkönyv: 52–53, 56–58. telkek). A magyar városban álló kolostor körül négy telekről maradt adat, a kolostor mögött utcakereszteződés vagy becsatlakozás volt. A kolostor mellett álló telken kőházak és egy torony volt, utóbbi a források alapján nem volt gyakori. Ez a telek 1355 előtt a királyé volt, majd telekcseré folytán Nagymartoni Pál unokaöccsége, Miklósé és Kanizsai Lőrinc fiaié, Jánosé, Benedeké és István budai préposté lett.³²³ A kolostor mögött, az utcasarkon két egymás mellett álló telekről tudunk, a sarkon Günter pénzverőé, mely korábban Czuczelmé volt, mellette Pesco pénzverő özvegyéé. Velük szemben a királyi kamara (*curia camere regalis*) állt.³²⁴ A házcsoportot a magyar város nagy utcájához, vagy más házcsoportokhoz nem lehet kötni. Arra, hogy a kolostor feltételezhetően a Szt. György patak mentén állt, alább, az 1410-es évek Kanizsai-telke kapcsán térünk vissza.

Az 1355-ben történt házcsere megelőzően Nagymartoni Pálnak már volt korábban a város más pontján háza, melyben unokaöccsén, Miklóson kívül tulajdonrésze volt a Nagymartoni Katalin és Kanizsai Lőrinc házasságából született három fiúnak, Kanizsai Jánosnak, Istvánnak és Benedeknek is. A ház helyére nincs adat.

6. *Kanizsai János esztergomi érsek háza, Szt. György patak, 1410-es évek.* (Telekkönyv: 53–55. telkek). A telkekre vonatkozó 15. század eleji források a magyar várost már nem említették. A csoport három házat foglalt magába, mely a Szt. György patak mellett állt. Kanizsai János esztergomi érsek két házzal rendelkezett itt, az egyiket már 1412 előtt közösen birtokolta testvéreivel. 1412. augusztus 9-én Zsigmond király nekik ajándékozta a mellette álló telket, mely két évvel azelőtt királyi kézre szállt, ám eléggé romos állapotban volt. A király János érseknek, István fivérének és János unokaöccsüknek (a már elhunyt Miklós testvérük fiának) adta azzal a feltétellel, hogy az épületet rendbe hozzák egy év leforgása alatt.³²⁵ Az adományt követően Visegrád tanácsa az uralkodó parancslevelére beiktatta a Kanizsai fivéreket a mondott telekbe, két évvel később az érsek az uralkodóval megerősítette az adományt és a beiktatást.³²⁶ A telek keleti szomszédja a régi Kanizsai-telek, nyugati a budafelhévízi konvent volt, a teleksor a patak mellett húzódott. Valószínű, hogy a régi Kanizsai-telek megegyezett azzal a tornyos, Szt. László kolostor melletti telekkel, amelyet 1355-ben adott Lajos király Kanizsai Jánosnak, Istvánnak és

³²³ 1355. november 29. Oklevéltár: 16. szám.

³²⁴ 1356. július 30. Oklevéltár: 17. szám. Az utcát külön nem említették, csak azt, hogy a Günter-telek a sarkon volt.

³²⁵ 1412. augusztus 9. Oklevéltár: 44. szám.

³²⁶ Parancslevél: 1412. augusztus 16.; Beiktatás: 1413. március 3.; Megerősítése: 1414. július 27. Oklevéltár: 45, 47, 49. szám.

Benedeknek és Nagymartoni „Német” Miklósnek. (Az 1355. évi oklevél négyük birtokjogát ismerte el az adott telken.) Az 1355-ben javadalmazott Kanizsai János ispánnak volt fia János esztergomi érsek, István ajtónállómester és Miklós tárnokmester, akiknek (illetve Miklós halála miatt János fiának) 1412-ben a Zsigmond-féle adomány szólt. A régi telek is hármuké volt, mert az 1355-ben tulajdonos Kanizsaiak leszármazottja ez a három személy volt. Az egy Nagymartoni Miklósnek voltak ugyan örökösei, egy fia és egy leánya, őket talán kivásárolták, vagy maguk mondtak le a telekről. Ebben az esetben a telkek helyszíne az egykori magyar város volt, a Szt. György patak mentén álló két Kanizsai-telek másik szomszédja pedig a Szt. László kolostor volt.

7. *Szepesi Jakab telke körüli házak, 1370–1415 között.* (Telekkönyv: 59–65. telkek.) A helyrajzi adatok szerint a házcsoport az egykori magyar városban volt, a Szűz Mária plébániatemplomtól és a kis utcától nyugatra. Szepesi Jakab országbíró két házára maradt adat. 1373-ban Rátóti Gyula és Balduin (Rátóti Lőrinc fia János fiai) eladták visegrádi telküket házakkal és kőpincével együtt Szepesi Jakabnak.³²⁷ A házzal Szepesi két egymás mellett álló telekre tett szert, mert az említett telek északi oldalán már korábbról az ő telke állt. Az új telek déli szomszédosa Bonári Dénes polgár volt. A Szepesi-tel(k)ekkel volt szomszédos keletről 1412-ben a Kékes-hegyi Szt. László kolostor Visegrád városi háza. Ekkor a kolostor eladta telkét Porefi Miklósnek, a város egyik esküdtjének.³²⁸ Az épület szomszédja nyugat felől Szepesi Jakab háza volt, észak felől két kisebb, Jakab deáké és Jakab kőfaragóé, dél felől Csehi Jánosé. Keletről a kis utca és a Szűz Mária templom húzódott. A Szepesi házat tehát kelet felé egy házsor és a kis utca választotta el a plébániatemplomtól. Helyszíne alapján meglehetősen közel lehetett az 1340–60-as évek Töttös-csoportjához, sőt meglehet, hogy azoknak a házaknak egy része került új tulajdonoshoz, az 1360-as évek közepe után ugyanis már nincs azokra adat. Szepesi házat halála után leánya, Margit örökölte. A ház jelentős lehetett, 1413 márciusában Stibor vajda akarta megszerezni, mely ellen Szepesi Margit tiltakozását fejezte ki.³²⁹ A ház kőpincéjét és kőházát már a Rátóti-féle adásvételben is kiemelték. A házak tartozékai között gyakori volt a pince, de a kőpince ritka.

8. *Druget Vilmos házai, 1330–1340-es évek.* (Telekkönyv: 12–18. telkek.) A nádor házai kronológiai rend szerint korábbra kívánkoznának, de bizonytalan magyar városi helyszínük miatt ők zárják a sort. A nádornak és feleségének több telke volt. Kettő a város észak–déli irányú

³²⁷ 1373. augusztus 26. Oklevéltár: 32. szám.

³²⁸ 1412. március 23. Megerősítése: 1413. november 22. Oklevéltár: 43, 48. szám.

³²⁹ 1413. március 2. Oklevéltár: 46. szám.

útjának mentén feküdt, a harmadik kelet–nyugati elrendezésben.³³⁰ 1343 januárjában Máriafolle asszony a nem sokkal korábban (1342) elhunyt férje akaratából a Szűz Mária egyház János plébánosának és fivérének, Mihálynak adományozta a nádor egy telekrészét, mely a telek utcafrontját képezte, és a nádor kertje és kúriája mellett húzódott. A telek északi szomszédja királyi telek volt, ahol a király komájának, Simonnak özvegye élt, a déli oldalon az út felől Máriafolle háza állt. Az eladományozott területen Meynard, a nádor és az özvegy orvosa korábban már háznak való kőalapot emelt, mely szintén a plébános tulajdonába került 5 forint megfizetése után.³³¹ Ezekről a házakról nem maradt több adat. A szomszédos, ekkor már elhunyt Simon személye bizonytalan. Nem lehetetlen, hogy Druget János és Vilmos familiárisa volt, szintén nápolyi származású, aki szalánci várnagyként Simoneth néven szerepelt.³³² Néhány hónappal később, 1343. június 3-án a király Mária asszonynak adományozta Drugetnek vélhetően egy másik telkét, melyet keletről egy királyi telek (akkor a királyi halászok lakhelye), nyugatról Mikcs egykori szlavón bán telke határolt. Ezt volt az a telek, amelyet 1348-ban Mária asszony Töttösnek adott, s amelyet Töttös halála után vissza kívánt adni a Druget családnak. Három Druget-házról tudunk tehát. Kettő egymás mellett állt, az út észak–déli vonalán, a nádoré és feleségéé, kiegészülve a plébános részével. A később Töttösnek adott ház lehetséges, hogy nem tartozott szorosán ehhez a csoporthoz, ugyanis kelet–nyugati irányú szomszédosok fogták közre. Töttös ingatlanhalmozásait figyelembe véve valószínűsíthető, hogy közel lehetett a Töttös-házcsoporthoz, ebben az esetben a magyar városban állt, és talán a Szűz Mária plébániatemplomtól sem esett messze. 1358-ban valószínűleg a Töttös-fiak kezén maradt, és nyugati szomszédos telke is a Mikcs család tulajdonában maradt. A Druget-házak kapcsán ismét megmutatkozik, hogy a familiárisok uruk telkén vagy amellett lakhattak.

9. *Szűz Mária plébánia körüli házak.* (7. telek.) A Szűz Mária templom a magyar városban állt, a hegyoldalban, keleti oldalon (1338). A körülötte álló házak közé tartozott a Nekcsei-, Becsei- és Szepesi-házcsoport. A templom fő homlokzata nyugati oldala lehetett, talán itt lehetett kapuja, a vele szemben lévő telkek ugyanis nyugati oldalához képest számítottak szemben állónak. (1362, 1412). Kis utca futott közel hozzá, valószínűleg előtte, amelynek iránya változó volt. A Töttös-telkek kapcsán kelet–nyugati irányú volt, az utca mentén álló telkek ugyanis déli

³³⁰ Az utca vonala ismét a házcsoportok alapján rajzolódik ilyené.

³³¹ 1343. január 28. Mária asszony oklevele, melyet kétszer megerősítettek. 1343. február 11. Erzsébet, 1343. március 2. Lajos király. Oklevéltár: 2, 3, 4. szám.

³³² 1337. május 1.: *Zichy* VI. 1–2. Druget-familiárisként tolnai és abaúji alispán, szalánci várnagy volt. 1339-ig van róla adat. ENGEL 1996. II. 213.

vagy északi oldalán álltak. A Szepesi telekcsoport viszont az utca nyugati oldalán állt, az utcavonalnak tehát itt észak–déli irányúnak kellett lennie. Az ellentmondást csak kanyar beiktatásával oldhatjuk fel, nevezetesen az utca egy szakaszon kelet–nyugati, ahol 5–7 telek szegélyezte, de az egyik déli oldalán álló telek (Cselenfi) már nyugat felől szemben volt a templommal. Ezután az utca, feltehetően keleti oldalán, a hegy alatt, a templommal körülbelül egyvonalban, dél felé kanyarodott, és a templom elé érkezett.³³³ Az utca egyik vagy másik, esetleg mindkét végén a nagyutcába csatlakozott. Az észak–déli szakaszú utca nyugati oldalán lévő Becsei és Szepesi-telek helye nagyjából egybeesett.

4.1.2. Német városi házak. (1360–70)

A német városnak csak két házára és egy kapujára maradt adat. A városrészről a német városi esküdtek kapcsán hallani. A szegényes topográfiai adatok arra mutatnak, hogy a város főútja átszelte a városrészt. Épületcsoportokat nem lehet elkülöníteni. 1360-ban Lajos király Miklós udvari titkárnak és jegyzőnek adományozta egy német városi épületét azzal a feltétellel, hogy ha a királyi kancellária céljaira visszavennék, akkor azt Miklósnak vagy örökösének vissza kell adnia, a ház értékének megfelelő pénzüsszeg fejében. A ház korábban sváb Konrád machinátoré volt, majd Miklós érsek vette meg, aki továbbadta a királynak, ő Opuliai Lászlónak vette meg lakhatás céljából. Az uralkodó végül a jegyzőnek adta a házat.³³⁴ (66. telek.) Miklós érsek feltehetően Vásári Miklós érseket tartotta, aki 1350–1358 között töltötte be az esztergomi érseki címet.³³⁵ A másik német városi ház 1378-ból ismert, amelyet ekkor ifjabb Erzsébet királyné adott Alsólendvai Miklós bán fiainak egy másik telekért cserébe. A házat Erzsébet még Zselizi Vesszős Tamástól vásárolta meg. A ház a város kapuja mellett, annak Duna felőli oldalán állt. (67. telek.) A telekcserevel Erzsébet királyné két egymás mellett álló házzal rendelkezett.³³⁶

³³³ Az 1412. március 23-án, Porefi Miklós által megvásárolt telek határvonala északról „recte vadit et transsit usque parvam viam, in qua vadunt et transeunt ad ecclesiam Beate Virginis”. A határ az úton haladt a Szűz Mária templomig, tehát a bejáratáig vagy amellel vezetett. Oklevéltár: 43. szám.

³³⁴ 1360. szeptember 22. Oklevéltár: 23. szám. A machinátorról: MÉSZÁROS 2006a. 160. (67. j.) A szó formája és jelentéstartalma valószínűleg még nem rögzült, hasonlóképp a factorhoz. Lehetséges, hogy ennek mintájára jelentése intéző, gondnok, sáfár, de a machinarius, fegyverkovács értelmet is magában hordhatja.

³³⁵ A korszak érsekei közül még Apáti Miklósról tudunk, aki 1356–1358 között kalocsai, 1358–1366 között esztergomi érsek volt. Amennyiben Apáti Miklós vásárolja a telket, feltehető, hogy azt saját háza környékén tette volna meg. Opuliai (Pia) László Erzsébet révén állt rokonságban a királlyal. Az érsekekre: ENGEL 1996. I. 63–64; HEGEDŰS 2003. 171–175.

³³⁶ 1378. április 25. Beiktatás: 1378. június 4. Oklevéltár: 34, 36, 37. számú. A városkaput az oklevél így írja: kapu, melyen keresztül a városba lehet bejutni.

4.1.3. 1370 utáni házcsoportok

1. *Ökörvár, 1378.* (72–74. telkek.) 1378-ban Szécsi Miklós horvát bán két egymás mellett fekvő telekkel rendelkezett. A már meglévő telke mellett 1378-ban megvásárolta Miklós deák, egykori királynéi kincstárnok Ökörvár nevű telkét 110 forintért. A két telek szomszédja Surdis János esztergomi érsek volt.³³⁷ A házak pontosabb helyszínéről nincs adat.

2. *Kisfaludi Dénes és szomszédai, 1405.* (77–79. telkek.) A csoport három telket foglal magában. Kisfaludi György fia, Dénes telke mellett szomszédja északról Lukács mester, délről Bertalan mester volt. Kisfaludi, telkét valamikor 1405 előtt bérbe vagy zálogba adta Csonka Pál deák, visegrádi hospesnek. Tőle Szobi Bertalan, egykori országbírói ítélmester váltotta meg, haláláig szóló birtoklási joggal. 1405-ben Bertalan halála után örököseitől a tulajdonos visszaváltotta telkét.³³⁸ A telek helyszínéről nincsenek adatok.

3. *Gosztonyi György és szomszédai, 1407.* (80–83. telkek.) A négy telket magában foglaló csoport a nagy utcában feküdt, az érintett telek az utcasarkon. Ez egykor, 1407 előtt, Gosztonyi Csehi Gegő fiaié, Péter esztergomi préposté, Lászlóé, Illésé és fogadott testvérüké, Mezölaki Jánosé volt. Ezután zálogba került, 1407-ben Gosztonyi Györgyé, Lőrincé és Bédé lett. Szomszédosai keletről Szécsényi Frank országbíró, délről Méhi Jakab fia, János, szemben a nagyutca másik oldalán Kernz Péter háza volt.³³⁹

4. *Baran (Bárány?) András és szomszédai, 1415–1426.* (Telekkönyv: 84–86. telkek.) Baran András polgár házáról 1415-ből van adat, amikor telkét (kőházzal, toronnyal, konyhával) elzálogosította Gosztonyi Csehi Gegő fiainak, Péter esztergomi prépostnak, Lászlónak és Illésnek.³⁴⁰ A telek később valószínűleg visszakerült Baran Andrásához, 1426-ban özvegye, Skolasztika asszony rendelkezett a házzal. A ház szomszédai ekkor Miklós és János polgárok voltak.³⁴¹ Pontosabb helyéről nincs adat, ahogy a Gosztonyi-házzal való kapcsolatra sem.

4.1.4. Telkek, helyrajzi adat nélkül

³³⁷ 1378. május 2. Oklevéltár: 35. szám.

³³⁸ 1405. június 12. Oklevéltár: 42. szám.

³³⁹ 1407. március 4. DF 261705; ZsO II/2. 5342.

³⁴⁰ 1415. július 5. Oklevéltár: 50. szám.

³⁴¹ DF 208519; BÓNIS 1997. 2261.

Az 1330-as években házaiknál keltező nagybírákról már volt szó, ezután az adatok meglehetősen ritkulnak. 1341-ben Péter kápolnaispán curiájában esküt tettek le.³⁴² (5. telek.) A 14. században házban keltezésre később már csak egy-egy adat ismert, 1379-ben és 1381-ben Demeter esztergomi érsek adott ki házában oklevelet.³⁴³ (75. telek.) 1338-ban vörös Lőrinc házáról tudunk, a királyi kúriában.³⁴⁴ (6. telek.) Ugali Pál házáról több adat maradt. 1342. március 10-én Károly Róbert neki adományozta azt a házat, ahol Pál már régóta lakott. 1345-ben Pál és testvérei megosztottak vagyonukon, köztük a visegrádi házon is. Pál minden birtoknak és teleknek felét Miklós és Antal testvérének adta.³⁴⁵ 1375-ben Ugali Miklós fivére, Vilmos Fehérváron és Visegrádon lévő házait Ugali Miklós leányának, Erzsébetnek és unokájának, Klárának adta.³⁴⁶ (51. telek.) 1360-ban Kont Miklós nádor házát ismerjük.³⁴⁷ (70. telek.) 1373-ban és 1383-ban váci Engelhard fia, Michael birtokairól van adat, akinek többek között visegrádi háza is volt, melyet halála után leánya, Katalin fivérére, Jánosra hagyott minden ingó és ingatlan vagyonával együtt.³⁴⁸ (71. telek.) 1378-ban Erzsébet királynénak és mellette Alsólendvai Miklós fiainak volt háza, utóbbit Erzsébet 1378-ban megvásárolta.³⁴⁹ (68–69. telek.) 1379-ben Szomajomi Tamásnak, Garai Miklós nádor ítélőmesterének volt háza Visegrádon, amelyet bosszúból felgyújtottak és Szomajomi minden irata ott égett.³⁵⁰ (76. telek.) 1421–23 körül Szászi János óbudai prépostnak volt szállása Visegrádon.³⁵¹ (87. telek.)

4.1.5. Régészeti azonosítható házcsoportok

Az eddigi régészeti kutatások két területre összpontosultak, északon a királyi palota, délen a mai városmag térségére. A királyi palota és a mellette álló ferences kolostor ásatása során sikerült elkülöníteni korábbi, a palota felépítése előtti, városhoz tartozó építményeket. A déli településrag, mai városközpont területén (Fő utca, Rév utca, Nagy Lajos király útja) teljes épületfeltárásokra és kisebb építkezések, közművesítések során rétegmegfigyelésekre nyílt

³⁴² DL 40871; FEJÉR VIII. 6. 180–181.

³⁴³ 1379: DF 237266; 1381: DL 6665.

³⁴⁴ 1338. július 24. DL 51144; *Kállay* I. 542.

³⁴⁵ DL 103365; *HO* III. 225–237.

³⁴⁶ Oklevéltár: 33. szám. Az 1380-as években per robbant ki az Ugali-birtokokról: *HO* III. 225–237. A 14. századi birtoklással kapcsolatos irataik java része a Hazai Okmánytár idézett helyén kiadásra került.

³⁴⁷ Oklevéltár: 58. szám.

³⁴⁸ Oklevéltár: 31, 40. szám.

³⁴⁹ Oklevéltár: 34. szám (1378. április 25.) és 36, 37. szám.

³⁵⁰ 1379. január 1. DL 42112. Említi: *Hajnik* 1899. 376–377. (25. j.)

³⁵¹ *Mon. Vespri*. III. 38–39; *Bónis* 1997. 2177.

lehetőség. Az alább számba vett házcsoportok részletes régészeti és építészeti adatai a Régészeti Topográfiában található.

A 13. század második felének, végének idejéről, a hospes-település időszakából előbukkanó leletek, objektumok elszórta mindkét területen megtalálhatók. (17. ábra) A királyi palota térségében az alábbi helyeken kerültek elő 13. század végére, 13–14. század fordulójára keltezhető maradványok: a 15. században emelt ferences kolostor kolostornégyszöge alatt, az északnyugati palota alatt, valamint a palotakertben.³⁵² Többségében faépületek maradványai voltak. Kivételt képez az északnyugati palota területén feltárt, nagyméretű, két hypocaustummal ellátott épület. Az épületek megközelítőleg egy vonalba estek, a mai Fő utcától keletre eső 5–30 méter széles sávba. A hegyoldalban nem kerültek elő 13. század végi maradványok. Az eddigi megfigyelések szerint a palotatérségtől északabbra eső Salamontorony utca környékén nem volt 13. század végére keltezhető épületmaradvány, de az előkerült leletek a terület használatát mutatják. A település délebbi részén, a mai városmag környékén szélesebb területen található meg a korai, 13. század végi maradványok. Ilyen nyomok a Fő utca 28. szám alatt, ettől délnyugatra a Fő u. 34–40. számú telkek nyugati végében, a Rév u. 5. szám, és a hegy alá eső Fő u. 71–75. szám alatt kerültek elő, viszonylag széles kört foglalva.

A régészeti megfigyelések alapján a 13. századi előzmények után a 14. században komoly változás következett be. A város határai kitágultak, szélesebb terület került beépítésre. A Salamontorony utca meredek hegyoldalában 14–15. századi házrészleteket azonosítottak. Kőépületek falrészletei és támfalai kerültek elő. A palotatérségben 14. század első felére keltezhető épületeket vagy részleteiket találták meg, melyek egy részét később a királyi palota építéskor számolták fel, vagy építették be. (A palotakertben, az északnyugati, a délnyugati és a délkeleti palota alatt.³⁵³) Ezek a városhoz tartozó házak több, észak–déli irányú sorban helyezkedtek el. Változóan fa- vagy kőházak voltak, vagy kőalapú, fa felmenő falú házak, emeletesek vagy egyszintesek. Eddig két épületsor vonala rajzolódott ki, melyek a nagyúttól keletre estek, közöttük egy útfelületként azonosított szakasz is előkerült. (18. ábra, 20–22, 30. ábra)

A mai városközpontban 14–15. századi kőházak vagy maradványaik kerültek elő. Itt is megfigyelhetők településcsoportok, a szélesebb területnek köszönhetően házsávok és

³⁵² Régészeti Topográfia. Fő u. 23–41.; LASZLOVSZKY 2004b. 65–66.

³⁵³ Régészeti Topográfia. Fő u. 25, 27, 29, 31–35.

szabálytalanabb házcsoportok egyaránt jellemzőek voltak. Az eddigi eredmények alapján a Dunától távolabb eső területen a házak sorokat alkottak, míg a Dunához közelebb esők lazább csoportba tömörültek, a házak között nagyobb szabad területtel. A Rév utca, Nagy Lajos király útja, Fő út kereszteződésében, és az attól Duna felé eső területen eddig négy épületcsoport, a Duna-parton egy szabálytalanabb házcsoportosulás rajzolódott ki. Az öt csoporton kívül a város más pontján is ismerünk épületmaradványokat, melyek azonban nem rendezhetők csoportba. Ismertetésükre itt nem kerül sor. Az öt csoport a következő. (19. ábra, 23–29, 31. ábra)

1. A Fő u. 38. és 40. szám alatti két, részben feltárt ház szorosan egymás mellett állt. Az épületek tengelye észak–déli, hosszú homlokzatuk kelet felé nézett. A 38. szám helyén a középkorban pincés, emeletes kőház állt. A 40. számú ház szintén pincés kőház volt, mely a 16. század elején pénzverdeként működött. A két házmaradványtól délre, keleti homlokzatukkal egyvonalban, a Fő utca burkolata alatt további házfalak részletei kerültek elő.

2. A második házsor ettől nyugatabbra helyezkedett el. Legtávolabbi épülete a Fő u. 34. volt (14. századi csontműhely), mely az első csoporttól nem sokkal állt nyugatra. A háztól délre egy kutat tártak fel. Vele egyvonalban, délre három középkori ház állt. (Rév u. 2.) Egyikük (a jelenlegi iskolaépület) kétszintes volt a középkorban. A Rév utca útburkolata alatt megfigyelt falak szerint az épületek dél felé folytatódtak. A csoporthoz tartozó teljesen feltárt házak észak–déli tengelyűek.

3. A Rév u. 5. szám alatt álló három kő- és egy faépület a 2. csoport (Rév u. 2.) épületeinek déli folytatása. A Rév u. 2. és 5. között keskeny, kőből rakott, kelet–nyugati irányú középkori útfelület része figyelhető meg, mellette szorosan délre egy faépület állt, amellet két kőépület. A nagyobbik kőépület a 15. században üvegműhely volt. Vele szemben harmadik kőépület állt. A teljesen feltárt házak észak–déli tengelyűek voltak.

4. A Rév u. 4. alatti házcsoport a 2. csoporttól nyugatra húzódott, két házat foglalt magában. A 14–15. század fordulóján emelt épületek alatt a 14. század első felére keltezhető gödrök, rétegek húzódtak. A házak egyike észak–déli tengelyű.

5. Az utolsó házcsoport a Duna partjához nagyon közel állt. (Fő u. 32, 34, 36. számú telkek nyugati vége.) A házak viszonylag távolabb feküdtek egymástól. Ide tartozik egy kőház észak–déli tengelyű maradványa (északabbra a Fő u. 32. szám alatti 15. századi fémműhely), délebbre

az eddig ismert egyetlen kelet–nyugati irányú épület (Fő u. 36. kereskedőház?).³⁵⁴ A két feltárt épület között egy szabadon álló kemenceomladék került elő, 14. századi üveghuta. (Fő u. 34.) A kelet–nyugati tengelyű épülettől keletre egy műhely, útfelület és több külső kemence állt. Ezek szintén nagyobb távolságra húzódtak egymástól.

4.2. UTAK, HÁZTÍPUSOK, TELEKTARTOZÉKOK

4.2.1. Utcanevek, utcavonalak

Az okleveles adatokban az utcára négy kifejezés fordult elő: *platea*, *via*, *vicus*, *contrata*. A *platea* általános jelentése utca, városi utca. A visegrádi oklevelekben többnyire ezt használták a város főútvárára és a kisebb utcákra egyaránt. A város főútváráat többször a „város utcájaként” vagy „nagyutcaként” nevezték. 1338-ban Jobbágyi Miklós telekrésze elhaladt a város utcája mentén (*platea civitatis*). 1345-ben Tatamér leégett háza és szomszédai a város nagy útja (*magna platea civitatis*) mentén álltak. 1360-ban Kis Jakab Losonci Dénesnek adott telke és több más ház a nagyutcán (*magna platea*) állt, kelet–nyugati szomszédokkal. 1407-ben szintén a nagyutcán állt Gosztonyi Györgyék háza. A magyar város utcájában (*platea Hungaricalis*) az 1344-ben Füzesi Dénestől megvásárolt telek volt. A nagyutcának ezek a megjelölési formái a magyar városrészt jellemezték. Két esetben tudunk egyszerűen *platea* használatáról, 1343-ban Máriafolle házánál és 1358-ban Cselenfi házánál. Ezek vonatkozhattak a nagyutcán kívül más utcára is. A nagyutca német városi szakaszát másképp, *via*-nak nevezte az 1360. évi oklevél szövegezője. Az eladományozott ház a város útja (*via civitatis*) mentén feküdt. A „*via*” többnyire országutat jelentett. A megjelölés helytálló, a város főútja egyúttal a Buda–Esztergomi országút volt. A *vicus* utcát, házsort, itt kisebb utcát jelentett. Két esetben fordult elő. 1343-ban György és Töttös házcsereje „*in vico*” történt, 1361-ben Miklós érsek utcáját „*vico seu platea venerabilis Nicolai archiepiscopi*” nevezték.³⁵⁵ Az előbbi megjelölés a helyrajzi adatok alapján megegyezett azzal az utcával, mely a Szűz Mária templomhoz volt közel, és kis vagy szűk utcának hívták. (1343-ban három alkalommal *platea arta*.) Ugyancsak erre a kis utcára írták 1412-ben, Porefi Miklós határjárásánál, hogy az érinti a kis utcát (*parvam viam*). Itt a *via* használata eltért az országút

³⁵⁴ A Fő u. 36. számú épület, szerkezete és elhelyezkedése alapján vonható párhuzamba az óbudai Lajos u. 158. szám alatt álló középkori kereskedőházzal. Bővebben róla egy megjelenés alatt álló munkában: MÉSZÁROS, Visegrád déli városmag.

³⁵⁵ A György-féle ház *vico* szavát még ugyanabban az oklevélben másodjára, *platea seu contratára* cserélték.

értelemről. A „contrata” egyetlenegyszer fordul elő, 1343. december 11-én keltezett oklevélben a platea és a vicus szinonimájaként. Az oklevelekben tehát a várost keresztező országútra a nagyutca, város utcája, út kifejezést használták. A két kisebb utca elnevezése változó.

A városba Buda felől az Alsóváron keresztül lehetett bejutni. Ez volt a via / platea magna. A régészeti megfigyelések szerint az Alsóvárból a város sík területére leérkező út nem esett teljesen egybe a mai Salamontorony utca nyomvonalával. A mai utca alá középkori épületek nyúltak be. Az egymással szemben lévő Fő u. 2. és 21. szám közötti szakaszon a középkori út maradványa került elő, amelynek szélessége 11 méter volt. Az északnyugati királyi palotaszárny előtt útfelületet figyeltek meg. A délnyugati királyi palotaszárny előtt, a Fő utca burkolata alatt Anjou-kori szabályosan rakott útfelület került elő. A palota hegyoldalában Anjou-kori kisebb utcafelületek kerültek elő. A mai városközpont térségében a Fő u. 73. előtt észak–déli irányú kis útszakasz került elő. A Rév u. 5. utcafrontján szabályos kövekből rakott kelet–nyugati irányú útfelület részlete volt. A város Duna-parti nyugati szélén, mintegy 80 méter hosszan 10–12 méter széles útfelületet figyeltünk meg. A régészeti megfigyelések kétféle útfelületet igazoltak, apróköves, rétegzett, leletekben gazdag széles útfelületet, vagy keskenyebb, kőből szabályosan kirakott utat. A város nagyutcájának vonala régészeti adatok alapján nem rekonstruálható.

4.2.2. Háztípusok az oklevelekben, értékük

A városi telkek elnevezése az oklevelekben fundus curie. Gyakori még a fundus curie seu curia. Jogi fogalom, mely az adásvételekben a lakóházzal rendelkező telket jelentette. Az ingatlanforgalomban résztvevő eladott, bérbe adott, adományozott, stb. telkek lehetett 1. teljesen üres telkek, lehetett 2. telekrész, amely többnyire üres volt, lehetett 3. lakóépülettel rendelkező telkek, és 4. lakóépülettel illetve még más egyéb tartozékokkal rendelkező telkek. Utóbbinak széles választéka volt. Az alábbiakban a telkek típusait és tartozékait vesszük sorra.

1. Telek. A telek elnevezése fundus. Az, hogy üres telek volt-e (fundus vacuus), nem mindig tüntették fel, de ha a lakóházat, illetve egyéb építményeket nem foglalták bele az oklevélbe, az a gyakorlatban üres telket jelentett. Telek jelentéssel egy esetben előfordult a terra (1338) és az area (1356), két esetben a sessio (1343, 1356). Telekrész elidegenítése esetén eladhatták egy részét (particulam terre), felét (medietatem terre). A possessio városi telek értelemben egyszer sem bukkant föl.

2. Lakóépület. Az okleveles szóhasználatban az eladni kívánt házra többnyire a curiát vagy domust használták. A telek legfőbb épületét, a lakóépületet jelentette. Nem ingatlanforgalommal kapcsolatos ügy esetén is megemlíthették: háznál keltezés, hivatali vagy bírói végzés is (pl. eskütétel, tanúskodás) in domo vagy in curia történt. Ilyenkor a domus vagy curia jogi fogalmat jelölt, az építményre nem vonatkozott. A lakóház jelentéssel előforduló curia és domus megnevezés minőségbeli, értékbeli különbséget nem takart. A curia annyival volt előkelőbb talán, hogy amíg lakóháznál felváltva használták a két szót, a tartozékoknál a curia sosem fordult elő. A palatium adásvételnél vagy lakóépület megjelölésnél ritka, csak két esetben fordult elő. 1360-ban a Miklós jegyző számára eladományozott kőház palatium seu domum lapideam volt, 1379-ben Demeter érsek in palatio keltezte háznál kibocsátott oklevelét. A palatium az okleveles, jogi gyakorlatban nem vonatkozott jelentősebb házra, ugyanolyan kőépületnek számított, mint több más királyi, főpapi vagy nagybírói curia és domus. Három esetben előfordult a hospitium is, kétszer keltezési helyként (1333, 1373),³⁵⁶ egyszer a pápai udvar által megfogalmazott búcsúengedélyben (1360).

3. Tartozékok. A telekadásvételben többnyire tartozékokkal együtt ruházták át az ingatlant. A tartozékok felsorolása lehetett a birtokadományoknál használt általános formula (cum omnibus utilitatibus et pertinentiis), lehetett valamivel pontosabb, városi házakra jellemző, de még mindig általánosabb jellegű épülettartozékok feltüntetése (cum domibus, cum universis edificiiis, cum universis edificiiis ligneis et lapideis). Gyakran azonban valóban részletes tartozéklistát találni. A lakóház mellett kő- és faépítmények állhattak a telken (ezek domus vagy edificium kifejezéssel). Ezek közül négy esetben előfordult a pince (cellarium). (Küküllei házában kétszer: 1363, 1397; valamint 1360, 1373, 1415-ben.) 1373-ban és 1415-ben kőpincéről volt szó, utóbbi a ház alatt volt. A pince lehetett különálló építmény is. Két esetben kőtorony tartozott a házhoz (1355, 1415). Kétszer kőből épült konyha, mely nyilván különálló építmény volt (1338, 1415). 1338-ban egy házhoz tartozó szoba vagy önálló építmény állt az egyik telken, melyet kívülről lehetett fűteni. A telkek utcafrontján kapu is lehetett, két esetben tudunk róla. 1345-ben kaput kellett építenie Latur Pálnak és szomszédjának, melynek közelében egy másik kapu is volt. Házhoz tartozó kertről egy esetben tudunk (1343). A magyarországi városoknál gyakori szőlő a visegrádi házakhoz nem tartozott kifejezetten, egyetlen adásvétel sem utal a tartozékok között szőlőre. A pincék megléte ennek ellenére feltételez szőlőkultúrát. A telken álló épületek többféle célt

³⁵⁶ Utóbbi még nem került idézésre: 1373. május 4-én ismeretlen (egyházi?) személy keltezett házában. DL 107493.

szolgáltak, elsősorban lakóházak voltak, de emellett irodaként, boltként, műhelyként is működtek. A szőlőbirtoklás és szőlőforgalom szabadabb volt az ingatlanforgalomnál, ennek ellenére rá vonatkozó adat nem maradt fenn.

A legmagasabb értékű ház 432 forint volt, melyet Erzsébet királyné vásárolt meg 1378 előtt Becsei Vesszős fia Tamástól. Ezt követte Küküllei háza, melyet két részletben, összesen 340 forintért vett meg Küküllei. A két ház különböző városrészben volt, de mindkettőhöz tartoztak kőépítmények, a Küküllei birtokában lévőhöz pince is. Értékes teleknek számítottak még a 100 forint körüli telkek. 1360-ban Losonci Dénesnek egy üres, ám 120 forintot érő telket adott el Kis Jakab. A telek a magyar város egyik központi helyén volt, a nagyutca mentén álló házcsoporthoz tartozott. Két másik hasonló értékű házra maradt adat. 1373-ban Szepesi Jakabnak egy 100 forint értékű telket adtak el a Rátóti fivérek, melyen az épületekhez kőpince szintén tartozott. 1378-ban az Ökörvár nevű telek ért 100 forintot. Ezen kő- és faházak álltak. Az Ökörvár telket és a Küküllei által vásárolt telket az eladók – az oklevél szövegezése szerint – sürgető szükségből adták el. Amennyiben ez nem csak formula, a házak nyilván értéküknél alacsonyabb áron cseréltek gazdát. A 15. század elején 100 forintért adtak zálogba két házat. Az 1407-ben zálogba vetettnek elülső részén kő- és faépületek álltak, 1415-ben Baran András polgár zálogban álló telkén torony, pince, kőházak és kőkonyha volt.

A telek értéke nyilvánvaló összefüggésben volt a rajta álló építményekkel és a telek helyszínével. Az értékesebb, jó fekvésű és kőépületekkel beépített telkek ára 100 forintnál kezdődött. Ilyen adottságú telek több volt Visegrádon. A Miklós jegyző-féle német városi ház, a toronnyal ellátott ház a kolostornál, az érseki házak, Kont Miklós nádor háza a kápolnával az értékesebb házak közé tartoztak, pénzbeli értékük vetekedett vagy túlmutathatott a fenti áron. A Budán ismert rendkívül magas összegű, akár többezer forintos házárakat azonban valószínűleg nem érték el.³⁵⁷ A 100 forintos értékhatár alatt nagy eséllyel 50 és 10 forint körüli telekárak maradtak meg. 50 forintos örökbért fizettek 1405-ben Kisfaludi Dénes telkéért, 14 forintért vett meg egy üres telket a pénzverők mellett Günter 1356-ban, 13 forintért Porefői Miklós polgár a kékesi pálosok házat (1412). A 14. század negyvenes éveiben vásárló Töttös sem magas áron

³⁵⁷ Például Jacob Stör háza, amelyet Cudar Péter szlavón bán vett meg 1370-ben 3300 forintért. VÉGH 2006. 218. 1393-ban Francesco Bernardi 2600 forintért adta el Kanizsai János esztergomi érseknek az Olasz utcában lévő házat, aki azután visszabérelte azt. VÉGH 2006. 224. Az utóbbi telek esetében Végh nem az adott összeget nem a telek reális piaci árának tartja, hanem egy létező üzleti kapcsolat részének.

vásárolt. A hospesek telke 2–5 márkát ért (1343, 1344), azaz 5–10 forint körüli összeget, a pilisi apát háza azonban drágább volt, 20 márka, mintegy 48–50 forint (1343).

A telkek után két esetben járadékot kellett fizetni. 1358-ban Latur Pál polgár házának zálogba vetése során kikötötte a városi tanács, hogy a két évre fizetett 100 forint zálogösszeg mellett a zálogba vevő Jakab szabó, aki egyébként Latur szomszédja volt, évente köteles megfizetni a purugrechtet (census terragii / census annualis) Himfi Benedek várnagynak, akinek háza a zálogba vetett mögött állt.³⁵⁸ 1380-ban Cselenfi István bérbe adta egy földrészét Liptói Péter szomszédjának az évi egy forint census (feudum seu census annualis) megfizetésének kötelezettségével.³⁵⁹ Feltűnő, hogy mindkét esetben, amikor járadék fizetésére voltak kötelezve a felek, a szomszédosok adták bérbe, illetve zálogba telküket, s a járadékot szintén az egyik szomszédnak kellett fizetni.³⁶⁰ A járadék a visegrádi forrásokban tehát „census terragii / census annualis / feudum”-nak, németesen „purugrecht”-nek (1358) nevezték. Németes elnevezése a burgrecht-ből származik, bért jelent. A census vagy a szinonimaként is használt terragium, eredetileg a 13. századi magyar falurendszerben a földbért jelentette, mely a pénzáradék 13. században megjelent formája volt. A terragium eredeti értelme, a pénzáradék erre az időre már több jelentést vett fel, jelentette egyrészt a költözési illetéket (amennyiben a jobbágy más földesúr alá költözött, köteles volt terragiumot fizetni), és a tényleges pénzáradékot. A terragium a tatárjárás után vált a hospesgazdaságot terhelő pénzáradék gyakori terminusává.³⁶¹ A földbér kivetésének alapja a 13. század második felére a telekhez tartozó föld lett. A pénzáradékot általában egyszerre szedték be, a település bírása vagy a földesúr megbízottja, általában tavasszal, Szt. György napkor vagy ősszel Szt. Mihály nap környékén.³⁶² A város adózására nem maradt adat. Visegrádon az 1474-ben erdélyi szászoknak adott kiváltságlevelél a szászok Visegrádra költözése esetén szabályozta adófizetésüket is, évi 40 forintos adót kellett fizetni, felét Szt. György, másik felét Szt. Márton napkor.³⁶³ Mátyás az ezt követő szabadságlevelében teljes adómentességet adott a városnak, de ez az engedmény a többi túlzó intézkedésével együtt nem a korábbi korszak városi adómentességét őrizte meg.

³⁵⁸ Oklevéltár: 21. szám. A purugrecht értelmezésére az oklevél kétféle kifejezést használ: „censu terragii purugrecht dicti” illetve „censum annuaem videlicet purugrecht nominatum.”

³⁵⁹ Oklevéltár: 38. szám.

³⁶⁰ A purugrecht ilyen irányú értelmezésére Végh András hívta fel a figyelmemet.

³⁶¹ SOLYMOSI 1998. 19–22, 25, 102–105.

³⁶² Német jogú településen az adó beszedése gyakran Szt. Márton naphoz kapcsolódott. SOLYMOSI 1998. 53.

³⁶³ A Márton-napi fizetés mutat a szászoknál uralkodó szokásra.

4.2.3. Háztípusok a régészeti megfigyelések alapján

Az eddig feltárt házak nagysága változatos. A palota térségében feltárt házak átlagos mérete a 13×5 métertől a 30×15 méterig, a mai városközpontban feltárt házak nagysága 12×8 métertől a 30×10 méterig terjedt. (30–31. ábra) A házak többsége kőből épült, de több vegyes, fa- és kőépítésű ház is előfordult. Utóbbi többféle lehetett. Van példa arra, hogy a külső homlokzati falak kőből voltak, de a belső válaszfalak kőalapozású, gerendaszerkezetű felmenő falak voltak. (Fő u. 36. Duna-parti ház). Lehetett a ház mindegyik fala kőalapozású, és fachwerkes felmenő falú. (Fő u. 25.) Van példa arra is, hogy a földszinti falak kőfalak, az emeletiek gerendavázások voltak. (Fő u. 29. / 2. épület). Az ilyen vegyes szerkezetű épületek többsége a 14. század első felére keltezhető, kivételt képez a Fő u. 36. épülete, mely azonban tájolását tekintve is kivételnek számított.

A 14. század közepétől épített házak eddigi ismereteink szerint már teljes mértékben kőépítésűek voltak. A nagyobb méretűek hosszú, keskeny, téglalap alakúak voltak, hossz- és keresztfaluk aránya 3:1. Több, egymás mellett lévő helyiséggel rendelkeztek. (Fő u. 38, Fő u. 36, Rév u. 5.) Előfordult közöttük kevésbé keskeny, 3:2 arányú építmény is. (Fő u. 32.) A kisebb épületek nem a hosszú és keskeny épülettípusba tartoztak, szélesebbek és rövidebbek voltak, zárófalaik 3:2 arányt közelítettek. (Fő u. 34, Rév u. 5.) Az épületek észak–déli tájolásúak voltak, mely alól az eddigi egyetlen kivétel a Fő u. 36. épülete. (20–28. ábra)

Több esetben emeletes, illetve alápincézett házakat tártak fel. A Fő u. 38, Rév u. 2. (mai iskola) emeletes középkori épület volt, a Rév u. 5. (üvegműhely) szintén magas építésű, de valószínűleg nem emeletes. Pincét a Fő u. 38, 40. épületei alatt találtak. Két másik pincét ismerünk még, ezek kisebb épületek voltak, és csak pinceszintjüket lehetett feltárni, felmenő falaik nem maradtak meg. (Rév u. 2., mai iskola mellett keletre, Rév u. 5. üvegműhely mellett északra.) A feltárt épületek többsége alatt nem volt pince. Az épületek lefedéséről kevés adat maradt. A földem gerendaszerkezete a válaszfalakra támaszkodott. (Rév u. 5.) Amennyiben egyterű épület volt, cölöpök támasztották alá a második szintet vagy a tetőzetet. (Fő u. 27 / 1. épületben kettős cölöplyuk sor támasztotta alá az emelet válaszfalait.) A tető cseréppel való lefedésére csak a Fő u. 32-ből van adat, ahol a házba mélyített gödörből tetőcserép törmelék került elő. Pince egy esetben boltozott volt (Rév u. 5.), két esetben síkfödémű, ahol a földémtartó gerendák fészkeit megtalálták. (Fő u. 38, 40.)

A feltárt épületek fűtési módjára kevés adat van. Az egyik legillusztratívabb példa a Fő u. 27 / 1. épület, a későbbi északnyugati palota térségében. (20. ábra) Az épület méretében is kivételesnek számít. A 30×15 méter kiterjedésű épület két átellenes (délnyugati és északkeleti) sarkában egy-egy nagyméretű hypocaustumot alakítottak ki. Az emeleten valószínűleg egy kályhát is elhelyeztek. A több tüzelőberendezés megléte, a ház építészeti kialakítása miatt magasrangú személy, akár az uralkodó egyik épületként értelmezték.³⁶⁴ Nem alaptalanul, az eddig megismert házak között ilyen színvonalú elrendezésre nincs nyom. A Fő u. 25. alatti (későbbi palotakert) 14. századi eleji épület egyik helyiségének sarkában kisméretű kemence állt. A többi, épületen belül feltárt kemence ipari célokat szolgált. A Fő u. 29./2. épület (délkeleti palota) kemencéjét Anjou-kori pénzverőházhoz kötötték. A Fő u. 32. nagyméretű kemencéi fémmegmunkálásra voltak alkalmasak, a Rév u. 5. négy nagy kemencéje üveghuta volt. Az utóbbi ház egyik helyiségében falba mélyített kandalló volt, valószínűleg ez szolgált a ház egy részének fűtését, műhelyé alakítása előtti korszakában. A feltárt, lakóhelyként szolgáló épületek tüzelésére nincs több adat.

Az épületeknek több periódusa volt, amelyre többnyire a padlószintek megújítása, átalakítása utal. Építészeti jellegű átalakítás csak a palota területén figyelhető meg. Az épületek belső elrendezésének alakítása a déli városmagban is jellemző, de ilyen esetben a ház új funkciót kapott. Az épületek padlója lehetett döngölt, apróköves, elsimított, padlótéglával rakott. Padlótéglára két példát ismerünk. (Rév u. 5, Fő u. 40.) Mindkettő 15. századi kialakítású, noha az első esetben lehetséges, hogy már a 14. század második felében elkészítették.

Több esetben a kőépületek és a hozzátartozó padlószintek alatt korábbi építmények padlószintje volt megfigyelhető. Ezek azonban nem a kőépületek kialakításához köthetők, korábbiak a falaknál, tájolásuk is sokszor eltért a kőépületétől. A Fő u. 27. /1. épület alatt, nyugati oldalán korábbi építmény padlószintjét, vélhetően egy építménysarkot találtak, mely kisebb méretű volt, eltérő tájolással nyugat felé folytatódott. A Fő u. 37–41./ 1–2. építmények (a ferences kolostor káptalanterme és kerengője alatt) különböző építmények 13–14. századi és 14. századi padlószintjei kerültek elő, melyek egymáshoz képest is irányt váltottak. A Fő u. 73. alatt szintén korai, többretegű padlószint került elő. A Rév u. 5. üvegműhely épülete alatt középtájon két korábbi, 14. század elejére keltezhető padlószint került elő, mely az épület nyugati oldalán kívül is folytatódott, iránya nem volt összefüggésben a későbbi kőépülettel.

³⁶⁴ BUZÁS–SZŐKE 2000. 120–121.

Az építmények nagyarányú szerkezetváltozása a történeti város minden pontján megfigyelhető. Ez arra vall, hogy a 14. század első felében, harmadában-közepén (a leletanyag alapján nem pontosíthatóan) a városi építészetben komoly változás következett be. A kisméretű, agyagfalú, tapasztott falszerkezetű házakat elhagyták vagy lebontották, helyükre nagyméretű, új kőépületeket emeltek. Az újak a régiak szerkezetét és tájolását nem követték, elhelyezésük jóval szabályosabbnak tűnik a korábbiaknál. Az újonnan felépített házak jó megtartású épületek voltak, amelyet az egész középkorban használtak. A török időket túlélők egyes részeit a 18. századtól újratelepült falu is felhasználta.

4.3. MORFOLÓGIA ÉS TOPOGRÁFIA

4.3.1. A középkori város képe, városszerkezet

Visegrád város középkori domborzatát illetően a terület fokozatosan lejtett a hegyoldaltól a Duna-partig, észak felől az Alsóvártól a mai Fő utcáig (a mai Salamontorony utcában). Nem volt ritka a hegyoldalba való építkezés, erre vallanak a több helyütt feltárt támfalak, a Duna-parton ugyanakkor több nagy épületet a hegyoldalhoz és a központibb területekhez képest jóval mélyebben építettek. A Duna (ár)vízszintje a mainál jelentősen alacsonyabb lehetett. A települést átszelő patak a hegyekből lejövet a város déli részénél, feltehetően azon kívül torkolt a Dunába.

A város fő térszervező eleme a Dunával párhuzamos észak–déli (északkelet–délnyugati) irányú főutca, vagy nagyutca volt. A térképek és az oklevelek szerint az út a Duna-parttól beljebb haladt, ugyanis mindkét oldalán épületek álltak; az út a magyar és német városon keresztülfutott. A magyar városban az út menti házak nagy része észak–déli irányban állt egymás mellett, de ismerünk több házat, amelyek az út mentén kelet–nyugati irányban helyezkedtek el. Eszerint a magyar városban a főút vonala észak–déli, de bizonyos épületcsoportoknál kelet–nyugati irányú volt, feltehetően egy ponton irányt váltott, vagy kiszélesedett. A középkori út nyomvonala valamivel, de feltehetően nem sokkal tért el a mai fő utcától, a település földrajzi adottságait tekintve nagyobb eltérésre egyszerűen nem volt hely. Észak felől indulva a mai Salamontorony utca burkolata alatt 14–15. századi épületmaradványok kerültek elő, az egykori útnak a mai nyomvontól a hegy vagy a Duna felé kellett eltérnie. A Fő u. 21–35. között, a királyi palota területe előtt a mai Fő utca alatt középkori útfelület mutatkozott, itt tehát a középkori és a mai út vonala fedte egymást. A mai településközpontban, a Fő utca – Rév utca – Nagy Lajos király útja

kereszteződésében azonban hosszan épületmaradványok húzódtak, így a főutca itt nem futhatott. Vonala feltehetően ez előtt, egy északabbi ponton eltért: ha nyugat felé tért el, akkor tovább egyenesen haladva belefutott volna a Szt. György patak vonalába, mely mint láttuk a város közepén tett déli kanyar után hosszabb szakaszon a Dunával párhuzamosan folyt. Amennyiben azonban az út kelet felé tért el, nem ütközött akadályba, sőt a Felsővárból lejövvő út könnyen becsatlakozhatott. A Fő u. 73. telken (ez az említett mai útkereszteződéstől északra van) útfelület került elő, lehetséges, hogy a főúté, ez esetben nyomvonala már itt keletebbre húzódott a mai tengelytől. Az útkereszteződéstől délebbre nincs régészeti nyoma az útnak, de valahol visszaállt azután, és feltehetően egyenesen futott tovább dél felé Esztergomnak. Visegrád tehát egyutcás szerkezetű város volt, a főutcából kisebb utcák ágaztak ki. A forrásokból a magyar város területén ismerjük a Szűz Mária plébániatemplomhoz vezető kis vagy szűk utcát és Miklós érsek utcáját. A feltárások alapján a Duna-parthoz közel ismerünk egy széles, Dunával párhuzamos, észak–déli irányú útszakaszt mintegy 80–100 méter hosszan részleteiben, becsatlakozási pontjai ismeretlenek; ismerünk a Rév utcától délre a Rév u. 5. utcafrontján a telken belül egy kis kövezett utcaszakaszt. A mai Rév utca vonala beépített volt.

Városok további elemeit illetően toronyra, kapura van írott és régészeti adat, de városfal megléte bizonytalan. Egyetlen kaput ismerünk eddig, a német város kapuját, amelyen keresztül a várost lehetett megközelíteni, közvetlenül mellette már nagyméretű kúria állt. Biztos helyszínét egyelőre nem ismerjük. Két toronyra van írott adat; a feltárások során három vastagfalú toronyszerű építmény része került elő: 1. a Mátyás szobor környékén, 2. a Rév utca–Fő utca–Nagy Lajos király útja kereszteződésében, 3. a Széchenyi u. 8–10. területén. Előbbi kettőt ásatója határozta meg toronynak, mely csak hitelesítő ásatással igazolható, utóbbit a közeli templomhoz tartozónak ítéltük. Városfal a német városi kapu kapcsán merül fel: a kapuhoz falnak is kellett csatlakoznia. Ezt erősítheti meg a településről készült 16. század végi Houfnagel-féle metszet is: (34. ábra) a Felsővár alatt, félig takarva egy fallal körülvelt városrész jelenik meg, amely a törökkori Alsóvárhoz tartozhatott, ettől délre azonban romos kő- és fakerítések részletei láthatók, utóbbiak a várhegy oldalára is felkapaszkodnak. A romos terület nagyon valószínű, hogy a török harcok során elpusztult palotát és várost – illetve helyüket – ábrázolja. A német város kapujához abban az esetben nem csatlakozott városfal, amennyiben az az Alsóvár városba vezető kapujával azonosítható, a várhoz ugyanis a völgyzárófal csatlakozott, nem volt szükség külön falakra. A városfal problémája egyéb adatok híján egyelőre megoldatlan.

4.3.2. Városrészek lokalizálása

Az oklevelek alapján a 14. században létező magyar és német városrész egyaránt az Esztergom–Budai főút köré szerveződött, egymás mellett kellett tehát állniuk. A magyar város helyhez kötésében az utcahálózat és a templomok irányadók. A lakóépületek a nagyutca mentén álltak, változóan észak–déli és kelet–nyugati szomszédosként, a feltételezett kanyar vagy teresedés tehát a magyar városban rekonstruálható. A település földrajzi helyzetét tekintve csak a mai településközpont területén (Fő utca, Nagy Lajos király útja, Széchenyi utca) képzelhető el az utcának ez az irány- illetve formaváltása, sőt csak itt volt hely arra, hogy a városban jellemző nagyméretű telkek (erről az alábbiakban lesz szó) sorban egymás mellett álljanak. A városrész helyhez kötésének másik kiindulópontja a magyar városban álló két templom, a plébánia és a Szt. László kolostor. A Fő utcában és a Széchenyi utcában feltárt templom biztos azonosítása még további – főleg régészeti – kutatás kérdése, mégis megkockáztattuk a Fő utcai templomnak a plébániatemplommal, a Széchenyi utcainak a Szt. László kolostorral történő azonosítását azzal, hogy a plébániatemplom kérdése talán biztosabbnak tűnik. A két templom mindenesetre szintén a mai településközpontban, annak keleti oldalán állt. Ez alapján a magyar városról biztosan megállapítható, hogy a mai városmag területére esett (keleti oldalára biztosan), de kiterjedését és határait nem lehet megállapítani.

A magyar várostól, illetve a Széchenyi utcai templomtól délebbre a késő középkori településmaradványok ritkultak, majd megszűntek.³⁶⁵ A német városnak – mivel ez is a főút mentén állt – a magyar városként azonosított mai városközponttól északabbra kellett tehát elhelyezkednie. A királyi palota területén és környékén, a Salamontorony utcában talált városmaradványok arra vezetnek, hogy a német város ezen a területen kereshető. A kapu helyszínére, amely perdöntő lenne a városrész helyének pontos meghatározásakor, egyelőre nincs kétségbevonhatatlan adat.

A magyar városban a nemesek és polgárok házainak három nagy csoportját lehet elkülöníteni. Két csoport a város egyházi intézményei, a Szűz Mária plébániatemplom és a Szt. László kolostor köré szerveződött. A jelen ismeretek alapján kirajzolódó helyrajzi adatok lehetséges rekonstrukciója a következő. Amennyiben az egyházak azonosítása helyes, a Fő utca 71–75.

³⁶⁵ 2008 október elején a Széchenyi utca 25. szám alatt a hegyoldalban előkerült 14. századi hypocaustummal és Árpád-kori temető részletével a település határa az eddig hittnél délebbre tolódik.

szám alatti templom, azaz a valószínűsíthető plébániatemplom előtt egy kis utca húzódott, amely feltehetően a nagyutcáról vezette oda a járókelőt. A kisutca túlsó oldalán több csoportban, sorban helyezkedtek el házak, ide köthető a Nekksei-, Becsei-, Szepesi-házcsoport. A terület a város betelepülésétől (adatolhatóan az 1330-as évek első ingatlanügyeitől) kezdve az egész korszakon át lakott volt, az egyik frekventált területnek számított. A másik egyházi intézmény, ha feltevésünk helyes, a patak melletti Széchenyi u. 4–10. számú telkek alatti Szt. László kolostor. Annak ellenére, hogy a jelenlegi régészeti adatok szerint a helyszín a város déli szélétől nem volt túlságosan messze (bár az új megfigyelések fényében a határ kitolódik), jelentős épületeknek adott helyet. A kolostor körül pénzverők, sőt a királyi kamara helyezkedett el, egy torony állt, de voltak itt nemesi házak is. A terület beépülésének kezdeteire és idejére nincs adat, a 14. század közepén jelent meg a forrásokban, de azonnal mint értékes városi helyszín, s az is maradt a korszak végéig. A királyi kúriától, vártól, majd palotától messzebb esett, de az itt lévő kamara, majd a Kanizsai telek a terület fontosságát jelzi. A 14. század közepétől a toronnyal megerősített Kanizsai-telek gyarapításáért János esztergomi érsek a 15. század elején komoly lépéseket tett. Az érsek, Zsigmond egyik legfőbb támasza és távollétében helytartója visegrádi tartózkodásai alkalmával erre a helyszínre tért meg.³⁶⁶ Nyilván presztízskérdés is volt, hogy az ország egyik vezetőjének előkelő helyszínen legyen háza. A kolostor mögött utca futott és útsatlakozási pont volt, de nem tudni, hogy a város nagyutcája vagy mellékutcája volt-e az. A magyar város harmadik ház csoportja a nagyutca kelet–nyugati szakasza köré csoportosuló telkekből állt. Az épületekre a 14. század közepéről van adat, de feltehetően a korszak végéig használatban voltak. Az itteni házbirtokosok legmagasabb rangú tagja a század közepén szintén az akkori esztergomi érsek és kancellár volt, aki háza körül irodát hozott létre; mellette több más előkelőnek és polgárnak voltak házai. A ház csoport helyszíne a terület eddig ismert két szélső pontját jelölő egyházi intézmények közötti terület, szintén – az útkanyarulat vagy teresedés feltételezett helye alapján – a mai településközpont keleti oldala. A csoportot illetően figyelemreméltó, hogy itt álltak a patikák, feltehetően egymás mellé, egymáshoz közel rendeződve. Középkori városoknál gyakori volt, hogy a patikák a piactéren helyezkedtek el, a kézművesek, szatócsok, kofák állandó boltjai és a piac mozgó bódéi egy helyen voltak.³⁶⁷ Feltételeztük városi piac meglétét, így talán

³⁶⁶ Annak ellenére, hogy az érsek többnyire Budán és Esztergomban tartózkodott, visegrádi házbirtoklása fontos lehetett számára. Az 1412–14 közötti házszerzési akcióit a többszörös uralkodói megerősítés és városi beiktatás jelzi. Tartózkodásáról: KONDOR 2008. 421.

³⁶⁷ TRINGLI, Vásárok.

nem elképzelhetetlen, hogy a harmadik házcsoport valójában egy kiszélesedő, piacként használt területet vett körül, mely megengedte, hogy szélén kelet–nyugati és észak–déli irányban is elhelyezkedjenek házak. Oklevelek ugyan nem említenek piacteret, ezért nagyméretű, komolyabb piacteret nem feltételezek, de egy szélesebb, kissé elkanyarodó főutcát igen. A helyszín a város földrajzi helyzetéből adódóan a két templom között volt, a tér vagy az onnan kiágazó utak elvezethettek a templomokig is. (A Károly-féle halottas menet a várból a plébániatemplomba vonult, kétlem, hogy a szűk utcán keresztül haladtak volna a város legrangosabb templomáig.) A térség helyszíne a mai Zách Klára köz és a patak közötti területen, a Duna felé az útkereszteződés pontjáig képzelhető el. Jelzésértékű, hogy az újkori térképek is ezen a ponton jelölték a főút elágazását, noha ott térre nincs adat, az utcavonal már a mai állapotokra emlékeztet. A rekonstrukciós kísérlet a fentiek figyelembevételével és a magyar városi oklevelek alapján a mai településközpont keleti, hegy felőli oldalára vonatkozik. Sajnálatos módon erre a helyszínre rendkívül csekély régészeti adatunk van, feltárás csak az egyházak szűk környezetében volt. A mai városközpont nyugati, Dunához közelebbi részére jóval gazdagabb régészeti adat áll rendelkezésünkre, de ezekre az okleveles adatok nem vonatkoztathatók, oklevelekben emlegetett házcsoportokat és régészetileg feltárt házakat egyelőre nem lehet azonosítani. A nyugati oldal feltárása arra vall, hogy területe a keletebbi területekhez és a mai városközpontéhoz képest jóval ritkásabban volt beépítve, a 2003–2004. évi Duna-part közeli ásatások csak két egymástól távolabb álló kőházat fedeztek fel mintegy 55–60 méterre egymástól, közöttük faszínnel vagy műhellyel, úttal és szabad téri kemencékkel. A Dunához közel álló hosszúkás kőépület (Fő u. 36.) analógiák alapján talán kereskedőházként értelmezhető,³⁶⁸ keleti homlokzata előtt rendkívül széles (10–12 méter), leletgazdag, észak–déli útfelülettel. Felmerülhet az ötlet, hogy a kereskedelem egy része a városnak ezen a pontján kapott helyet,³⁶⁹ azonban helyszíne nem azonosítható az oklevelekben kirajzolódó piacképpel. (19, 32. ábra)

Összefoglalásképp elmondható, hogy a jelenlegi helyrajzi ismeretek alapján a 13. századi váralja település nem volt különálló településrész, hanem a két városrész előzménye. (17. ábra) A magyar város a mai városközpont és a hegyoldal területére tehető, feltehetően – mivel a két városrészt egymás mellett állónak rekonstruáltuk – a Dunáig nyúlt el. A német város északabbra, a későbbi királyi palota térségében és/vagy attól északra terült el. A királyi palota térsége, a

³⁶⁸ MÉSZÁROS, Visegrád déli városmag.

³⁶⁹ MÉSZÁROS, Visegrád déli városmag; BUZÁS–KOVÁTS 2007. 13–14.

palota megépítése előtt egyenrangú részét képezte a városnak, nem volt az udvar számára fenntartott külön terület. Az itt talált, 14. század első felére keltezett fa- és kőépítmények rendeltetése valószínűleg a városhoz köthető. Közöttük természetesen az uralkodónak is lehettek házai: az itt talált jelentős I. Károly-kori házat uralkodói szálláshelynek tekintették (északnyugati palota Fő u. 27.)³⁷⁰ Ezt támaszthatja alá a délkeleti palota (Fő u. 29.) 14. századra keltezett fémmegmunkáló műhelye, amelyet 14. századi (Lajos-kori) pénzverdeként és kamaraházként határoztak meg.³⁷¹

A két városrész szétválasztása az oklevelekben az 1370–80-as évekig figyelhető meg. Azt, hogy a két településrész egybeépült-e vagy elkülönült, mai ismereteink alapján nem lehet megválaszolni. A régészeti helyszínrajz a mai városközpont és a palota térsége közötti mintegy

³⁷⁰ BUZÁS–SZŐKE 2000. 121; BUZÁS 2001a. 232–233.

³⁷¹ BUZÁS 1992. 33–34; TÓTH 2004. 572. A Károly-kori pénzverdét és kamaraépületet az Alsóvárban lokalizálták, amely később a 14. század közepe felé (1357, a nagyharang befejezése és Konrád harangöntőnek adott kiváltságlevél előtt) Konrád harangöntő műhelyének adott helyet. SZŐKE 1982. 317–324. Az Alsóvár pénzverdéjének funkcióváltása után a Lajos-kori pénzverde és kamara helyszíne ezután a városba került a délkeleti palota területére, amelyet az 1356-ban a forrásokban említett királyi kamarával kapcsoltak össze. BUZÁS–SZŐKE 1992. 132. (16. j.) Az 1356-ban említett királyi kamara és az öt körülvevő két pénzverő háza azonban további problémákat vet fel, ugyanis természetesen azt is maga után vonná, hogy a Szt. László kolostor is a közelben állt, amely meglehetősen átrajzolná a most felvázolt helyrajzi képet. Érdekes párhuzam adódhat ugyanakkor a budai Kammerhof problémája és a visegrádi korai városi kúria között. A budai városi házak között álló Kammerhof szerepe bizonytalan volt. Eredetét tekintve a 13. század végén már biztosan állt, de több forrás I. Károly által használt házról beszélt. A Kammerhofot toronnyal erősítették meg. Kubinyi András a „budai vita” lezárásával és a budai Kammerhof elemzésével – főleg Jankovichesal egyetértve – kimutatta, hogy a királyi „camera” kevésbé értelmezhető csak pénzverdének, sőt inkább királyi levéltár és kincstár szerepét tölthette be, továbbá a királyi udvartartás számára és királyi szálláshelyként is szolgálhatott. KUBINYI 1962. 165–169. Ezzel a budai Kammerhof pénzverdével való kapcsolatba hozatalát elvetette, ehelyett Buda városalapításának idejében és azt követően is a királyné hasznélvezetében lévő épületegyüttesnek (a Márton kápolnával együtt) értelmezte, amely a királynéi udvartartás elhelyezésére és gyakran a királynéi szálláshelyként szolgált. KUBINYI 1962. 169. Ezzel szemben Fügedi Buda 1254-ben királyi székhellyé válását tartotta hangsúlyosnak, kevésbé a budai déli palota vagy Kammerhof királyi lakóhely jellegének elválasztását. Jankovichesal és Kubinyival szemben a Kammerhof királynéi kúria azonosítását Fügedi nem fogadta el, a királyi és királynéi birtokok közötti éles határvonalat erősnek érezve. A Kammerhof szerinte királyi (így egyszerre királynéi) kúria volt. FÜGEDI 1964. 780. Újabbán a Kammerhof összefoglalása: VÉGH 2006. 269–272. Visegrádon az 1356-ban említett királyi kamarát (curia camere regalis) határozottan a pénzverdével hozták kapcsolatba (BUZÁS 1992. 33–34; TÓTH 2004. 572.), amit egyébként erősít az a tény, hogy a kamarát ekkor két pénzverő háza, és egy torony vette körül. Azonban ha a budai mintára a camera szerepét árnyaljuk, és a királyi udvarhely /szálláshely és pénzverde funkciót szétválasztjuk, a probléma megoldódhat azzal, hogy a visegrádi délkeleti palotaterületen régészetileg azonosított pénzverde nem egyezik meg az 1356-ban említett camera-val, illetve csak rövid időre töltötte be szerepét, és időben a kettő nem kapcsolható össze. A toronnyal körülvevett camera akár egy bizonyos ideig működő királyi szálláshelyként is értelmezhető. Lehetséges, hogy ezért állt torony a közelében egy másik telken, mely egyébként 1355-ig királyi tulajdonban volt, csak azután adományozta el Lajos. A bizonytalanság ezzel természetesen nem oldódott meg, de a pénzverde és az 1356. évi írott adat határozott azonosítástól óvakodnék. A camera és pénzverde kérdése egyébként nem csupán topográfiai ellentmondásokat szül, de a korai városi királyi kúria helyszínének megoldatlan problémáját is tovább bonyolítja.

300–500 méteres szakaszon ismeretlen. Itt az elmúlt évtizedekben meglehetősen kevés régészeti kutatást lehetett végezni.³⁷² A várost a 15. században már egyként kezelték. (32, 33. ábra)

4.3.3. Épületek és telekrendszer

A telkek méretére egyetlen adat utal. 1380-ban Cselenfi István bérbe adta egy telekrészét szomszédjának, Liptói Péternek. A telekrész 21 erdőöl hosszú és 10 erdőöl széles volt. Az ulna silvestra, az erdőöl körülbelül 2,3 méter hosszúságot jelent,³⁷³ az adott telekrész tehát mintegy $48,3 \times 23$ méter kiterjedésű volt, ami jelentékeny nagyság, kivált, hogy csak telekrészből van szó. Egyéb adat híján nem lehet általánosítani a városi telkek kiterjedését. Liptói az évi egy forintos összegben járadékot volt köteles megfizetni, tehát nem magas összeget. (Összehasonlításképp, a városban központi helyen elhelyezkedő apotékaért Latur Pálnak 3 márka /7–8 forint/ bért kellett fizetnie évente.) Az 1380-ban bérbe adott telekrész pontos helyszíne nem ismert, csak az, hogy Liptói Péter telke mögött állt. A telek elejére (utcafrontjára?) Liptóinak lehetősége volt építkezni, amelyet a bérbe adónak később meg kellett térítenie. Cselenfi eredeti nagyságú telke ennek akár másfél, kétszeresére becsülhető, $70\text{--}100 \times 35\text{--}50$ m körülire. Az ismert méret alapján a telekrész téglalap alakú volt, hosszanti oldala kétszer olyan hosszú, mint a rövidebbik.

A Szepesi Jakab-féle házcsoporthoz hat szomszédos telek rajzolódott ki, amelyek egymás mellett, illetve mögött helyezkedtek el, keleti oldalukon kis utcával. Ez az egyetlen adat egymás mögött húzódó házsorokra. Többnyire az érintett házak két oldalán, illetve az utca túloldalán lévő

³⁷² Az utóbbi időben a visegrádi helyrajzzal foglalkozó munkákban a város településrészeinek azonosításakor három csomópontot különítettek el. Eszerint a déli településrész a magyar és német város helyszíne lett volna, a királyi palota önálló terület, a váralja-település a Salamontorony utca környéke. *Medieval Visegád* 43–45. (Fig. 1–6.); GYÖRFFY 1998. IV. 708. A déli településrész magyar városi helyszíne elfogadható, a német város Duna-parti helyzete fenti indokok miatt kevésbé. A lokalizálást feltehetően a német városi kapu és annak a Dunához – feltehetően a mai révhez – helyezése indukálhatta. Sem a dunai helyszínrre, sem a rév középkori helyzetére nincsenek se pro, se kontra adatok. Az a feltételezés, hogy a királyi palota önálló területnek számított, véleményem szerint nem állja meg a helyét, az írott adatok inkább arra mutatnak, hogy a korai városban álló királyi kúria és a város – értekezéskor a nemesek által belakott polgárvárost – egyszerre fejlődött ki, az egységes palota felépítése csak később indult el, amikor már a város is kialakult(abb) volt. A váralja-települést illetően úgy vélem, ez nem külön terület volt, hanem a polgárváros előzménye; a Salamontorony utcában egyébként sem ismert 13. század – 14. század fordulójára keltezhető objektum és lelet, ellentétben a délebbi területekkel. A Salamontorony utca talán inkább a 14. században vált a gazdagabb vagy előkelőbb lakosok negyedévé.

Újabban a német várost az Alsóvár alá lokalizálták, az írott forrásokban emlegetett német város kapuját az Alsóvár kapujával azonosítva. BUZÁS-SZÖKE 2000. 120. A kapu azonosítása nem kizárt, egyelőre más kaput régészeti kutatásból nem ismerünk. Amennyiben ennek nyugati, Duna felőli oldala alkalmas volt egy értékes, királynéi lakóház oltalmazására, illetve ennek nyomai előkerülnének, a feltevés igazolt. A kapu mellett nyugatra, a Salamontorony u. 2. számú telken egy megfigyelés alkalmával néhány 16–17. századi sírt találtak, intenzív régészeti kutatás a telken egyelőre nem zajlott.

³⁷³ BOGDÁN 1978. 99.

szomszédos házakról maradtak fenn adatok, házak mögött álló másik ház megjelölése ritkább. (Utóbbira Himfi Benedek, Gereki Péter, Szepesi Jakab-házak esetében van példa.) Az egymás mögött álló házak önálló bejárása nehezen lett volna megoldható ugyanazon utcáról, így talán feltehető egy olyan utcahálózat, ahol az utcák között két házsor húzódott, az egyes telkek fenekükkel érintkeztek, bejárati oldaluk pedig ellenkező végüknél nyílt az utcára.³⁷⁴ Ez egyúttal párhuzamos utcahálózatot feltételezne. Ezt a telekrendszert támaszthatja alá néhány olyan adat, amikor épületeket a telek utcafrontjára, elejére emeltek (pl. Druget a plébánosnak).³⁷⁵ A Szepesi-telkek és a fenti Liptói–Cselenfi telek esetében is ilyen elrendezés képzelhető el. Liptói telke mögött állt a bérbe vett Cselenfi-telekrész, amelynek túlsó elejére, tehát az átellenes utcafrontjára építkezhetett Liptói. Cselenfi telkének másik fele az érintettnek oldalsó szomszédja lehetett. A városi telkek méretére nincs más adat, sem arra, hogy az illető telek a központban vagy a város szélén állhatott-e.³⁷⁶ Az ilyen vagy ezt megközelítő teleknagyság mindenesetre több problémát magyarázna: a Becsei Töttös István által felvásárolt sűrűn álló, feltehetően eredetileg egy telket képező, majd osztott telken álló hospes-házakat és telekosztásukat, a többször előforduló, nemesek által történő telekrészek leválasztását familiárisaik számára, vagy a több generáció, több család együtt lakását egy telken. Mindezek csak nagyméretű telkek megléte esetén képzelhetők el.

Az adásvételekben leírt házak jellegükben összezsengenek a feltárt városi házakkal. A telkek fő eleme, a lakóház (*curia*, *domus*, *palatium*, *hospitio*) a telek legrangosabb háza volt. A nagyméretű, 30×15, 30×10, 20×15, 20×10 m körüli, jól és teljes magasságában kőből megépített, többhelyiséges épületek a lakóházak lehettek, amelyek esetleg faragott kövekkel kialakított nyílásokkal rendelkeztek, vagy emeletük, pincéjük volt. A telek tartozékaként felsorolt egyéb építmények, kő- és faházak, pincék a gazdasági szerepet betöltő melléképületek lehettek, talán a személyzet vagy a familiárisok által használt házak. A kisebb, 15×8, 10×8 m körüli, egyterű épületek feltehetően ezekkel azonosíthatók. A különálló, kisebb méretű pincék vagy alapincézett épületek valószínűleg szintén a tartozékok közé számítottak. Az adásvételekben előforduló két

³⁷⁴ Ezt a telekrendszert már Szőke Máttyás is gyanította. SZŐKE 1985. 287. (1. kép)

³⁷⁵ Telek elejének értelmeztük az „in facie” (ti. *fundū curie*) megjelölést is. Ezt a jelentést a magyarországi középkori latinság szótára nem ismeri. *Lex.Lat.Hung.* IV. 4. Amennyiben az „in facie” felveszi a „felszín, felület” értelmet is, abban az esetben a szöveg azt jelöli, hogy a ház a telken van, hasonlóan az „in superficie”-hez.

³⁷⁶ A magyar városban a Becsei-telkek csoportjába tartozott a Cselenfi-telek. Arra, hogy ez a földrész is ide tartozott-e, nincs semmilyen adat. Amennyiben igen, a város központjának telkei igen nagy kiterjedésűek voltak.

toronyra és két kapura egyelőre nincs határozott régészeti nyom.³⁷⁷ A feltárt épületek méret és jelleg alapján való azonosítása a lakóházzal természetesen nem lehet merev szabály. A házak nagysága, kiképzése, helyszíne társadalmi tagozódást is mutathat. A kisebb, de jó megépítésű házak (pl. a mai iskolaépület) szintén lehetettek lakóházak. Szolgálhattak akár az urukkal egy telken lakó familiárisoknak, asszonyoknak. (Máriafohlének például férje mellett saját háza volt), vagy polgároknak. A város utcaképe egymás mellett elhelyezkedő telkeket, de különálló házakat jelentett.

A telkeknek kút is részét képezhette. Noha erre írott források egyáltalán nem mutatnak, a Rév u. 2. esetében a házcsoporttól (egykor egybetartozó telek?) nem messze északra azzal egykorú kút állt. (27. ábra) A Rév u. 5. házcsoportja (egykori telek?) mellett szintén volt kút, amelynek kora egyelőre meghatározatlan. (29. ábra) Budán a castrum több telke önálló kúttal rendelkezett, noha ott a mindennapi vízszerezés valamivel nehezebben volt megoldható, mint Visegrádon, ahol patak és források a közelben voltak.³⁷⁸

A telekszerkezetre régészeti adatok egyáltalán nincsenek, kerítésnyomok, egyéb telekelválasztó objektumok nem kerültek elő. A mai városközpontban, a Rév utcában feltárt házak meglehetősen sűrűn álltak egymás mellett, nem ritka az egy–másfél méteres távolság, ami ugyanakkor 8–12 méterig is terjedhetett. Ez sűrű telekosztást is jelenthet, de látva a Cselenfi–Liptói telek nagyságát, inkább az feltételezhető, hogy a sűrűn álló feltárt házak egykori lakóházakként és tartozékaikként értelmezhetők. A mai iskolaépület, noha nem a nagyobb épületek közé tartozik, lehetett lakóház, mellette a másik ház és a pince: a tartozékai. A szemben lévő Rév u. 5. – melyet az előző épületcsoporttól a középkorban is kisebb utca választott el a mai úttengelytől valamivel délebbre – szintén egy (nagy méretű) lakóháznak és egy kisebb pincés háznak, a tartozéknak adhatott otthont. A Rév u. 4. alatt szintén egy nagyobb és egy kisebb kőépület állt egymás mellett. Ezek a házak változóan egymás mellett és egymás mögött álltak. Az épületek homlokzata nem mutat szabályosságot, ajtónyílások általában a hosszanti oldalon voltak, de nem feltétlenül utcára, udvarra is nyílhattak. Az írott források által felvázolt telekosztásnak mindez nem mond ellent.

³⁷⁷ A Széchenyi utca 10. szám alatti, valamint a Fő utca és Rév utca kereszteződésében, a mai római katolikus templom előtt feltárt vastagfalú építményről és a Mátyás szobor előtt álló szintén vastagfalú építményről már volt szó. Vö. Régészeti Topográfia.

³⁷⁸ A Szt. György téren: VÉGH 2003. 13.

Maros alaprajza, melynek történeti eredete a 18. századi térképeken jól megfigyelhető, többé-kevésbé máig megőrizte a középkori elrendezést. A központi tér a hosszúkás, kelet–nyugati irányú, Dunára merőleges piactér volt hegy felőli (itt nyugati) végén a plébániatemplommal. A piacterre nyíló telkek utcai frontján álltak a lakóházak, a hosszúkás telkek hátához másik telek csatlakozott, melynek utcafrontja a túloldali utcára nézett. A piacteret két párhuzamos utca keresztezte, az utcahálózat keresztutcás rendszert rajzolt ki. A főút hegyoldali részén a telkek merőlegesen álltak a főutcára. (8. ábra) Az egymás hátának támaszkodó telkek tekintetében Visegrád feltehetően hasonló szerkezetű lehetett Maroshoz. Különbség, hogy Marosnak széles piactere volt, és úthálózata, mely ugyan szintén országút köré épült, több, egymással párhuzamos utcarendszert alakított ki. Visegrád ezzel szemben egyutcás településnek, illetve egy domináns utcával rendelkező településnek számított, melyből kisebb utcák ágaztak ki nyugat és kelet felé. A kisebb utcák feltehetően telekpárokat fogtak közre Maroshoz hasonlóan, ez lehet az oka annak, hogy a feltárt épületek szinte mindegyike észak–déli tájolású volt, tehát merőlegesen helyezkedhetett el a mellékutcákra, ugyanakkor párhuzamosan a nagyutcával. Visegrád északi, keskenyebb részén utcahálózat nem fogható meg, a földrajzi adottságok ezt nehezen teszik lehetővé. Csak egy utca ismert a palotanegyed területéről a hegyoldalban a palota előtti 14. századi korszakból, mellyel a házak feltehetően párhuzamosan álltak.

Visegrád várost tehát a főút szelte ketté, az Alsóvártól kezdve a patakon túl mintegy 5–800 méterig beépített volt. Déli területét, a magyar várost több utca tagolta, a város két nagy temploma itt helyezkedett el. Visegrádot talán városfal övezte. A visegrádi telkek feltehetően nagy kiterjedésűek voltak, több ház állt rajtuk, frontján önmagában álló, jól megépített, nagyméretű ház állt, zárt utcásor nem jellemezte a várost.

A városi házak és telkek összlétszámára nincs adat. Az írott források alapján – melynek foghíjasságát már többször hangsúlyoztuk – 200 éves időintervallumban 89–90 ház igazolhatóan volt Visegrádon, továbbá ismerünk 78 polgárnevet, akiknek házára nem maradt adat, de visegrádi lakosok voltak. Nem hagyható figyelmen kívül az a bizonytalanság, hogy egy adott időszakban ismert ház később új tulajdonos kezébe kerülhetett, a folytonosságra nincs adat, így nem kizárt, hogy azt esetleg több háznak értelmeztük. A legalább 90 körüli számmal ennek ellenére biztosan lehet számolni, az 1474. évi szászoknak adott kiváltságlevél ennél ugyanis magasabb számot említ olyan időszakban, amikor a város már nem is állt csúcspontján. Száz erdélyi szász család betelepítése és a házak felújításának kötelezettsége legalább 100 közepes minőségű házat jelentett

Visegrádon, amely mellett állandó lakosai és megfelelő minőségű házai is lehettek a városnak. A polgárneveket is beleszámítva mintegy 150 ház megbecsülhető a városban.

4.4. FAMILIARITÁS ÉS NEMESI HÁZTULAJDON VISEGRÁDON: A NEMESI HÁZBIRTOKLÁS VÁZLATA

A 14. század első fele robbanásszerű változást jelentett a visegrádi háztulajdonokban és a városképben. A fennmaradt oklevelek nagyobb számban őrizték meg a nemesi tulajdonú ingatlanokat, de az adatok mégis túl szórványosak ahhoz, hogy kimutassák a polgárság és nemesség tulajdonosi arányát, illetve azt, hogy a nemesség hogyan, milyen hullámban vásárolt telket Visegrádon. Az ismert okleveles anyag a következőkre enged következtetni. Az országos bíróságoknak az udvart követő fokozatos, ám gyors Visegrádra költözése az 1323 után Visegrádon kiadott okleveleikben már kimutatható.³⁷⁹ Az 1330-as évekből maradt először adat arra, hogy egyházi méltóságok saját házaiknál végeztek hivatali tevékenységet, de a Visegrádon kelt korábbi nagybírói oklevelek alapján feltehetően már az első házadatok megjelenése előtt is rendelkeztek saját kúriáikkal. Az első adatolható és helyrajzilag is megfogható nemesi tulajdonú ingatlanok a nádor és a tárnokmester köré tömörült házakat jelentik: Druget Vilmos és Nekcsei Demeter házai az 1340-es évek körül bukkantak fel először, de feltehető, hogy a Drugeteknek és Nekcseinek is már az udvart követően az 1320-as évek második felében, de legkésőbb az 1330-as évekre rendelkezettek házaikkal.³⁸⁰ Telekhez jutásuk módjára nincs adat, adomány vagy vásárlás útján tehettek szert rájuk. A legtöbb adat az 1340-es években az ajtónállómester telkeire vonatkozik. Töttös István a kisebb és olcsóbb hospes-, majd az azzal szomszédos telkeket vásárolta fel, talán telekegyesítés után juthatott olyan kiterjedésű – akár familiárisok elszállásolására is alkalmas – tel(k)ek birtokába, mint kollegái. Városi polgárok telkeiről ebben az időszakban csak mint eladott ingatlanokról, vagy a nemesi ingatlanok szomszédjairól tudni. Körülbelül a század közepére alakulhatott ki és szilárdulhatott meg az új városi telekrendszer, és a telkekkel rendelkezők köre. Ettől az időtől kezdve már nem csak telekadomány vagy adásvétel fordult elő az írott emlékanyagban, de ingatlanok közötti határügyek, telkek bérbeadása vagy zálogba vetése, örökítése is. Városi polgárok egymás közötti ingatlanügyeire is van néhány példa,

³⁷⁹ Vö. 2.2. fejezet.

³⁸⁰ A nádori intézményről Hajnik nyomán kimutatták, hogy a nádor vidéki kúriája és a király központba való áthelyezése a 1342 körül állandósult. Miután a királyi udvar Visegrádra költözött, az 1320-as években Druget Vilmos már gyakran tartózkodott az udvarban. NYERS 1934. 31. Ez arra vall, hogy visegrádi háza már ekkor meglehetősen.

ami a század elején még nem volt jellemző. A nemesi házhoz jutás gyakori formája az uralkodói adomány. Nem ritka, hogy nemesek már meglévő háza melletti telek a királyra szállt, magszakadás vagy hűtlenség következtében, melyre azután szomszédja királyi adományon keresztül tett szert. Kanizsai érsek házszerzése 1412-ben eklatáns példája az egymás melletti házak gyarapításának, de ez történt Szepesi Jakab, Szécsi Miklós esetében is. A kormányzatban résztvevő, állandó lakhellyel rendelkező nemesek házai fölött a város ingatlanszerzési szabályai érvényesülhettek, amelyre a kevésszámú városi beiktatólevél vall.

A város rezidenciajellegének egyik legfontosabb ismérve, hogy az országos bíróságok, a királyi kápolna, az országbíró, majd a nádor Visegrádon működtek. A királyi kúria és a város kapcsolata e tekintetben rendkívül szoros, a nagybírák mellett azok ítélmesterei, notariusai is Visegrádon laktak. Házaik munkahelyek is voltak, tanúk meghallgatását, oklevelek kibocsátását, eskü letételét végezhettk és végeztethették, okleveleket őriztek ott.³⁸¹ A szálláson történő bíraskodásra Budán is van példa a 14–15. században.³⁸² Csak az 1486. évi dekrétum tiltotta el a kúria ítélmestereit a szálláson történő bíraskodástól.³⁸³ A királyi kancellária jegyzőinek visegrádi házáról több esetben tudunk. Umori Gál az 1320-as években királyi notarius és várnagy volt. Visegrádi házára 1364-ből van adat, a Küküllei által megvásárolt házban korábban birtokjoga volt. Küküllei valószínűleg nem véletlenül ezt a házat vette meg. Korábban Szerecsen Jakab mester familiárisának, István deáknak volt háza, mellette állt Gál komáromi főesperes telke, mögötte a királyi notarius, Gereki Péteré, közelében a kancellári tisztelet betöltő Apáti Miklós érseké. A Küküllei-ház magas ára nem csak a ház értékét mutatja, de azt is, hogy az állás nem volt rosszul jövedelmező. Miklós mester, királyi ítélmester, majd titkos kancellár szintén értékes német városi házat kapott az uralkodótól. A nagybírák körül működő notariusok többnyire kismemesi származásúak voltak, de vagyona tehetek szert.³⁸⁴ Sokszor csak keresztnévvel szerepeltek, így a házbirtokosok mögött nem lehet mindig felismerni a valódi személyt (pl. Máté deák 1360-ban.) A nádori és országbírói hivatal mellett dolgozó ítélmesterek

³⁸¹ Oklevél kibocsátása az 1330-as években már többször előfordult. Eskü letételét 1330-ban végezték el a kalocsai érsek, kancellár házában, a szokásnak megfelelően az Evangéliumra, több nagybíró és tanú részvételével. „... in Wysegrad, apud domum nostram archiepiscopalem, idem venerabilis pater dominus H[enricus] episcopus unacum eodem Iohanne preposito ecclesie sue tactis codicibus sacrosancti Ewangeliu coram nobis et aliis viris venerabilibus magistris.” DL 2629; FEJÉR VIII. 3. 476–477. 1341-ben Péter kápolnaispán házában rendelték el eskü letételét. DL 40871; FEJÉR VIII. 6. 180–181.

³⁸² 1465-ben az országbírói ítélmester házába idézte a peres feleket, 1513-ban a nádori ítélmester tanúkat hallgatott ki. VÉGH 2006. 318–321.

³⁸³ 1486. 20. §. *Corpus Juris* 422–423; BÓNIS 1963. 34.

³⁸⁴ BÓNIS 1971. 38–39. Kükülleire továbbá: FEKETE 1927.

visegrádi házbirtoklása szintén kimutatható. Nagymartoni Pál országbíró familiárisának és ítélőmesterének, Ugali Pálnak házaról 1342-ben tudni először, de a házban Ugali már régóta ott lakott, sőt később közismerten nagy vagyonra tett szert. Nagymartoni és Ugali telkeinek helyszínéről nincs adat, csak feltételezhető, hogy közel húzódtak egymáshoz. A század közepén Cudar Péter pohárnokmester, később szlavón, majd horvát bán és familiárisa, Monoki Mihály házai egymás közelében voltak. Druget telkén orvosa építkezett, de szomszédja volt Simon, aki feltehetően familiárisa volt. Nekcsei familiárisának, Sirokainak, aki később tárnokmester lett, adta egy telekrészét. A familiaritás és telekkapcsolat viszonyában az egyetlen kivételnek eddig a 15. század elején Kanizsai János érsek és Sóvári Sós Simon familiárisának házhelye számít. Házaik a város egymástól távolabb eső pontján álltak, de ennek a házhoz öröklés révén való hozzájutás volt az oka. Az érsek háza évtizedek óta a család kezében volt, ugyanakkor Sóvári feleségén, Szepesi Margiton keresztül jutott az értékes régi Szepesi-házhoz.

A telkek lakó- és munkahelyként, a kettőt összekapcsoló familiaritás révén csoportokba rendeződtek. Időben és térben adott személyi kapcsolatok alapján jöttek létre, házfolytonosság ugyanazon méltóságot betöltők között nem volt. Az irodák személyhez kötöttek voltak, tisztséghez kötött állandó kúriák a polgár városban nem alakultak ki. Az egy méltóság köré tömörülő csoportok ugyancsak függetlenek voltak a városrésztől. A helyrajzi adatok nem mutatnak kifejezetten arra, hogy a legkorábbi épületek a királyi kúriához, illetve a várhoz lettek volna közel. Nekcsei tárnokmester például az Alsóvártól távolabb álló plébániatemplom közelében lakott. A század derekán a tisztségviselők házai, az érsektől a notariusig, a magyar és német városban egyaránt megtalálhatók voltak, a központibb helyeken. Utaltam korábban arra, hogy a 14. század elején a várban rezideáló király és udvara fokozatosan építette ki városi kúriáját, mely végül a század derekán, második felében a városban álló palota felépítéséig vezetett.³⁸⁵ A század első felének városi kúriája helyszínére nincs adat.³⁸⁶ A század közepére kialakuló telek- és birtokosi rendszernek már részét képezhette a Lajos-kori királyi palota kiépülése, vagy az ezt megelőző telekrendezés, mely a század első feléhez képest komoly változásokat okozott a város helyrajzában. Ez inkább a régészeti anyagban mutatható ki, mint az okleveles forrásokban. A városi irodák működése tovább folyt, a palota felépítése ellenére a bíróságok nem ülészttek a palotában, hanem az illetékes nagybíró házában.³⁸⁷

³⁸⁵ A királyi palota kezdetire, a palotaépítkezés megkezdése máig vitatott. BUZÁS 2001a. 232–235.

³⁸⁶ A bizonytalanságról ld. feljebb a városrészek lokalizálásánál.

³⁸⁷ TRINGLI 1998. 9. (19. j.)

BEFEJEZÉS

A várostörténet-írás többféle szempontból vizsgálta a középkori magyar városiasodás kérdését. A Werbőczy-féle jogi szemléletből kinövő városkutatás 20. század eleji szemlélete, amely csak a polgári szabadságjogokkal felruházott települést tekintette városnak, sokat változott. A 20. század második felében, a Mendöl–Szűcs–Kubinyi iskola által hangsúlyozott funkcionális városértelmezés már jóval komplexebb módon tekintett a városokra és a városias jellegű településekre.³⁸⁸ Kubinyi András több évtizedes városkutatás után, munkásságának utolsó évtizedében dolgozta ki a centrális helyek elméletét, mellyel a városok ismérveit állította fel, hogy kiszűrje a települések halmazából a tényleges városokat.³⁸⁹ A részben mintaként szolgáló Christaller, német földrajztudós szerint a települések, hasonló rendű osztályozással hierarchikus rendbe állíthatók. Visegrád a magyarországi középkori városok között speciális helyet foglalt el. A hagyományos település- és városkategóriákba nem lehet beleilleszteni, nem szabad királyi, nem személynöki város, bánya- vagy szász város, sem mezőváros. A tanulmány elején felvetett szerepének tisztázásához a centralitási pontrendszer Visegrádra alkalmazásával a város jellege és funkciói egzaktabbá válnak, szerepei súlyozhatók. A Kubinyi-féle pontrendszer 10 kategóriát állapított meg, kategóriánként 6 ponttal, amely Visegrád esetében az alábbi eredményt hozta.

1. Uradalmi központ: Királyi székhely (6 pont)
2. Bíraskodási központ: Királyi kúria (6 pont)
3. Pénzügyi igazgatási központ: Kincstartóság ittléte valószínűsíthető (6 pont)
4. Egyházi igazgatás: Exempt plébánia (1 pont)
5. Egyházi intézmények: Egy koldulórendi kolostor, egy ágostonos kolostor, egy bencés monostor (utóbbi a város határán kívül) (3 pont)
6. Egyetemre járók száma 1440–1514 között nincs. A 14. században két személyről maradt adat, akik itáliai egyetemen tanultak: Perhardus medicus német városi esküdt, és Brandenscheid János, aki 1367-ben rendelte meg Gergely pápa Jób könyvéről szóló magyarozatát.³⁹⁰ (0 pont)

³⁸⁸ MENDÖL 1963. 28; RUZSÁS–SZÜCS 1966. 16; KUBINYI 2000. 43.

³⁸⁹ A centralitás-elméletre: KUBINYI 1999b. 499–505; KUBINYI 2000. 7–14.

³⁹⁰ VERESS 1941. 396–397; FRAKNÓI 1915. 148–150.

7. Kézműves céhek: nincs. (0 pont)
8. Úthálózati csomópont, hány központi hely érhető el másik érintése nélkül, illetve árumegállító-joggal rendelkezik-e. Visegrádról a Duna révén bármennyi elérhető lenne, de ez nyilván nem helytálló megközelítés, Visegrád nem volt valódi csomópont. Maros megközelítése a legkézenfekvőbb, a közeli Vácé, Budáé, Esztergomé a Dunán ideszámítható. Árumegállító jogról nincs adat. Minimális ponthatárral számolva. (1 pont)
9. Vásártartás: nincs forrás. (0 pont). Napi- és hetipiacal rendelkeznie kellett.
10. Település jogi helyzete: külön kategóriát javaslok, a királyi rezidenciaváros fogalmát, mely a 4–5. pont, azaz a királyi földesúri és a királyi szabad városok (személynöki, erdélyi szász, bányavárosok) között van. A marosi kiváltságlevél polgárait a királyi joghatóság alá rendelte, ez elfogadható Visegrádra nézve is, sőt a Mátyás-kori privilégium is feljebbviteli bíróságnak a királyt vagy az általa kijelölt bírót jelölte meg. A 15. században az udvar elköltözése után csak királyi földesúri város maradt, de Anjou-kori rezidenciaváros idején a királyi szabad városok közé sorolható. Ezt az 1381. évi oklevélben felsorolt helye is megerősíti. (5 pont)

A városok értékelésénél egy új szempont, a városszerkezet és városkép, az építmények jellege is minősítő kategória lehet majd.³⁹¹ A fenti tíz kategóriát összegezve Visegrád város összesen 28 ponttal rendelkezett. Napi- és hetipiac esetén 1–2 plusz pont adható, úthálózati csomópont tágabb értelmezésével, azaz a dunai kereskedelem hangsúlyozásával szintén 1–2 plusz pont. Az egyetemre járást a pontrendszer a 15. század második felétől értékeli, minimum 5 fő meglétének adva 1 pontot. Eszerint Visegrád nem szerez pontot, ettől eltekintve városi polgár egyetemre járása figyelemreméltó. A város centralitási pontértéke a plusz pontokkal együtt 32 pontra nő. Bizonyos kategóriák kiemelkedése révén kidomborodik a város jellege. Az uralkodói központból származó előnyök miatt, igazgatási központ, bíraskodási központ, pénzügyigazgatási központ szerepből és a település ebből adódó jogi és kiváltságolt helyzetéből kerül viszonylagos élmezőnybe. Gazdasági szempontoknál alacsonyán teljesít. Céhek nem alakultak ki, piacról vagy vásártartásról nem maradt adat. Napi- és hetipiac azonban kellett, hogy legyen Visegrádon,

³⁹¹ Ide számíthatna az uralkodói vagy földesúri, kőből épített rezidencia megléte városon belül vagy kívül, városfal, kapuk és tornyok megléte, egyházi építmények építészeti jellege (plébánia, kolostor, ispotály), középületek száma, jellege (városház, kereskedőház, piac), városi tornyok, polgárházak, az egyes telkeken lévő építmények száma. A lakóházak építészeti jellegének megkülönböztetése építőanyag és szerkezet szerint (kő, fa, agyag), méret és helyiségek, emeletek és pince, díszítettség (faragványok, falfestés, belső kiképzés), tüzelőberendezések alapján lenne osztályozható. A szempontok kibővítését, osztályzását és pontrendszerbe foglalását az ország városainak összesítésével lehet majd arányosan kalkulálni.

gyorsan felduzzadó lakossága és földrajzi helyzete ezt elengedhetetlenné tette. Nemléte a források hiányosságának tekinthető. Amennyiben az udvar elköltözése után, a 15. században a várost újra értékelnék, a pontérték jelentősen zuhanna, és a következőképp módosulna. Királyi székhely helyett csak uralkodói mellékrezydencia (5 pont), bíraskodási és pénzügyigazgatási központ nem jellemző tovább (0 pont), egyházi igazgatás és intézmények tekintetében változatlan (1+3 pont), egyetemre járók, céhek kérdésében változatlan, úthálózat változatlan (1+ max. 2 pont), vásártartás (1+ max. 1 pont, a 14. századhoz képest eggyel csökkentve), jogi helyzete királyi földesúri város (a forrásokban változóan civitas vagy oppidum, a 14. századi kizárólagos civitas megjelöléssel szemben: 4 pont). Így összesen 15 pont, maximum 18 pont körül mozog.

A pontértékek általános magyarországi városképbe helyezésével Visegrád a 14. században a másodrendű városok közé számítható. Megelőzi öt Buda, Kassa, Sopron, Fehérvár, Esztergom, s néhány másik város.³⁹² Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a magasabb pontszámmal rendelkező városok elsősorban 15. századi helyzetet tükröznek, rangsorolásuk jobbra 15. századi források alapján történt, míg Visegrád értékelése 14. századi helyzetén és forrásain nyugszik. Árnyaltabb elemzés esetén tehát, ha a városok 14. és 15. századi szerepük szerint elkülönítve kerülnének értékelésre,³⁹³ Visegrád az Anjou-korban feltehetően az elsőrangú városok közé számítana. A kor gondolkodását a 14. században az 1381-ben kiadott oklevél tükrözi legjobban, amely Visegrádot a legjelentősebb királyi városok kategóriájába sorolta, Buda, Fehérvár, Kassa, Trencsén, Zágráb, Nagyszombat, Pozsony, Sopron városok közé. Ugyanakkor a 15. századi helyzetképben már csak a középkategóriájú – Kubinyi definíciója szerint –, a közepes és részleges városfunkciót ellátó mezővárosok közé tartozott. A pontrendszer eredményéből két jelentős következtetés szűrhető le. 1. A város korszakai, a hosszú Anjou-kor és

³⁹² Az öt megelőző városok pontjai a maximális 60-ból: Buda 54, Kassa 43, Szeged 42, Pest 41, Sopron 41. A másodrendűek Fehérvár 40, Esztergom 37, Temesvár 32 ponttal. KUBINYI 2000. 15–16.

³⁹³ A városok értékelésénél 14. századi párhuzamot nem lehet felállítani, a kutatásban a késő középkori városok általános értékelésénél a 15. században jellemző viszonyok és az addigra kialakult intézmények alapján kerültek pontozásra és kategorizálásra a települések. Adódik ez abból is, hogy a központi helyek elméletét a kevésbé városiasodott területeken, a Dél-Dunántúlon, a Dél-Alföldön, Északkelet-Magyarországon (KUBINYI 1999b; KUBINYI 2000.), Gömörben (KOLLMANN, Gömör, Kishont; KOLLMANN 2004.) dolgozták ki. A módszer földrajzi és gazdasági szemléletű, de mégis többféle megközelítésű (jogi, kulturális, stb. szerep) központi hely fogalomból indul ki, a városiasodottság fokmérője tehát az – szemben a korábbi kizárólagos jogi szemlélettel –, hogy a település mennyire töltött be tágabb környezetében központi szerepet. Az egyébként is közismerten, Werbőczinél is városnak számító szabad királyi városok és királyi szabad városok ezért nem kerültek bele az alapos, ilyen jellegű vizsgálatba, hiszen azok városiassága kétségen kívüli. A „medium regni” városai, illetve a szabad királyi városok pontrendszerre különböző korszakokra lebontva még a kutatás előtt áll. A szabad királyi városok központi hely jellegével érintőlegesen Kubinyi foglalkozott fent említett tanulmányaiban, továbbá: KUBINYI 1972. 39–52., de csak mint viszonyítási alap az „elmaradottnak” vélt területekhez képest. Visegrád központi helyekkel való összevetéséhez és értékeléséhez mindenképp a hozzá hasonló városok korszakonkénti vizsgálata lenne szükséges.

a 15. század két különböző korszakot jelent központi hely szerepében, hangsúlyosságában, jogi helyzetében, lakosságában, építészetében, azaz minden szegmensben, a város jellege tehát dinamizmusában ragadható meg. 2. A település önmagában közepes mezőváros volt, nem töltött be valóságos központ szerepet (legfeljebb egy egészen szűk 10–15 km-es körzetben), a települést gazdasági szempontból a Dunai kereskedelmi útvonal, politikai és jogi szempontból az Anjou királyi udvar jelenléte tett várossá. A település mégis felvette a városi rangot: az Anjouknak köszönhetően Maroshoz hasonló – sőt a 15. század végi visegrádi bírószerint Budához hasonló, azt is megelőző – kiváltságokat kapott, amit többé-kevésbé egészen a korszak végéig megőrzött. Városi rang és tényleges városi funkciók tehát elválnak egymástól.

A város korszakain belül problémás pontnak számít a magyar város – német város – királyi kúria meghatározása és elhatárolása. Az eredmények alapján talán kezelhetjük tényként, hogy a 13. században felépített vár alatti település az egész késő középkori Visegrád alatt megtalálható, az udvar Visegrádra költözése előtti protourbánus település volt. A két településmag, a magyar és német város ezen belül történt szétválása azonban nyitott kérdés. A magyar és német város között a 14. század közepén sem etnikai, sem jogi különbség nem volt, mindkét városrész vegyes lakosságú volt: magyar, német, itáliai és nemes, polgár. A városrészek feltüntetése később, a 14. század utolsó évtizedeire meg is szűnt. A két városrész kialakulására és megszűnésére a következő lehetséges megoldásokat látom: 1. a magyar és német város eredete az udvar nélküli hospes-település korába nyúlik vissza, amikor egy vegyes lakosságú, de elkülönült területű, kettős településmaggal rendelkező suburbium jött létre. Ebben feltehetően spontán fejlődés, de uralkodói betelepítés is szerepet játszhatott; Maros alapítását Visegrád megelőzhette, hiszen az újváros (Neustadt) volt – nyilván Visegrádhoz képest. Visegrád kettős korai városmagja sem forrásaiban, sem régészeti jellegében nem ragadható meg. Amennyiben jellemző volt a 13–14. század fordulóján etnikai elkülönülés, az a 14. század közepére már jelentőségét veszítette: az 1340-es évekből már ismerünk német polgárt magyar városi területen (pl. Henrik hospes, 1343. III. 12.) 2. A magyar és német város jellegét és etnikumát alapvetően megváltoztatta az udvar körüli nemesség városba költözése és a lakosság összetételének kiszélesedése. Lehetséges, hogy a bárók többsége a magyar városban vásárolt házakat, tehát ez a magyarok, azaz a nemesek lakta településrész, a magyar város volt. A magyar városban álló nemesi épületekről arányaiban jóval több forrás maradt fenn, amelyek valóban nemesi túlsúlyra mutatnak, de már utaltunk a városi levéltár elpusztulására, amely a polgári birtoklású ingatlanokról többet árult volna el. A német

városban nem ismerünk polgárok által lakott házat, sőt itt álltak a legmagasabb rangú és értékű házak. (Konrád machinátor / érsek / nádor / udvari titkár háza, valamint Zselizi Vesszős Tamás értékes háza, mely az ifjabb királynéé, majd az Alsólendvai Bánfi-fivéreké lett.) A felvetés, miszerint a magyar város a „nemesi-város”, a német város a polgárváros tehát nem reális. 3. A két településrész között területi elkülönülés lehetett, melynek eredetileg (a hospes-település időszakából) etnikai alapja volt, de a városrészek együttműködéséből és talán fokozatos összenövéséből adódóan a városrészek különbségtétele végül jelentőségét veszítette. 4. A városrészeknek a forrásokból az 1370-es években való eltűnése, tehát a kettéosztottság megszűnésének oka lehet a királyi palota építkezéseinek kezdete. A topográfiai adatok alapján a királyi palota mindenképp a magyar várostól vagy annak magjától északabbra helyezkedett el, de a magyar város kiterjedését nem ismerve mindkét városrész területére eshettek kezdetei. A német városrész mellett szólhat az itt ismert ingatlanok nagy értéke és Erzsébet ifjabb királyné 1378-ban történt házcsereje, amellyel egy német városi házat cserélte el egy olyan másikká, amely már saját kúriája mellett állt: a két telek összevonása a palotaépítkezések területrendezését készítette elő. Feltűnő, hogy az utóbbira az oklevél kifejezetten a „prope curiam nostram Wissegradiensem”-et használja, ami a királyi kúriára utalhat. (Bizonytalanra teszi a feltételezést, hogy ennek a két egymás mellett álló épületnek helyszínét nem ismerjük, csak az eladottát.) 5. A későbbi királyi palota a magyar város területére esett, az 1345 előtt megtörtént magyar városi tűzvész ugyanis egybeesik a század közepén félbehagyott palotaterületen elkezdett templomépítéssel és az udvar Budára költözésével. Ebben az esetben a német város az ettől északabbra eső területet, a Salamontorony utca térségét foglalja magában.

A 14. század eleji városban álló királyi kúria kérdésében szintén több probléma merül fel. A királyi udvar tartózkodási helye, illetve a királyi kúria helyszíne megoldottnak látszott azzal az általános megállapítással, hogy Visegrád egészében, tehát a várrendszer és a város egyszerre szolgált az uralkodó számára. A várban rezideáló királyra több adat mutat, ahogy az 1330-ban városi házban történt merénylet, majd az 1356-ban említett városi királyi kamara kapcsán a városi rezidenciára is. Mindezt tovább bonyolítják az ásatási eredmények, a későbbi palota területén feltárt 1340-es évekre helyezhető előkelő ház és a század közepére helyezhető pénzverde. Az ingatlan-adásvételek kapcsán kiderül az is, hogy az uralkodónak a városban is voltak telkei, de ez feltehetően a ráhámolt, majd eladományozott telkeket jelentette. 1. Az uralkodó városban álló épülete a későbbi királyi palota területén állt már kezdetben is, így a Fő u.

27. (északnyugati palotanegyed) területén álló ház, a befejezetlen Anjou-templom a királyi kúriához tartozott már Károly korában. A délkeleti palotanegyedben feltárt közeli pénzverde későbbre, az 1350–60-as évekre keltezhető, tehát a ház és a pénzverde nem egyidőben álltak. Azonban a pénzverde azonosítása az 1356-ban említett curia camere regalisszal szintén bizonytalan.³⁹⁴ 2. Az uralkodó városi kúriája az 1356-ban említett curia, amely a Szt. László kolostorhoz közel a magyar városban állt. Ez a fenti helyrajzi rekonstrukciós kísérlet alapján a vártól távolabb állhatott a mai településközpontban. Lehetséges, hogy ez a curia nem szálláshely volt, hanem más szerepe volt: levéltár, kincstár vagy pénzverde volt. Kincstár számára a vár mindenképpen biztonságosabbnak tűnhet, nem elhanyagolható azonban, hogy a camerához közel az oklevelek szerint egy toronnyal megerősített, egykor királyi telek húzódott, nem kizárt, hogy itt megerősített területről van szó. A tornyos telek a király 1355-ben történt ingatlancseréje előtt a camerával akár egybetartozó is lehetett.³⁹⁵ 3. A két különböző helyszín curiája (1, 2. alternatíva) egyszerre vagy egymást felváltva volt használtban, illetve különböző funkciót töltött be. Az egymás utáni használatot a tűzvész olyan értelmezése erősíthetné meg, hogy az nem terjedt ki az 1356-ban megrajzolt helyszín környékére, ezért provizórikusan oda helyezték át a curiát.³⁹⁶ 4. Az uralkodó 14. század első felében létező városi kúria pontos helyszínét nem lehet meghatározni, de annyi bizonyos, hogy városi környezetben volt, feltehetően más házakkal körülvéve.

A királyi kúria és a város kapcsolatának értékelésénél megfigyelhető a korszakban bekövetkezett több építészeti szerkezetváltás, amely a településtörténet változásait kíséri. Az első építészeti korszakváltás a 14. század közepére, az 1340–50-es évek tájára tehető. A háztípusok kapcsán megállapítottuk, hogy a 13. század végi, 14. század eleji, többnyire kisméretű faépületekhez képest a 14. század közepe körül újfajta építkezést kezdtek. A korábbi korszak egyetlen, jól keltezhető, nagyméretű kőépülete jelenlegi ismereteink szerint a Fő u. 27. területén álló hypocaustumos ház. A század második felétől nagyméretű, új tájolású, emeletes vagy pincés kőházakat építettek, amelyek igen jó megtartásúak voltak a korábbiakhoz képest. Ezzel

³⁹⁴ Az erre vonatkozó adatok és problémák feljebb a 4.3.2. fejezetben. A korai kúriával kapcsolatosan párhuzam adódhat a budai Kammerhoffal, erre szintén a 4.3.2. fejezetben.

³⁹⁵ Vö. Telekkönyv. A budai Kammerhofot szintén toronnyal erősítették meg. VÉGH 2006. 269–272. Visegrádon a Szt. László kolostornak a Szt. György patak mellé helyezésével a közeli camera is ide kerülne. (A templomazonosítás problémáiról fentebb már volt szó.) A Széchenyi u. 4–10. templomtól délre mintegy 300 méterre újonnan feltárt 14. századi hypocaustum mellett a hegyoldalban egy Árpád-kori temető sírjai is előkerültek. (Régészeti Topográfia Széchenyi u. 25.) Folytonosság a 14. századi település és az Árpád-kori temető között jelen esetben megkérdőjeleződik, de pontosabb adatok ismerete és a leletmentés befejezéséig és kiértékeléséig mindez csak felvetés marad.

³⁹⁶ A tűzvész pontos helyszínéről csak azt tudjuk, hogy Tatamér házát biztosan érintette.

párhuzamosan a telekrendszer átalakulása is megfigyelhető, a kisebb, esetleg korábban felaprózott telkek újra egyesültek, de már nagyobb egységeket egyben tartó birtokosok kezében. A telkeken több ház épült, amelyek a birtokos nemesnek és familiárisának szolgáltak, hivatali szerepet tölthettek be. Az egész városra (legalábbis az eddig régészetileg kutatott királyi palota térségétől a mai településközpontig) jellemző építészeti átalakulás lehetséges, hogy ismét a tűzvésszel, illetve az azt követő tereprendezéssel hozható összefüggésbe. A tűz utáni romok eltakarítása ugyanis lehetőséget teremtett a város újrendezéséhez. A változásnak mindamellett lehettek kormányzattörténeti okai is, az udvar Budára át-, majd Visegrádra visszaköltözésével is mód nyílhatott a területrendezésre. A 14. században Visegrádon a királyi udvar és a polgárváros még egységes városképet alkotott, a kúria a város szerves részét képezhette. A század végével és Zsigmond uralomra kerülésével, amikor a palota egységes kialakítása megindult, a város homogeneitása felborult. A városépítészeti korszakokban az 1430-as évek utáni időszak jelent ismét változást, miután az udvarhoz tartozó elemek elhagyták a várost. A település súlypontjában már ezt megelőzően változás következett be, de az udvar végleges Budára költözésével, ugyanakkor a visegrádi királyi palota kiépítésével a város domináns eleme a palota lett. A palota, majd 1425-ben a ferences kolostor kiépítésével – mely szintén korábbi városi területre épült rá – a település északi része a királyi kúriához tartozóvá vált (a Salamontorony utca mindebben sajnos fehér folt), a település déli része, az egykori magyar város továbbélt, a kolostor pedig a város és a királyi épületegyüttes közötti átmeneti zónát képezte.³⁹⁷ A városi épületeknek fokozatosan új tulajdonosai lettek. A nagyméretű épületekbe visegrádi és máshonnan ide költöző polgárok költöztek be, akik többször műhelyeket alakítottak ki a régi kúriákban.³⁹⁸ A 15. század végére a korábban nagyméretű telkeken elhelyezkedő nagybírák házai, a hivatali működés helyszínei, familiárisaik és szolgálóik házaival polgárok kezébe kerültek. A korábban is polgárok által használt házak (szabók, patikák) továbbélését, a telkeik sorsának 15. századi alakulását nem lehet nyomon követni, feltehetően ezeket is továbbélták.

Az írott és régészeti források összekapcsolása után összefoglalásképp elmondható, hogy Visegrád város a kiváltságolt városokhoz hasonló jogi intézményekkel rendelkezett, a királyi kúria és az udvar, a kormányzat ittléte várossá emelte a települést, ami azonban alapvetően nem

³⁹⁷ A ferences kolostor átmeneti helyzete a palota és a város között: LASZLOVSZKY 2004b. 67–69; LASZLOVSZKY 2004a. 337–349.

³⁹⁸ Erős túlzás lenne azt állítani, hogy műhelynegyeddé alakult volna a város (egy része), hiszen ezek a műhelyek a város több pontján megfigyelhetők voltak, azonban a középkori műhelyek jelentőségükhöz mérve sokkal nagyobb és komolyabb építményekben alakultak ki, mint esetleg sok helyen másutt az országban. HOLL 1989; HOLL 1991a.

látott el központi hely szerepet. Annak ellenére, hogy a város működése és helyrajza (illetve annak lehetséges variációi) előttünk áll, számos megválaszolatlan kérdés maradt, amelyekre jelen adatok alapján nem lehet meggyőző magyarázatot adni. A bevezetőben feltett kérdések közül már csak egy, az egyik legfontosabb kérdés megválaszolása maradt hátra: rezidenciaváros volt-e Visegrád. Meggyőződésem szerint igen. A bevezetőben a rezidenciavárost azzal próbáltam árnyalni, és a rokon értelmű székvárostól elválasztani, hogy a várostörténet két nagy korszakát, a hosszú 14. század és a 15. századi időszak szerepének meghatározását külön vetettem fel.³⁹⁹

Visegrád a 14. században megtestesítette a központi hatóságok állandó helyszínét, a király mindenkori tartózkodási helyét, azaz a rezidenciát, valamint az udvarhoz kapcsolódó illetve az uralomgyakorlásban résztvevő előkelők lakó- és „munkahelyét”. A történeti szakirodalom szerint Visegrád ennek a szerepkörnek függvényében megtestesíthetné a főváros létét is, hiszen főváros alatt általánosságban a politikai hatóságok koncentrációját szokás érteni.⁴⁰⁰ A késő középkor azonban, már a 14. századi korabeli források és ez alapján a szakirodalom is Budát tekinti fővárosnak, központi funkciója, a hozzá kapcsolódó események miatt és szimbolikus értelemben is – azonban nem székhely és nem állandó királyi rezidencia: hiszen ez Visegrád. Ezt a teljes szerepkört Buda csak a 15. század elején veszi át véglegesen.⁴⁰¹ Az Anjou-korban tehát az a felemás helyzet állt elő, hogy Buda és Visegrád képében a főváros és a székváros elvált egymástól.⁴⁰² A 14. századi Visegrád definiálása, rezidencia- vagy székváros, a város szerepkörén, továbbá néhány várossal kapcsolatos eseményen (ilyen például az 1335. évi visegrádi királytalálkozó, az 1342-ben Károly király temetéséhez kapcsolódó visegrádi

³⁹⁹ A királyi székhely mellett kialakuló rezidenciaváros Európa más tájain sem ismeretlen fogalom. Az 1970-es évek óta Németországban nagy figyelmet szentelnek a rezidenciakérdésnek. (Das Hauptstadtproblem in der Geschichte. In: *Festgabe zum 90. Geburtstag Friedrich Meineckes*. (Jahrbuch zur Geschichte des deutschen Ostens I.) Tübingen 1952.; PATZE, Hans: Die Bildung der landesherrlichen Residenzen im Reich während des 14. Jahrhunderts. In: *Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert. Entwicklungen und Funktionen*. Hrsg. RAUSCH, Wilhelm. (Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas II.) Linz–Donau 1972. 1–54.)

⁴⁰⁰ Főleg az újkorban érvényesül ez a szemlélet, de gyakran a késő középkorba is visszavetítik. ENGEL, Evamaria – LAMBRECHT, Karen: Hauptstadt – Residenz – Residenzstadt – Metropole – Zentraler Ort. Probleme ihrer Definition und Charakterisierung. In: *Metropolen im Wandel. Zentralität in Ostmitteleuropa an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*. Hrsg. ENGEL, Evamaria – LAMBRECHT, Karen – NOGOSSEK, Hanna. Berlin 1995. 16.;

BELOW, von Georg: *Probleme der Wirtschaftsgeschichte. Eine Einführung in das Studium der Wirtschaftsgeschichte, zweite Auflage*. Tübingen 1926. 499–500. Említi: KUBINYI 2001. 19. (68, 71. j.)

⁴⁰¹ GÁRDONYI 1944. 219–231.; *Budapest im Mittelalter*; KUBINYI 2001. 11.

⁴⁰² KUBINYI 1999. 308. Buda főváros szerepe 13–14. század fordulóján rögzült, ekkor harcolta ki magának azokat a jogokat, melyeket egészen a török időkig élvezett, s amelyeket a Visegrádon lakó I. Károly és Lajos sem vont kétségbe. FÜGEDI 1964; KUBINYI 2001. 20.

eseménysor) alapszik.⁴⁰³ Visegrád tehát a 14. században a városban összpontosított hatalmi központ, a várossal kapcsolatos nagypolitikai események, valamint az állandó királyi rezidencia miatt királyi székhely és királyi rezidencia volt – a két fogalom fedte egymást.⁴⁰⁴ A település a 14. században tehát szék- illetve rezidenciaváros volt. A 15. században a kép módosult. Nem székváros többé, mert nem az ország székhelye, de a királyi kúria – már a palota, kevésbé a vár – megmaradt rezidenciának. Nem állandó királyi lakóhely többé, mégis kiemelt szerepet kapott, nagyarányú építkezéseiből kitűnik, hogy a palotakomplexumot az uralkodók továbbra is jelentős mellékrezidenciájuknak tekintették. A város ugyan nem töltötte be már korábbi szerepét, de jogai és kiváltságai fennmaradtak, területén nagyméretű, sőt a városképben domináns királyi palota állt, a város tehát joggal nevezhető királyi rezidenciavárosnak, mely azonban csak mezővárosi szintű szerepet töltött be. A két korszak közötti fogalmi különbség véleményem szerint abban ragadható meg, hogy a 14. században királyi székváros és rezidenciaváros fogalma fedte egymást, majd a 15. században elvált egymástól – azonban a késő középkori Visegrád, rezidenciaváros szerepét mindvégig megőrizte, bátran nevezhető tehát rezidenciavárosnak.

Visegrád a középkori királyság székvárosainak, a „medium regni”-nek kérdéskörében kiemelten jelentős, mert Visegrád jelenti az átmenet pillanatát a mozgó, bizonyos időszakokban egy-egy állandó székhelyet felkereső udvar és az egy központban lévő, minden uralkodói funkciót ellátó reprezentatív, területileg is elkülönülő királyi rezidenciával rendelkező, kiváltságos helyzetű és gazdaságilag élen álló főváros, a 15. századi Buda között.

A város helyrajzi és történeti feldolgozása nem tekinthető lezárt, minden kérdést megválaszoló munkának. Azon túlmenően, hogy a témára vonatkozó és a lezártlan kérdéseket pontosító történeti és régészeti adatok feltehetően szaporodni fognak, Visegrád történetét, szerepkörét, a város és udvar vizsgálatában lesz érdemes tágabb kitekintésben is vizsgálni. A vár, váruradalom, város, kormányzati működés, a mögötte álló személyek és hivatalok komplex kutatása, valamint európai körképben való elhelyezése lehet a célja a teljes visegrádi rezidenciakutatás következő állomásának, a magyarországi város- és a királyi rezidenciakutatás bővítésének.

⁴⁰³ A Visegrádra használt korabeli szóhasználat, a város önelnevezése szintén meghatározó tényező lehet, erre vonatkozó adataim egyelőre nem elegendőek a felvetés értékeléshez.

⁴⁰⁴ A székhely és rezidencia egymásnak való megfelelését javasolja fenntartásokkal Kubinyi András is. KUBINYI 1994. 312.

II. fejezet

ADATTÁR

OKLEVÉLTÁR

A forráskiadás célja Visegrád polgárvárosra, a városi szervezeti működés és a topográfia problémakörére vonatkozó fennmaradt iratanyag teljes összegyűjtése és közlése. Az oklevéltár a városi tanács által kiadott, valamint az egyéb, a polgárváros ingatlanforgalmára vonatkozó oklevelek gyűjteménye.

A közölt oklevelek időrendben követik egymást, mely alól kivételt képez az utolsó négy, egyházi intézményt érintő dokumentum. Eltérő tartalom és célkitűzés az oka annak, hogy ezek az időrendiséget megbontva a forráskiadás végén szerepelnek. A városi egyházak iratainak teljes közlése nem lehetett cél, azokat ugyanis nem könnyű és nem is célszerű elválasztani a visegrádi királyi egyházi intézményektől. Ezek a források nem alkotnak olyan körülhatárolható egységet, mint a városi kiadványok és adásvételek. Az oklevéltárba csupán három pápai supplicatio és egy uralkodói rendelkezés került, amelyek azonban az egyházak és a királyi kápolnák kérdésében a polgárváros szempontjából kulcsfontosságúnak számítanak. Közülük teljes szövegében három eddig ismeretlen volt.

A közölt oklevelek sorszám, dátuma és kiadásának helye után magyar nyelvű tartalmi kivonat következik. A regeszták meglehetősen informatívak, az oklevelek rendelkező részének fontos adatai fordításra kerültek. Az oklevéltár összeállításakor célom az volt, hogy a magyar nyelvű regeszták a tanulmány, az oklevéltár és a telekkönyv, sőt a régészeti fejezetek egymásra utaltsága miatt elősegítsék a könnyebb és gyorsabb tájékozódást, és akár önmagukban is használhatók legyenek. A regesztát diplomatikai apparátus követi, mely az iratok külső tulajdonságát, levéltári jelzeteit sorolja fel. Pecsétleírás – noha a forráskiadás egységessége így némileg csorbát szenved – csak a városi kiadványok esetében szerepel. Zárt okleveleknél a külzet is leírásra kerül, a hátoldalon szereplő egykorú és újkori regeszták átírásával együtt. Az oklevél belső felén található feljegyzések ezután, külön következnek.

A forráskiadás általában a betűhív átírást követi. Publikált szövegek esetén a szövegeket egységesítettem, az eredeti oklevél a többihez hasonló átírással kerül újra kiadásra. Amennyiben az eredeti irat nem maradt fenn, és szövege csak nyomtatásból ismert, a szöveget szintén így egységesítettem. Az „i/j” betűk és a „-tio” végződések esetében a latin nyelv szabályait követtem,

„j” és „-cio” tehát nem fordul elő. Az „u/v” esetében azonban a hangzóhív elvet alkalmaztam. A kettős betűs szavakat (littera, commendo, etc.) minden esetben kettőzöttként írtam át. A személynevekhez kapcsolódó jelzők és megkülönböztető nevek a keresztnévhez hasonlóan nagybetűvel szerepelnek; ugyanígy az ünnepek neve, és a szentek előneve is (Sanctus, Beatus).

A közölt oklevelek listája a tanulmány végén olvasható.

1.

1338. november 2. Visegrád

I. Károly király előtt Nekcsei Demeter tárnokmester Jobbágyi Miklósnak (Petőc fia), familiárisának adományozza hűségét megjutalmazva visegrádi telke felét. A telek a magyar városban, a Szűz Mária templom felől helyezkedik el. A telekrész határa a hegy felől, azaz keletről indul, elhalad egy kívülről fűthető szoba előtt, azután Pető királyi szabó telke mellett, majd elhalad a város főutcája mellett, végül visszafordulva kelet felé, visszatér a Szűz Mária templomhoz. Az eladományozott telekrészbe Trencsényi Domonkos épületei nem tartoznak bele.

Átírva I. Lajos 1365. július 25-én kelt oklevelében. Oklevéltár: 30. szám. DL 57087. (Hanvay család, 268.) – Regeszta: BAKÁCS 1982. 506; *Abaffy–Dancs–Hanvay* D-31.; Említi: GYÖRFFY 1998. 712.

Nos, Karulus Dei gratia rex Hungarie memorie commendantes tenore¹ presentium significamus, quibus expedit, universis, quod magnificus vir, Demetrius magister tawarnicorum nostrorum personaliter coram nobis comparendo exstitit confessus oraculo vive vocis, quod ipse circumspectis² fidelitatibus et fidelium servitiorum meritis Nicolai filii Peteuch de Iobbagh, fidelis familiaris et proximi sui, quibus ipse continue et indesinenter lateri suo adherendo se reddidisset gratiosum et acceptum, quandam medietatem fundi curie sue in civitate Wysegradiensi Hungaricali habit³ ex parte ecclesie Beate Virginis in eadem civitate fundate adiacentis,⁴ incipiendo in monte a parte orientali, inde descenderet ante stubam, que caleficitur de parte exteriori, abhinc penes domum Petri⁵ sartoris transiret ad plateam civitatis, dehinc transeundo per plateam reflecteretur ad dictam partem orientalem ad prescriptam ecclesiam Beate Virginis, exceptis tamen edificiis Dominici dicti de Trinchinyo, necnon coquine sue proprie, quarum terre consumptis et anichilatis eisdem edificiis ipsi Nicolao remanerent, de nostra permissione et voluntate per magnificum virum Thomam wayvodam Transylvanum et comitem de Zonuk, dilectum et fidelem proximum nostrum a nostra inpetrata et optenta maiestate dedisset, donasset et contulisset annotato Nicolao filio Peteuch, fideli famulo et proximo suo per eum suis heredibus perpetuo possidere et habere, dando sibi tam in vita, quam in morte vendendi, legandi et disponendi liberam de eodem facultatem. Datum in Wysegrad secundo die festi Omnium Sanctorum, anno Domini M^{mo} CCC^{mo} XXX^{mo} octavo.

¹ *eredetiben: tenoris* ² *eredetiben: circumspectos* ³ *eredetiben: habito* ⁴ *eredetiben: adiacenti* ⁵
eredetiben Petri után nostri alápontozva (bizonytalan olvasat)

2.

1343. január 28. Visegrád

Máriafolle asszony, Drugeth Vilmos nádor özvegye, férje akaratából Jánosnak, a Szűz Mária templom plébánosának és János testvérének, Mihálynak adományozza azt a telekrészt, amely a néhai nádor kertje és háza mellett, az út felől fekszik. A telek északi szomszédja a király telke és háza, ahol néhai Simon, a király egykori komájának özvegye él. Dél felől, az út felé Máriafolle háza áll. A telken Meynardus, a nádor és feleségének orvosa már kőből házalapot emelt, amelynek birtoklásáért a plébános fizetett Meynardusnak 5 forintot. Az orvos a kifizetést nyugtázta.

Belefoglalva Erzsébet királyné 1343. február 11-én kelt oklevelébe. Oklevéltár: 3. szám. DL 76691. (Zichy család, zsélyi, 20.5.22.) – Kiadás: FEJÉR IX. 1. 102–105; Zichy XII. 12–15. – Regeszta: BALOGH 1966. I. 222; *Anjou* XXVII. 47.

Nos, generosa domina Mariafolye, relicta quondam magnifici viri Wyllermi Drugeth palatini significamus, quibus expedit, tenore presentium universis memorie commendantes, quod quia idem dominus palatinus, consors noster carissimus bone memorie adhuc vivens quondam particulam terre sessionalem iuxta ortum et curiam suam ex parte platee adiacentem in proxima vicinitate fundi et domus domini nostri regis, in qua nunc commoratur relicta Symonis quondam con[patr]is eiusdem domini regis, a parte aquilonis ac domus nostre alte ex parte platee a parte meridionali adiacentis, discreto viro domino Iohanni plebano ecclesie Beate Virginis in Wyssegrad pro remedio sue salutis et eterne retributionis ac pro servitio eiusdem plebani et Michaelis fratris sui perpetuo contulerat possidendam, et propter eius festinum decessum seu vehementem super donatione ipsius sessionis litteras emanari facere nequiverat. Igitur nolentes suis votibus resistere, sed ea diligenter, ut tenemur, effectui intendentes mancipare, ipsum locum sessionis per ipsum dominum nostrum palatinum dicto domino plebano et per eum fratri eiusdem predicto collatum ex parte etiam nostra duximus conferendum. In cuius collationis ipsius domini

palatini et nostre testimonium facte presentes nostras litteras eidem domino plebano concessimus perpetuo valituras. Pro eo autem, quia Meynardus medicus ipsius domini palatini et noster, volens ibi pro se domos construere, lapidibus locum illum fundari fecerat, idem dominus plebanus quinque florenos eidem persolutus coram nobis, qui quidem medicus Meynardus ratione dicte lapidee foundationis ipsum dominum plebanum et Michaellem fratrem suum prefatum reddidit expeditos coram nobis. Datum in Wysegrad, in octavis Beate Agnetis virginis et martiris, anno Domini M^o CCC^o XL° tertio.

3.

1343. február 11. Visegrád

Erzsébet királyné János, a visegrádi Szűz Mária plébánosa, királyi káplán kérésére átírja és megerősíti Druget Vilmos nádor özvegyének, Máriának 1343. január 28-án kelt, telekadományról szóló oklevelét.

Belefolgalva I. Lajos 1343. március 2-án kelt oklevelébe. Oklevéltár: 4. szám. DL 76691. (Zichy család, zsélyi, 20.5.22.) – Kiadás: FEJÉR IX. 1. 102–105; Zichy XII. 12–15. – Regeszta: BAKÁCS 1982. 549; Anjou XXVII. 60.

Nos, Elyzabeth Dei gratia regina Hungarie memorie commendantes significamus tenore presentium, quibus expedit, universis, quod discretus vir, dominus Iohannes plebanus ecclesie Virginis Gloriose de Wysegrad, capellanus noster specialis ad nostre serenitatis accedens presentiam exhibuit nobis quasdam litteras patentes generose domine Mariafolye, relicte magnifici viri domini Wyllermi Drugeth palatini super collatione cuiusdam particule terre sessionalis contigue domui eiusdem domine, eidem domino Iohanni plebano et Michaeli fratri suo facta confectas, petens nos humili precum cum instantia, ut easdem litteras dicte domine relicte de verbo ad verbum presentibus transcribi et transsumpti faciendo confirmare dignaremur. Quarum quidem litterarum tenor talis est:¹

Nos igitur ipsas litteras prefate domine relicte palatini in nulla sui parte aliquo vitii scrupulo infectas, sed iuste et legitime emanatas conperientes, petitionibus dicti Iohannis plebani favorabiliter inclinate ipsas litteras pro maioris cautele firmitatisque evidentia presentibus litteris nostris patentibus de verbo ad verbum sine aliqua mutatione transscribi faciendo, eidem Iohanni

plebano et Michaeli fratri suo antedicto perpetuo duximus confirmandas. Datum in Wysegrad, feria tertia proxima ante festum Beati Walentini martiris, anno Domini M^o CCC^o XL° tertio.

¹ Következik Máriafolle 1343. január 28-án kelt oklevele. Oklevéltár 2. szám

4.

1343. március 2. Visegrád

I. Lajos király János visegrádi plébános kérésére átírja Erzsébet anyakirályné 1343. február 11-én kelt oklevelét, amely Druget Vilmos özvegye, Máriafolle adománylevelét tartalmazza.

Hártya, hátlapján rányomott pecsét nyomával. DL 76691. (Zichy család, zsélyi, 20.5.22.) – Kiadás: FEJÉR IX. 1. 102–105; Zichy XII. 12–15. – Regesza: BAKÁCS 1982. 551; *Anjou* XXVII. 81.

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod vir discretu[s Io]hannes plebanus Wysegradiensis, capellanus noster specialis ad nostre serenitatis accedendo presentiam exhibuit nobis litteras patentes excellentissime principisse domine Elyzabeth, eadem gratia inclite regine Hungarie, genitricis nostre karissime patentes litteras generose domine Mariafolye, relicte quondam magnifici viri Wyllermi Drugeth olym palatini in facto cuiusdam terre particule sessionalis in Wysegrad existentis confectas confirmative continentes, tenoris infrascripti, petens nostram excellentiam humiliter supplicando, ut easdem presentibus nostris litteris patentibus transumptentes de regali pietate confirmare dignaremur, quarum tenor talis est:¹

Igitur nos petitionibus et instantiis prelibati domini Iohannis plebani, capellani nostri iustis et legitimis regio cum favore inclinati pretactas litteras domine regine, genitricis nostre karissime patentes de verbo ad verbum presentibus insertas eatenus, quatenus collatio dicti fundi seu sessionis per dominam memoratam relictam dicti domini palatini et litterarum eiusdem emanatio rite et legitime facte existunt, eidem domino Iohanni plebano et Michaeli fratri suo valere confirmamus, presentes autem, si necesse fuerit, in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum fuerit nobis reportate. Datum in Wysegrad, in dominica Invocavit, anno Domini M^{mo} CCC^{mo} XL^{mo} tertio prenotato.

¹ Következik Erzsébet királyné 1343. február 11-én kelt oklevele. Oklevéltár 3. szám.

5.

1343. március 12. Visegrád

Szécsényi Tamás tárnokmester tanúsítja, hogy Jakab, sánta István testvére, Visegrád magyar városi hospes, Henrik szintén odavalósi hospes (aki egykor Wluengus budai polgár kamarása volt) három fáját ellopta. Jakab házánál Miklós (András fia) tárnoki ítélőmester ítélkezett, aki Jakabot halálra ítélte. Jakab minden ingó és ingatlan vagyona Miklós ítélőmesterre háramlott. Jakabot azonban Henrik hospes könyörületéből, Henig mester és sok más személy sokszori kérésére nem akasztották fel, hanem szabadon elbocsátották. Telkét, mely Denkel királyi íjász és János (Wyllam fia) telke között feküdt, minden tartozékával együtt Miklósra szállt. Ő azonban Tamás tárnokmester jelenlétében és beleegyezésével Töttös királyi ajtónállómesternek adományozta örök adományként. Jakab és testvérei az adományozás ellen nem léphetnek fel.

Hártya, hátlapján pecsét nyoma, újkori kézzel levéltári jelzetek. DL 76696. (Zichy család, zsélyi, 205.C.)
– Kiadás: *Zichy* XII. 15–16. – Regeszta: BAKÁCS 1982. 552; *Anjou* XXVII. 103.

Nos, Thomas magister tavarnicorum domini regis et comes de Scepus et de Wyvar memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod quia Iacobus germanus Stephani claudi hospes de Hungaricali civitate Wysegradiensi, qui pro quorundam trium lignorum Herrice similiter hospitis de eadem, olim camerarii comitis Wluengi civis Budensis publica substratione, que apud domum eiusdem Iacobi per hominem magistri Nicolai filii Andree iudicis curie nostre ad hoc per ipsum destinatum, sub testimoniis quorundam iuratorum dicte civitatis in specie reperta extiterant, ordine iudiciario detentus in vinculis diebus legitimis et ad iudicarium examen tamquam publicus fur ad diffinitivam sententiam capitalem deductus et ex eo universis bonis et rebus mobilibus et immobilibus nostris et ipsius magistri Nicolai filii Andree manibus iudiciariis per nos deputati privatus habebatur, et pro huiusmodi facto publici furti condam diabolico instigante legitime incurrerat, patibulo suspendi et condempnari iuxta meritum seu exigentiam sue culpabilitatis et iudicium debebat, nostra iudiciaria licentia prius obtenta, ne huiusmodi misera anima pro suis venalibus et mortiferis excessibus in condemnationem deducatur et in eterno igne puniatur, idem Hernice misericordia

motus misericorditer agens cum eodem, ut ne pretiosus sanguis domini nostri Iesu Christi, per quem unusquisque Christianus et fidelis redemptus est, possit in eodem occultari, per frequentissimas petitiones magistri Henyk, consanguinei domini nostri regis et aliorum quamplurimorum proborum et nobilium virorum pro effusione ipsius pretiosissimi sanguinis domini nostri Iesu Christi factas ipsum Iacobum liberum abire permiserat, et ex eo fundus curie eiusdem in vicinatatibus Denkel balistarii ipsius domini regis ab una et Iohannis filii Wyllam parte ab altera adiacens cum omnibus suis bonis in persona nostra predicto Nicolao fuerat devoluta, quem quidem fundum idem magister Nicolaus in nostri presentia comparendo de nostra iudiciaria potestate nostroque beneplacito et consensu tamquam proprium suum ius simul cum utilitatibus suis Tuteus magistro ianitorum domini regis et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus ratione sincere amicitie dedit et contulit perpetuo possidendum, tenendum pariter et habendum, predicto Iacobo et suis fratribus, prout mediantibus litteris dicti domini regis sponte se obligarunt, super annotato fundo perpetue taciturnitatis silentium imponentes. Datum in Wysegrad, in festo Beati Gregorii pape, anno Domini M^o CCC^{mo} XL^{mo} tertio.

6.

1343. május 4. Visegrád

Nagymartoni Pál országbíró tanúsítja, hogy a Becsei Vesszős és (Cselenfi) János (Sándor fia) közötti peres ügyben Vesszős ügyvéde április 28-tól, 6 napon át megjelent János visegrádi házánál a szintén megidézett János ellen. János azonban nem jött el, s nem is küldött maga helyett mást.

Hártya, a hátlapon kisalakú pecsét töredéke. A hátlapon középkori kézzel regeszta, újkori kézzel levéltári jelzetek. DL 76699. (Zichy család, zsélyi, 211.A.209.) – Kiadás: *Zichy* II. 63. – Regeszta: *Anjou* XXVII. 245.

Nos, comes Paulus iudex curie Lodovici Dei gratia regis Hungarie damus pro memoria, quod Petrus filius Hermani de Palasth pro magistro Wezzeus cum procuratoriis litteris regalibus a feria secunda proxima ante festum Beatorum¹ Phylippi et Iacobi apostolorum sex diebus continuis contra magistrum Iohannem filium Alexandri in domo sua in Wysegrad habita facie ad faciem citatum stetit in termino coram nobis, qui iuxta continentiam litterarum comitis capelle regie

citatoriarum non venit, neque misit, unde ipsum in iudicio decrevimus fore convictum, si se rationabiliter non poterit excusare. Presentes autem propter absentiam magistri Pauli prothonotarii nostri et sigilli maioris mediocri sigillo nostro fecimus consignari. Datum in Wysegrad, septimo die termini prenotati, anno Domini M^o CCC^{mo} XL° tertio.

[*Külzetten középkori kézzel regeszta:*] Pro magistro Wezzeus contra magistrum Iohannem filium Alexandri iudicialis.

¹ *sor fölé besúrva*

7.

1343. június 3. Visegrád

I. Lajos király néhai Druget Vilmos nádor hű szolgálataira tekintettel özvegyének, Máriának adja a nádor visegrádi telkét minden tartozékával, fa- és kőházakkal együtt. A teleknek kelet felől királyi telek a szomszédosa, ahol jelenleg a királyi halak felügyelői laknak, nyugat felől Mikcs egykori szlavón bán.

Hártya, kívül rányomott pecsét nyoma. DL 76703. (Zichy család, zsélyi, 205.2.25.) – Kiadás: FEJÉR IX. 1. 105–106; *Zichy* XII. 17. – Regeszta: BAKÁCS 1982. 558; *Anjou* XXVII. 374. – A pecsét helyén: „propria commissio regine”. Az oklevélen belül, alul apró betűkkel ugyanez.

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod nos consideratis fidelitatibus et fidelium servitiorum suorum preclaris meritis quondam magnifici viri Wyllermi Druget palatini, quibus idem primum excellentissimo principi domino Karolo, quondam serenissimo regi Hungarie, patri nostro karissimo felicis memorie et demum nobis ac sacre regie corone laudabiliter et devote in vita sua studuit complacere et se efficere gratiosum, volentes tam intuitu divine pietatis, quam respectu dictarum fidelitatum ipsius Wyllermi palatini orphanis ipsius regio occurrere cum favore, nobili domine Marie relicte eiusdem fundum quondam eiusdem Wyllermi palatini hic in Wysegrad inter fundos nostrum regalem, ubi procuratores nostri pysscium commorantur, a parte orientali et magnifici viri Mykch quondam bani totius Sclavonie a parte occidentali adiacentem, cum omnibus utilitatibus et pertinentiis ac edificiis ligneis et lapideis in eodem habitis et ad eundem pertinentibus de

consensu, consilio et voluntate serenissime principisse domine Elyzabet regine Hungarie, genitricis nostre karissime unacum eadem reliquimus, donavimus et commisimus prefate domine relicte Villermi palatini iure perpetuo et irrevocabiliter possidendum, tenendum pariter et habendum. Datum in Wysegrad, feria tertia proxima post festum Pentecostes, anno Domini M^o CCC^{mo} XL° tertio.

8.

1343. augusztus 20. Pilis

Vilmos, a pilisi Szűz Mária egyház apátja és konventje hálája jeléül eladja egy Visegrád magyar városi telkét Töttösnek 20 budai márkáért minden faépítményével és más haszonvételeivel együtt. A telek kelet felől nyerges Miklóssal szomszédos, északi oldalán a magyar város szűk utcája húzódik.

Hártya, a leszakadt függőpecsét szalagja megmaradt. DL 76708. (Zichy család, zsélyi, 205.2.26.) – Kiadás: FEJÉR IX. 1. 161–163; Zichy XII. 18. – Regeszta: *Anjou* XXVII. 557. – Említi: BÉKEFI 1891. I. 337; *Mon.Strig.* III. 509.

Nos, frater Wyllermus et abbas ecclesie Virginis Gloriose de Pylis et conventus eiusdem memorie commendantes significamus, quibus expedit, tenore presentium universis, quod quia nos opera nostrorum benefactorum animo debemus meriti pietatis et ea ducti consideratio[ne ...] hiis, quibus bene facimus, ipsi quoque nobis die ac nocte retributionem et recompensationem velint fideli animo adhibere, nolentes [esse in]memores accepti boni et tum propter nostras graves necessitates et ecclesie nostre, tum etiam pro eo, quia vir nobilis atque magnificus Teuteus magister ianitorum regalium, comes Bursiensis et castellanus de Lewa ac de Veteri Buda nobis et ecclesie nostre antedictae protector in omnibus et defensor laudabiliter fieri voluit iuxta sue nobilitatis generositatem et nichilominus pro quadam summa quantitate pecunie inferius nominanda, videlicet viginti marcis denariorum computi Budensis, receptis plene et integre ab eodem, quendam fundum curie ecclesie nostre supradictae simul cum edificiis omnibus, ligneis videlicet et aliis utilitatibus suis ad eundem fundum curie legitime spectantibus, in vicinitate Nicolai dicti Neerges a parte orientali, a parte vero septemtrionali est quedam platea arta, in civitate Wysegradiensi Hungaricali existentem prescripto Tewteus magistro ianitorum regalium

pari voluntate atque unanimi consensu duximus tradendum, vendendum atque assignandum pro predicta summe pecunie quantitate in filios filiorum ac heredum in heredes iure perpetuo et irrevocabiliter possidendum, tenendum pariter et habendum, nichil iuris nichilque proprietatis vel dominii nobis et ecclesie nostre supradicte seu aliis aliquibus de eodem fundo curie amplius reservando. In cuius traditionis, venditionis et assignationis memoriam perpetuamque firmitatem presentes litteras nostras patentes sigilli nostri munimine roboratas eidem magistro Teteus ad perpetuam cautelam duximus concedendas. Datum in Pylis, in festo Sanctissimi regis Stephani, anno Domini M^o CCC^{mo} XL^{mo} tertio.

9.

1343. szeptember 26. Visegrád

I. Lajos király előtt megjelent Barnabás fia, Tar Pető, hogy saját és Bereck testvére nevében eladja Visegrád magyar városi telkét Töttösnek és testvérének, Vesszősnek 2 budai márkáért, amit Töttös kifizetett számára. A telek a szűk utcában van, (Cselenfi) János (Sándor fia), valamint Töttös és Vesszős szomszédságában.

Hártya, kívül rányomott pecsét nyomával és újkori levéltári jelzetekkel. DL 76711. (Zichy család, zsélyi, 205.2.27.) Kiadás: *Zichy* XII. 19–20. – Regesztza: BAKÁCS 1982. 563; *Anjou* XXVII. 633.

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie significamus tenore presentium, quibus expedit, universis memorie commendantes, quod Teteus magistro ianitorum nostrorum et comite Borsiensi ac castellano castrorum nostrorum de Lewa et de Veteri Buda ab una ac Peteu dicto Tar filio Barnabe pro se ac Briccio fratre suo absente parte ab altera coram nobis personaliter constitutis per eundem Peteu nomine suo et Briccii fratris sui prenotati propositum extitit viva voce et relatum, quod quendam fundum ipsorum seu curiam in civitate nostra Wysegradiensi Hungaricali, in quadam arta platea, in vicinitate magistri Iohannis filii Alexandri, necnon eiusdem magistri Teteus et magistri Vezzeus fratris sui adiacentem, eidem magistro Teteus et suis heredibus heredumque suorum successoribus pro duabus marcis latorum Viennensium numeri Budensis ab eodem magistro Teteus, ut dicit, plene receptis et per eundem sibi integraliter persolutis perpetuo et irrevocabiliter vendidisset, dedisset et tradidisset, ymmo vendidit, dedit et tradidit coram nobis, obligans se idem Peteu et assumptens ipsum magistrum Teteus et suos

heredes ex parte dicti Briccii fratris sui iuxta consuetudinem eiusdem civitatis nostre super facto dicti fundi et curie quietum reddere pariter et expedire propriis suis laboribus et expensis. Datum in Wysegrad, feria sexta proxima ante festum Beati Michaelis archangeli, anno Domini M^o CCC^{mo} XXXX^{mo} tertio.

10.

1343. szeptember 26. Visegrád

I. Lajos király előtt megjelent János (Tamás fia), hogy a saját és fivéreinek, Miklósnak és Istvánnak nevében eladja Töttösnek és Vesszősnek a Visegrád magyar városban fekvő telküket 3 budai márkáért, amit Töttös kifizetett neki. A telek a szűk utcában van, Töttös és Vesszős, valamint a Duna felől (Cselenfi) János (Sándor fia) szomszédságában.

Hártya, hátlapján rányomott pecsét nyoma, újkori kézzel regeszta, levéltári jelzetek. DL 76712. (Zichy család, zsélyi, 205.2.28.) – Kiadás: Zichy XII. 20–21. – Regeszta: BAKÁCS 1982. 562; *Anjou* XXVII. 634.

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie significamus tenore presentium, quibus expedit, universis memorie commendantes, quod Teteus magistro ianitorum nostrorum et comite Borsiensi ac castellano castrorum nostrorum de Lewa et de Veteri Buda ab una, necnon Iohanne filio Thome pro se et Nicolao ac Stephano fratribus suis absentibus parte ab altera coram nobis personaliter constitutis, per eundem Iohannem suo et dictorum fratrum suorum nominibus propositum extitit viva voce et relatam, quod quendam fundum ipsorum seu curiam in civitate nostra Wysegradiensi Hungaricali, in quadam arta platea, in vicinitate eiusdem magistri Teteus et magistri Wezzeus fratris sui, necnon Iohannis filii Alexandri a parte Danubii adiacentem, eidem magistro Teteus et suis heredibus heredumque suorum successoribus pro tribus marcis latorum Viennensium numeri Budensis ab eodem magistro Teteus, sicut dicit, plene receptis et per eundem sibi integraliter persolutis, perpetuo et irrevocabiliter vendidissent, dedissent et tradidissent, ymmo idem Iohannes nomine, quo supra, vendidit, dedit et tradidit coram nobis, obligans se idem Iohannes et assumptens ipsum magistrum Teteus et suos heredes ex parte dictorum fratrum suorum iuxta consuetudinem eiusdem civitatis nostre super facto dicti fundi et curie quietos reddere ac expedire suis propriis laboribus pariter et expensis. Datum in Wysegrad, feria sexta proxima ante festum Beati Michaelis archangeli, anno Domini M^o CCC^{mo} XL^{mo} tertio.

11.

1343. december 11. Visegrád

Lackfi István tárnokmester előtt megjelent Töttös ügyvéde és György királyi dobverő, magyar városi hospes, feleségével, Ilonával együtt egy visegrádi házcsere ügyében. Töttös a Visegrád magyar városi utcában lévő telkét és házát, amely két telek között fekszik, a Duna felől János (Vilmos fia) királyi szénafelügyelő, másrészt Denkel királyi íjász között, elcseréli György házával, annak minden építményével együtt. György háza Töttös háza mögött, nyugat felől áll, a szűk utcában.

Hártya, a hátlapján kör alakú pecsét nyoma, középkori és újkori kézzel regeszta és levéltári jelzetek. DL 87159. (Esterházy cs. hg-i ág, Repositorium. 32.B.75.) – Regeszta: BAKÁCS 1982. 564; *Anjou* XXVII. 822.

Nos, Stephanus magister tawarnicorum excellentissimi principis domini Lodovici Dei gratia illustris regis Hungarie, comes Castriferrei et Suproniensis memorie commendantes significamus tenore presentium, quibus expedit, universis, quod magistro Iohanne litterato procuratore et serviente Tuteus magistri ianitorum domini regis pro eodem magistro Tuteus domino suo cum sufficientibus procuratoriis litteris magnifici viri comitis Pauli iudicis curie eiusdem domini regis ab una, et Georgio tympanatore eiusdem domini regis, hospite de civitate Wysegradiensi Hungaricali cum domina Elena consorte sua personaliter parte ab altera coram nobis constitutis per eosdem magistrum Iohannem litteratum legitimum procuratorem predicti magistri Tuteus, Georgium tympanatorem et dominam Elenam consortem eiusdem Georgii propositum extitit et relatam communiter ministerio vive vocis, quod ipsi magistri Tuteus et Georgius tympanator ac domina Elena uxor eiusdem Georgii in quibusdam curiis seu sessionibus ipsorum inter se tale concambium fecissent et ordinassent, quod idem magister Tuteus quendam fundum seu curiam suam in civitate Wysegradiensi in platea seu contrata Hungaricali existentem, inter curias seu vicinitatem curiarum magistri Iohannis filii Wylliam procuratoris fenorum domini regis a parte Danubii et Thenkel balistarii domini regis adiacentem pro concambio curie dicti Georgii tympanatoris domini regis retro domum seu curiam eiusdem magistri Tuteus in vico penes predictam curiam ipsius magistri Tuteus a parte Danubii transeunti site et habite, cum omnibus

edificiis in eadem habitis et constructis ipsi Georgio tympanatori et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus ac posteritatibus dedisset, donasset et tradidisset, ac idem magister Iohannes litteratus legitimus procurator ipsius magistri Tuteus dedit et tradidit coram nobis perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam pariter et habendam. Econverso autem idem Georgius tympanator et sua coniunx predictam curiam ipsorum penes curiam ipsius magistri Tuteus, ut prediximus, existentem sepefato magistro Tuteus et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus ac posteritatibus dedissent et assignassent ac dederunt et tradiderunt coram nobis perpetuo et irrevocabiliter possidendam, obligans etiam idem magister Iohannes litteratus eundem magistrum Tuteus dominum suum auctoritate premissa procuratoria, ut quandocumque temporis in processu per quospiam idem Georgius tympanator vel heredes ipsius ratione premissae curie seu fundi per predictum magistrum Tuteus pro concambio alterius curie sibi tradite et collate impeterentur seu agravarentur vel molestarentur, extunc idem magister Tuteus et sui heredes ac posteritates ipsum Georgium tympanatorem et heredes ipsius expedire tenebuntur propriis laboribus et expensis. Datum in Wysegrad, feria quinta proxima post festum Conceptionis Beate Virginis, anno Domini M^{mo} CCC^{mo} XXXX^{mo} tertio.

[*Külzeten középkori kézzel:*] Sequitur concambio eiusdem domus in Wysegrad. [*Újkori kézzel:*] 1343 concambiales super quadam domo in civitate Vissegrad inter Georgium tympanatorem et magistrum Tötös erectas.

12.

1344. január 13. Visegrád

Vid kápolnaispán előtt a Pápa melletti Füzesről Domonkos (Dénes fia) és Mihály (Dénes fia, János fia) ügyvéde, valamint Töttös királyi ajtónállómester ügyvéde megjelentek egy telekeladás ügyében. Füzesi Domonkos és Mihály egy visegrádi telekrészületet a rajta lévő házakkal, haszonvételekkel és építményekkel együtt, amelyek Töttösnek azon a telkén vannak, mely a Duna felől Vilmos fia János királyi szénafelügyelő és Denkel királyi íjász telkei között áll a magyar város utcájában, eladják Töttösnek 5 budai márkáért. Töttös az összeget kifizette nekik, őt és örököseit birokában nem háborgathatják.

Hártya, a hátlapján kerek pecsét nyoma. Újkori kézzel levéltári jelzetek. DL 76724. (Zichy család, zsélyi. 205.2.29.) – Kiadás: Zichy XII. 21–22.

[Nos f]rater Vytus, Dei et apostolice sedis gratia episcopus Nitriensis, comes capelle et secretarius cancellarius domini regis omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presentes litteras intuentibus salutem in omnium Salvatore. Proinde ad universorum notitiam harum serie litterarum volumus pervenire, quod Nicolaus filius Mychaelis de Wrs vice et nomine Mychaelis filii Iohannis filii Dyonisii et Dominici filii eiusdem Dyonisi de Fyzes de iuxta Papa cum sufficientibus litteris procuratoriis honorabilis conventus monasterii Sancti Martini confessoris de Sacro Monte Pannonie ab una, et magister Iohannes filius Cosme notarius ac procurator magnifici viri Thetews, magistri ianitorum domini regis, comitis de Burs [ac c]astellani de Lewa et de Vetery Buda, pro eodem magistro Thetews domino suo similiter cum procuratoriis litteris le[gitim]is magnifici viri comitis Pauli iudicis curie domini regis parte ab altera in nostri presentia personaliter constituti, idem Nicolaus filius Mychaelis de Wrs affirmans proposuit in hunc modum ministerio vive vocis, ut ipse in personis prescriptorum Mychaelis filii Iohannis filii Dyonisi et Dominici filii eiusdem Dyonisi, ex commisso et dicto eorundem portionem fundi seu curie ipsorum simul cum domibus et aliis utilitatibus seu edificiis in fundo seu curia ipsius magistri Thetews, inter curias magistri Iohannis filii Villyam procuratoris fenorum domini regis a parte Danobi et Thenkul balistari eiusdem domini regis in Wysegrad in platea Hungaricali adiacentis, ipsos de iure contingentem predicto magnifico viro magistro Thetews pro quinque marcis denariorum latorum Wyennensium ad rationem et computum Budensem, ut dixit, plene sibi persolutis, ymmo dedit et persolvit coram nobis, dedisset, tradidisset et vendidisset, ymmo dedit, tradidit et vendidit coram nobis ipsi magistro Thetews et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam et pariter habendam heredum per heredes, obligans etiam se idem Nicolaus filius Michaelis predictos Michaellem filium Iohannis et Dominicum filium Dyonisi de Fyzes ac ipsorum heredes auctoritate predictarum litterarum procuratoriis coram nobis firmiter per presentes, ut quandocumque per quospiam temporis in processu ratione premissae curie portionis seu forme venditionis idem magister Thetews aut sue posteritates quovis modo molestarentur seu impeterentur, extunc ipsi et eorum heredes eosdem expedire tenebuntur propriis ipsorum laboribus et expensis. In cuius rei memoriam et perpetuam stabilitatem presentes concessimus litteras sub sigillo comitatus capelle domini regis consignatas. Datum in Wysegrad, in octavis festi Epiphaniarum Domini, anno eiusdem M^o CCC^o XL° quarto.

13.

1348. március 23. Buda

Mária(folle) asszony, néhai Druget Vilmos nádor özvegye emlékezetül adja, hogy visegrádi telkét Töttösnek adja örök birtoklásra.

Belefoglalva I. Lajos 1349. január 21-én kelt oklevelébe. Oklevéltár 15. szám. DL 76913. (Zichy család, zsélyi. 205.2.32.) – Kiadás: *Zichy* XII. 25–26. – Regeszta: BAKÁCS 1982. 621.

Nos, domina Mari,¹ consors quondam magnifici viri domini Gillermi Drugeth palatini tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod nos fundum curie nostre in Wysegrad habitum cum omnibus suis attinentiis magistro Teutus, magistro ianitorum domini regis et per ipsum suis heredibus et posteritatibus dedimus, donavimus et contulimus iure perpetuo, quiete et pacifice possidendum et habendum. Datum Bude, in dominica Oculi, anno Domini M^o CCC^o XL^{mo} octavo.

¹ *eredetiben így*

14.

1348. március 23. (Budafelhévíz)

A budafelhévízi konvent előtt megjelent Druget Vilmos özvegyének, Mária(folle) asszonynak ügyvédje, és bevallást tett arról, hogy Mária(folle) asszony, visegrádi telkét Töttösnek adományozta örök birtoklásra.

Papír, hátlapján kerek pecsét nyoma. DL 76878. (Zichy család, zsélyi. 205.2.31.) Az oklevél szó szerinti átírásban megmaradt I. Lajos király 1349. január 21-én kelt oklevelében is. Oklevéltár: 15. szám. – Kiadás: *Zichy* XII. 25–26. – Regeszta: BAKÁCS 1982. 620.

Nos, frater Iwan prior et conventus cruciferorum ecclesie Sancte Trinitatis de Calidis Aquis tenore presentium significamus, quibus expedit, univesis, quod comes Geckminus pro nobili domina Marii vocata, relicta quondam magnifici viri domini Gillermi Drugeth palatini cum

litteris procuratoriis Olyverii magistri tawarnicorum regalium coram nobis comparendo, in persona eiusdem domine sue est confessus ministerio vive vocis, quod predicta domina fundum curie sue in Wissegrad habitum cum omnibus suis attinentiis Theutes magistro ianitorum domini regis et per eum suis heredibus et posteritatibus dedisset et contulisset, ymmo dedit et contulit iure perpetuo et irrevocabiliter pacifice et quiete possidendum et habendum. Datum in dominica Oculi, anno Domini M^o CCC^o XL° octavo.

15.

1349. január 21. Buda

I. Lajos király Töttös ajtónállómester kérésére átírja és megerősíti két, Druget Vilmos özvegyének, Mária(folle) asszonynak Töttös számára adott, telekadományról szóló oklevelét.

Hártya, vízfoltos. Hátlapján pecsét nyoma, újkori kézzel jelzettek. DL 76913. (Zichy család, zsélyi. 205.2.32.) Ugyanezen jelzet alatt őriznek egy 1770-ből származó szó szerinti másolatot. A foltok alatti szövegrészek és a hiányos keltezés a másolatról pótolható. – Kiadás: *Zichy* XII. 26–27. – Regeszta: BAKÁCS 1982. 625; Említi: *ZSO* V. 1702.– Az oklevél jobb felső sarkában kancelláriai jegyzet: „Preceptum regis cum mediocri sigillo de Wysegrad.” A lap alján: „preceptum regis Ungarie cum mediocri sigillo de Wyssegrad.”

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod Teutus magister ianitorum nostrorum ad nostram accedens presentiam exhibuit nobis quasdam duas litteras, unam scilicet nobilis domine relicte quondam Wyllermi Drugeth palatini et aliam conventus cruciferorum de Calidis Aquis, super donatione et perpetuatione cuiusdam fundi in Wyssegrad habiti per nos primo predictae nobili domine mediantibus aliis litteris nostris patentibus perpetuo collati et demum per ipsam dominam predicto magistro Teutus mediantibus predictis duabus litteris facta confectas tenorum infrascriptorum, petens nos humiliter et devote, ut predictas duas litteras nostris litteris patentibus inseri ac predictam fundi collationem ratam habentes, ipsum fundum cum omnibus suis utilitatibus secundum quod predictae domine olim contuleramus, sic et ipsi magistro Teutus titulo nove donationis nostre perpetuo conferre dignaremur, quarum unus, scilicet predictae domine tenor talis est:¹

Item secunde littere, scilicet prenotati conventus cruciferorum de Calidis Aquis tenor is est:²

Nos, itaque humillimis supplicationibus predicti magistri Teutus favorabiliter inclinati pretactas duas litteras de verbo ad verbum presentibus insertas acceptantes confirmamus et predictum fundum curie cum omnibus suis attinentiis, prout predicte [nobili domine], relicte ipsius Wyllermi Drugeth palatini olim contuleramus, sic et ipsi magistro Tuteus ac suis successoribus nove donationis nostre tytulo perpetuo donantes conferimus in hiis scriptis, presentes autem in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis fuerint reportate. Datum Bude, in festo Beate Agnetis virginis, anno Domini M^o CCC^o XL° [nono].

¹ *következik Mária(folle) asszony 1348. március 23-én kelt oklevele. Oklevéltár 13. szám*

²

következik a Budaféyhévi konvent 1348. március 23-án keltezett oklevelének másolata. Oklevéltár 14. szám

16.

1355. november 29. Visegrád

I. Lajos király emlékezetül adja, hogy néhai (Nagymartoni) Pál országbíró visegrádi kőházát és telkét Miklóstól (Lőrinc fia, Nagymartoni Pál unokaöccse) a király megvette, és az árának megfelelő értékben egy tornyot adott neki, amely a visegrádi Szt. László egyház melletti telken áll. Pál országbíró kőházában és telkében azonban István budai prépostnak, Jánosnak és Benedeknek (Kanizsai Lőrinc fiai) szintén joga volt. Lajos király elismeri jogukat Nagymartoni Pál házában, ezért a cserébe adott toronyban, házban és telken is biztosítja azt számukra a korábbi értékének megfelelően.

Hártya, rajta nagyméretű pecsét nyoma. DL 4561. (NRA. 581.3.) – Kiadás: FEJÉR IX. 2. 382–383. – Regeszta: BÁRTFAI 1938. 341; BAKÁCS 1982. 708.

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod licet nos domum lapideam, curiam et sessionem condam magnifici viri comitis Pauli iudicis curie nostre in Wyssegrad existentes a Nicolao filio Laurentii nepote eiusdem comitis Pauli pretio comparaverimus, et in pretium earundem quendam turrim prope ecclesiam Sancti Ladislai in eadem Wyssegrad existentem cum sessione et fundo curie ad

ipsam spectanti eidem donaverimus, tamen quia discretus vir Stephanus prepositus Budensis, magister Iohannes et Benedictus filii Laurentii de Canysa se in dicta domo lapidea sessione et curia quondam dicti comitis Pauli ius habere indicabant, ideo nolentes iuri eorum derogare in hac parte volumus et testimonio concedimus presentium mediante, ut illud ius, quod de iure ipsos continebat in domo, sessione et curia quondam dicti comitis Pauli salvum sit eisdem in turri, curia et sessione prenotatis, datis in pretium earundem. Datum in Wyssegrad in vigilia festi Beati Andree apostoli, anno Domini M^{mo} CCC^{mo} L^{mo} quinto.

17.

1356. július 30. Visegrád

Visegrád város tanácsa tanúsítja, hogy szász Günter pénzverő 14 forintért megvett egy visegrádi területet Vörös Czucelmtől, aki felesége, Katalin és nővére, Klára jóváhagyásával bocsátotta azt Szász Günter és felesége, Katalin birtokába. A terület a magyar városban a Szent László király kolostor mögött van, Pesczo pénzverő özvegye telke mellett a sarkon, szemben a királyi kamara épületével.

Hártya, a plicán pecsét lila és zöld sodratú selyemzsinórja. Négy sor mély díszes iniciálé. A pecsét elveszett. Esztergom Prímási levéltár, Acta Radicalia. T.21. (DF 248655.) – Kiadás: *Mon.Strig.* IV. 152–153. – Regeszta: BÁRTFAI 1938. 345.; BAKÁCS 1982. 712. – 1. ábra

Nos, Leo iudex in Wysshegrad, Hermannu[s,]ener, Ulricus, Iohannes Bononiensis, Michahahel de Waczia, Mathias, Nicolaus, H[a... iur]ati cives eiusdem civitatis memorie commendantes significamus universis [et prese]ns privilegium inspecturis, quod honestus vir Guntherus Saxo monetarius [unam ar]eam in Hungaricali civitate, retro claustrum Sancti Ladisslai regis, penes relictam Pesczonis monetarii in acie ex opposito curie camere regalis existentem pro certa quantitate pecunie, scilicet quatuordecim florenorum a viro honesto Cuczelmo Ruffo rite et rationabiliter emit et mutuavit, quam quidem pecuniam se percepisse plene et integre recognovit, atque ipsam aream animo deliberato ac maturo consilio prehabito sue legitime uxoris¹ Katherine et sororis eiusdem Clare, necnon omnium liberorum² suorum ipsismet alienando honesto viro Gunthero Saxoni monetario et Katherine sue uxori³ et heredibus eorundem libere et absolute omni impedimento semoto iure hereditario poss[idenda]m,

tenendam, habendam coram nobis resignavit. Ideo ipsum honestum virum Guntherum Saxonem monetarium ac suam legitimum consortem Katherinam heredesque et heredumque eorundem verum et legitimum heredem et possessorem huius aree fore protestamur, in usum et profectum suum convertendi sue voluntatis ad effectum. In cuius rei testimonium sigillum civitatis Wysschegradiensis presentibus est appensum in presentia iuratorum testium prescriptorum ac aliorum virorum fidedignorum. Datum in Wysschegrad, sabbato proximo post festum Beati Iacobi apostoli maioris, anno Domini M^o C^oC^oC^o quinquagesimo sexto.

¹ *eredetiben: uxore* ² *eredetiben: liberum* ³ *eredetiben: uxore*

18.

1358. január 21. Visegrád

László kápolnaispán előtt megjelent László (Töttös fia) saját és testvére, Miklós nevében, hogy tiltakozását fejezze ki az ellen, hogy Vesszős nagybátyjuk elfoglalta Visegrád magyar városi telkük egy részét, és ott épületeket kezdett emelni. Becsei László eltiltja Vesszőst és bárki mást a terület elfoglalásától, illetve a birtokba való bevezettetéstől.

Papír, kívül kör alakú pecsét nyoma. Hátlapján középkori kézzel regeszta. DL 77214. (Zichy család, zsélyi. 211.B.402.) – Kiadás: *Zichy* III. 89–90.

Nos, Ladislaus prepositus ecclesie Chasmensis, comes capelle et secretarius cancellarius domini Lodovici Dei gratia regis Hungarie ac electus ecclesie Wesprimiensis damus pro memoria, quod Ladislaus filius Tuteus in sua et Nicolai filii eiusdem Tuteus, fratris sui persona ad nostram personaliter accedens presentiam per modum protestationis nobis significare curavit, quod magister Wezzeus frater patris¹ ipsorum portionem eorum in fundo curie prioris ipsorum in civitate Wysegradiensi [H]ungaricali habitam pro se occupasset et occupando detinere, in qua domos et edificia² construi et edificare³ facere intenderet in ipsorum preiudicium non modicum et iacturam. Unde idem Ladislaus filius Tuteus in sua et predicti Nicolai fratris sui persona eundem magistrum Wezzeus et alios quoslibet ab occupatione, detentione, in quovis modo se intromissione predictae portione eorum in dicto fundo curie habite et edificatione⁴ domorum in eadem facta et facienda prohibuit coram nobis et interdixit. In cuius prohibitionis et protestationis testimonium presentes idem Ladislaus sibi et dicto Nicolao fratri suo a nobis dari postulavit, quas

eidem Ladislao filio Tuteus et Nicolao fratri suo concessimus communi iure suadente. Datum in Wysegrad in festo Beate Agnetis virginis et martiris, anno Domini M^o CCC^o L^o octavo.

[*Külzetten középkori kézzel regeszta:*] Pro Ladislao et Nicolao filiis Tuteus contra magistrum Wezzeus fratrem patris⁵ ipsorum et alios quoslibet super facto occupationis portionis fundi curie ipsorum in Wysegrad habite et edificatione⁶ domorum in eadem prohibitoria et protestatoria.

¹ sor föl beszúrva ² eredetiben: hedificia ³ eredetiben: hedificare ⁴ eredetiben: hedificatione ⁵ sor föl beszúrva ⁶ eredetiben: hedificatione

19.

1358. június 5. Visegrád

László kápolnaispán előtt Miklós és László (Töttös fiai) személyesen tiltalkoznak az ellen, hogy (Druget) Vilmos nádor özvegye, (Máriafolle asszony) a Mikcs bán fiainak szomszédságában lévő telket a házakkal együtt Druget Jánosnak (János fia) és Jánosnak (János fia, Miklós fia) eladja vagy elidegenítse.

Papír, hátlapján rányomott pecsét, egykorú kézzel regeszta, 18. századi tartalmi kivonat. DL 87333. (Esterházy cs. hg-i ága, Repositorium. 32.C.46.) – Regeszta: BAKÁCS 1982. 729.

Nos, Ladislaus Dei et apostolice sedis gratia electus confirmatus ecclesie Wesprimiensis auleque regalis cancellarius, comes capelle et secretarius cancellarius domini Lodovici eadem gratia regis Hungarie damus pro memoria, quod Nicolaus et Ladislaus filii Tuteus quondam magistri ianitorum domini regis ad nostram personaliter accedentes presentiam, per modum protestationis nobis significare curaverunt, quod domina relictia Wyllermi Druget quondam palatini quondam fundum curie sue cum domibus in vicinitate fundi filiorum Mykch quondam bani in Wysegrad habitum ipsos de iure contingentem¹ Iohanni dicto Drugeth filio Iohannis condam palatini et Iohanni filio Nicolai eiusdem Iohannis quondam palatini vendere et alienare intenderet. Unde idem Nicolaus et Ladislaus filii Tuteus eandem dominam relictam Wyllermi condam palatini a venditione, perpetuatione et quovis modo alienatione predicti fundi curie et domorum eisdem Iohanni dicto Drugeth et Iohanni filio Nicolai facta et facienda, et ipsos vero Iohannem dictum Drugeth et Iohannem filium Nicolai antedicti emptione, perpetuatione, occupatione et alio quovis

modo se intromissione similiter facta et facienda prohibuerunt coram nobis et interdixerunt. In cuius protestationis testimonium presentes iidem Nicolaus et Ladislaus a nobis sibi dari postularunt, quas eisdem concessimus communi iure suadente. Datum in Wysegrad feria tertia proxima ante octavas festi corporis Christi, anno eiusdem M^o CCC^o L^{mo} octavo.

[*Külzetten egykorú kézzel:*] Pro Nicolao et Ladislao filiis Tuteus contra dominam relictam Wyllermi Drugeth quondam palatini, Iohannem dictum Drugeth filium Iohannis quondam palatini et Iohannem filium Nicolai ac alios quoslibet super facto fundi curie et domorum in Wysegrad habiti predictae domine prohibitoria et protestatoria. [*18. századi kézzel:*] 1358. Protestatio, inhibitio Nicolai et Ladislai Theōtheōs contra nobilem dominam relictam Wilhelmi condam palatini intuitu abalienationis cuiusdam fundi ad curiam et domos ipsorum iacentis interposita.

¹ ipsos de iure contingentem: *sor fölé beszúrva*

20.

1358. június 12. Visegrád

László kápolnaispán előtt megjelent Becsei Miklósnak és Lászlónak (Töttös fiai) ügyvéde, valamint (Cselenfi) Jánosnak (Sándor egykori királynéi ajtónállómester fia) ügyvéde egy, a felek között fennálló peres ügy rendezése miatt. Becsei Miklós és László, Jánosnak egy bizonyos földterülete miatt perben álltak, amelyet most Miklós és László visszaad Jánosnak. A földterület János háza mellett van, határa a háza mellett kezdődik, az útig megy, majd János kovács házának sarka mellett halad el dél felől.

Hártya, hátlapján újkori levéltári jelzetek, rövid és halvány tartalmi kivonat. Slovenský Národný Archív (SNA) Bratislava. Jászói konvent hiteleshelyi levéltára, oklevelek. 3.26. (DF 251732.) – Regesztá: BARTFAI 1938. 351; BAKÁCS 1982. 730.

Nos, Ladizlaus Dei et apostolice sedis gratia electus confirmatus ecclesie Wesprimyensis auleque reginalis cancellarius, comes capelle et secretarius cancellarius domini Lodovici eadem gratia regis Hungarie memorie commendamus, quod Symon filius Balase pro Nicolao et Ladizlao filiis condam magistri Teuteus cum procuratoriis litteris capituli Quinqueecclesiensis ab una, item

Sebastianus filius Poch pro magistro Iohanne filio Alexandri magistro ianitorum reginalis excellentie cum litteris procuratoriis comitis Nicolai de Zeech iudicis curie regie, ad nostram personaliter accedentes presentiam dixerunt et confessi sunt eo modo, quod quia predicti Nicolaus et Ladislaus filii quondam magistri Teuteus et magister Iohannes filius Alexandri super quadam particula terre iuxta curiam eiusdem magistri Iohannis in civitate Wysegradensi habita in causam devenissent, tamen iidem super eadem particula terre ad concordiam hoc modo devenissent, quod prenominatus Symon filius Balase in personis eorundem Nicolai et Ladizlai filiorum magistri Teuteus predictam particulam terre, a meta curie dicti magistri Iohannis filii Alexandri incipiendo usque ad plateam iuxta angulum domus Iohannis fabri versus partem meridionalem directe adiacentis, auctoritate dictarum litterarum procuratoriis eidem magistro Iohanni filio Alexandri reliquisset et remisisset, ymo reliquit et remisit coram nobis iure perpetuo possidendam, tenendam pariter et habendam. Datum in Wysegrad tertia feria proxima post festum Beati Barnabe apostoli, anno Domini M^{mo} CCC^{mo} quinquagesimo octavo.

21.

1358. június 17. Visegrád

Visegrád város tanácsa előtt Latur Pál városi polgár és Jakab szabó, Chalamyr-i officiális jelentek meg egy telek zálogba vetésének ügyében. Latur Pál Visegrád magyar városi házat zálogba adja Jakab szabónak június 24-től kezdődően két évre, felesége, Margit és fia, János, valamint rokonai beleegyezésével, a város szokásainak megfelelően 100 forint zálogösszeg fejében, azzal a kikötéssel, hogy Jakab évente megfizeti a Himfi Benedek várnagynak járó censust. A két év elteltével a házat vissza kell bocsátania Latur Pál számára. A ház Visegrád magyar városban, Himfi Benedek telke előtt áll, szomszédai felülről Lőrinc királyi szabó, alulról Landonus apotékárius háza.

Papíron, hátoldalán nagy kerek pecsét töredékei, d=75 mm. DL 77229. (Zichy család, zsélyi. 218.B.66.) – Kiadás: Zichy III. 119–120. – Regeszta: BAKÁCS 1982. 732. – 3. ábra

Nos, magister Iohannes lapicida iudex civitatis Wysegradiensis, iurati et universi cives de eadem memorie commendamus, quod Paulo dicto Latur consocio nostro ab una et Iacobo sartore officiali de Chalamyr parte ab¹ altera coram nobis personaliter constitutis, idem Paulus est

confessus oraculo vive vocis, quod domum suam in civitate Ungaricali habitam, ante curiam magistri Benedicti filii Heem castellani Wysegradiensis in vicinitate Laurentii sartoris domini regis a parte superiori et Landonis apothecarii a parte inferiori existentem eidem Iacobo sartori a festo nativitatis Beati Iohannis baptiste usque ad tertiam revolutionem annualem eiusdem festi, scilicet per duos integros annos, ex voluntate et consensu domine Margarethe consortis sue et Iohannis filii sui ac omnium proximorum suorum iuxta consuetam libertatem civitatis nostre ex antiquo approbatam cum censu terragii purugreht dicti eidem Benedicto filio Heem singulis annis persolvere debentis pro centum florenis pignori obligasset, ymmo obligavit coram nobis eo modo, quod dictum censum annualem, videlicet purugreht nominatum prefato magistro Benedicto filio Heem idem Iacobus sartor annuatim persolvat et completis ipsis duobus integris annis prefatus Iacobus sartor eidem Paulo dicto Latur suam domum tenebitur restituere et resignare pleno iure, prout sibi fuit inpignorata dicta domus, recipiendo suam pecuniam, videlicet ipsos centum florenos a Paulo dicto Latur prenotato, quam pecuniam ipse Paulus in termino supradicto ipsi Iacobo sartori persolvere tenebitur plenarie coram nobis. Datum in Wysegrad, in dominica proxima ante festum Nativitatis Beati Iohannis Baptiste, anno Domini M^o CCC^o L^{mo} octavo.

¹ tollban maradt

22.

1360. január 26. Visegrád

Visegrád város tanácsa előtt Kis Jakab, a királyné egykori kocsisa, feleségével, Katalinnal és fiaival, Andrással és Mihállyal, valamint Losonci Dénes (Dénes fia, István bán fia) jelent meg egy telekeladás ügyében. Kis Jakab Visegrád magyar városi üres telkét felesége és fiai beleegyezésével eladja Losonci Dénesnek 120 forintért. A ház szomszédai alulról Rikolf fiainak telke, fölülről Perkul Kunc pénzverő és Máté deák özvegye, szemben a nagy út mentén Szerecsen (Jakab) mester familiárisa, István deák és Cudar Péter.

Hártya. Hátlapján pecsét nyoma, d=78 mm. Galgóczi Erdődy levéltár, Bécs. Österreichisches Staatsarchiv, Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Archivum Erdődy. Lad. 94. Fasc. 7. Nr. 3. – Kiadás: *Bánffy* I. 230–231.

Nos, comes Petrus dictus Perczel iudex civitatis Wysegradiensis, Iensulinus dictus Duer, Nicolaus carnifex, Phylippus dictus Lyppul, Mychael filius comitis Ingulhardi, Perhardus medicus et Petrus dictus Payur iurati cives de civitate Theutonicali, item Mychael dictus Pecz, Iohannes dictus Lybeleyb, Albertus dictus Meysner, Iohannes de Bolonia, Iohannes dictus Loal aurifaber et Dyonisius Parvus iurati cives de Hungaricali civitate Wysegradiensi memorie commendantes significamus, quibus expedit, universis presentium per tenorem, quod Iacobo Parvo quondam currifero domine regine, unacum domina Katherina consorte sua ac Andrea et Mychaele filiis suis iuxta eum astantibus ab una et magistro Dyonosio filio Stephani bani filii Dyonisii de Lusunch parte ab altera personaliter coram nobis constitutis, idem Iacobus Parvus est confessus viva voce, quod fundum curie sue vacuum in vicinitatibus domorum et curiarum filiorum magistri Rycolphi a parte inferiori et Kuncz dicti Peurkul monetarii ac domine relicte Mathee litterati a parte superiori, ex opposito vero iuxta magnam plateam domus Stephani litterati, famuli Saraceni et Petri dicti Zudar in Hungaricali civitate Wysegradiensi habitum ex consensu et permissione dicte domine Katherine uxoris sue et dictorum filiorum suorum dedisset et vendidisset prefato magistro Dyonosio filio Stephani bani pro centum et viginti florenis plene persolutis coram nobis, ymo dedit et vendidit pleno iure, nil dominii vel iuris sibi et suis posteritatibus in eodem reservando. Preterea assumptens et obligans se idem Iacobus et suos posteritates, ut ab omnibus impetitoribus ratione dicti fundi curie ipsum magistrum Dyonisium et suos successores molestare quovis modo volentibus expedire propriis laboribus et expensis iuxta modum et usum civitatis nostre ex antiquo approbatam. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras patentes appositione sigilli nostri munimine communitas. Datum in Wysegrad, die dominica proxima post festum conversionis Sancti Pauli, anno Domini M^o CCC^o sexagesimo.

23.

1360. szeptember 22.

I. Lajos király Miklósnak, udvari titkárának és jegyzőjének adományozza egy Visegrád német városrészben lévő épületét örökbirtokként azzal a feltétellel, hogy ha Lajos vagy utódai a kancellária céljaira vagy más célokra vissza kívánnák venni, akkor azt Miklósnak vagy örököseinek vissza kell adnia a ház értékének megfelelő pénzüsszeg fejében. A becsárat fogott

bírák az épületek és egyéb haszonvételek alapján állapítják meg. Az épület a német város fő utcája mentén fekszik. Egykor Konrádé volt, akitől Miklós esztergomi érsek megvásárolta, majd eladta az uralkodónak minden haszonvételével, pincékkal, kőházakkal és más épületekkel együtt, hogy Oppelni László hercegnek, a király rokonának lakása legyen.

Hártya, függőpecsét selyemzsinórijai. Hátlapján középkori és újkori regeszták, levéltári jelzetek. Esztergom Prímási levéltár, Acta Radicalia. T.22. (DF 248656.) – Regeszta: BARTFAI 1938. 361; PROKOPP 1966. 121; BAKÁCS 1982. 776.

(L)odovicus, Dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanie Bulgarieque rex, princeps Sallernitanus et honoris montis Sancti Angeli dominus omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presentium notitiam habituris salutem in omnium salvatore. Consideratio pietatis equitatisque aciem nostre mentis exortamentis iustitie attrahunt et invitant famulantium sudoribus equo beneficiorum libramine respondere, presertim quos actus fidelitatis circa rerum experientia in fidei constantia ceteris pretulerunt. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod nos attendentes inviolabilem fidem et fidei puritatem magistri Nicolai secretarii nostri notarii, dilecti et fidelis nostri, quam ad nos et sacrum nostrum dyadema constanter noscitur habuisse et habere, necnon satis grata et accepta ipsius servitia, quibus idem in plerisque nostris negotiis et agendis in suo premissis officio et aliis sibi per nos commissis et confisis meditatione sedula, virtute eximia et iugi laborum instantia ac sollertia diligenti non parcendo suis rebus et persone continue nostre maiestatis vestigia imitatus laudabiliter nostrum iuxta votum nobis studuit complacere et se reddere gratiosum utique et acceptum. Licet idem multo plura antidotum premia a nobis mereretur, horum respectuque eidem facere intendimus in futurum, ut tamen ad presens voto eiusdem palisper respondere videamur, palatium seu domum lapideam quondam Conrrady Suevi machinatoris nostri in civitate nostra Vysegradyensi Teutonicali per viam eiusdem civitatis transversaliter sitam, quam quondam dominus Nicolaus archyepiscopus Strigoniensis ab eodem Conrrado pro certa pecunie quantitate compararat, et demum idem dominus archyepiscopus pro mansione et habitatione domini Ladislav ducis Opulensis consanguinei nostri nobis pro eadem pecunia vendiderat cum omnibus suis utilitatibus, videlicet celariis, fundo curie, muris domibus et aliis edificiis in superficie ipsius existentibus universis, quibus eadem per dictos priores suos possessores hactenus habita extitit et

possessa, nove donationis nostre titulo dedimus, donavimus et contulimus prefato magistro Nicolao notario nostro secretario iure perpetuo et irrevocabiliter per ipsum possidendam, tenendam pariter et habendam tali tamen condicione mediante, quod si nos vel nostri successores ipso magistro Nicolao defuncto predictam domum pro cancellaria vel pro aliis nostris usibus voluerimus rehabere, tunc nos vel ipsi nostri successores a suis uxore, filiis et heredibus utriusque sexus vel hiis non extantibus seu deficientibus a suis proximis et cognatis, quibus idem magister Nicolaus eandem domum legaverit, non aliter nisi in eo pretio, valore ac pecunie quantitate, qua protunc per probos viros et honestos ipsa domus cum suis edificiis et utilitatibus consciencie fuerit estimata, redimere et rehabere teneamur, iidemque habita predicta quantitate pecunie prelibatam domum nobis nostrisque successoribus vendere, remittere et resignare debebunt, difficultate qualibet procul mota. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri dupplicis munimine roboratas. Datum per manus venerabilis in Christo patris domini Nicolai archiepiscopi Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetui, aule nostre cancellarii dilecti et fidelis nostri anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo, decimo Kalendas Octobris, regni autem nostri anno decimo nono, venerabilibus in Christo patribus et dominis eodem Nicolao Strigoniensi, Thoma Colocensi, Wgulino Spalatensi, Nicolao Iadrensi archyepiscopis, Ragusyensi sede vacante, Nicolao Agriensis, Demetrio Waradiensis, Dominico Transsilvane, Colomano Iauriensis, Dominico electo Chanadiensis confirmato, Ladislao Wesprimiensis, Stephano Zagradiensis, Mychaele Wachiensis, Petro Boznensis, Quinqueecclesiensi sede vacante, fratribus Stephano Nitriensis, Thoma Syrimiensis, Iohanne Tyniniensis, Bartholomeo Traguryensis, Demetrio Nonensis, Stephano Farensis, Valentino Macarensis, Matheo Sibinicensis, Michaele Scardonensis, Portiva Sceniensis et Rodoslao Corbaviensis ecclesiarum episcopis ecclesias Dei feliciter gubernantibus, magnificis viris Nicolao Konth palatino, Dyonisio woyvoda Transsilvano, comite Stephano Bubek iudice curie nostre, Iohanne magistro tavarnicorum nostrorum, Leustatio Sclavonie, Nicolao de Zeech Dalmatie et Croatie, Nicolao de Machow banis, Petro Zwdor pincernarum, Paulo de Lyska dapiferorum et Emerico agazonum nostrorum magistris ac magistro Konia comite Posoniensi aliisque quampluribus comitatus regni nostri tenentibus et honores.

[*Szöveg alatt kisebb betűvel:*]

Ad perpetuam rei memoriam nos Lodovicus rex prefatus universis declaramus, quod ubi in regno nostro Bozne innumerabilis multitudo hereticorum et paterenorum pululasset in erorem

fidei orthodoxe ad extirpandumque de ipso regno nostro eosdem ex una parte nos personaliter instaurato valido exercitu proficisscebamur, ex alia vero parte venerabilem in Christo patrem dominum Nicolaum archyepiscopum Strigoniensem, nostrum cancellarium, penes quem utrumque par sigilli nostri autentici habebatur, et virum magnificum dominum Nicolaum palatinum cum ceteris prelatis, baronibus et regni proceribus in Uzuram destinaramus, quidam familiares ipsius domini archyepiscopi pro custodia deputati utrumque par dicti sigilli nostri preconcepta malitia subtraxerunt. Nos itaque precauentes, ne ex huiusmodi sigilli nostri deperditione regnicolis nostris in eorum iuribus successive periculum possit imminere, sigillum novum in duobus paribus fecimus pro nobis sculpi, quod ad omnia privilegia nostra et condam domini Karoli regis patris nostri sub priori sigillo eiusdem tempore sue coronationis sculpto et demum per eundem eo, quod sub ipso plurime infidelitates perpetrare extiterunt reperte, permactato ac sub alio sigillo ipsius in partibus Transsalpinis casualiter deperdito confecta iuxta dicta tria sigilla decrevimus fore apponendum, ad quecumque vero privilegia paterna dictis duobus prioribus suis sigillis consignata, que per eundem patrem nostrum per sigilla eiusdem posteriora vel per nos cum sigillo modo premissa deperdito confirmata non haberentur et ad ipsa privilegia ipsum novum sigillum nostrum non appenderetur vel quecumque patentes littere nostre et paterne non confirmarentur, ea privilegia et littere sicut per eundem patrem nostrum fuerunt revocata et annullata sit, et nos ipsas seu ipsa commisimus viribus caritura nullamque roboris obtentura firmitatem, inter que presens privilegium nostrum omne suspitione destitutum et omnia in eo superius contenta et expressa pro predicto magistro Nicolao et suis heredibus dicti sigilli nostri novi dupplicis et autentici appensione et innovamus et perpetuo confirmamus. Datum per manus eiusdem Nicolai archyepiscopi, quartodecimo Kalendas Ianuarii, anno Domini M^o CCC^o LX° quatuor, regni autem nostri anno XX° tertio.¹

[*Külzetten középkori kézzel:*] Super domo Wysegradiensi in civitate Teutonicali habite. [*Újkori kézzel:*] Super domo Wysegradiensi. [*18. századi kézzel:*] Littere Lodovici regis super quadam domo in Wysegrad secretario suo collata.

¹ 1364. december 19.

I. Lajos király Miklós esztergomi érsek kérésére engedélyezi, hogy Buda, Visegrád és Esztergom területén lévő házairól, szőlőkkel és egyéb haszonvételekkel együtt, és más birtokairól, kivéve azokat, amelyek az érseki cím jogán illetik, életében vagy halála esetére végrendeletben szabadon rendelkezessen.

Az oklevél átiratban maradt fenn, I. Lajos 1365. február 15-én kelt oklevelében, melyet I. Lajos 1367. február 8-án kelt oklevele tartalmaz. DL 5004. (NRA. 457.27.)

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie memorie commendantes significamus, quibus expedit universis, quod nos fideli nostro venerabili patri Nicolao Strigoniensi archiepiscopo locique eiusdem comiti perpetuo ad suam devotam supplicationem annuimus gratiose, ut ipse curias et curiarum fundos ac domos suas in civitatibus nostris Budensi, Wissegradiensi et Strigoniensi habitas simul cum vineis et aliis utilitatibus ad easdem curias et domos spectantibus in territoriis dictarum civitatum sitis et adiacentibus, ac alias possessiones suas proprias ipsum tituto nostre collationis vel emptionis aut alia ratione tangentes ubilibet existentes necnon bona sua mobilia et res exceptis ecclesie sue Strigoniensis iuribus suis consanguineis proximis et affinibus, quibus maluerit, in vita vel in mortis articulo testamentaliter legandi et de eis iuxta sue voluntatis libitum disponendi plenam, liberam et absolutam habeat facultatem, ymo volumus, quod huiusmodi legatio et dispositio testamentaria ipsius archiepiscopi de supradictis possessionibus, curiis seu fundis, vineis et utilitatibus ac bonis et rebus suis personam suam modo premissis tangentibus facta vel facienda robur optineat perpetue firmitatis. Datum Crisii in crastino festi Omnium Sanctorum, anno Domini millesimo CCC^{mo} LX^{mo}.

25.

1361. május 5. Visegrád

I. Lajos király előtt Losonci Dénes (néhai István bán fia) tiltakozását fejezte ki egy ellene szóló emberölési vád miatt. Wojki András (Domonkos fia) és Antal (László fia) azzal vádolta meg Losonci Dénest, hogy május 3-án Visegrádon, az apotékák között, a köztük fennálló peres ügy miatt meg akarta ölni őket, de Dénes ártatlannak vallotta magát. Az ügy kivizsgálására az uralkodó kiküldte embereit, akik visszatérve jelentették, hogy tudakozódtak azoktól, akik aznap a boltok között tartózkodtak, (Hédervári) Miklóstól (Miklós fia, királynéi ajtónállómester),

Domonkostól (Lénárd fia, Domonkos fia), és Boloniai János apotekáriustól. A három megkérdezett nem látott sem dulakodást, sem kivont kardokat és töröket.

Papír. Zárlatán a király vörös gyűrűspecstje. Hátoldalán tartalmi kivonat. Galgóczi Erdődy levéltár, Bécs. Österreichisches Staatsarchiv, Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Archivum Erdődy. D 220. (Lad. 28. Fasc. 14. No. 3.) – Kiadás: *Bánffy* I. 237–238.

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie memorie commendamus per presentes, quod magister Dyonisius filius quondam Stephani bani de Luchonch nobis conquestus¹ extitit protestando, ut Andreas filius Dominici et Anthonius filius Ladislai de Woyky fraudulenter huiusmodi inquisitionem fieri procurassent contra ipsum, quod ipse magister Dyonisius in festo inventionis sancte crucis nunc preterito² inter apotekas Wissegradyenses ipsos Andream et Anthonium lite inter eundem magistrum Dyonisium et dictum Anthonium pendente interficere voluisset, nullis culpis suis requirentibus, in quibus tamen innocens esset penitus et immunis. Nosque ad petitionem eiusdem magistri Dyonisii pro scienda huius facti veritate Andream litteratum, hominem nostrum, unacum Benedicto comitis capelle nostre ac Petro filio Iohannis domini palatini hominibus duximus destinandum. Qui demum ad nos reversi nobis concorditer retulerunt, quod ipsi in vigilia festi Ascensionis Domini ad Nicolaum filium Nicolai magistrum ianitorum reginalium ac Dominicum filium Dominici filii Leonardi et Iohannem dictum de Bolonya apotekarium, qui tunc in predicto festo inventionis sancte crucis inter predictas apotekas fuissent, accessissent et eos de premissis quesivissent, qui eisdem nostro regio et comitis capelle nostre ac dicti domini palatini hominibus taliter respondissent, quod ipsi prefatum magistrum Dyonisium dictos Andream et Anthonium in predicto termino inter pretactas apotekas interficere velle non vidissent, eo quod nec gladios, nec bicellos evaginosos seu extractos, nisi quedam verba inter ipsas partes prolata fuisse vidissent et audivissent. Datum in Wissegrad, in predicta vigilia festi Ascensionis Domini, anno eiusdem millesimo trecentesimo sexagesimo primo.

[*Külzetten:*] Pro magistro Dyonisio filio quondam Stephani bani de Luchonch contra Andream filium Dominici et Anthonium filium Ladislasi de Woyky inquisitoria.

¹ *eredetiben:* quonquestus ² 1361. május 3.

26.

1361. május 17. Visegrád

I. Lajos király a magtalanul elhunyt Szigeti Pál telkét Monaki Mihálynak és rokonainak (Simon testvérének és fiaianak, Sándornak, Istvánnak, Miklósnak, Györgynek) adja Mihály hű szolgálataiért minden házával és épületével együtt új adomány címén. A telek Visegrád magyar városrészben fekszik Miklós esztergomi érsek utcájában, Hans Leislaib visegrádi bíró és Henul házai között.

Papír, hiányos, bal felső sarka leszakadt. Hátoldalán rányomott kör alakú pecsét nyoma. DL 5059. (NRA. 1539.31.) – Regeszta: BARTFAI 1938. 365; BAKÁCS 1982. 782. – Kancelláriai jegyzet jobb felső sarokban: „C[ommissio] domini¹ filii palatini.”

[Nos.] Lodovicus Dei gratia rex Hungarie significamus tenore presentium, quibus expedit, universis, quod nos pro fidelitatibus et servitiis placibilibus magistri Mychaelis [de M]onaky fidelis nostri, quibus idem nostre laudabiliter studuit complacere maiestati, quendam fundum curie in civitate Wysegradiensi Hungaricali in vico [seu p]latea venerabilis patris domini Nicolai archiepiscopi Strigoniensis inter domos seu curias Iohannis dicti Leyslayb iudicis Wysegradiensis et Henul [...]pericis de eadem adiacentem quondam Pauli dicti de Zygeth hominis – ut dicitur – sine heredibus decessi ex eoque ex approbata regni nostri consuetudine [m]anibus nostris regiis devolutum cum domibus, edificiis et aliis quibuslibet ipsius utilitatibus in superficie eiusdem existentibus prefato magistro Mychaeli et per eum Simoni fratri, item Alexandro, Stephano, Nicolao et Georgio filiis eiusdem Mychaelis eorumque heredibus et successoribus nove donationis nostre titulo dedimus, donavimus et contulimus iure perpetuo et irrevocabiliter possidendum, tenendum pariter et habendum salvo iure alieno. Datum in Wysegrad, secundo die festi Penthecostes, anno Domini M^{mo} CCC^{mo} LX^{mo} primo.

¹ bizonytalan olvasat

27.

1362. július 10. Visegrád

Bebek István országbíró Becsei Vesszős ügyvédének kérésére kiküldte embereit egy telekügy kivizsgálására. Azok visszatérve jelentették, hogy Vesszős (Cselenfi) János (Sándor fia) özvegyének és fiainak, Miklós váradi főesperesnek és Istvánnak megtiltotta, hogy kerítést emeljenek a Cselenfi telek és Vesszős telke közé. A telkek Visegrád városban vannak a Szűz Mária templommal szemben, nyugat felől.

Papír, rányomott kisméretű pecsét nyomával. Hátlapján újkori kézzel regesztta, levéltári jelzetek. DL 87377. (Esterházy cs. hg-i ága, Repositorium. 32.D.161.)

Nos, comes Stephanus Bubeek iudex curie domini Lodovici Dei gratia regis Hungarie memorie commendamus, quod cum nos ad petitionem Briccii filii Nicolai famuli et procuratoris magistri Vezzeus in persona eiusdem magistri Vezzeus auctoritate procuratoria religiosi conventus ecclesie de Saagh nobis porrecta unacum Stephano litterato, testimonio comitis capelle regie Iohannem filium Pauli hominem regium ad infrascriptam prohibitionem faciendam transmisissemus. Tandem iidem ad nos reversi nobis concorditer retulerunt, quod ipsi sabbato proximo ante festum Beate Margarete virginis et martiris¹ nobilem dominam relictam ac magistrum Nicolaum archydiaconum ecclesie Waradyensis, necnon Stephanum filios Iohannis filii Alexandri condam magistri ianitorum reginalium a sepirifactione seu preparatione cuiusdam sepis inter fundos curiarum eorundem nobilis domine relicte dicti magistri Iohannis et filiorum suorum predictorum ac magistri Wezzeus in civitate Wysegradyensi ex opposito ecclesie Beate Virginis ad occidentem adiacentes fieri debende, in quo loco ipsum sepem iidem domina et filii sui erigi ac sepiri facere vellent, prohibuissent. Datum in Wysegrad, secundo die sabbati proximi ante festum Beate Margarete virginis et martiris supradicti, anno Domini M^{mo} CCC^{mo} LX^{mo} secundo.

[*Külzeten újkori kézzel:*] 1362 Testimoniales iudicis curiae regiae Stephani Bubeek super facta pro parte magistri Vezzeus contra viduam ac filios Iohannis filii Alexandri ianitorum condam regalium magistri inhibitione, ne inter fundos suae et magistri Vezzeus curiarum in civitate Vissegrad existentium sepem erigi faciant.

¹ 1362. július 9.

1363. május 30. (Székesfehérvár)

A fehérvári káptalan előtt László deák (Péter fia és Szerecsen mester néhai István deákjának unokaöccse), valamint János küküllei főesperes, érseki helynök nevében a Szent Szűz oltár rektora, László és Tamás kanonok megjelentek egy házeladás ügyében. László deák sürgető szükségében eladja visegrádi házát, annak minden házával, pincéjével, épületével együtt János főesperesnek 300 forintért. A ház, amelyet László deák még nagybátyjától, István jegyzőtől kapott, keletről Gál komáromi főesperes telkével szomszédos, dél felől Gereki Péter királyi jegyzőével, nyugat felől Cudar Péter házaival.

Hártya, alul függőpecsét selyemzsinórja. DL 5215. (NRA. 1017.20.) (Szövege szó szerint megegyezik a DL 5214 jelzetű oklevéllel.) – Kiadás: FEJÉR IX. 3. 367–368. – Regesztá: BÁRTFAI 1938. 372; BAKÁCS 1982. 795.

Capitulum ecclesie Albensis omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presentium notitiam habituris salutem in Domino sempiternam. Quoniam oblivio temporalibus actibus solet novercari, discretorum sollercitas adinvenit, ut ea, que aguntur in tempore, litterarum patrocínio solidentur. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod Ladislao litterato filio Petri, nepote quondam Stephani litterati servitoris magistri Saraceni ab una, necnon magistris Ladislao rectore are Beate Virginis et Thoma concanonicis nostris vice et nomine honorabilis viri magistri Iohannis archydiaconi de Kykwlleu, vicarii Strigoniensis parte ab altera coram nobis constitutis propositum extitit per eundem Ladislaum litteratum ministerio vive vocis et relatum, quod ipse deliberato animo, maturo consilio suorum amicorum, bona, spontanea et libera sua voluntate pro sublevandis suis necessitatibus ipsum ad presens permaxime urgentibus quandam curiam suam in civitate Wysegradiensi et in vicinitate magistri Galli archydiaconi Kamariensis a parte orientali, necnon magistri Petri de Gerek notarii domini regis a parte meridionali, ac magistri Petri dicti Zudar domorum seu curiarum a parte occidentis sitam et habitam, quondam ipsius Stephani litterati avunculi sui, per eundem avunculum suum sibi donatam et legatam cum omnibus domibus, cellario¹, edificiis et quibuslibet utilitatibus in superficie eiusdem existentibus, quovis nomine censeantur, eidem magistro Iohanni archydiacono de Kykwlleu, vicario Strigoniensi pro trecentis florenis auri in specie, ut dixit, plene habitis et

receptis ab eodem, tradidisset, assignasset et vendidisset, ymmo tradidit, vendidit et assignavit coram nobis, nullum ius nullamque proprietatem et dominium sibi et suis posteritatibus² de eadem reservando, sed totum ius, proprietatem et dominium eiusdem in eundem magistrum Iohannem archydiaconum transferendo, assumptens eundem ab omnibus, specialiter vero a proximis, cognatis et quibuslibet cognationis sue utriusque sexus hominibus ratione dicte curie domorum et edificiorum processu temporis molestare et inquietare volentibus ubique expedire propriis suis laboribus et expensis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas. Datum tertio die octavarum festi Penthecostes, anno Domini M^o CCC^{mo} LX° tertio, honorabili et discretis viris dominis Petro preposito, domino et prelato nostro, Marco custode, Nicolao cantore et Petro decano dicte ecclesie nostre existentibus.

¹ *eredetiben*: celario ² *eredetiben*: posteris

29.

1364. február 15. Visegrád

I. Lajos király előtt Umori László (Gál deák fia) a maga és fia, János névében lemond arról a visegrádi telekről, mely egykor István deák, Szerecsen mester familiárisának és jegyzőjének telke volt, jelenleg pedig János, küiküllei főesperes, érseki helynöké. János főesperes ennek fejében László mesternek 40 forintot fizetett, és a telket háborítatlanul birtokolhatja. A telek Gál főesperes és Cudar Péter telke között fekszik.

Hártya, hátulján rányomott pecsét nyoma. DL 5285. (NRA 1539.61.) (Szövege szinte szó szerint megegyezik a DL 63688 jelzetű oklevéllel.) – Regeszta: FEKETE 1927. 19–22. (itt hibás jelzettel: DL 6549); PÓR 1909. 424. – Az oklevélben alul középen: „Propter quendam defectum debet scribi [...]” (bizonytalan olvasat).

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod magistro Ladislao filio Galli litterati de Wmor pro se personaliter et pro Iohanne filio suo onus et gravamen eiusdem¹ in se assumptendo, si in infrascripta confessione perseverare recusaret, ab una, necnon honorabili viro magistro Iohanne archydiacono

de Kykwlleu, vicario Strigoniensi parte ex altera coram nobis personaliter constitutis propositum extitit per eundem magistrum Ladislaum ministerio vive vocis et relatum, quod ipse omni iuri et proprietati, quod vel quam in fundo seu curia condam Stephani litterati, notarii et familiaris magistri Saracheni, nunc emptionis titulo ad ipsum magistrum Iohannem vicarium devoluta, in vicinitate magistri Galli archidiaconi ab una et magistri Petri Zudor dicti in civitate Wysegradiensi² sita habuisset, et etiam quocumque titulo ex aliquibus pactis, condicionibus et compositionibus cum eodem Stefano litterato initis habere sperasset, necnon actionibus et acquisitionibus ac litibus occasione pretacti fundi seu curie inter ipsum et predictum Stephanum litteratum ac postmodum ipsum magistrum Iohannem vicarium coram magistris tavarnicorum nostrorum, qui pro tempore fuissent constituti, diutius ventilatis penitus et per omnia renuntiasset, ymo renuntiavit coram nobis, omne ius et proprietatem ac dominium ipsius fundi seu curie in ipsum magistrum Iohannem et suos successores receptis ab eodem quadraginta florenis et plene persolutis, ut retulit transferendo, et sibi ac suis posteris nihil penitus reservando de eisdem, litteras etiam quaslibet sub quacumque verborum forma in facto dicti fundi seu curie confectas et emanatas, que forsitan penes ipsum ex oblivione et casu remaneret, cassas reliquit et inanes exhibitoribusque earundem notituras, obligando se et predictum Iohannem filium suum, necnon alios suos filios et heredes ac successores, onus et gravamen ipsorum super se assumptendo, quod quandocumque ipsi vel aliqui ex eis temporis in processu ratione dicti fundi seu curie ipsum magistrum Iohannem et suos successores in iudicio vel extra iudicium molestarent vel aliquam questionem contra ipsos moverent, extunc ipse et dicti sui filii, heredes et successores in succubitu facti potentialis et duelli convincerentur eo facto, ad quod se et suos filios, heredes et successores sponte obligavit coram nobis. Datum in Wissegrad, feria quinta proxima ante dominicam Reminiscere, anno Domini millesimo CCC^{mo} sexagesimo quarto.

¹ *sor fölé beszúrva*: eiusdem ² *sor fölé beszúrva*: in civitate Wysegradiensi

30.

1365. július 25. Visegrád

I. Lajos király Jobbágyi Péter (Miklós fia) kérésére átírja és megerősíti Károly király oklevelét Neksei Demeter telekadományáról.

Papír, vízfoltos. Hátlapon újkori tartalmi kivonat. DL 57087. (Hanvay család, 268.) – Regeszta: BAKÁCS 1982. 506; *Abaffy–Dancs–Hanvay* D-31. – Említi: GYÖRFFY 1998. 712.

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie memorie commendamus, quod magister Petrus filius condam domini Nicolai wayvode de Iobbagh ad nostre serenitatis veniendo presentiam exhibuit nobis quasdam patentes litteras domini Karuli regis, genitoris nostri [carissimi] laudande memorie, flagitans exinde nostram excellentiam humiliter et devote, quatenus easdem nostris litteris similiter patentibus de verbo ad verbum [transcribi] ac novi nostri sigilli appositione perpetuo valere confirmari facere dignaremur, quarum tenor talis est:¹

Nos igitur iustis et legitimis supplicationibus dicti magistri Petri in hac parte nostre porrectis maiestati inclinati [premissas] litteras annotati domini Karuli regis patris nostri de verbo ad verbum transcribi faciendo novi nostri sigilli appositione pro eodem magistro Petro et suis heredibus perpetuo valere confirmamus. Datum in festo Sancti Iacobi apostoli, loco prenotato, anno Domini M^{mo} CCC^{mo} LX^{mo} quinto.

[*Külzetten újkori kézzel:*] Collatio mediaetatis cuiusdam curiae in civitatae Visegrad existentis per magnificum Demetrium tavernicorum regalium magistrum familiari suo Nicolao Petucz de Jobbágy facta et consensus regius super eadem.

¹ *következik I. Károly király 1338. november 2-án kelt oklevele. Oklevéltár: 1. szám*

31.

1373. június 17. Visegrád

Visegrád tanácsa előtt megjelent Katalin, Váci Engelhard fiának, Mihálynak leánya, hogy minden ingó és ingatlan vagyonát, jószágát és örökségét, azaz házakat, szőlőket, malmokat, fürdőket, réteket, legelőket, szántókat Vác, Selmec, Buda, Visegrád, Maros és Verőce városokban vagy bárhol Magyarország határain belül, melyeket ő apjától és első férjétől, Selmeci Mersilinótól örökölt, testvérének, Jánosnak (Váci Mihály fia), a királyi pár familiárisának adja testvéri szeretetből örök birtoklásra.

Belefoglalva a Visegrádi tanács 1383. április 9-én kelt oklevelébe. Az irat keltezésére az átíró oklevél utal. Oklevéltár 40. szám. Az irat elveszett, 20. századi átíratban maradt fenn. – Regeszta: BARTFAI 1938. 413.

Nos, Reynel iudex de Wysesgrad, iurati et universi cives de eadem memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod domina Catherina, filia Michaelis filii Engelhardi de Wachya dicti ad nostri personaliter veniendo presentiam fassaque et protestata extitit coram nobis oraculo sue vive vocis, ut ipsa universas suas res mobiles et immobiles ac bona et hereditates quaslibet in domibus, vineis, molendinis, mineralium baluciis,¹ pratis, fenetis et terris arabilibus in civitatibus Wachyensi, Sebnichyensi, Budensi, Wissegradiensi, Morisiensi et de Wereche ac in earundem territoriis et ubilibet inter fines et limites Hungarie habita et existentes quocumque nomine vocitatas ab eodem suo patre et Mersilino de Sebniche, priore marito suo devolutas et per ipsam usque nunc de iure possessa et conservata, hereditates easdem et omnia premissa magistro Iohanni filio eiusdem Michaelis de Wachya dicti, suo fratri uterino, familiari domini regis et regine ob amorem sincere fraternalis dilectionis, prout etiam iure hereditario in manus et dominium eiusdem sui fratris premissa omnia devolvi deberent et tenerentur, dedisset, donasset et contulisset pleno iure, ymo dedit, donavit et resignavit coram nobis in filios filiorum suorum iure perpetuo et irrevocabiliter ac pacifice possidenda, tenenda pariter et habenda se et suum dominium ab omnibus iam dictis hereditatibus per omnia sequestrando et alienando, dando eidem magistro Iohanni, suo fratri, de ipsis hereditatibus et universis iam expressis plenam potestatem augendi, minuendi, conservandi, obligandi, legandi aut alienandi et generaliter cuncta faciendi de eisdem circa libitum sue voluntatis, nil iuris nilque proprietatis sibi vel suis successoribus tam in vita, quam in morte reservando de eisdem, sed totum ius ac dominii proprietatem in ipsum magistrum Iohannem, suum fratrem et filios eiusdem pure et simpliciter transferendo. In cuius donationis et commissionis ac perpetuationis ac resignationis memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras patentes sigilloque autentico nostre civitatis consignatas ad instantem petitionem eiusdem domine Catherine eidem magistro Iohanni, filio Michaelis filii Engelhardi de Wachya dicti familiarique domini regis et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus et posteritatibus duximus concedendas. Datum in Wissegrad feria sexta proxima, videlicet post diei festum sanctissimi Corporis Christi, anno supradicto.

¹ 20. századi szövegromlás

1373. augusztus 26. Visegrád

I. Lajos király előtt Szepesi Jakab országbíró, illetve Rátóti Gyula és Balduin (Lőrinc fia János fia) megjelentek egy telekadásvétel ügyében. Rátóti Gyula és Balduin Visegrád városban lévő telküket minden haszonvételével, azaz a rajta lévő házakkal, épületekkel, kőpincével együtt eladják Szepesi Jakabnak örökbirtokként 100 forintért, amelyet Jakab kifizetett nekik. A telek észak felől Szepesi Jakab másik házával, délről Polgár Dénes telkével szomszédos.

Hártya, vízfoltos, hátlapján pecsét nyoma. DL 60350. (Máriássy család levéltára, vegyes iratok. 208.) – Regesza: BÁRTFAI 1938. 413.

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie, Polon[ie] etc. memorie commendamus significantes¹ tenore presentium, quibus expedit, universis, quod viro magnifico comite Iacobo de Scepus iudice curie nostre ab una, item Gywle et Balton filiis condam magistri Iohannis filii Laurentii de Ratolth parte ab altera in nostri presentia personaliter constitutis per eosdem filios Iohannis propositum extitit oraculo vive vocis et relatam, [quod ipsi matura de]liberatione prehabita animoque deliberato, sano et digesto consilio spontaneaue eorum voluntate quendam fundum curie ipsorum, que curia olym contra² cuiusdam nobilis fore censo[.....] in civitate nostra Wysegradyensi situm et habitum, cui a parte aquilonis³ curia dicti comitis Iacobi, a parte vero meridionali consortis Dionisi Polgar dicti vicinari dinoscitur, cum omnibus domibus, edificiis⁴, cellario lapideo ceterisque utilitatibus, apenditiis et pertinentiis eiusdem universis prefato comiti Iacobo iudici curie nostre et per eum suis heredibus heredumque [suorum su]ccessoribus pro centum florenis, florenum videlicet quemlibet centum denariis computando, per ipsum comitem Iacobum ipsis plene datis et persolutis vendidissent, [tradidissent et assignasse]nt iure perpetuo et irrevocabiliter possidendum, tenendum pariter et habendum, nullo iure nullaue iuris proprietate iidem filii Laurentii in eodem fundo [.....] in antea reservato, sed totale ius et dominium dicti fundi curie transtulissent in ipsum comitem Iacobum et eius heredes similiter perpetuo possidendum, ymo transtulerunt, vendiderunt, tradiderunt et assignarunt⁵ coram nobis, assumptentes insuper et ad hoc firmiter se obligantes promittendo dictum comitem Iacobum ab omnibus hominibus et personis quibuscumque pretextu dicti fundi curie molestare, inquietare et imprecare volentibus propriis eorum laboribus et expensis expedire

ac in pacifico dominio ipsius curie eosdem indempniter et immobiliter conservare et assumpserunt nostre in conspectu maiestatis. Datum in Vissegrad, feria sexta proxima post festum Beati Bartholomei apostoli, anno Domini M^{mo} trecentesimo septuagesimo tertio.

¹ *eredetiben*: significamus ² *eredetiben* így ⁴ *eredetiben*: aquillonis ³ *eredetiben*: hedificiis ⁵ *eredetiben*: assignarunt

33.

1375. május 24. (Buda)

A budai káptalan előtt Ugali Vilmos fehérvári kanonok (néhai Ugali Miklós fia) megjelent, hogy szabad elhatározásából Székesfehérváron és Visegrádon lévő házait, amelyek apjáról vagy máshonnan háramlottak rá, minden tartozékukkal együtt testvéri szeretetből nővérének, Erzsébetnek (Ugali Miklós leánya, Nempti Tamás fia: András deák felesége) és Klárának (Kapul Pál leánya) adományozza örökbirtokként, és magának semmilyen jogot nem tart többé fenn.

Papír. 18. századi másolat középkori városi telekügyekről. DL 106815. (Batthyány család, Miscellanea. 109.14.) Az alább közölt oklevél: Fol. 2r. Előlapon (Fol. 1r.) 18. századi regeszta és levéltári jelzet. – Regeszta: BAKÁCS 1982. 895. – Szöveg fölött: „Super domo Albensi et Vissegradiensis.”

Nos, capitulum ecclesie Budensis memorie commendamus, quod discretus vir Vilhelmus magister filius quondam magistri Nicolai dicti de Ugal, canonicus ecclesie Albensis personaliter coram nobis constitutus, confessum exstitit ministerio vive vocis per eundem in hunc modum, quomodo ipse matura deliberatione in se prehabita domos suas in civitatibus Albensi et Vissegradiensis habitas, per ipsum Nicolaum patrem suum vel alios sub qualicumque condicione sibi devolutas ac ipsum contingentes cum omnibus utilitatibus suis et pertinentiis¹ ob fraternitatis sincere dilectionem dedisset, donasset et reliquisset, immo coram nobis dedit et contulit nobilebus dominabus Elisabeth filie condam ipsius Nicolai de dicta Ugal, consorti Andree litterati filii Thome de Nempti, ac filie Clare Pauli dicti de Kapul, sororibus suis iure perpetuo et irrevocabiliter possidendas, tenendas pariter et habendas, nullum ius nullumve dominium amplius pro se reservando in eisdem. Datum feria quinta proxima² post festum Beate Elena regine, anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo quinto.

[Az előlapon 18. századi kézzel:] Paria privilegialium super domibus Albensi, Vissegradiensi, castris novi montis Pestiensis et Budensi per familiam de Batthyán olim possessis.

¹ eredetiben: pertinentiis ad ob fraternitates (ad felesleges szövegrész) ² eredetiben: proxime

34.

1378. április 25. Visegrád

Erzsébet királyé tudatja, hogy egy Visegrád német városi telkét – amely a nagy kapu, amelyen át a városba lehet bejutni, Duna melletti oldalán van – elcseréli az Alsólendvai fivérek telkével. A kapu melletti telket Erzsébet korábban 432 forintért vásárolta Vesszős fia Tamástól kőházakkal, építményekkel és más haszonvételekkel együtt. A telket most néhai Alsólendvai Miklós bán fiainak, Istvánnak, Jánosnak, Miklósnak és Lászlónak, s azok örökösének adja cserébe azoknak házáért. A Lendvai-fiak háza Erzsébet királynénak egy másik visegrádi kúriája mellett van.

Papír, szöveg alatt kisméretű pecsét nyoma. DL 6523. (NRA 602.1.) Az oklevél tartalmában megegyezik Erzsébet ifjabb királyné 1378. június 1-én kelt oklevelével. Oklevéltár: 36. szám. – Regeszta: BÁRTFAI 1938. 423.

Nos, Elizabeth Dei gratia regina Hungarie, Polonie, Dalmatie etc. memorie commendamus significantes, quibus expedit, universis, quod nos unum fundum curie nostre in civitate Teutonicali Wysegradiensi prope magnam portam, per quam pergitur in civitatem predictam, a parte Danubii habitum et existentem, a Thoma filio Wezzeus pro quadringentis et triginta duobus florenis per triginta sex grossos computatis emptum et comparatum simul cum domo lapidea et aliis edificiis ac utilitatibus eiusdem quibuslibet universis magistris Stefano, Iohanni, Nicolao et Ladislao filiis Nicolai condam bani de Lindva et per ipsos eorum heredibus heredisque suorum successoribus et posteritatibus pro domo ipsorum prope curiam nostram Wissegradiensem habita et existenti dedimus, donavimus et contulimus iure perpetuo et irrevocabiliter possidendum, tenendum pariter et habendum, assumpsimus nihilominus ipsos filios condam Nicolai bani et eorundem heredes et successores ab omnibus ratione predicti fundi curie inquietare volentibus expedire. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem¹ presentes litteras nostras eisdem

duximus concedendas. Datum in Wissegrad octavo die festi Pasce, anno Domini M^o CCC^o LXX° octavo.

¹ *eredetiben firmitatem után per*

35.

1378. május 2. Buda

I. Lajos király előtt megjelent Miklós deák, egykori anyakirálynéi sáfár és Szécsi Miklós horvát bán egy telekeladás ügyében. Miklós deák sürgető szükségből eladja Visegrád városban lévő Ökörvár nevű telkét Szécsi Miklós bánnak minden haszonvételével, fa- és kőházaival együtt 110 aranyforintért és 10 denármárkáért. A telek (Surdis) János esztergomi érsek és Szécsi Miklós bán háza között áll.

Papír, szöveg alatt pecsét nyoma. Hátoldalon tartalmi kivonat, levéltári jelzetek. DL 100162. (Batthyány család, Acta Antiqua. Misc. Szécsi 2.9.2.) – Regeszta: BAKÁCS 1982. 914.

Nos, Lodovicus Dei gratia rex Hungarie, Polonie, Dalmatie etc. memorie commendantes significamus tenore presentium, quibus expedit, universis, quod Nicolao litterato condam dispensatore domine regine, genitricis nostre carissime ab una, item magnifico viro Nicoalo de Zeech regni nostri Croatie bano parte ab alia coram nobis personaliter constitutis per eundem Nicolaum litteratum propositum extitit oraculo vive vocis pariter et relatam, quod ipse pro quibusdam necessitatibus suis ipsum ad presens urgentibus quendam fundum suum Ukurwar vocatum in civitate nostra Wysegradiensi in vicinitatibus domorum venerabilis in Christo patris domini Iohannis archiepiscopi Strigoniensis ex una et eiusdem domini Nicolai bani parte ex altera habitum, cum omnibus suis utilitatibus et edificiis, ligneis videlicet et lapideis in superficie eiusdem existentibus predicto domino Nicolao bano et suis heredibus ac posteritatibus universis dedisset, tradidisset et vendidisset, ymo dedit, tradidit et vendidit coram nobis pro centum et decem florenis auri ac decem marcis denariorum computi Budensis plene coram nobis persolutis iure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum pariter et habendum, assumptens nihilominus idem Nicolaus litteratus eundem dominum Nicolaum banum et suas posteritates ab omnibus temporum in processu ratione dicti fundi impetere et inquietare volentibus semper et

ubique defendere et expedire laboribus suis propriis et expensis, universa litteralia munimenta super predicto fundo confecta, si que in fraudem apud se ipsum reservasset, cassa, vana et viribus caritura reliquendo. Datum Bude, secundo die festi Beatorum Philippi et Iacobi apostolorum, anno Domini millesimo CCC^{mo} LXX^{mo} octavo.

[*Külzetten középkori kézzel:*] Super domum Bud (áthúzva, alatta) Wysegradiensem in suburbio. [*Újkori kézzel:*] Venditio fundi seu domus nobilitaris in civitate Wisigradensi habitae pro Nicolao de Zeech, anno 1378, Budae.

36.

1378. június 1. Buda

Erzsébet ifjabb királyné megparancsolja Visegrád városnak, hogy Visegrád német városi házát, amely a város nagy kapuja mellett van, amelyen át a városba lehet bejutni, iktassák (Alsó)lendvai Miklós néhai bán fiainak, Istvánnak és Jánosnak, mivel azt másik oklevelével nekik adta örök birtoklásra.

Belefoglalva Visegrád város 1378. június 4-én kelt oklevelébe. Oklevéltár: 37. szám. DL 4128. (NRA. 1537.38.)

Regina Hungarie iunior fidelitati vestre damus in mandatis, quatenus statim visis presentibus fundum curie nostre in civitate Theutonicali Wysegradiensi prope magnam portam, per quam pergitur in predictam civitatem, penes Danubium situm et existentem magistris Stefano et Iohanni, filiis Nicolai condam bani de Lynd[va perpet]uo possidendum secundum continentiam litterarum nostrarum super ipso fundo curie confectarum et ipsis filiis condam [.....] et aliud non [facturi]. Datum Bude, feria tertia proxima post Ascensionem Domini, anno eiusdem [.....].

37.

1378. június 4. Visegrád

Visegrád város tanácsa Erzsébet ifjabb királyné parancsára néhai (Alsó)lendvai bán fiait beiktatja újonnan birtokukba került telkükbe, melyről oklevelet állít ki, és belefoglalja a királyné parancslevelét.

Papír, szakadozott, középtájon nagyobb méretű lyuk. Hátoldalán vörös pecsét töredékei, d=30 mm. A pecsét töredék MOL gyűjteményszáma: V.2. 242.d.1–2. (1: vörös gipszmásolat, 2: fehér gipszmásolat). DL 4128. (NRA. 1537.38.) – BÁRTFAI 1938. 423; BAKÁCS 1982. 641.

Excellentissime principisse domine Elyzabeth Dei gratia serenissime regine Hungarie, Polonie, Dalmatie etc., domine ipsorum naturali iudex, iurati et universi cives vestri de Wyssegrad se ipsos ad omnia genera vestrorum mandatorum cum fidelissimo famulatu coadiuvunt.¹ Litteras vestre sublimitatis nobis directas omni cum honore recepimus in hec verba:²

[.....] mandatis et omnibus [obedire] cupientes, ut tenemur, feria sexta proxima, ante diei festum [.....eundem] fundum [cum] universis suis utilitatibus ac edificiis et pertinentiis [quibuslibet litterarum] vestrarum [super] ipso fundo curie confectarum et ipsis filiis condam Nicolai bani [.....] Lyndwa et fratribus suis convocatis vicinis universis et coram eisdem statuimus, collocam[us.....] tenendum, pariter et habendum eo iure, quo a vestra benignitate concernitur et dinoscitur eisdem [.....] statutionis solidius testimonium presentes vestras litteras patentes sigilloque autentico nostre civi[tatis] Stefano et Iohanni filiis Nicolai condam bani de Lyndwa et suis fratribus duximus concedendas. Datum in Wyssegrad, feria sexta proxima, videlicet ante diei festum Penthecostes, anno Domini supradicto.

¹ az eredetiben így ² következik Erzsébet 1378. június 1-én kelt oklevele. Oklevéltár: 36. szám

38.

1380. november 29. Visegrád

Visegrád város bírója, Bitolci Miklós és az esküdtek előtt megjelent (Cselenfi) István (néhai Sándor fia, János fia), hogy a Liptói Péter deák telke mögötti telekrészét, amely 21 erdőöl hosszú és 10 erdőöl széles, Liptói Péter deáknak bérbe adja évi egy forint cenzus megfizetésének ellenében. Ha Péter a telekrészre fa- vagy kőépületet emelne, azt István megtarthatja, miután becsértékét a visszaváltáskot megfizette neki.

Hártya. Hátlapon rányomott pecsét, d=38 mm. Közel egykorú kézzel regeszta. MTA Könyvtár, Kézirattár, Oklevélgyűjtemény. A.28. (DF 244335.)

Nos, Nicolaus de Bytholch dictus iudex de Wysegrad, iurati et universi cives de eadem memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod nobilis vir magister Stephanus filius Iohannis filii Alexandri condam dapiferi domine regine ad nostri personaliter adeundo presentiam fassusque et protestatus extitit coram nobis oraculo sue vive vocis, ut ipse quandam particulam terre sue curie retro fundum magistri Petri litterati de Lyptowia dicti edificiis prorsus destitutam viginti unam in longitudine et decem in latitudine ulnas silvestres continentem, eidem magistro Petro litterato de Lyptowia dicto pro feudo seu censu annuali conditione sub infrascripta dedisset, donasset et contulisset, ymo dedit, donavit et contulit coram nobis pleno iure, ita videlicet, quod de ipsa particula terre singulis annis singulos¹ unum florenum per centum denarium computando idem Petrus litteratus eidem magistro Stefano dare et persolvere teneretur occasione aliqua postergante, hoc etiam non pretermissio, quod si idem magister Petrus litteratus in facie eiusdem particule terre iamdicte edificia lignea vel lapidea construeret et ordinaret, extunc quandocumque idem magister Stephanus redimere et rehabere et pro se conservare niteretur, extunc iusta et legitima estimatione facta et prius eidem magistro Petro litterato persoluta et restituta, extunc ipsa edificia sepefatus magister Petrus litteratus eidem magistro Stephano reddere et resignare teneretur, dissimulatione aliqua non obstante. Ad que premissa et singula premissorum partes premissa propria in persona spontaneaue voluntate vigore et testimonio presentium se obligarunt coram nobis. Datum in Wysegrad, feria quinta proxima, videlicet in vigilia festi Beati Andree apostoli, anno Domini M^{mo} CCC^{mo} LXXX^{mo}.

[*Külzetten egykorú kézzel:*] Super quandam particulam terre in Wysegrad habitam pro magistro Petro de Lyptouia in longitudine viginti unam² et latitudine decem ulnarum silvestrium habitam.

¹ *eredetiben így* ² *eredetiben így*

Buda, Visegrád, Székesfehérvár, Kassa, Trencsén, Zágráb, Nagyszombat, Pozsony, Sopron városok a Hedvig hercegnő és Vilmos osztrák herceg között létrejött házassági szerződést esküjükkel erősítiki meg.

Hártya, alul a plicán nyolc, szalagon függő pecsét, köztük Visegrád pecsétje a második, vörös viasz, d=38 mm. Bécs. Österreichisches Staatsarchiv, Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Urkundenabteilung. Familienurkunden 242.1. (DF 258369.) – Kiadás: HERRGOTT, Marquard: *Monumenta Augustae domus Austriacae*: in quinque tomus divisa. Vienna ad Austria 1750–1772. Vol. III. no. 15.; FEJÉR IX. 7. 626–627. – Regeszta: WENZEL 1868. 405. – 4. ábra

Nos, iudices, iurati ac universi cives civitatum Budensis, Wissegradensis, Albe Regalis, Cassoviensis, Trinchiniensis, Zagrabiensis, Tirnaviensis, Psoniensis et Supruniensis fatemur et publice¹ recognoscimus pro nobis et omnibus nostris successoribus per presentes, sicut inter² illustrem et preclaram principem, dominam Hedwigem, natam serenissimi principis domini Lodovici regis Ungarie etc., domini nostri naturalis et inclitum dominum Wilhelmum ducem Austrie, primogenitum illustrissimi principis domini Leupoldi, ducis Austrie, matrimonialis contractus pro bono pacis et comodo regnorum et terrarum conscriptus est et confirmatus, iuxta tenorem et continentiam litterarum, quas superinde serenissimi principes, prefatus dominus noster, dominus Lodovicus Ungarie rex nostraque gratiosissima domina regina et certi archiepiscopi, episcopi, comites, barones ac consilia sub sigillorum ipsorum appensionibus tradiderunt, quos ex iussionibus et mandatis eorundem dominorum regis et regine, dominorum et consulum ipsorum promisimus et polliciti sumus per nostre fidei iuramenta, quod nos et nostrum quilibet tactis sacrosanctis Evangeliis prestitimus et prestamus, quod nos prefati matrimonialis contractus litteras omnesque ipsarum obligationes et promissa contenta in eisdem rata habere volumus ac tenemur, nec umquam contra eas verbis sive factis facere per canonicam, nec iustitiam civilem omni dolo et fraude penitus semotis. Et si aliquis huic contractui resisteret vel obstare in posterum niteretur, illud debemus impedire adhibituri ad hoc consilia, auxilia pro nostro posse, ut contractus ipse matrimonialis in litteris predictis contentus in suis singulis punctis maneat, quodque compleantur et serventur omnes obligationes et promissa in eisdem litteris comprehensa. In quorum fidem nos civitate predictae presentes litteras nostrorum sigillorum fecimus appensionibus roborari. Datum in Nova Civitate, feria quarta proxima ante dominicam Letare, anno Domini millesimo trecentesimo³ octuagesimo primo.

¹ *eredetiben: plubice* ² *eredetiben: in ter* ³ *eredetiben: tricentesimo*

40.

1383. április 9. Visegrád

A visegrádi tanács Váci János (Váci Engelhard fia, Mihály fia) kérésére egy 1373-ban kelt, a visegrádi tanács által kiadott oklevelet átírja és pecsétjével megerősíti.

Az irat a Batthyányiak körmendi levéltárának Himfiana állaga részét képezte, a második világháborúban eltűnt. 1945 előtt a körmendi levéltárban lemásolták.¹ – Regeszta: BÁRTFAI 1938. 413.

Nos, Nicolaus de Bythold iudex de Wysegrad, magister Ligo, magister Mesner, Hensel sartor, Stephanus faber, Georgius, Petrus Ikel dictus, Thomas carpentarius domini regis, Petrus Leonardus dictus, Iacobus murator, Benedictus Rufus, Mychael Rakus dictus et Henchylinus iurati et universi cives de eadem memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod providus vir magister Iohannes, filius Michaelis filii Engelhardi de Wachia exhibuit nobis quasdam litteras sub sigillo civitatis nostre in presentia Reynel condam iudicis et iuratorum ac civium pro tunc existentium sub anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo tertio emanatas, quorum tenor talis est:²

Nos igitur et legitimis petitionibus eiusdem magistri Iohannis, filii Michaelis filii Engelhardi de Wochya acquiescentes premissam seriem actionis certo certius scientes litteras nostras sigillo nostro pendenti eidem magistro Iohanni, filio Mychaelis filii Engelhardi de Wachya duximus concedendas. Datum in Wissegrad, feria quinta proxima post quindenae Pasce Domini, anno eiusdem millesimo trecentesimo octuagesimo tertio.

¹ A másolatot Stojalowski Sándor nyögéri plébános készítette, aki később felhasználásra átadta Solymosi Lászlón keresztül Szovák Kornélnak. Az iratért Szovák Kornélnak tartozom köszönettel. ²
következik a Visegrádi tanács 1373. június 17-én kelt oklevele. Oklevéltár 31. szám.

41.

1397. november 9. Visegrád

Zsigmond király előtt megjelent Tótselymesi Miklós (Miklós fia, Balázs fia) és Rozgonyi László (Miklós fia) egy telekadomány ügyében. Miklós hálája jeléül – mivel Rozgonyi László és testvére Simon, Miklóst minden szükségében és peres ügyében testvéri szeretettel támogatta – egy Visegrád városi telkét adja nekik. A telek, mely egykor nagybátyjájé, János (Apród Miklós fia) küküllei főesperesé volt, jog szerint háramlott rá. Miklós a telket minden haszonvételével és tartozékával együtt, házakkal, pincékkel, épületekkel adja át Rozgonyi Lászlónak és Simonnak örök birtoklásra. A telek szomszédai néhai Cudar Péter háza és Rogerius pozsegai prépost háza.

Papír, alján pecsét csavart selyemzsinórja. DL 8270. (NRA 578.37.) – Regeszta: ZSO I. 5065; BAKÁCS 1982. 1100.

Nos, Sigismundus Dei gratia rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. marchioque Brandenburgensis etc. memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit, univesis, quod Nicolaus filius Blasii filii Nicolai de Thotselmes comitatus de Sarus ex una, et magister Ladislaus filius Nicolai de Rozgon parte ab alia in nostri personaliter constituti presentia, idem Nicolaus organo vive vocis sponte proposuit et confessus extitit in hunc modum, quod quia magister Ladislaus predictus et Symon frater eiusdem uterinus sibi in multis et diversis factis, necessitatibus, causis et causarum articulis suis locis et temporibus ad id oportunis assidua et diligenti laborum cum sollicitudine et insistentia, ope, opere, consilio et favore semper affuissent fraterno cum favore, et hoc idem facere et exhibere spondissent in futurum sincero cum affectu, per que ipse a multis et variis necessitatibus et arduis causis causarumque articulis ac inimicorum et adversariorum suorum iaculis ereptus, precustoditus extitisset et sublevatus, ob hoc ipse nolens accepti fore beneficii immemor,¹ in premissorum recompensam quandam domum suam seu fundum curie in civitate nostra Vissegradiensi in contigua domorum vicinitate condam Petri Zudar bani et honorabilis viri domini Rogerii prepositi ecclesie de Posoga existentem, sibi a condam honorabili viro domino Iohanne archydiacono de Kykellew patruo suo, filio scilicet prescripti condam Nicolai dicti Aprod avi sui iuridice devolutam et successorio iure pertinentem, dictis magistris Ladislao et Simoni filiis Nicolai ipsorumque posteris cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis ac domibus, cellario et edificiis² in superficie eiusdem habitis et preparatis iure perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam et habendam dedisset, donasset et asscripsisset, ymo dedit, donavit, contulit et asscripsit in conspectu nostre maietatis, nil iuris

dominii et proprietatis pro se in eadem reservando, sed totum ius dominium et proprietatem eiusdem in ipsos magistros Ladislaum et Symonem transferendo, insuper obligavit se dictus Nicolaus et posteritates suas memoratos magistros Ladislaum et Simonem ipsorumque heredes ab omnibus preteritu dicte domus seu fundi curie temporis in processu quomodocumque impetere nitentibus semper et ubique defendere et expedire debere propriis suis laboribus, sumptibus et expensis harum nostrarum litterarum patricinio mediante. In cuius rei testimonium perpetuamque stabilitatis firmitatem presentes litteras nostras privilegiales sigillo nostre maiestatis mediocri consignatas duximus concedendas. Datum in Vissegrad, feria sexta proxima ante festum Beati Martini confessoris, anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo septimo.

¹ *eredetiben*: in meror ² *eredetiben*: edifficiis

42.

1405. június 12. Visegrád

Hausongreth Miklós visegrádi bíró és az esküdtek előtt megjelent Kisfaludi Dénes (György fia) és néhai Szobi Bertalan mester (egykori országbírói ítélőmester) özvegyének és gyermekeinek ügyvéde egy visegrádi telekvisszaváltás ügyében. Kisfaludi Dénes visegrádi telke Csonka Pál deák, visegrádi hospesnél volt zálogban, akitől Szobi Bertalan 50 forintért megváltotta azzal a feltétellel, hogy halála után a telket az ott lévő épületekkel együtt Kisfaludi Dénesnek vagy örökösének vissza kell váltaniuk. Mivel Szobi Bertalan meghalt, Kisfaludi Dénes 50 forint megfizetésével visszaváltotta telkét Bertalan örökösétől, özvegyétől, fiaitól, Lászlótól és Jánostól, lányaitól, Afrától és Katalintól. A telek szomszédja északról Lukács mester, délről Bertalan mester telke.

Hártya. Hátoldalon vörös pecsét töredékei, d=32 mm. Alján újkori levéltári jelzet. DL 9052. (NRA 1545.51.) – Regeszta: ZSO II/1. 3969.

Nos, Nicolaus Hausongreth iudex, iurati et universi cives civitatis Wysegradiensis memorie commendamus, quod cum condam magister Bartholomeus de Zoob, pridem prothonotarius iudicis curie regie quendam fundum curie Dionisii filii Georgii de Kysfalud in dicta civitate Wysegradiensis, inter fundos curiarum magistri Luce a septemtrione ac eiusdem magistri

Bartholomei a meridie existentem, a Paulo litterato dicto Chonka hospite de dicta Wysegrad pro quinquaginta florenis redemisset, et eundem fundum curie ipse Dionisius prefato magistro Bartholomeo usque diem mortis sue tenere et possidere commisisset. Econverso autem ipse magister Bartholomeus id, ut dictus fundus curie post obitum sue simul cum omnibus suis edificiis in facie eiusdem existentibus eidem Dionisio et suis heredibus dictis quinquaginta florenis parvi numeri per eundem successori eiusdem magistri Bartholomei persolutis perpetuo remaneret, assumpsisset, tandem quia prenominatus Dionisius filius Georgii de Kysfalud ad nostram veniendo presentiam presente Briccio filio Mychaelis, qui pro nobili domina relicta ipsius magistri Bartholomei cum procuratoriis litteris palatinalibus ac pro Ladislao et Iohanne filiis et nobilibus puellis Afra et Katherina vocatis filiabus eiusdem magistri Bartholomei sine litteris procuratoriis coram nobis astabat, premissos quinquaginta florenos computi premissi eidem Briccio in personis eiusdem nobilis domine relicte ac filiorum et filiarum eiusdem recipienti plene coram nobis persolvit et integre, ideo ipse Briccius in eiusdem domine relicte ac filiorum et filiarum ipsius magistri Bartholomei personis dictum Dionisium filium Georgii super premissis quinquaginta florenis expeditum committendo predictum fundum curie eiusdem remisit et resignavit eidem coram nobis testimonio presentium mediante. Datum feria sexta proxima post festum Pentecostes, in loco memorato, anno Domini millesimo quadringentesimo quinto.

43.

1412. március 23. Visegrád

János (Miklós fia) visegrádi bíró és az esküdtek előtt Gergely, a Visegrád város feletti Kékes-hegyi Szent László kolostor pálos rendi perjele a generális és rendtársai nevében megjelent egy telekeladás ügyében. A kolostor visegrádi telkét, minden tartozékával együtt 13 forintért Bogdáni Miklósnak (Pore fia), Visegrád egyik esküdtjének adja el örökbirtokként. A kifizetett összeget a kolostor fenntartására fordítják. Az épület szomszédai észak felől Jakab deák és Jakab kőfaragó egy-egy telke, innen az érintett telek határa egyenesen halad egy kis utcáig, majd azzal együtt a Szűz Mária egyházig, dél felől Csehi János (István fia) telkével szomszédos, nyugat felől néhai Szepesi Jakab telkével. A város beiktatta Miklóst birtokjogába.

Belfoglalva Visegrád város 1413. november 22-én kelt oklevelébe. Oklevéltár: 48. szám. DL 10021. (NRA 1546. 85.) – Regeszta: ZsO III. 1889.

Nos, Iohannes filius Nicolay, iudex de Wysegrad, iurati et universy cives de eadem memorie commendamus tenore presentium significantes,¹ quibus expedit, universis, quod religioso viro fratre² Gregorio priore ordinis fratrum heremitarum Beati Pauli primi heremite de claustro³ Beati regis Ladizlai supra dictam civitatem Wysegradiensem in monte Kekus constructo pro se personaliter et ceteris fratribus eiusdem sui ordinis, scilicet fratre Ladislao generaly ac aliis cum procuratoriis litteris ipsius ordinis plenum mandatum cum consensu et ascensu fratris⁴ prescripti continentibus ab una, parte vero ex altera Nicolavo fily Pore de Bogdan dicto,⁵ scilicet iurato⁶ nostre civitatis coram nobis personaliter constitutis, idem frater Gregorius in sua et dictorum ceterorum fratrum suorum ordinis personis, generalis scilicet et aliorum fratrum auctoritate⁷ predicti munitus fassus extitit eo modo, ut ipse quendam fundum eorum in dicta civitate Wysegradiensi in medio nostri habitum, in vicinitatibus videlicet fundorum seu domorum magistri Iacobi litterati ac magistri Iacobi lapicide a parte septemtrionali, recte vadit et transsit usque parvam viam, in qua vadunt et transseunt⁸ ad ecclesiam Beate Viriginis, ac etiam inter fundum Iohannis filii Stephani dicti Chech a parte meridiei, a parte vero occidentali fundus curie quondam magistri Iacobi de Zeepes habitum et existentem cum omnibus suis utilitatibus ac pertinentiis eiusdem eidem Nicolavo filio Pore pro tredecim florenis, quemlibet per centum⁹ novos denarios computando ab eodem plene et integre habitis et receptis vendidisset et tradidisset, ymo vendidit et tradidit coram nobis iure perpetuo et irrevocabiliter nullo penitus contradictore apparente in filios filiorum suorum heredumque per heredes possidendum, tenendum pariter et habendum, nullum ius amplius in eodem pro se et dicto claustro Sancti Ladislai regis reservando, scilicet totum ius ac dominium eiusdem in ipsum Nicolaum filium Pore transferendo. Et hanc pecuniam ipse frater Gregorius ad sustentationem dicti claustri Sancti Ladislai regis ab eodem Nicolavo filio Pore in formam dicte venditionis habuisse retulit coram nobis. In cuius quidem fundy curie plenum dominium ipsum Nicolaum filium Pore nos, ut mos dicte civitatis extitit, presentibus vicinis eiusdem fundi curie introduximus nullo penitus contradictore apparente, assumptensque nichilominus idem frater Gregorius in sua et dictorum fratrum sui ordinis, generalis videlicet et aliorum personis memoratum Nicolaum filium Pore ratione dicti fundy curie temporis in processu molestare, aggravare vel quovismodo inquietare volentibus et nitentibus iuxta modum, formam et consuetudinem nostre civitatis ab antiquo approbatam ab omnibus¹⁰ et singulis expedire propriis ipsorum laboribus et expensis. In cuius rey

memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras patentes sigilloque autentico¹¹ nostre civitatis consignatas ad instantemque petitionem partium et eidem Nicolavo filio Pore et per eum¹² suis heredibus heredumque suorum successoribus et posteritatibus duximus concedendas. Datum in Wysegrad, feria quarta proxima ante dominicam Ramispalmarum, anno Domini millesimo quadringentesimo duodecimo.

¹ *eredetiben*: significamus ² *eredetiben*: fratri ³ *eredetiben*: clastro ⁴ *eredetiben*: fratri ⁵ *eredetiben*: dictus ⁶ *eredetiben*: iuratus ⁷ *eredetiben*: actoritate ⁸ *eredetiben*: transsiunt ⁹ *eredetiben* kétszer kiírva: per centum ¹⁰ *eredetiben* expedire alapontozva, szövegfelesleg ¹¹ *eredetiben*: autentiquo ¹² *eredetiben*: ewm

44.

1412. augusztus 9. Buda

Zsigmond király, felesége és a bárók beleegyezésével (Kanizsai) János esztergomi érseknek adományoz hűségéért egy visegrádi telket, mely kelet felől az érsek és testvéreinek már meglévő háza, nyugatról a budafelhévízi konvent háza mellett fekszik. A telek királyi kézre háramlott, mert a király két évvel azelőtt a városi házak renoválásáról hozott és megbízásából a város által közhírré is tett rendelete ellenére senki nem állította helyre. A király új adomány címén János érseknek és testvérének, István ajtónállómesternek és unokaöccsének, Jánosnak (Miklós fia) adja a telket örökbirokként.

Belefoglalva Zsigmond 1414. július 27-én kelt oklevelébe. Oklevéltár: 49. szám. DL 9932. (NRA. 218.36.) – Kiadás: FEJÉR X. 5. 302–304. – Regeszta: BARTFAI 1938. 542; BAKÁCS 1982. 1269; ZSO III. 2518.

Nos, Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie etc. rex memorie commendamus tenore presentium significantes¹, quibus expedit, universis, quod nos pro fidelitatibus et acceptis complacentiis fidelis nostri dilecti, reverendissimi in Christo patris domini Iohannis archiepiscopi Strigoniensis volentes votis ipsius regiam liberalitatem semper exhibere munificam, quendam domum seu curiam in civitate nostra Wysegradensi in vicinitatibus domorum eiusdem domini archiepiscopi et fratrum suorum ab oriente et magistratus cruciferorum

de Calidis Aquis Budensibus ab occidente sitam, ad manus nostras regias ex eo, quod alias fere autem duorum annorum elapsorum spatia conspecta ruina dicte civitatis nostre Wysegradensis id, ut quilibet cuiuscunque status et condicionis existant, in eadem civitate domos habentes suam domum renovare, restaurare et edificare infra unius anni integri tunc sequentis, iam vero dudum elapsi spatium sub pena ammissionis huiusmodi domorum tenerentur, publicari fecissemus similiterque fideles nostri iudex, iurati et cives predictae civitatis de nostra commissione fecissent proclamari, predictam domum nullus omnino hominum nedum infra ipsius anni revolutionem, verum etiam usque nunc curavit innovare seu reformare, quin potius ipsam nullo subveniente suam magis decrevit, in ruina devolutam, redactam et redundatam cum omnibus suis edificiis et pertinentiis, mera nostra auctoritate et potestatis plenitudine ac ex certa scientia, de beneplacito serenissime principis domine Barbare regine consortis nostre carissime prelatorumque et baronum nostrorum consilio nove nostre donationis titulo et omni eo iure, quo ratione previa seu alia quavis nostre incumbit dispositioni, memorato domino archiepiscopo et per eum magnifico viro Stephano de Kanisa alias magistro ianitorum nostrorum carnali, necnon Iohanni filio Nicolai de eadem fratribus eiusdem ipsorumque Stephani et Iohannis heredibus et posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus perpetuo et irrevocabiliter per eosdem possidendam, tenendam pariter et habendam, assumptentes nihilominus nostro et successorum nostrorum, regum scilicet Hungarie nominibus eosdem dominum archiepiscopum, necnon Stephanum et Iohannem eorundemque Stephani et Iohannis heredes et successores universos rationibus previis in pacifico et quieto dominio ac perpetua possessione ipsius domus seu curie contra quoslibet causidicos et actores protegere, tueri et conservare intraque vel extra iudicium ubique et iugiter defensare nostris et eorundem successorum nostrorum regiis propriis laboribus et expensis, harum litterarum nostrarum sigillo nostro maiori, quo ut rex Hungarie utimur, consignatarum patrocínio mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum Bude, in vigilia festi beati Laurentii martiris, anno Domini millesimo quadringentesimo duodecimo, regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. vigesimo quinto, Romanorum vero secundo.

¹ *eredetiben*: significamus

1412. augusztus 16. Buda

Zsigmond király Visegrád város tanácsának szóló parancslevelében elmondja, hogy egy rá háramlott városi telket, mely a Szent György patak mentén fekszik, szomszédos (Kanizsai) János esztergomi érsek, valamint a budafelhévízi keresztes konvent házával, János esztergomi érseknek és testvéreinek adományozza. Kéri a tanácsot, hogy a város szokásai szerint iktassa be a kedvezményezetteket a birtokba.

Belefoglalva a visegrádi tanács 1413. március 3-án kelt oklevelébe, amely Zsigmond 1413. március 3-án kelt oklevelében van átírva. Oklevéltár: 47. szám. DL 9932. (NRA. 218.36.) – Kiadás: FEJÉR X. 5. 304. – Regeszta: BÁRTFAI 1938. 542; BAKÁCS 1982. 1270; ZSO III. 2541.

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie etc. fidelibus suis iudici et iuratis civibus et iuratis civitatis Wysegradensis salutem et gratiam. Quia nos quendam domum seu curiam vestri in medio iuxta rivulum¹ Sancti Georgii inter domos reverendissimi in Christo patris domini Iohannis archiepiscopi Strigoniensis ac aule Romanorum cancellarii et cruciferatus de Calidis Aquis in medietate adiacentem mediantibus aliis litteris nostris exinde² confectis³ eidem domino Iohanni archiepiscopo et fratribus suis in eisdem litteris nominatis rationibus similiter in eisdem litteris declaratis in perpetuum contulimus et dedimus obtinere, ideo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus eosdem dominum archiepiscopum et fratres suos in dominium ipsius domus seu curie iuxta morem vestre communitatis introducere eandemque ipsis huiusmodi⁴ nostre donationis titulo perpetuo possidendam statuere debeatis, litteras vestras oportunas superinde eisdem concedatis, aliud pro nostra gratia facere non ausuri. Datum Bude, secundo die festi Assumptionis Virginis Gloriose, anno Domini millesimo quadringentesimo duodecimo, regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. vigesimo quinto, Romanorum vero secundo.

¹ *eredetiben: ryulum* ² *exinde: sor fölött* ³ *eredetiben: confectas* ⁴ *eredetiben: humani*

1413. március 2. Visegrád

Garai Miklós nádor előtt Szepesi Margit, néhai Jakab országbíró leánya, Sóvári Sós Simon felesége ügyvéde az asszony nevében eltiltotta Zsigmond királyt Visegrád városi kőházának eladományozásától, Stibor erdélyi vajdát annak elfoglalásától.

Papír. A hátoldalán kerek pecsét töredéke, középkori és újkori kézzel regeszták, levéltári jelzetek. DL 83553. (Bárczay család levéltára. 36.48.) – Regeszta: ZSO IV. 252.

Nos, Nicolaus de Gara Hungarie palatinus et iudex Comanorum damus pro memoria, quod Iohannes filius Petri de Polianka ad nostram veniendo presentiam in persona nobilis domine Margaretha vocate filie condam comitis Iacobi de Scepes olim iudicis curie regie, consortis scilicet magistri Symonis dicti¹ Soos de Souar, serenissimum principem dominum nostrum Sigismundum regem a donatione et perpetuatione fundi² curie seu domus sue lapidee in civitate Vissegradiensis situate, quoslibet vero et presertim magnificum virum Stiborium wayvodam Transilvanensem ab eiusdem impetratione, occupatione et quoslibet alios se in dominium eiusdem intromissione factis vel fiendis prohibuit coram nobis testimonio presentium mediante. Datum in Vissegrad, feria quinta proxima post Beati Mathye apostoli, anno Domini millesimo quadringentesimo tredecimo.

[*Külzetten középkori kézzel:*] Pro nobili domina Margaretha vocata filia condam comitis Iocobi de Scepes consortis Symonis dicti Sos de Souar contra dominum nostrum Sigismundum regem et magnificum virum Stiborium wayvodam Transilvanensem. [*Lejjebb kézjegy:*] M K XII. [*Lejjebb:*] Prohibitoria. [*Újkori kézzel:*] A donatione et perpetuatione domus suae Vissegradiensis.

¹ *eredetiben sor fölé besúruva:* dictus ² *eredetiben:* ffundi

47.

1413. március 3. Visegrád

János (Miklós fia) visegrádi bíró és az esküdtek Zsigmond király parancslevele szerint beiktatták (Kanizsai) János esztergomi érseket és testvéreit a neki adományozott visegrádi telek birtokába.

Belefoglalva Zsigmond 1414. július 27-én kelt oklevelébe. Oklevéltár: 49. szám. DL 9932. (NRA. 218.36.) – Kiadás: FEJÉR X. 5. 457. – Regeszta: BÁRTFAI 1938. 542; ZSO IV. 259.

Nos, Iohannes filius Nicolai iudex de Wysegrad iurati et universi cives de eadem memorie commendamus tenore presentium significantes,¹ quibus expedit, universis, quod reverendissimus in Christo pater dominus Iohannes archiepiscopus ecclesie Strigoniensis exhibuit nobis quasdam litteras preceptorias serenissimi principis domini Sigismundi Dei gratia regis Hungarie, Dalmatie, Croatie marchyoque Brandenburgensis, domini nostri statutorias recepimus humiliter habentes hunc tenorem:²

Quibus nos preceptis iuxta regale litteratorium mandatum ad faciem dicti fundi curie seu domus accessimus ipsumque simul cum universis suis utilitatibus et pertinentiis statuimus prefato reverendissimo in Christo patri, domino Iohanni archiepsicopo ecclesie Strigoniensis et suis fratribus iure perpetuo et irrevocabiler nullo penitus contradictore apparente possidendum, tenendum partiter et habendum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras patentes sigilloque autentico nostre civitatis, consignatas eisdem domino Iohanni archiepiscopo ecclesie Strigoniensis et fratribus suis ipsorumque posteritatibus duximus concedendas. Datum [in dicta] Wysegrad, feria sexta proxima post festum Beati Mathie apostoli, anno Domini millesimo quadringentesimo tredecimo.

¹ *eredetiben: significamus* ² *következik Zsigmond király 1412. augusztus 16-án kelt parancslevele. Oklevéltár: 45. szám.*

48.

1413. november 22. (Visegrád)

János (Miklós fia) visegrádi bíró és az esküdtek előtt Porefi Miklós, az egyik esküdt egy korábbi telekadásvételének megerősítését kérte. Kérésére a tanács szó szerint átírta és megerősítette korábbi ebben a tárgyban kiadott oklevelét.

Hártya, az oklevél aljáról a függőpecsét leesett. Hátlapján egykorú kézzel rövid tartalmi kivonat, levéltári jelzetek. DL 10021. (NRA 1546. 85.) – Regeszta: ZSO IV. 1322.

(N)os, Iohannes iudex de Wysegrad Nicolai, magister Wolterius condam iudex nostre civitatis, Nicolaus filius Pore, magister Etul carnifex, Iacus Ryues, Iohannes filius Petri pellificis, magister Stephanus arcupar, Iohannes similiter arcupar, Michael pellifex, Hensul caupo, Stephanus piscator, Etul cerdo seu sutor¹ iurati et universy cives de eadem memorie commendamus tenore presentium significantes², quibus expedit, universis, quoniam universa iura³ et hereditates tam pauperes, quam divites, in perpetuum vigore litterarum solent conservare et providere, ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod providus vir Nicolaus filius Pore, videlicet iuratus nostre civitatis personaliter in nostri medio constitutus exhibuit nobis quasdam litteras nostras patentes sub iuribus suis emanatas tenoris infrascripti petens nos cum instantia, ut tenorem earundem litterarum nostrarum mediantibus litteris nostris privilegialibus transcribi et confirmari sibi et suis heredibus perpetuo valituras dare et emanari facere deberemus lege civitatis nostre ab antiquo approbata requirente, quarum tenor per omnia talis est:⁴

Nos igitur iustis et iuri consonis amicabiliter inclinati⁵ prefati Nicolay filii Pore, ut tenemur, ymo et iustitie annuentes premissas litteras⁶ nostras patentes omni vitio et falsitate carentes presentibus litteris nostris privilegialibus de verbo ad verbum transcribi et confirmari ac pro eisdem prefato filio Pore et suis heredibus heredumque suorum successoribus dare et emanari fecimus in perpetuum valituras. In cuius rey memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales et pendentis autentici sigilli nostri munimine roboratas prefato⁷ Nicolavo⁸ filio Pore et per eum⁹ suis posteritatibus duximus concedendas iure et libertate civitatis nostre ab antiquo approbata. Datum feria quarta proxima post festum Beate Elisabeth regine, anno Domini millesimo quadringentesimo tredecimo.

[*Külzeten egykorú kézzel – feltehetően Porefi Miklós:*] Super domo Wisegradiensi deserta, quam emi XIII florenis personaliter.

¹ *eredetiben: sutur* ² *eredetiben: significamus* ³ *eredetiben: iuara* ⁴ *következik a Visegrádi tanács 1412. március 23-án kelt oklevele. Oklevéltár: 43. szám.* ⁵ *inclinati után ut tenemur alapontozva, felesleges szövegrész* ⁶ *litteras kétszer kiírva* ⁷ *eredetiben filio Pore alapontozva, felesleges szövegrész* ⁸ *eredetiben így* ⁹ *eredetiben: ewm*

Zsigmond király előtt Kanizsai János esztergomi érsek, kancellár és vikárius a maga és testvére, István (János fia) és unokaöccse, János (János fia, Miklós fia) nevében két oklevelet mutat be egy nekik szóló Visegrád városi telekadomány ügyében. Az egyik Zsigmond király nagypecséttel ellátott adománylevele a Kanizsaiak számára, a másik a visegrádi tanács birtokbaiktató levele. Az érsek kérésére Zsigmond, a királyné, a bárók és preláthusok egyetértésével átírja a bemutatott okleveleket, és privilegiális formában kiállított, kettőspecséttel ellátott oklevelében megerősíti az adományt.

Hártya, alján kétszínű, sodort szalag függőpecsét számára. Hátlapján nagypecsét lenyomata, áthúzott újkori tartalmi kivonat, levéltári jelzetek. Az oklevél elején hat sor mély díszített kezdőbetű. DL 9932. (NRA. 218.36.) – Kiadás: FEJÉR X. 5. 516–519. – Regeszta: BAKÁCS 1982. 1282; ZSO IV. 2303. – Említi: WENZEL 1868. 406.

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallitie, Lodomerie, Comanie Bulgarieque rex, marchio Brandeburgensis, necnon Bohemie et Lucemburgensis heres omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presentium notitiam habituris salutem in omnium salvatore. Ordo suadet¹ equitatis et ad apicem regalis pertinet dignitatis, ut ea, que rite processerunt, illibata conserventur, et que a fidelibus iuste petuntur, ad exauditionis gratiam admittantur. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod reverendissimus in Christo pater dominus Iohannes archiepiscopus ecclesie Strigoniensis etc. auleque nostre regie Romanorum cancellarius et vicarius regni nostri Hungarie predicti generalis in sua ac magnifici viri Stephany filii Iohannis de Kanisa alias ianitorum nostrorum magistri et Iohannis filii condam Nicolai filii eiusdem Iohannis tavarnicorum nostrorum magistri, fratrum utputa suorum personis nostram accedens in presentiam exhibuit nobis duas litteras, unam nostram maiori simplici autentico novo nostro sigillo consignatam super perpetua donatione et collatione, et aliam Iohannis filii Nicolai iudicis de Wysegrad ac iuratorum et universorum civium de eadem super statutione cuiusdam domus seu curie in eadem civitate nostra Wysegradensi in vicinitatibus domorum eiusdem domini archiepiscopi et fratrum suorum predictorum ab oriente et magistratus cruciferorum² de Calidis Aquis Budensibus ab occidente site et existentis, modo et forma litteris in eisdem expressis rite factis patenter confectas tenorum subsequentium, supplicans exinde prefatus dominus Iohannes archiepiscopus nominibus, quibus supra, humiliter et devote nostre maiestati, ut easdem litteras

ratas, gratas et acceptas habendo nostrisque litteris privilegialibus verbotenus inseri faciendo pro ipso domino Iohanne archiepiscopo Strigoniensi et predictis Stephano et Iohanne ipsorumque Stephani et Iohannis heredibus universis innovantes perpetuo valituras dignaremur confirmare. Quarum unius, utputa ipsius nostre patentis littere tenor talis est:³

Alterius vero, videlicet dicti iudicis et iuratorum civium similiter patentes littere series verbalis dinoscitur fore talis:⁴

Nos igitur humillimis et devotis prefati domini Iohannis archiepiscopi Strigoniensis supplicationibus [...] nostre per eum nominibus, quibus supra, subiective oblatis maiestati regia benignitate exauditis et clementer admissis prefatas geminas litteras, nostram videlicet et annotatorum iudicis et iuratorum civium civitatis nostre Wysegradensis patentes non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua earum parte suspectas, sed omni prorsus suspicionis vitio carentes, ymmo mere et sincere veritatis integritate prepollentes presentibusque de verbo ad verbum insertas quo ad omnes earum articulos et clausulas acceptamus, approbamus et ratificamus, ipsas nichilominus requirentibus prefati domini Iohannis archiepiscopi fidelitatibus et fidelium servitorum gratis meritis et sinceris complacitiis nobis per ipsum laudabiliter impensis et exhibitis simul cum premissis donatione et statutione prefati fundi curie ceterisque omnibus et singulis articulis superius in tenoribus predictarum litterarum lucidius contentis et expressis mera auctoritate regia et potestatis plenitudine ac ex certa scientia nostre maiestatis, de consensu et beneplacita voluntate serenissime principis domine Barbare regine consortis nostre precare prelatorumque et baronum nostrorum consilio prematuro ac uniformi eorum decreto pro eisdem domino archiepiscopo Stephano et Iohanne ipsorumque Stephani et Iohannis heredibus et posteritatibus universis innovando perpetuo valituras confirmamus presentis scripti nostri patrocinio mediante, salvis iuribus alienis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri dupplicis, quo videlicet ut rex Hungarie utimur, munimine roboratas. Datum per manus reverendi in Christo patris domini Eberhardi episcopi Zagrabiensis, aule nostre sumpmi cancellari, fidelis nostri dilecti, anno Domini millesimo quadringentesimo quartodecimo, sexto Calendas Augusti, regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. vigesimo octavo, Romanorum vero quarto, venerabilibus⁵ in Christo patribus et dominis Iohanne Strigoniensi, Duymo Spalatensi, Andrea Ragusiensi archiepiscopis, Colocensi et Iadriensi sedibus vacantibus, eodem domino Eberhardo Zagrabiensis, Andrea Waradiensis, Stephano Transsilvanensis, Stiborio Agriensis, Iohanne

Quinqueecclesiensis, Benedicto Boznensis, Iohanne Iauriensis, fratribus Philippo Waciensis, Dosa Chanadiensis, Hincone Nitriensis et Thoma Senniniensis⁶ ecclesiarum episcopis ecclesias Dei feliciter gubernantibus, Wesprimiensi, Sirimiensi, Tininiensi, Scardonensi, Sibinicensi, Novensi, Makarensi, Farensi et Korbaviensi sedibus vacantibus, necnon magnificis viris Nicolao de Gara regni nostri Hungarie predicti palatino, wayvodatus Transsilvanensis et iudicatus curie nostri honoribus vacantibus, Iohanne de Medwe regnorum nostrorum Dalmatie et Croatie predictorum, Paulo Chupor de Monozlow totius regni Sclavonie, Ladislao et Emerico de Wylak Machoviensibus banis, honore banatus Zeuriniensis vacante, Iohanne Bubek de Pelseucz tavarnicorum, Iohanne filio Herrici de Thamasi ianitorum, Iohanne Groff de Korbavia dapiferorum, Iohanne filio Georgii de Alsan pincernarum, Petro Cheh agazonum nostrorum magistris et Kaplerio comite nostro Posoniensi aliisque quampluribus regni nostri comitatus tenentibus et honores.

¹ *eredetiben: swadet* ² *eredetiben: crucifferorum* ³ *Következik Zsigmond 1412. augusztus 9-én kelt oklevele. Oklevéltár: 44. szám.* ⁴ *Következik Visegrád város 1413. március 3-án kelt oklevele. Oklevéltár: 47. szám.* ⁵ *eredetiben: wenerabilibus* ⁶ *eredetiben: Senninsis*

50.

1415. július 5. Visegrád

Ruz Jakab visegrádi bíró és a tizenkét esküdt előtt Baran András polgár megjelent egy telek zálogba vetése ügyében. Visegrádi telkét kőtoronnyal, kőkonyhával, házzal, az az alatt levő pincével együtt Csehi Péter esztergomi prépostnak és testvéreinek, Lászlónak és Illésnek (Gegő fiai) 100 forintért sűrgető szükségből elzálogosítja azzal a feltétellel, hogy bármikor visszaveheti, miután a zálogösszeget visszafizette nekik.

Papír. Hátoldalán pecsét nyoma, d=27 mm. Rövid tartalmi összefoglaló, mely rendkívül halvány, fotoról nem olvasható. Esztergomi Primási levéltár, Acta Radicalia. 50.1.1. (DF 237947.) – Regesztá: BÁRTFAI 1938. 556; BAKÁCS 1982 1305; ZSO V. 826. – 2. ábra

Nos, Iacobus Rwz dictus iudex et duodecim iurati cives civitatis Wissegradiensis memorie commendamus, quod magister Andreas Baran concivis noster in medio nostri personaliter

constitutus est confessus in hunc modum, quod ipse quibusdam suis necessitatibus ipsum ad presens urgentibus evitandis quandam turrim suam lapideam ac domum et cellarium subtus eandem turrim situatas, item coquinam similiter lapideas in curia sua propria hic in civitate nostra Wissegradiensi existenti constructas simul cum domibus in eadem turri existentibus honorabili viro domino Petro preposito ecclesie Strigoniensis ac Ladislao et Elye filiis Gegew de Cheh pro centum florenis presentis nove monete regalis, ut dixit, ab eisdem plene habitis et receptis pignori obligasset, ymo obligaret coram nobis eo modo, ut quandocumque ipse easdem turrim, cellarium, domos et coquinam suas ab eisdem preposito et fratribus suis redimere valeret, extunc iidem rehabita pecunia eorum prenotata sibi remittere et resignare tenerentur, assumptis nichilominus idem magister Andreas eosdem filios Gegew in dominio dictarum turris, cellarii, domorum et coquine usque tempus redemptionis earundem contra quoslibet impeditores propriis suis laboribus et expensis defensare. Datum in Vissegrad, predicta feria sexta proxima post festum Visitationis Virginis Gloriose, anno Domini millesimo quadringentesimo quintodecimo.

51.

1474. március 12. Lőcse

Mátyás király Visegrád városát, mivel az egykor erős és neki igen kedves város az elmúlt időben elhagyatott lett, újra be kívánja népesíteni, ezért száz, erdélyi szász jobbágy állapotú családnak Visegrádra költözése és házak felújítása esetén szabadságjogokat biztosít. Az átköltöző jobbágyoknak évi 40 forintot kell fizetniük, vámmentességet kapnak és a harmincad fizetése alól 10 évre szóló mentességet. A városhoz tartozó szántókra, legelőkre, kaszálókra, erdőkre, hegyekre használati jogot kapnak.

Papír, alul függőpecséttel. Jobbra szöveg fölött kancelláriai jegyzet. Hátoldalán középkori és újkori tartalmi kivonat, levéltári jelzetek. Archivele Statului Sibiu. 2.353. (DF 244994.) – Kiadás: *Urkundenbuch* 10–11. – Regeszta: BALOGH 1966. I. 279–280. – Említi: WENZEL 1868. 406. – Kancelláriai jegyzet: „Commissio propria domini regis.”

Nos, Matthias Dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit, universis, quod nos volentes civitatem nostram Wysegradiensem superioribus turbationum temporibus ad extremam penitus desolationem redactam populorum

multitudine et edificiorum instauratione decorare et precipue, ut locus ille egregius, qui maiestati nostre gratisissimus est, bonis habitatoribus incolatur, vigoremque suum pristinum civitas illa optimorum civium industria resummat, centum iobagonalis conditionis Saxonibus, qui videlicet de partibus regni nostri Transsilvanis, e medio fidelium nostrorum Saxonum septem et duarum sedium ad prefatam civitatem nostram Wysegradiensem unanimes consensu et voluntate pari in prefato numero se conferre voluerint moraturos et unacum coniugibus, liberis et familia domestica ad dictam civitatem nostram habitatum advenerint, talem libertatis prerogativam duximus concedendam et concedimus per presentes, ut ipsi post descensum eorum in prefata civitate nostra Wysegradiensi nullum censum neque taxam seu contributionem sive ordinariam sive extraordinariam maiestatis nostre vel successoribus nostris preter annualem quadraginta florenorum auri solutionem solvere teneantur. Ita videlicet, ut medietatem illius summe, hoc est viginti florenos, prenotati centum Saxones pro communi et definito ipsorum censu circa festum Sancti Georgy et aliam medietatem, hoc est residuos viginti florenos, similiter circa festum Sancti Martini quolibet anno solvere teneantur. Ab aliis vero solutionibus taxe, collecte et contributionis qualiscumque penitus in toto exempti sint et supportati, hoc etiam ex speciali gratia nostra illis adiecto, ut per universum regnum nostrum Hungarie ab omni solutione tributorum et theloneorum in perpetuum, tricesime vero infra decem annos liberi, exonerati ac supportati habeantur. Insuper memoratis centum Saxonibus, postquam civitatem nostram prenotatam moraturi advenerint neglectasque et derelictas domos instauraturi descenderint, universas et quaslibet terras arabiles, agros, prata, pascua, feneta, virgulta, silvas et nemora unacum montibus et promontoriis et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinentiarum integritatibus quocumque nomine vocitatis, que videlicet ad prefatam civitatem nostram Wysegradiensem de iure et ab antiquo pertinuerunt, demptis dumtaxat duabus terrarum particulis, quas duobus incolis de novo in eam civitatem nostram ad habitandum ingressis iam de facto contulimus, dabimus, donabimus et conferemus deputabimusque et commitemus in perpetuum habendas, tenendas, colendas et possidendas harum nostrarum, quas secreto sigillo nostro impendenti communiri fecimus, vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Lewchowje, in festo Beati Gregorii pape, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno decimo septimo, Bohemie vero quinto.

[*Külzetten egykorú kézzel:*] Litera, qui Vyshengrad moraturi petere voluerint Mathie regis.

1475 körül (1474. március 12. után, 1475. szeptember 8. előtt)

Mátyás király Visegrád városát fel kívánja emelni a romokból és pusztulásból, melybe az elmúlt időben jutott, ezért szabadságjogokat biztosít mindazoknak, akik ott házat és épületeket emelnek. A jogok a következők: A főpapok, bárók, nemesek és minden birtokkal rendelkező azokat a polgárokat, vendégeket, parasztokat és más jobbágy állapotú embereket, akik Visegrád városába kívánnak költözni, szabadon, ellentmondás és akadályoztatás nélkül, száz márka büntetés terhe alatt kötelesek elbocsátani. Mindazok, akik ideköltöznek, bármilyen általuk elkövetett bűntény, gyilkosság vagy más kihágás esetén kegyelmet kapnak, semmilyen bíróság vagy királyi igazságszolgáltatás a gonosztettért őket nem ítélheti el, ők azonban nem vétkezhetnek többé. Mindazok az adósok, akik Visegrádra költöznek, nem kötelezhetők tartozásuk megfizetésére, adósságuk alól teljes felmentést kapnak. A város minden lakosa adómentességet kap. Minden vám és harmincad fizetése alól fel vannak mentve. A város polgárai fölött semmilyen bíróság, királyi ítélőszék nem ítélkezhet, a polgárok csak a király vagy a király által kijelölt személy elé tartoznak járulni. Javaikat senki nem foglalhatja le adósság fejében. Minden egyéb szabadságjogot, melyet az ország korábbi királyai, vagy Mátyás adományozott a városnak, szabadon és békében gyakorolhatják.

Átírva a Visegrádi tanács 1475. szeptember 8-án kelt levelében, keltezése hiányzik. Oklevéltár: 53. számú. Štátny Okresný Archív v Bardejove. 1976. (DF 214674.) – Kiadás: VÉGH 2004b. 75–76.

Mathias, Dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. omnibus, quibus presens¹ expedit, universis, quod nos volentes civitatem nostram Wysegradiensem ab² illa ruina et desolatione, in qua devenerat preteritis temporibus, sublevare, omnibus cuiuscumque condicionis hominibus, qui ad eandem commorandi causa venire et inibi edificia domus facere voluerint, infrascriptam libertatem in perpetuum duraturam auctoritate nostra regia duximus concedendam.³ Item primo, quilibet prelatorum, baronum, nobilium et ceterorum possessionatorum hominum de bonis suis omnes illos cives,⁴ hospites et rusticos,⁵ ceteros condicionis iobagionalis homines, qui ad predictam civitatem nostram moraturi confluere voluerint, libere et sine contradictione ac impedimento aliquali statim agnita presentium notitia sub pena centum marcarum dimittere teneantur. Secundo, quod nos omnibus hominibus, qui illac moraturi confluerint, super

quibuscumque criminibus, delictis, interfectionibus hominum et aliis quibusvis excessibus per eos patratu gratiam et misericordiam in toto fecimus, ita, quod nullus omnino⁶ iudicum et iustitiariorum regnorum nostrorum ipsos pro quorumcumque malorum per eos patratu generibus ad quorumvis instantiam⁷ iudicare et impedire presumpmat,⁸ quoniam nos penitus illos super commissis expeditos esse volumus, ita etiam illi de cetero se studeant immunes preservare et illicita caveant committere. Tertio, quod omnes homines quibuscumque⁹ aliis obligantur, si predictam civitatem moraturi ingredierint,¹⁰ nullum penitus debitum creditoribus¹¹ teneantur persolvere, sed totaliter super eisdem debitis sint supportati.¹² Quarto, quod omnes et singuli habitatores et incole eiusdem civitatis nostre a modo in perpetuum ab omnibus censibus, taxis, contributionibus et quibuscumque solutionibus in toto sint exempti et libertati. Quinto, ut iidem cives et inhabitatores ipsius civitatis nostre ab omni solutione tributorum et etiam tricesimarum tam nostrarum, quam¹³ etiam aliorum quorumcumque sint similiter supportati.¹⁴ Sexto, quod nullus omnino iudicum et iustitiariorum ac ceterorum hominum regnorum nostrorum valeat eos cives nostros in quibuscumque causis¹⁵ iudicare preter nos vel illum iudicem, quem nos eis deputaverimus; et quod etiam nullus omnino hominum possit res et bona arestare et detinere pro quibuscumque debitis et excessibus eorum. Septimo, quod etiam in omnibus aliis libertatum prerogativis per divos reges Hungarie, predecessores scilicet nostros et etiam per nos dicte civitati nostre concessis iidem cives nostri libere et pacifice utantur. Quocirca vobis fidelibus nostris universis et singulis prelati, baronibus, comitibus, oppidis et villis, cunctis etiam aliis cuiusvis status et condicionis hominibus presentium notitiam habituris harum serie firmiter precipiendo mandamus, quatenus iuxta informationem litterarum nostram omnes illos homines, cives, hospites et iobagiones vestros, qui, ut premissum est, de bonis vestris ad predictam civitatem Wyssegradiensem morandi causa confluere et venire voluerint, sub pena dictarum centum marcarum libere et pacifice et sine omni impedimento dimittere debeatis. Secus nullo modo facere presumpmatis presentibus perlectis exhibenti¹⁶ restituti. Datum.

¹ *eredetiben így* ² *eredetiben: ad* ³ *eredetiben: concedendum* ⁴ *eredetiben: cives kétszer* ⁵ *eredetiben: rosticos* ⁶ *eredetiben: hominum. szövegromlás* ⁷ *eredetiben: intantiam* ⁸ *eredetiben: presumpmant* ⁹ *eredetiben: quiquibuscumque* ¹⁰ *eredetiben így* ¹¹ *eredetiben: redditoribus* ¹² *eredetiben: subportari* ¹³ *eredetiben quam előtt qua áthúzza* ¹⁴ *eredetiben: subportati* ¹⁵ *causis sor fölé besúrva* ¹⁶ *eredetiben: exhibendi*

1475. szeptember 8. Visegrád

Visegrád város tanácsának levele a bártfai tanácshoz egy visegrádi polgár ügyében. Visegrád tudatja, hogy várvai Klen János, egykori bártfai, jelenleg visegrádi polgár, királyi jobbágy minden javával együtt Visegrádra kíván költözni, melyhez Visegrád kéri Bártfa hozzájárulását. Bártfának tudnia kell, milyen kiváltságokat adott Mátyás a városnak, ezért a visegrádi tanács átírja bizonyosságul Mátyás király Visegrád számára adományozott kiváltságlevelét.

Papír, hátoldalon zárópecsét nyoma, d=37 mm, egykorú kézzel címzés, újkori tartalmi kivonat, levéltári jelzetek. Štátny Okresný Archív v Bardejove. Bártfa város levéltára: középkori gyűjtemény. 1976. (DF 214674.) – Kiadás: VÉGH 2004b. 75–76. – Regeszta: IVÁNYI 1910. 1975.

Viri providi et circumspecti, amici nobis carissimi salutem et honorem. Noveritis hiis: providus Iohannes Clen dictus de Varwa, licet alias vester, nunc vero noster concivis et in medio nostri iobagio regie maiestatis effectus, desiderans cum universis rebus et bonis suis huc ad medium nostri se contulit moraturum. Unde rogamus et petimus easdem vestras amicitias presentibus diligenter, quatenus dum et quando prefatus Iohannes Clen de medio vestri vult se movere huc ad nos causa commorandi, scilicet cum universis rebus et bonis ipsius, absque impedimento et sive dampno aliquali libere et pacifice abire permittatis et permitti faciatis intuitu regie maiestatis et etiam nostre amicitie ob respectum causa pro simili. Unde scire velitis, quod regia maiestas nobis et huic civitati nostre tales contulit, dedit et donavit litteris suis mediantibus libertates, sequitur:¹

Pro eo, ut supra, rogamus v(estras) a(micitias) presentibus annotatum Iohannem Clen dictum iuxta informationem litterarum regie maiestatis de medio vestri huc ad nos pacifice venire debeatis dimittere. Ex Wysegrad, feria sexta proxima, in die Nativitatis Beate Marie virginis, sub nostre civitatis sigillo, anno Domini millesimo quadingentesimo septuagesimo quinto.

Iudex, iurati civesque civitatis Wysegradiensis

[*Külzeten a Címzetteknek:*] Providis et circumspectis viris iudici et iuratis civibusque in opido Barthwaniensi commorantibus et constitutis detur.

¹ *következik Mátyás 1475 körüli kiváltságlevele. Oklevéltár: 52. szám.*

54.

1477. augusztus 7. Visegrád

A visegrád tanács levélben kéri a bártfai tanácsot, hogy engedélyezze Dressler Pál, egykori bártfai, jelenleg visegrádi polgár és királyi jobbágy kérését, mely szerint minden javával együtt szabadon Visegrádra kíván költözni.

Papír, hátoldalon zárópecsét nyoma, d=33 mm, egykorú kézzel címzés. Štátny Okresný Archív v Bardejove. Bártfai város levéltára: középkori gyűjtemény. 1977. (DF 214765.) – Regeszta: IVÁNYI 1910. 2014.

Salutationem debito cum honore. Viri providi et circumspecti, amici nobis predilecti! Noveritis hiis: providus Paulus Dressler dictus, licet alias vester, nunc vero noster concivis et in medio nostri iobagio regie maiestatis effectus, desiderans cum universis rebus et bonis suis huc ad medium nostri se contulit moraturum. Unde rogamus et petimus vestras amicitias presentibus diligenter, quatenus dum et quando prefatus Paulus Dresler de medio vestri vult se movere huc ad nos causa commorandi, scilicet cum universis rebus et bonis suis libere, quiete et pacifice ac absque impedimento aliquali abire permittatis et permitti faciatis intuitu regie maiestatis et nostre amicitie causa pro simili ob respectum. Secus non faciatis! Ex Wysegrad, feria quinta proxima, secundo die Beati Sixti pape, sub nostre civitatis sigillo, anno Domini ·etc·LXX·septimo·.

Iudex, iurati civesque civitatis Wysegradiensis

[*Külzeten a Címzetteknek:*] Providis et circumspectis viris iudici et iuratis civibusque civitatis Barthwensis dominis et amicis preferendis hec presens detur.

55.

1482. szeptember 15. Visegrád

Visegrád város levele Bártfai városának, melyben tanúsítja, hogy Lod Caspar királyi jobbágytól és visegrádi polgártól korábban Osselencky a bártfai adó gyanánt egy 32 aranyforint értékű lovat vett el. Visegrád kéri, hogy Casparnak az elvett lóért fizesse nek elégtételt.

Papír, hátlapon zárópecsét nyoma és töredékei, mintája elmosódottan kivehető, d=35 mm. Egykorú kézzel címzés, 18. századi kézzel tartalmi kivonat, levéltári jelzetek. Štátny Okresný Archív v Bardejove. Bártfa város levéltára: középkori gyűjtemény. 2238. (DF 214991.) – Regeszta: IVÁNYI 1910. 2235.

Circumspecti amici nobis sincere dilecti! Refert nobis id Caspar Lod iobagio regie maiestatis et noster concivis, quomodo in temporibus retrofluxis magnificus dominus Osselencky ab eodem unum equum valentem florenos auri 32 pro vestris censibus recepisset. Hortamur igitur v(estras) a(micitias) per presentes diligenter, quatenus iamfato iobagioni regio de predictis 32 florenis auri satisfactionem impendere velitis, alioquin nos iobagionem regie maiestatis in dampno non permittemus. Etiam si ad alias quicquid habebit actionis mere iustitie complementum amministrari velitis intuitu communis iustitie ac nostre amicitie ob respectum. Datum in Wissegrad, die dominica proxima post Exaltationis crucis, anno Domini etc. LXXXII.

Iudex iuratique cives civitatis Wissegradiensis

[*Külzeten a Címzetteknek.*] Circumspectis iudici et iuratis civibus in Bartpha commorantibus amicis nobis sincere dilectis.

56.

1497. augusztus 16. Visegrád

Michael Christoph visegrádi bíró és az esküdtek emlékezetül adják, hogy Visegrád város a magyar királyok által még Budánál is régebben adományozott kiváltságokkal él, s mivel a Szent Korona őrzőhelye, ezért a város bármely polgárának esküje egyenértékű egy budai polgár esküjével, azaz négy forintot kitevő egy márkát ér.

Papír. Szöveg alatt rányomott pecsét, körülötte sodort szalag. A hátoldalon a pecsétábra jól látható, d=39 mm. Komárom–Esztergom Megyei Levéltár, Esztergomi székesfőkapitány hiteleshelyi levéltára. 5.2.2. (DF 208542.) – Kiadás: BARTFAI 1938. 1193.

Nos, Michael Christoph iudex civitatis Wissegradiensis et iurati cives de eadem damus pro memoria tenore presentium, quibus expedit, quod ex quo nos et civitas nostra Wissegradiensis

priusquam Budensis per divos reges Hungarie libertate et exemptione gratiosius fungamur, et cum dicta civitas Wysegradiensis sit locus deputatus pro conservatione sacre corone regni Hungarie, ideo quemadmodum unaqueque persona civium Budensium suo iuramento unam marcam florenos IIII facientem, sic suo modo quelibet persona Wysegradiensis suo iuramento unam marcam florenos IIII facientem iuridice optinentam suo iuramento sublevandi habet facultatem testimonio presentium sigillo nostre civitatis consignatarum mediante. Datum in dicta Wysegrad, feria quarta proxima post festum Assumptionis Virginis gloriose, anno Domini millesimo quadringentesimo LXXXX° septimo.

57.

1517. június 22. Visegrád

Visegrád város tanácsának levele az auspitzi tanácshoz, a két város polgárai közötti adósság rendezésének ügyében. A visegrádi tanács levelében tudatja, hogy Kemley Benedek visegrádi polgár és királyi jobbágy előttük azt vallotta, hogy Thomas Hobblar és Nicolaus auspitzi polgárok lefoglaltatták pénzét, mellyel nagy kárt okoztak neki. Kemley Benedek kérte a visegrádi tanácsot, hogy tanúvallomását foglalja írásba, és küldje meg Auspitz számára. A visegrádi tanács megidézte a négy és három évvel azelőtti és a jelenlegi bírót és esküdteket, akik előtt Benedek tanúvallomást tett. Ő a két auspitzi polgárnak nem tartozik semmivel. Azok néhány visegrádi polgárnak voltak a kezesei, nem az egész visegrádi közösségnek. Amikor Hobblar és Nicolaus a fenti tanúk bírósága idején Visegrádra jött, egy visegrádival egyetértésben rendelkezett. Kenderesi Nagy Pál Visegrádon Kemley Benedek minden vagyonát lefoglalta hitelei fejében. Visegrád tanácsa tanúsítja, hogy Benedek vallomása igaz. Tudtják az auspitzi tanáccsal, hogy a három évvel azelőtti visegrádi bíró idején a város két, pecséttel megerősített levelet küldött számukra, melyben azt az egy polgártársukat kérték, hogy menjen el hozzájuk, de az nem tette meg. Ezért a visegrádi tanács kéri, hogy a kezesek ne foglalják le Kemley Benedek pénzét, mert semmilyen ügye nem volt velük. Amennyiben Hobblar és Nicolaus megjelentek volna a tanács előtt és pert indítottak volna, a visegrádi tanács kész lett volna elégtételt adni, ám nem jelentek meg. Ha a tíz visegrádi polgár a kezeseket a város nevében perbe vonta volna, ez nem a város akaratóból történt, ezért a város nem vállal velük közösséget.

Papír, hátlapon pecsét nyoma, egykorú kézzel címzés, újkori tartalmi kivonat, levéltári jelzet. Štátny Okresný Archív v Prešove. Eperjes város levéltára: középkori gyűjtemény. 963. (DF 229551.) – Regeszta: IVÁNYI 1931. 1197.

Salutem cum summa reverentia. Prudentes ac circumpsecti viri, domini et amici nobis honorandi! Venit in presentiam nostri circumspectus vir Benedictus Kemley concivis noster, iobagio regie maiestatis dicitque nobis in hunc modum, quod circumspecti viri Thomas Hobblar et Nicolaus concives vestri per vestras d(ominationes) pecunias suas arestari et detineri fecissent, que eidem exponenti in magnum dampnum et maximas expensas essent, postulavitque idem Benedictus a nobis, quod testimonia sua iure mediante in litteris nostris sub sigillo nostre civitatis consignatis vestris d(ominationibus) mitteremus. Ideo ex quo iustitia non est deneganda, testes eiusdem Benedicti in medium nostri requisivimus, videlicet iudicem anni quarti, et etiam iudicem tertii anni atque etiam iudicem anni presentis simul cum suis iuratis, et sic ipsum Benedictum interrogavimus, quid vellet cum ipsis testibus comprobari, qui respondens dixit: *„hoc volo cum ipsis probari, quod ego nihil teneor neque obligor supradictis Thome Hobblar et¹ Nicolao concivibus de Hustapecz. Et ex quo iidem² concives de Hustapecz pro concivibus Wyssegradiensibus fideiussores fuissent, non pro tota communitate civitatis Wyssegradiensis sunt fideiussores, nisi pro decem hominibus concivibus Wyssegradiensibus, quos iudex de Hostapecz et iurati de eadem per suas litteras nominant. Et etiam volo probari, quod sepe dicti Hobblar et Nicolaus quandocumque tempore iudicatus prescriptorum testium ad Wyssegrad venerunt, nunquam prescriptos decem homines iure mediante requisierunt, nisi quendam unum concivem nostrum licet requisivissent, sed nunquam etiam ipsum concivem reoptinuerunt, nec convictum³ fecerunt, sed semper ex pari voluntate ipsi fideiussores cum dicto concive Wyssegradiensi dispositionem fecerunt, et promissioni sue obedierunt, et sic semper de Wyssegrad recesserunt. Item etiam volo probari, quod circumspectus Paulus magnus de Kenderes hic in sepe dicta Wyssegrad omnia res et bona mea hic habita arestavit, et detineri fecit propter creditorium suum.”* Igitur nos invicem consulantes et tam a dictis iudicibus, quam iuratis exaudientes et intelligentes fatemur⁴ fide mediante omnino et totaliter sic fuisse, sicut ipse Benedictus nominavit probari, ut suprascriptum est. Item etiam notum sit vestris d(ominationibus), quod ex quo tempore iudicatus iudicis nostri anni tertii duas litteras nostras sub sigillo nostre civitatis vobis misimus, quod suprascriptum concivem nostrum in medium vestri transsire compellimus ad

unum terminum, pro eo accedere non potuit, quod ex divinali voluntate valde infirmus fuit, postquam sanus factus fuit, ipsum compellebamus sue promissioni satisfacere, qui etiam nobis promiserat transire, sed ex aliqua sua contumacia in medium vestri non accessit, nisi ad propria sua negotia accesserat. Ideo idem fideiussores concives vestri ne debuissent pecunias istius Benedicti Kemley concivis nostri arestari et detineri facere, quia idem nullum negotium ad fideiussores habuit, sed venissent in presentiam nostri et quoscumque voluissent, coram nobis iure mediante requisivissent, et si aliquos concives nostros convictos fecissent, prompti fuissetus ex parte eorundem de rebus et bonis suis satisfacere et nunc similiter non veniant coram nobis, sed suprascripti decem concives nostri, si fideiussores concives vestros in persona nostre civitatis constituissent, hoc non ex voluntate nostre civitatis fecerunt, neque volumus cum ipsis unitatem obtinere et vestras d(ominationes) optamus felicissime valere. Datum ex civitate Wysegradiensi, feria secunda proxima ante festum Nativitatis Beati Iohannis baptiste, anno Domini 1·5·1·7·

Iudex et iurati cives civitatis Wysegradensis

[*Külzeten a Címzetteknek:*] Prudentibus ac circumspectis viris, dominis magistro civium et iudici et iuratis civibusque civitatis Hystapecz etc., dominis et amicis nobis plurimum honorandis.

¹ *utána áthúzza:* de ² *eredetiben:* idem ³ *eredetiben:* convictum ⁴ *utána omnino et totaliter kihúzza,* *szövegfelesleg*

*

Egyházi intézményekkel kapcsolatos iratok

58.

1360. április 19. Avignon

VI. Ince pápa Kont Miklós nádor kérésére a visegrádi lakóhelyén lévő Mária Magdolna kápolna részére, mely a veszprémi egyházmegyéhez tartozik, bizonyos ünnepeken egy év és 40 napra búcsút ad.

ASV. Registra Supplicationes. Innocentius VI (1352–62), Vol. 33. Fol. 83v. – Kiadása részlegesen: *Mon. Vespr.* II. 185. – Regeszta: BOSSÁNYI II. 255; BÁRTFAI 1938. 359.

Item supplicat sanctiati vestre devotus filius vester Nicolaus Kont regni Ungarie palatinus et iudex Cumanorum, quatenus omnibus et singulis capellam Beate Marie Magdalene in ipsius comitis hospitio in Wysegrad, Wesprimiensis diocesis, in quatuor domini nostri Ihesu Christi ac Penthecostes et in quatuor principalibus Beate Marie virginis et Petri et Pauli apostolorum ac Beate Marie Magdalene, de cuius nomine insignita existit, festivitibus visitantibus unum annum et XL dies de indulgentia concedere dignemini. Ut in forma. Fiat G.

Datum Avinione XIII Kal. Maii, anno octavo.

59.

1360. április 19. Avignon

VI. Ince pápa, Erzsébet királyné kérésére, aki a Magyarországon tomboló pestis miatt Visegrád városában, lakóhelyén, a Veszprémi egyházmegyéhez tartozó Szűz Mária egyház Krisztus teste tiszteletére emelt oltár látogatói számára búcsút kért, bizonyos ünnepeken egy év 40 napi búcsút engedélyez.

ASV. Registra Supplicationes. Innocentius VI (1352–62), Vol. 33. Fol. 82r. – Regeszta: BOSSÁNYI II. 251.

Significat s(anctiati) v(estre) devotissima filia vestra Elizabet regina Ungarie, quod cum propter nimiam pestilentiam regni Ungarie¹ in opido Wysegrad, in loco habitationis ipsius, in ecclesia Beate Marie, Wesprimiensis diocesis, sit altare quoddam in honore beatissimi corporis Ihesu Christi constructum et dotatum, ut igitur a Christi fidelibus idem altare congruis honoribus veneretur ac devotius frequentetur, supplicat, quatenus omnibus et singulis dictum altare in dicti beatissimi corporis Domini nostri Ihesu Christi et in aliis quatuor principalibus ipsius domini nostri Ihesu Christi ac Pentecostes et quatuor principalibus Beate Marie virginis ac Sancti Adalberti martiris festivitibus unum annum et XL dies de indulgentia concedere dignemini. Ut in forma. Fiat G.

Datum Avinione XIII Kal. Mai, anno octavo.

¹ ezután ismét: *quod cum nimiam pestilentiam regni Ungarie*

60.

1366. június 23. Avignon

V. Orbán pápa, Lajos király és Erzsébet anyakirályné kérésére, a visegrádi királyi palotában lévő, a veszprémi egyházmegyéhez tartozó Szűz Mária tiszteletére épített kápolna látogatói számára bizonyos ünnepeken egy év és negyven napi bűcsút engedélyez 10 éven keresztül.

ASV. Registra Avenionensia Vol. 162. Fol. 578v. Szó szerinti másolata: Registra Vaticana Vol. 283. Fol. 80r. – Regeszta: *Lettres communes*. Urbain V. Tome V. 17222. – Kiadás: ÉRSZEGI 1992. 97–98.

A bűcsüengedély másik, rövidebb szövegváltozata: Registra Supplicationum Vol. 43. Fol. 216r. Regeszta: BOSSÁNYI II. 412. Kiadás: ÉRSZEGI 1992. 97.

Universis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis salutem et apostolicam benedictionem. Dum precelsa meritorum insignia, quibus regina celorum virgo Dei genitrix gloriosa sedibus prelata sydereis quasi stella matutina prerutilat, devote considerationis indagine perscrutamur, dum etiam infra pectoris archana revolvimus, quod ipsa utpote mater misericordie, mater gratie pietatis amica humani generis consolatrix pro salute fidelium, qui delictorum onere pregravantur, sedula exoratrix et pervigil ad regem, quem genuit, intercedit dignum quin immo potius¹ debitum arbitramur, ut ecclesias et loca in honorem sui nominis dedicata gratiosis remissionum prosequamur impendiis et gratiarum muneribus honoremus. Cupientes igitur ut capella Beate Marie virginis per carissimos in Christo filios nostros Ludovicum regem et Elizabeth eius matrem reginam Ungarie illustres in ipsius regis palatio Wissegradi, Wesprimiensis diocesis, constructa congruis honoribus frequentetur et ut Christi fideles eo libentius causa devotionis confluent ad eandem, quo ibidem uberius dono celestis gratie conspexerint se refectos, de omnipotentis Dei misericordia et Beatorum² Petri et Pauli apostolorum³ eius auctoritate confisi omnibus vere penitentibus et confessis, qui in Nativitatis, Circumcisionis, Epiphanie, Resurrectionis, Ascensionis, corporis Domini nostri Iesu Christi, Penthecostes necnon⁴ Nativitatis, Annuntiationis, Purificationis et Assumptionis ipsius Beate Marie Virginis, Nativitatis Beati Iohannis Baptiste, dictorum apostolorum Petri et Pauli ac dedicationis ipsius capelle festivitibus

ac Omnium Sanctorum celebritate et quod ipsarum Nativitatis, Epiphanie, Resurrectionis, Ascensionis et corporis Domini nostri Iesu Christi ac Nativitatis et Assumptionis Beate Marie necnon Beati Iohannis et apostolorum predictorum festivitatis octavas et per sex dies dictam festivitatem Pentecostes immediate sequentes prefatam capellam devote visitaverint, annuatim singulis videlicet festivitatum ac celebritatis et octavarum ipsarum ac sex dierum predictorum diebus, quibus capellam ipsam visitaverint, ut prefertur, unum annum et XL dies de iniunctis eis penitentiis misericorditer relaxamus presentibus post decennium minime valituris.

Datum Avinione VIII Kal. Iulii, anno quarto.

¹ potius *eredetiben hiányzik* ² beatorum *után* apostolorum *aláhúzva* ³ apostolorum *később betoldva margóra* ⁴ *eredetiben: nec*

61.

16. század eleje

II. Ulászló a Visegrádon alapított Szt. György kápolna ügyében rendelkezik. Mivel a kápolna elhagyott és romos állapotban van, Ulászló az esztergomi érsek beleegyezésével Imre papnak adja a kápolna rektorátusát, hogy a kápolna rendbehozatalát jobban el tudja végezni.

Oláh Miklós formuláréja. Miestne Pracovisko Matice Slovenskej Jasov. Jászói Premontrei Prépostság Könyvtára. 10/b. (DF 282621.) I. kötet. Filmtári jelzet: C135, C509. Fényképszám: 1–164. 19. fényképlap. – Regeszta: BÁRTFAI 1938. 1177. – Fol.2-n újkori kézzel: „Oláh Miklós esztergomi érsek, kancellár formuláréja. XVI. sz. eleje.”

Donatio rectoratus capelle.

Nos etc., memorie commendamus etc., quod inducti meritis et virtutibus discreti L.,¹ quibus ipsum peditum esse cognovimus, eundem igitur tandemque personam idoneam et benemeritam ad rectoratum capelle sub nomine et titulo Sancti Georgii martiris in Wysegrad fundate, deserte, quidem est, ut dicitur, et ruinose, quam alioquin ipse ex provisione civium et inhabitatorum oppidi dicti nostri Wysegradiensis, ad quorum collationem pertinere fertur et subinde vigore consensus excellentissimi domini cardinalis Strigoniensis etc. superinde sicuti, tenet et possidet, quo idem in restauratione et reparatione ipsius capelle, et eius universorum et bonorum ad eam

pertinentium, diligentiore et promptiore sese prestat, nos, quoque quantum in nobis est, auctoritate nostra regia et iurispatronatus nostri, quod generaliter in omnibus regni huius nostri ecclesiis habemus, duximus eligendum et nominandum et eundem simul cum suis quibuslibet bonis temporalibus eidem Emerico presbitero dandum et conferendum, immo eligimus et nominamus ac damus et conferimus harum nostrarum vigore et testimonio etc. Datum.

¹ *helyesen: E. (ti. Emericus)*

TELEKKÖNYV REKONSTRUKCIÓ

A fejezet a visegrádi telkeket veszi sorba a telekkönyvek mintáját követve. Mintegy 90 házra maradt adat az 1330-as és 1520-as évek között, ez azonban nyilván csak egy része az eredeti összelekszámnak. A telekkönyv kronológiai és térbeli rendben halad. A visegrádi telkek kevésbé különböztethetők meg utcák vagy városnegyedek szerint, inkább házcsoportosulásokat lehet megragadni, ezért a gyűjtemény is csoportokba rendezve követi a telkeket. Rendszerében összekapcsolódik a Tanulmány helyrajzi fejezetével, amelyben a magyar városi házak kilenc csoportja, a német városi házak, az 1370 utáni házcsoportok valamint a helyrajzi adat nélküli házak kerülnek ismeretésre, az iménti sorrendben. A telekkönyv alapját az írott forrásokból nyert adatok képezik, a régészeti forrásokból ismert házak tehát nem kerülnek a gyűjteménybe.

A telekrekonstrukcióban az egyes telek minden fontos adata szerepel, nevezetesen helyszíne, forgalma, értéke, illetve amennyiben ismert, tartozékai. A telakadatokat a rá vonatkozó források hivatkozása követi levéltári jelzettel és mindegyik ismert forrásközlésével, majd a telek helyszínére és tulajdonosaira vonatkozó eredeti forrásrészletek. Ezek egyrészt az Oklevéltárban közölt iratokból, másrészt az egyéb, teljes szövegében a dolgozatban nem közölt oklevelekből származnak. (Utóbbiak többnyire olyan peres ügyek részletei – például a házak keltezés vagy egyéb hivatali tevékenység színhelyei, vagy birtokösszeírások részei, stb. –, amelyben az oklevél tartalma nem vonatkozik városi ügyre, ezért csak a szempontunkból releváns, kifejezetten a házakra utaló adatokat emeltem ki.)

Előfordul olyan eset, amikor a telek pontosabb helyszíne vagy egyéb lényeges adatai több telekkel való összefüggésben bontakoznak csak ki, ilyenkor az összefüggésekre és kapcsolatokra röviden utaltam. A telekkönyvben csak tényszerű adatok szerepelnek, a házcsoportok egymáshoz való viszonyának részletesebb elemzése és értelmezése a Tanulmány említett fejezetében található, a problémás pontok egymásra utalása és hivatkozása azonban mindehol szerepel.

A telekkönyv rekonstrukció az alábbi rendben következik:

Telek száma

A Telek helyszíne

B Forgalom: Tulajdonos, bérlő, lakó neve, birtoklás időpontja / időtartama

- C Érték, tartozékok
- D Forrásmegjelölés
- E Forrásrészlet

1.
 - A Ház váralján (suburbium). Pontos helyszíne ismeretlen.
 - B **I. Károly király**. 1330. április 17.
 - D *SRHI* I. 493–494; DL 260; *Anjou* XX. 100.

2.
 - A Telek, helyszíne ismeretlen.
 - B **Jánki László** kalocsai érsek, kancellár. 1330. július 29.
 - D DF 2629; DF 201417, DF 200839; FEJÉR VIII.3.476–477; *Veszpr.Reg.* 220; *Anjou* XIV. 447; BÁRTFAI 1938. 220.
 - E „Nos frater Ladislaus Dei et apostolice sedis gratia archiepiscopus Colachensis aule regie cancellarius ... in Wysegrad apud domum nostram archiepiscopalem.”

3.
 - A Telek, helyszíne ismeretlen.
 - B **Szeglaki László** pécsi püspök. 1330. február 4.
 - D DF 200162, DF 200163; *Mon.Vespr.* IV. 327–328; KÁROLY 1898. II. 679; *Veszpr.Reg.* 250–251; *Anjou* XVII. 61–62.
 - E „Nos, Ladislaus miseratione divina episcopus Quinqueecclesiensis conservator iurium ecclesie Vesprimiensis per sedem apostolicam deputatus ... Datum in Wysegrad in domo habitationis nostre, feria quinta memorata, anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo tercio.”

4.
 - A Telek, helyszíne ismeretlen.
 - B **Berengári Jakab** pápai nuncius. 1333. október 29.
 - D DF 237012; *Mon.Strig.* III. 232.
 - E „Nos frater Iacobus, operarius monasterii Crasensis et nuncius sedis apostolice ad partes Ungarie destinatus ... Datum in domo nostra in Wisegrad.”

5.
 - A Telek, helyszíne ismeretlen.
 - B **Péter szerémi püspök**, kápolnaispán. 1341. november 19.
 - D DL 40871; FEJÉR VIII. 6. 180–181; *Anjou* XXV. 809.
 - E „Nos, Petrus miseratione divina episcopus ecclesie Syrmienensis comes capelle et secretarius cancellarius domini regis ... in Wysegrad in curia nostra coram Nicolao procuratore eiusdem curie nostre ... in curia nostra sacramentum prestitit ut debebat [ti. Bojuni János].”

- 6.

- A Királyi udvarban ház. Pontos helyszíne ismeretlen.
- B **Vörös Lőrinc** hospes. 1338. július 24.
- D DL 51144; *Kállay* I. 542.
- E „quod quia Thomas filius Lorandi de Homorond de comitatu de Zabolch in Vyssegrad in curia regia ... quandam mulierem consortem Pauli dicti de Zala in suo descensu apud domum Laurentii rufi hospitis ab eadem culpis suis nullis exigentibus ... miserabiliter per fixuram bicelli interermit”

7.

- A Egyházas hely a magyar városrészben, a nagyutca keleti oldalán, szorosan a hegyoldalban, egy kis utca mentén, amely valószínűleg a templomhoz vezetett. Körülötte több ház állt. (8–11, 19–27, 59–65. telekek.)
- B **Szűz Mária templom**. 1338–1412 között adatolható.
- D Oklevéltár: 1, 27, 43. szám

8.

- A Telek a magyar városrészben, a Szűz Mária templom és város nagyutcája között. 1338-ban telekosztás következtében a felét eladományozták. Szomszédja a templom felé 9. telek (nekcei–jobbágyi).
- B **Nekcei Demeter** tárnokmester. 1338. november 2. előtt egész, utána fél telek
- D Oklevéltár: 1, 30. szám. DL 57087; *Abaffy–Dancs–Hanvay*. D-31.; Bakács 1982. 506.

9.

- A Telek a magyar városrészben, a Szűz Mária templom mellett. 1338-ban telekosztással jött létre, az egykori 8. telek fele. Az új telek határa a hegy felől indul, elhalad egy kívül fűthető szoba, majd egy szomszédos ház mellett, elhalad a város útja mentén, majd visszatér kiindulópontjához a templom mellé. A telek a Szűz Mária templom és a főút között van, keleti oldalon. Szomszédja 10. telek (pető)
- B 1. **Nekcei Demeter** tárnokmester. 1338. november 2. előtt egész telek
2. **Jobbágyi (Sirokai) Miklós**. (Nekcei familiáris, majd ajtónállómester) 1338. november 2. után fél telek.
3. **Jobbágyi (Sirokai) Péter** (Miklós fia). 1365. július 25. fél telek
- D Oklevéltár: 1, 30. szám. DL 57087; *Abaffy–Dancs–Hanvay*. D-31.; Bakács 1982. 506.
- E „quandam medietatem fundi curie sue in civitate Wysssegradiensi Hungaricali habiti ex parte ecclesie Beate Virginis in eadem civitate fundate adiacentem, incipiendo in monte a parte orientali, inde descenderet ante stubam, que caleficitur de parte exteriori, abhinc penes domum Petri nostri sartoris transiret ad plateam civitatis, dehinc transeundo per plateam reflecterentur ad dictam partem orientalem ad prescriptam ecclesiam Beate Virginis” (Oklevéltár: 1. szám)

10.

A Telek a magyar városrészben, a Szűz Mária templomhoz közel. Szomszédja 9. telek (nekcsei–jobbágyi)

B **Pető** szabó. 1338. november 2.

D Oklevéltár: 1, 30. szám. DL 57087; *Abaffy–Dancs–Hanvay*. D-31.; Bakács 1982. 506.

11.

A Telek a magyar városrészben, közel húzódik a 8, 9, 10. telkekhez telkekhez, pontos helyére nincs adat.

B **Trencsényi Domonkos** (Nekcsei familiáris) 1338. november 2.

C A telek tartozéka konyha.

D Oklevéltár: 1, 30. szám. DL 57087; *Abaffy–Dancs–Hanvay*. D-31.; Bakács 1982. 506.

12.

A Telek a magyar(?) városrészben, a város útja mentén. Szomszédai észak felől 14. telek (simon), dél felől 15. telek (máriafolle). 1343-ban telekosztás után utcafrontját leválasztották és eladományozták. 1343 után szomszédja az utca felől a 13. telek (jános), az egykori telekrész.

B **Druget Vilmos** nádor. 1343. január 28. előtt nádor egész telek, utána csak hátsó része

D Oklevéltár: 2, 3, 4. szám. DL 76691; *Zichy* XII. 12–15; FEJÉR IX. 1. 102–105.

13.

A Telek a magyar(?) városrészben, a város útja mentén. A 12. telek (druget) része volt, 1343-ban telekosztással önálló telek lett. Szomszédai – a 12. telekkel együtt – észak felől 14. telek (simon), dél felől 15. telek (máriafolle), hátsó részéről a 12. telek.

B 1. **Druget Vilmos** nádor. 1343. január 28. előtt

2. *Meynardus* nádori házi orvos. 1342–43. év fordulóján, valószínűleg Druget 1342-ben bekövetkezett halála, és az 1343. január 28-i teleklevásztás között építkezett ide. (Rész)tulajdonosi mivoltjára nincs adat.

3. **János** Szűz Mária egyház plébánosa és testvére, **Mihály**. 1343. január 28. után.

D Oklevéltár: 2, 3, 4. szám. DL 76691; *Zichy* XII. 12–15; FEJÉR IX. 1. 102–105.

E „quandam particulam terre sessionalem iuxta hortum et curiam suam ex parte platee adiacentem in proxima vicinitate fundi et domus domini nostri regis, in qua nunc commoratur relicta Symonis quondam conpatris eiusdem domini regis, a parte aquilonis ac domus nostre [ti. Mariafolye] alte ex parte platee a parte meridionali adiacentis” (Oklevéltár: 2. szám)

14.

A Telek a magyar(?) városrészben, a város nagyútja mentén. Szomszédjai dél felől 12, 13. telkek (druget–jános).

B 1. **I. Károly / I. Lajos király**. 1343. január 28. előtt

2. **néhai Simon** (a király komája) **özvegye**. 1343. január 28.

- D Oklevéltár: 2, 3, 4. szám. DL 76691; *Zichy* XII. 12–15; FEJÉR IX. 1. 102–105.
- 15.**
- A Telek a magyar(?) városrészben, a város nagyútja mentén. Szomszédjai észak felől 12, 13. telkek (druget–jános).
- B **Máriafolle asszony** (Druget Vilmos özvegye). 1343. január 28. előtt
- D Oklevéltár: 2, 3, 4. szám. DL 76691; *Zichy* XII. 12–15; FEJÉR IX. 1. 102–105.
- 16.**
- A Telek (valószínűleg) a magyar városrészben, mely feltehetően közel húzódott a 19–25. telkekhez. Szomszédja kelet felől 17. telek (halászok), nyugatról 18. telek (mikcs).
- B 1. **Druget Vilmos** nádor. 1342-ben bekövetkezett haláláig, 1343. június 3-ig még nevén.
2. **Máriafolle asszony** (Druget özvegye). 1343. június 3.
3. **Becsei Töttös István** (ajtónállómester, visegrádi várnagy). 1348. március 23.
4. **Becsei Miklós és László** (Töttös fiai). 1358. június 5.
- C A telek tartozékai kő- és faházak.
- D 1343. június 3.: Oklevéltár: 7. szám; DL 76703; *Zichy* XII. 17; FEJÉR IX. 1. 105–106.
1348. március 23.: Oklevéltár: 14. szám; DL 76878; 76913; *Zichy* XII. 25–27.
1358. június 5.: Oklevéltár: 19. szám; DL 87333; BAKÁCS 1982. 729.
- E 1343. június 3.: „fundum quondam eiusdem Wyllermi palatini hic in Wysegrad inter fundos nostrum regalem, ubi procuratores nostri pysscium commorantur, a parte orientali et magnifici viri Mykch quondam bani totius Slavonie a parte occidentali adiacentem, cum omnibus utilitatibus et pertinentiis ac edificiis ligneis et lapideis in eodem habitis” (Oklevéltár: 7. szám)
1358. június 5.: „quendam fundum curie sue cum domibus in vicinitate fundi filiorum Mykch quondam bani in Wysegrad habitum” (Oklevéltár: 19. szám)
- 17.**
- A Telek (valószínűleg), a magyar városrészben, mely feltehetően közel húzódott a 19–25. telkekhez. Szomszédja nyugat felől a 16. telek (druget–mária–becsei).
- B 1. **Uralkodó** tulajdonos. 1343. június 3.
2. **Királyi halak felügyelői** lakók. 1343. június 3.
- D Oklevéltár: 7. szám; DL 76703; *Zichy* XII. 17, FEJÉR IX. 1. 105–106.
- 18.**
- A Telek (valószínűleg) a magyar városrészben, mely feltehetően közel húzódott a 19–25. telkekhez. Szomszédja kelet felől a 16. telek (druget–mária–becsei).
- B 1. **Ákos nb. Mikcs** (egykori szlavón bán). 1343. június 3.
2. **Mikcs fiai**. 1358. június 5.
- D 1343. június 3.: Oklevéltár: 7. szám; DL 76703; *Zichy* XII. 17; FEJÉR IX. 1. 105–106.
1358. június 5.: Oklevéltár: 19. szám; DL 87333; BAKÁCS 1982. 729.

19.

- A Telek a magyar városrészben, szűk utcában. Szomszédja nyugat felől a 25/1–2. telkek (hospesek).
- B **Becsei „Töttös” István** és fivére **„Vesszós” György**. 1343. május 4., 1343. szeptember 26.
- D 1343. május 4.: Oklevéltár: 6. szám; DL 76699; *Zichy* II. 63.
1343. szeptember 26.: Oklevéltár: 9, 10. szám; DL 76711, DL 76712; *Zichy* XII. 19–21.
BAKÁCS 1982. 562–563.
- E 1343. május 4.: „quod Petrus filius Hermani de Palasth pro magistro Wezzeus cum procuratoriis litteris regalibus ... contra magistrum Iohannem filium Alexandri in domo sua in Wysegrad habita facie ad faciem citatum.” (Oklevéltár: 6. szám)
Az 1343. szeptember 26-i adatok a 25/1–2. telkeknél.

20.

20/1.

- A Telek a magyar városrészben, a szűk utcában. A telken három ház állt, a másik két telekrész a 20/2. (györgy–töttös) és 20/3. (füzesi–töttös) telek, utóbbi kettő 1344. január 13. után egy kézbe került. A három ház szomszédja (feltehetően) kelet felől 21. telek (denkel), a Duna (nyugat) felől 22. telek (jános).
- B 1. **Jakab** hospes (sánta István testvére). 1343. március 12. előtt.
2. **Miklós** (András fia) Szécsényi Tamás tárnokmester ítélőmestere. 1343. március 12.
3. **Becsei Töttös** királyi ajtónállómester. 1343. március 12 – 1343. december 11. között.
4. **György** királyi dobos és felesége **Elena**. 1343. december 11. után
- D 1343. március 12.: Oklevéltár: 5. szám; DL 76696; *Zichy* XII. 15–16.
1343. december 11.: Oklevéltár: 11. szám. DL 87159; BAKÁCS 1982. 564.
- E 1343. március 12.: „fundus curie eiusdem in vicinitatibus Denkel balistrarii ipsius domini regis ab una et Iohannis filii Wyllam parte ab altera adiacens” (Oklevéltár: 5. szám)
1343. december 11.: „quendam fundum seu curiam suam in civitate Wysegradiensi in platea seu contrata Hungaricali existentem inter curias seu vicinitatem curiarum magistri Iohannis filii Wylliam procuratoris fenorum domini regis a parte Danubii et Thenkel balistarii domini regis adiacentem” (Oklevéltár: 11. szám)

20/2.

- A Telek a magyar városrészben, a szűk utcában. A telken három ház állt, a másik két telekrész a 20/1. (jakab–töttös–györgy) és a 20/3 (füzesi) telek. Szomszédja kelet felől a 21. telek (denkel), nyugat felől a 22. telek (jános).
- B 1. **György** királyi dobos és felesége **Elena**. 1343. december 11. előtt
2. **Becsei Töttös**. 1343. december 11. után
- D Oklevéltár: 11. szám; DL 87159; BAKÁCS 1982. 564.
- E „pro concambio curie dicti Georgii tympanatoris domini regis retro domum seu curiam eiusdem magistri Tuteus in vico penes predictam curiam ipsius magistri Tuteus a parte Danubii transeunti site et habite cum omnibus edificiis in eadem habitis et constructis” (Oklevéltár: 11. szám)

20/3.

- A Telek a magyar városrészben, a szűk utcában. A telken három ház állt, a másik két telekrész a 20/1. (jakab–töttös–györgy) és a 20/2. (györgy–töttös) telek. Szomszédja kelet felől a 21. telek (denkel), nyugat felől a 22. telek (jános).
- B 1. **Füzesi Domokos** és unokaöccse, **Mihály**. 1344. január 13. előtt
2. **Becsei Töttös** (ajtónállómester, pilisi ispán). 1344. január 13. után
- C 5 budai márka
- D Oklevéltár: 12. szám; DL 76724; *Zichy* XII. 21–22.
- E „portionem fundi seu curie ipsorum simul cum domibus et aliis utilitatibus seu edificiis in fundo seu curia ipsius magistri Thetews, inter curias magistri Iohannis filii Villyam procuratoris fenorum domini regis a parte Danobi et Thenkul balastari eiusdem domini regis in Wysegrad in platea Hungaricali adiacentis” (Oklevéltár: 12. szám)
- 21.**
- A Telek a magyar városrészben, a szűk utcában. Nyugati szomszéd a 20/1, 2, 3. telkek, közvetlen szomszéd a 20/1. telek (jakab–becsei–györgy).
- B **Denkel** királyi íjász. 1343. március 12, 1343. december 11.
- D 1343. március 12.: Oklevéltár: 5. szám; DL 76696; *Zichy* XII. 15–16.
1343. december 11.: Oklevéltár: 11. szám; DL 87159; BAKÁCS 1982. 564.
- 22.**
- A Telek a magyar városrészben, a szűk utcában. (Feltehetően) keleti szomszéd a 20/1, 2, 3. telkek, közvetlen szomszéd a 20/2, 3. telkek (töttös, györgy).
- B **János** királyi szénafelügyelő (Vilmos fia). 1343. március 12, 1343. december 11.
- D 1343. március 12.: Oklevéltár: 5. szám; DL 76696; *Zichy* XII. 15–16.
1343. december 11.: Oklevéltár: 11. szám; DL 87159; BAKÁCS 1982. 564.
- 23.**
- A Telek a magyar városrészben, a szűk utcában. A telek északi oldalán húzódik az utca. Szomszédja kelet felől a 24. telek (miklós).
- B **Pilisi Szűz Mária apátság**. 1343. augusztus 20. előtt
Becsei Töttös. 1343. augusztus 20. után
- C 20 budai márka
- D Oklevéltár: 8. szám; DL 76708; *Zichy* XII. 18; FEJÉR IX. 1. 162.
- E „quendam fundum curie ecclesie nostre supradicte simul cum edificiis omnibus, ligneis videlicet et aliis utilitatibus suis ad eundem fundum curie legitime spectantibus, in vicinitate Nicolai dicti Neerges a parte orientali, a parte vero septentrionali est quedam platea arta, in civitate Wysegradiensi Hungaricali existentem” (Oklevéltár: 8. szám)
- 24.**
- A Telek a magyar városrészben, a szűk utcában. A telek északi oldalán húzódik az utca. Szomszédja nyugat felől a 23. telek (pilisi apátság–töttös).

- C **Nyerges Miklós**. 1343. augusztus 20.
D Oklevéltár: 8. szám; DL 76708; *Zichy* XII. 18; FEJÉR IX. 1. 162.

25.

25/1.

- A Telek a magyar városrészben, a szűk utcában. A telken két ház állt, amelyek 1343. szeptember 26-án egy kézbe kerültek. Keleti szomszédja a 19. telek (becsei), nyugati a 26/1. telek (cselenfi).
- B 1. **tar Pető és Berec** hospesek (Barnabás fiai). 1343. szeptember 26. előtt
2. **Becsei Töttös István és Vesszős**. 1343. szeptember 26. után
- C 2 budai márka
- D Oklevéltár: 9. szám; DL 76711; *Zichy* XII. 19–20.
- E „quendam fundum ipsorum seu curiam in civitate nostra Wysegradiensi Hungaricali, in quadam arta platea, in vicinitate magistri Iohannis filii Alexandri, necnon eiusdem magistri Teteus et magistri Vezzeus fratris sui adiacentem” (Oklevéltár: 9. szám)

25/2.

- A Telek a magyar városrészben, a szűk utcában. A telken két ház állt, amelyek 1343. szeptember 26-án egy kézbe kerültek. Keleti szomszédja a 19. telek (becsei), nyugati a 26/1. telek (cselenfi).
- B 1. **János, Miklós, István** hospesek (Tamás fiai). 1343. szeptember 26. előtt
2. **Becsei Töttös István és Vesszős**. 1343. szeptember 26. után
- C 3 budai márka
- D Oklevéltár: 10. szám; DL 76712; *Zichy* XII. 20–21.
- E „quendam fundum ipsorum seu curiam in civitate nostra Wysegradiensi Hungaricali, in quadam arta platea, in vicinitate eiusdem magistri Teteus et magistri Wezzeus fratris sui, necnon Iohannis filii Alexandri a parte Danubii adiacentem” (Oklevéltár: 10. szám)

26.

26/1.

- A Telek a magyar városrészben, a szűk utcában, nyugat felől szemben a Szűz Mária plébániatemplommal. Dél felől a telekhez egy nagyobb terület csatlakozik (26/2). Szomszédja kelet felől a 19. telek (becsei) és a 25/1,2. telkek (hospesek).
- B 1. **Cselenfi János** királynéi asztalnokmester (Sándor fia). 1343. május. 4., 1343. szeptember 26.
2. **Cselenfi János özvegye**, fiai: **Miklós** (váradi főesperes) és **István**. 1362. július 10.
- D 1343. május 4.: Oklevéltár: 6. szám; DL 76699; *Zichy* II. 63.
1343. szeptember 26.: Oklevéltár: 9, 10. szám; DL 76711, DL 76712; *Zichy* XII. 19–21.
1362. július 10. Oklevéltár: 27. szám; DL 87377
- E 1362. júl. 10.: „a sepirifactione seu preparatione cuiusdam sepis inter fundos curiarum eorundem nobilis domine relicte dicti magistri Iohannis et filiorum suorum predictorum ac magistri Wezzeus in civitate Wysegradyensi ex opposito ecclesie Beate Virginis ad

occidentem adiacentes fieri debende, in quo loco ipsum sepem iidem domina et filii sui erigi ac sepirifacere vellent, prohibuissent.” (Oklevéltár: 27. szám)

26/2.

- A Földterület vagy telekrész, mely észak felől a 26/1. telekrészhez csatlakozik. A város utcájához közel fekszik. Szomszédja dél felől a 27. telek (jános).
- B 1. **Cselenfi János** (Sándor fia). 1358. június 12.
2. **Becsei Miklós és László** (Töttös fiai) 1358. június 12. előtt jogtalanul elfogalták
3. **Cselenfi János**. 1358. június 12. visszakapja
- D Oklevéltár: 20. szám; DF 251732; BARTFAI 1938. 351; BAKÁCS 1982. 730.
- E „quadam particula terre iuxta curiam eiusdem magistri Iohannis in civitate Wysegradensi habita in causam devenissent ... predictam particulam terre, a meta curie dicti magistri Iohannis filii Alexandri incipiendo usque ad plateam iuxta angulum domus Iohannis fabri versus partem meridionalem directe adiacentis” (Oklevéltár: 20. szám)

27.

- A Telek (ház) a magyar városrészben, mely a város utcájához közel fekszik. Szomszédja észak felől a 26/2. telek (cselenfi).
- B **János kovács**. 1358. június 12.
- D Oklevéltár: 20. szám; DF 251732; BARTFAI 1938. 351; BAKÁCS 1982. 730.

28.

- A Telekrész, cca. 48,3×21,3 méter kiterjedésű, a 29. telek (liptói) mögött.
- B 1. **Cselenfi István** (Sándor fia János fia). 1380. november 29.
2. Bérli: *Liptói Péter deák* 1380. november 29. után
- C Bérlemény: évi 1 forint évi census megfizetése
- D Oklevéltár: 38. szám; DF 244335
- E „particulam terre sue curie retro fundum magistri Petri litterati de Lypptowia dicti edificiis prorsus destitutam viginti unam in longitudine et decem in latitudine ulnas silvestres continentem” (Oklevéltár: 38. szám)

29.

- A Telek, mögötte lévő szomszédja a 28. telek (cselenfi).
- B **Liptói Péter** deák. 1380. november 29.
- D Oklevéltár: 38. szám; DF 244335

30.

- A Telek a magyar városrészben, a nagyutca mentén. A házhoz apotéka tartozik, 1358 után feltehetően kapu is. Szomszédai szemben a 31. telek (jakab), mögötte a 32. telek (himfi), fölötte (keletre) a 33. telek (lőrinc), alatta (nyugatra) a 34. telek (landonus), közelében a 35. telek (tatamér).
- A helyszín egy 1345. november 14-i oklevélben szerepel. Az oklevél tartalma csak regesztából ismert. Nem világos, hogy a házhoz tartozó apotéka elválasztható-e a háztól, Tatamér eladta, vagy bérbe adta-e Latur

Pálnak a házat, illetve a házhoz tartozó apotékát. Bizonytalan az is, hogy az 1345 körül bekövetkező tüzeset előtt Tataméré volt-e az apotéka. Tatamér lakóházának leégéséről más adat is tájékoztat 1346-ból: PÓR 1891. 372–373.

- B 1. **Tatamér** fehérvári prépost, alkancellár. 1333. február 4.
2. **Latur Pál** polgár. Bérlő (?). 1345. november 14.
3. Zálogban. *Jakab szabó*, Chalamyr-i officiális. 1358. június 24 – 1360. június 24. (2 évre)
4. **Latur Pál**. Valószínűleg 1360. június 24. után.
- C 3 márka bér (1345); 100 forint zálogösszeg + évi census (1358). Tartozékok: apotéka és kapu.
- D 1333. február 4.: DF 200163; *Mon.Vespr.* IV. 328; *Veszpr.Reg.* 251; *Anjou XVII.* 62.
1345. november 14.: BARTFAI 1938. 290; BAKÁCS 1982. 590.
1358. június 17.: Oklevéltár: 21. szám; DL 77229; *Zichy III.* 119–120; BAKÁCS 1982. 732.
- E 1333. február 4.: „quod dominum Nicolaum dictum Nigrum rectorem ecclesie Sancti Nicolai de suburbio Albensi ... in Wysegrad in hospitio suo apud curiam domini prepositi Albensis [ti. Tatamer] inventium contra antedictum dominum Henricum episcopum ad nostram presentiam citatorie evocasset”
1345. november 14. /Bártfai/: Tatamér, leégett visegrádi házhelyét a nagyutcán, ahol a tűz előtt gyógyszerár volt (in civitate Wysegradiensi circa portam nostram in magna platea civitatis existentem, in quo prius mute combuscionem domus apotece habebantur) eladja Latur Pálnak. Latur Pálnak fel kell építenie, évente 3 márka bért fizet érte, és a szemben lakó Jentul szabóval erős kaput kell építenie, s fenntartania.
1358. június 17.: „domum suam in civitate Hungaricali habitam, ante curiam magistri Benedicti filii Heem castellani Wysegradiensis in vicinitate Laurentii sartoris domini regis a parte superiori et Landonis apothecarii a parte inferiori existentem”

31.

- A Telek a magyar városrészben, a nagyutca mentén. Szomszédjai szemben a 30. telek (tatamér–latur).
- B **Jakab** (Jentul) szabó. 1345. november 14.
- D BARTFAI 1938. 290.

32.

- A Telek a magyar városrészben, a nagyutca mentén. Szomszédja előtte a 30. telek (tatamér–latur).
- B **Himfi Benedek** visegrádi várnagy. 1358. június 17.
- D Oklevéltár: 21. szám; DL 77229; *Zichy III.* 119–120.

33.

- A Telek a magyar városrészben, a nagyutca mentén. Szomszédja alatta (nyugatra) a 30. telek (tatamér–latur).
- B **Lőrinc**, királyi szabó. 1358. június 17.
- D Oklevéltár: 21. szám; DL 77229; *Zichy III.* 119–120.

34.

- A Telek a magyar városrészben, a nagyutca mentén. Szomszédja fölötté (keletre) a 30. telek (tatamér–latur).
- B **Landonus** apotekárius. 1358. június 17.
- C Apotéka
- D Oklevéltár: 21. szám; DL 77229; *Zichy* III. 119–120.

35.

- A Telek a magyar városrészben, valószínűleg a nagyutca mentén. Közeliében a 30–34. telkek voltak.
- B **Tatamér**. 1345. november 14.
Az 1345. november 14-én kelt oklevél kiadója nagy valószínűséggel Tatamér.
- C A telekhez kapu tartozik.
- D BARTFAI 1938. 290.
- E „in civitate Wysegradiensi circa portam nostram [ti. az oklevéladó] in magna platea”

36.

- A Telek a magyar városrészben, valószínűleg a nagyutca mentén. A 14. század közepén közeliében apotékák álltak.
- B **Giovanni di Bologna**, apotekárius. 1361. május 5.
Az apotekárius polgárról több adat maradt fenn, ahol kiemelték szakmáját, mesterségéhez nyilván házzal rendelkezett. Apotékájára csak közvetett forrásból van adat, az apotékák közötti hatalmaskodás kapcsán az egyik bolttulajdonosként jelölték meg. A Jánosról szóló adatokra ld. Tanulmány.
- C Apotéka
- D Oklevéltár: 25. szám; *Bánffy* I. 237–238.
- E „...Iohannem dictum de Bolonya apotekarium, qui tunc in predicto festo inventionis sancte crucis inter predictas apotekas fuissent...” (Oklevéltár: 25. szám)

37.

- A Telek. Helye ismeretlen
Amennyiben az apotékák csoportban helyezkedtek el, valószínűleg ez is ide tartozott. (30–34. telkek)
- B **Magyar Pál**. 1344. december 21.
- C Apotéka
- D DL 3609; *A*. IV. 479–480; BARTFAI, 1938. 284; BAKÁCS 1982. 574.
- E „magister Paulus dictus Magyar ... quod omnes possessiones suas in Soproniensi, Zaladiensi et de Waswar comitatibus emittias, item domos suas in Budensi, Strigoniensi, et fundum apothece in Wissegrad civitatibus habitas, simul cum una vinea in territorio de Veteri Buda Fenewmal vocato” és egyéb birtokokat feleségére, Margitra és leányára, Erzsébetre hagyott, akik szabadon rendelkezhettek vele. (DL 3609)

38.

A Telek a magyar városrészben, egy kisebb utcában, amelyet az 1360-as években Miklós érsek utcájának neveztek. Az utcában több telek feküdt. Az adott telek szomszédai ismeretlenek.

B **Apáti „Keszei” Miklós.** 1360. november 2.

D 1360. november 2.: Oklevéltár: 24. szám; DL 5004

39.

A Telek a magyar városrészben, egy kisebb utcában, amelyet az 1360-as években Miklós érsek utcájának neveztek. A telek két oldalán lévő szomszédok a 40, 41. telkek (leyslalb, henul) voltak.

B 1. **Szigeti Pál.** 1361. május 17. előtt

2. **I. Lajos király** 1361. május 17.

3. **Monaki Mihály** és testvére **Sándor.** Mihály fiai: **Sándrin, István, Miklós, György.** 1361. május 17. után

C A telek tartozékai házak, épületek.

D Oklevéltár: 26. szám; DL 5059; BARTFAI 1938. 365; BAKÁCS 1982. 782.

E „quendam fundum curie in civitate Wysegradiensi Hungaricali in vico seu platea venerabilis patris domini Nicolai archiepiscopi Strigoniensis inter domos seu curias Iohannis dicti Leyslalb iudicis Wysegradiensis et Henul” (Oklevéltár: 26. szám)

40.

A Telek a magyar városrészben, egy kisebb utcában, amelyet az 1360-as években Miklós érsek utcájának neveztek. A telek szomszédja a 39. telek (szigeti–monaki).

B **Hans Liebeleib** visegrádi bíró. 1361. május 17.

D Oklevéltár: 26. szám; DL 5059; BARTFAI 1938. 365; BAKÁCS 1982. 782.

41.

A Telek a magyar városrészben, egy kisebb utcában, amelyet az 1360-as években Miklós érsek utcájának neveztek. A telek szomszédja a 39. telek (szigeti–monaki).

B **Henul.** 1361. május 17.

D Oklevéltár: 26. szám; DL 5059; BARTFAI 1938. 365; BAKÁCS 1982. 782.

42.

A Telek a magyar városrészben a nagy út mentén. Szomszédja szemben a 46. telek (jakab–losonci), mellette nyugat felől a 44. telek (cudar), kelet felől a 43. telek (gál), dél felől a 45. telek (gereki).

B 42. 1. **István** deák (Szerecsen /Jakab/ mester notarius és familiárisa). 1360. január 26.

42/1. 2. **László** deák. (Péter fia és István jegyző unokaöccse). 1363. május 30.

3. Tótselymesi Apród János. (Küküllei főesperes). 1363. május 30. után

42/2. 2. **Umori** Gál jegyző fia: **László** és annak fia: **János.** 1364. február 15. előtt

3. Tótselymesi Apród János. (Küküllei főesperes). 1364. február 15. után

42. 3. **Tótselymesi Apród János.** (Küküllei főesperes) 1363/1364–1394.

5. **Tótselymesi Miklós** (Balázs fia, Küküllei János unokaöccse) 1394 (?)–1397. november 9. között. (1394. Küküllei János halála)
6. **Rozgonyi László és Simon** (Rozgonyi Miklós fiai). 1397. november 9. után
- C 340 forint: 300 f. (1363) + 40 f. (1364). A telek tartozékai házak, pince, épületek.
- D 1360. január 26.: Oklevéltár: 22. szám; *Bánffy* I. 230–231.
 1363. május 30.: Oklevéltár: 28. szám; DL 5215; FEJÉR IX. 3. 367–368; BARTFAI, 1938. 372; BAKÁCS 1982. 795.
 1364. február 15.: Oklevéltár: 29. szám; DL 5285, DL 63688.
 1397. november 9.: Oklevéltár: 41. szám; DL 8270; ZSO I. 5065; BAKÁCS 1982. 1100.
- E 1360. január 26.: „quod fundum curie sue vacuum [ti. Kis Jakab – 46. telek] in vicinitatibus ... ex opposito vero iuxta magnam plateam domus Stephani litterati, famuli Saraceni et Petri dicti Zudar in Hungaricali civitate Wysegradiensi habitum” (Oklevéltár: 22. szám)
 1363. május 30.: „quandam curiam suam [ti. László deák] in civitate Wysegradiensi et in vicinitate magistri Galli archydiaconi Kamar[iensis] a parte orientali, necnon magistri Petri de Gerek notarii domini regis a parte meridionali, ac magistri Petri dicti Zudar domorum seu curiarum a parte occidentis sitam et habitam, quondam ipsius Stephani litterati avunculi sui, per eundem avunculum suum sibi donatam et legatam cum omnibus domibus, celario, edificiis et quibuslibet utilitatibus in superficie eiusdem existentibus” (Oklevéltár: 28. szám)
 1364. február 15.: „quod magistro Ladislao filio Galli litterati de Wmor ... et ... Iohanne filio suo ... ipse [ti. László] omni iuri et proprietati, quod vel quam in fundo seu curia condam Stephani litterati, notarii et familiaris magistri Saraceni nunc emptionis titulo ad ipsum magistrum Iohannem vicarium devoluta in vicinitate magistri Galli archydiaconi ab una et magistri Petri Zudar dicti in civitate Wysegradiensi sita habuisset” (Oklevéltár: 29. szám)
 1397. november 9.: „quandam domum suam seu fundum curie [ti. Tótselymesi Miklós] in civitate nostra Vissegradiensi in contigua domorum vicinitate condam Petri Zudar bani et honorabilis viri domini Rogerii prepositi ecclesie de Posoga existentem, sibi a condam honorabili viro domino Iohanne archydiacono de Kykellew patruo suo, filio scilicet prescripti condam Nicolai dicti Aprod avi sui iuridice devolutam et successorio iure pertinentem dictis magistris Ladislao et Simoni filiis Nicolai ipsorumque posteris cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis ac domibus, cellario et edificiis in superficie eiusdem habitis” (Oklevéltár: 41. szám)
- 43.**
- A Telek a magyar városrészben a nagy út mentén. Szomszédja nyugat felől a 42. telek (István–Tótselymesi–Rozgonyi).
- B 1. **Gál főesperes** (komáromi főesperes). 1363. május 30., 1365. július 26.
 2. **Rogerus prépost** (pozsegai egyház). 1397. november 9.
- D 1363. május 30.: Oklevéltár: 28. szám; DL 5215; FEJÉR IX. 3. 367–368; BARTFAI, 1938. 372; BAKÁCS 1982. 795.; 1365. július 26.: DL 5406;
 1397. november 9.: Oklevéltár: 41. szám; DL 8270; ZSO I. 5065; BAKÁCS 1982. 1100.
- E 1365. július 26.: commissio propria [...] in domo sua m[agistro] Gallo facie ad faciem facta.
 A többi adatra ld. 42. teleknél.

44.

- A Telek a magyar városrészben a nagy út mentén. Szomszédja kelet felől a 42. telek (istván-tótselymesi–rozgonyi), szemben az út túloldalán a 46. telek (jakab–losonci).
- B **Cudar Péter** szlavón bán. 1360. január 26., 1363. május 30., 1364. február 15., 1397. november 9. (1397: néhai)
- D 1360. január 26: Oklevéltár: 22. szám; *Bánffy* I. 230–231.;
1363. május 30.: Oklevéltár: 28. szám; DL 5215; FEJÉR IX. 3. 367–368; BÁRTFAI, 1938. 372; BAKÁCS 1982. 795.
1364. február 15.: Oklevéltár: 29. szám; DL 5285, DL 63688.

45.

- A Telek a magyar városrészben. A telek északi szomszédja a 42. telek (istván-tótselymesi–rozgonyi) a nagyutca kelet–nyugati irányú szakaszának utcafrontján fekszik. Más szomszédjáról nincs adat.
- B **Gereki Péter** királyi jegyző. 1363. május 30.
- D 1363. május 30.: Oklevéltár: 28. szám; DL 5215; FEJÉR IX. 3. 367–368; BÁRTFAI, 1938. 372; BAKÁCS 1982. 795.

46.

- A Telek a magyar városrészben, a nagyutca mentén. Szomszédja szemben az út túloldalán a 42, 44. telkek (istván-tótselymesi–rozgonyi, cudar). A ház közvetlen szomszédja fölülről (keletről) két telek, a 48. és 49. (kunc, máté), alatta (nyugatról) a 47. telek (rikolf).
- B 1. **Kis Jakab** egykori királynéi kocsis, felesége **Katalin**, fiai: **András**, **Mihály**. 1360. január 26. előtt
2. **Losonci Dénes** (Dénes fiának Istvánnak fia). 1360. január 26. után
- C Üres telek, 120 forint (1360)
- D Oklevéltár: 22. szám; *Bánffy* I. 230–231.
- E „fundum curie sue vacuum [ti. Kis Jakab] in vicinitatibus domorum et curiarum filiorum magistri Rycolphi a parte inferiori et Kuncz dicti Peurkul monetarii ac domine relicte Mathee litterati a parte superiori, ex opposito vero iuxta magnam plateam domus Stephani litterati, famuli Saraceni et Petri dicti Zudar in Hungaricali civitate Wysegradiensi habitum ... pro centum et viginti florenis...” (Oklevéltár: 22. szám)

47.

- A Telek a magyar városrészben, a nagyutca mentén. Szomszédja szemben az út túloldalán a 44. telek (cudar) telek. A ház közvetlen szomszédja fölülről (keletről) a 46. telek (jakab–losonci).
- B **Tarkói Rikolf fiai**. 1360. január 26.
- D Oklevéltár: 22. szám; *Bánffy* I. 230–231.

48.

A Telek a magyar városrészben, a nagyutca mentén. Szomszédja alulról (nyugatról) a 46. telek (jakab–losonci), mellette a 49. telek (máté).

A telek és szomszédosa (49.) két kisebb telek lehetett, kettejük szomszédja a 46. telek. Nincs adat arra, hogy a két kisebb telek közül melyik feküdt a nagyutca frontján.

B **Perkul Kunc** pénzverő. 1360. január 26.

D Oklevéltár: 22. szám; *Bánffy* I. 230–231.

49.

A Telek a magyar városrészben, a nagyutca mentén. Szomszédja alulról (nyugatról) a 46. telek (jakab–losonci), mellette a 48. telek (kunc).

A telek és szomszédosa (48.) két kisebb telek lehetett, kettejük szomszédja a 46. telek. Nincs adat arra, hogy a két kisebb telek közül melyik feküdt a nagyutca frontján.

B **Máté deák özvegye**. 1360. január 26.

D Oklevéltár: 22. szám; *Bánffy* I. 230–231.

50.

A Telek. Helyszíne ismeretlen.

B 1. **Nagymartoni Pál** országbíró. 1349 körül (haláláig).

2. **Nagymartoni Miklós** (=Fraknói „Német” Miklós. Nagymartoni Pál unokaöccse, Lőrinc fia) és **Kanizsai Lőrinc** fiai: **István** (budai prépost), **János**, **Benedek**. 1349(?)–től 1355. november 29-ig.

3. **I. Lajos király**. 1355. november 29. után

C Kőház és telek. Értékben megfelel az 53. teleknek (lajos–kanizsai).

D Oklevéltár: 16. szám; DL 4561. FEJÉR IX. 2. 382–383; BARTFAI 1938. 341; BAKÁCS 1982. 708.

E „nos [ti. Lajos] domum lapideam, curiam et sessionem condam magnifici viri comitis Pauli iudicis curie nostre in Wysegrad existentes a Nicolo filio Laurentii nepote eiusdem comitis Pauli pretio comparaverimus ... quia discretus vir Stephanus prepositus Budensis, magister Iohannes et Benedictus filii Laurentii de Canysa se in dicta domo lapidea sessione et curia quondam dicti comitis Pauli ius habere indicabant” (Oklevéltár: 16. szám)

51.

A Telek. Helyszíne ismeretlen.

B 1. **Ugali Pál** (Nagymartoni Pál ítélőmestere és familiárisa). 1342. március 10. előtt, 1345-ig.

2. **Ugali Pál** és fivérei: **Miklós** és **Antal**. 1345 után.

A birtokosztály után Pál kezében maradt birtokai fele része, Miklós és Antal kezére került másik fele. A visegrádi ház pontos tulajdonosáról nincs adat.

3. **Ugali Miklós**, **Antal** és néhai Pál leánya, **Orsolya**. 1354 körül (Ugali Pál halála?) – 1375. május 24. előtt.

4. **Ugali Vilmos** (Ugali Miklós fia). 1375. május 24. előtt.

4. **Ugali Erzsébet** (Ugali Miklós leánya) és **Klára** (Miklós unokája). 1375. május. 24. után

D 1342-től: DL 103365; *HO* III. 225–237.

1375. május 24.: Oklevéltár: 33. szám; DL 106815.

- E 1342. március 10.: „quod idem dominus Karulus rex consideratis preclaris fidelitatibus et servitiis dicti magistri Pauli cum sumpma diligentia sibi exhibitis quendam fundum curie sue seu curiam in civitate Wysegradiensi existentem in qua tunc idem magister Paulus residisset in loco in eisdem litteris conscripto habitam ex causis in ipsis in litteris conscriptis cum suis attinentiis universis in perpetuum dedisset et eidem in perhennalem ascripsisset hereditatem.” (HO III. 232–233.)
- 1345.: „fundorum curiarum in civitatibus Budensi, Albensi et Wysegradiensi existentium [...] dictorum fundorum eisdem Nicolao et Anthonio fratribus suis ac heredibus eorundem iure perennali possidendas dedisset et contulisset” (HO III. 229.)
1375. május 24.: „domos suas in civitatibus Albensi et Visegradiensi habitas [ti. Vilmos] ... dedisset ... nobiles dominabus Elisabeth filie condam ipsius Nicolai de dicta Ugal, consorti Andree litterati filii Thome de Nempti, ac filie Clare Pauli dicti de Kapul, sororibus suis iure perpetuo et irrevocabiliter possidendas” (Oklevéltár: 33. szám)

52.

- A Egyházas hely a magyar városrészben. Körülötte házak helyezkedtek el, egyik oldalán egy toronnyal ellátott telek. Mögötte (égtája ismeretlen) egy utca húzódott, illetve útkereszteződés volt, ahol szintén házak álltak. Valószínűleg nem volt messze a Szt. György pataktól. Ismert szomszédai: 53, 56–58. telkek.
Útkereszteződésre következtetni lehet egy kolostor mögötti, utcasarkon álló házról. (57. telek.) A patakhoz való közelsége az 53–54. telkek szomszédsága alapján feltételezhető. Rendi hovatartozására az 1414. november 5-i adat utal, vö. Tanulmány.
- B **Szent László kolostor**, valószínűleg Ágoston-rendi. Adatok: 1355. november 29, 1356. július 30., 1414. november 5.
- D Oklevéltár: 16, 17. szám; DL 4561; DF 248655; DL 10271; FEJÉR IX. 2. 382–383; X. 5. 478–479; *Mon.Strig.* IV. 152–153; BÁRTFAI 1938. 341, 345; BAKÁCS 1982. 708, 712, 1297; *ZsO.* IV. 2644.

53.

- A Telek a magyar városban, mely a Szt. László kolostor mellett húzódott. Valószínűleg a Szt. György patak közelében (mellett) volt, szomszédja nyugatról az 54. telek (ismeretlen-zsigmond-kanizsai).
- B 1. **I. Lajos király**. 1355. november 29. előtt.
2. **Nagymartoni Miklós** (=Fraknói „Német” Miklós. Nagymartoni Pál unokaöccse, Lőrinc fia), **Kanizsai István** (budai prépost), **János**, **Benedek** (Lőrinc fiai). 1355. november 29. után.
3. **Kanizsai János** (esztergomi érsek), **István** (ajtónállómester) (Kanizsai János fiai), **János** (János fiának Miklósnak fia, a két előző unokaöccse). 1412. augusztus 9., 1414. július 27. (Valószínűleg 1370–1375 óta.)
- C A telek tartozéka torony. Értékében megegyezik az 50. telekkel (kanizsai-lajos).
- D 1355. november 29.: Oklevéltár: 16. szám; DL 4561; FEJÉR IX. 2. 382–383; BÁRTFAI 1938. 341; BAKÁCS 1982. 708.
1412. augusztus 9, 1414. július 27.: Oklevéltár: 44, 45, 47, 49. szám; DL 9932; FEJÉR X. 5. 302–304; u.ott 457, 516–519; *ZsO* III. 2518, 2541, IV. 259, 2303; BÁRTFAI 1938. 542; BAKÁCS 1982. 1269, 1270, 1282.

- E 1355. november 29.: „in pretium earundem quendam turrim prope ecclesiam Sancti Ladislai in eadem Wysegrad existentem cum sessione et fundo curie ad ipsam spectanti eidem donaverimus” [ti. Lajos a kedvezményezetteknek]
Az 1412–1414. évi helyszínt ld. 54. telek.

54.

- A Telek a magyar városban, a Szt. György patak mellett. Szomszédja kelet felől az 53. telek (lajos–kanizsai), nyugatról az 55. telek (budafelhévíz). Az 1410-es években romos.
- B 1. **Ismeretlen**. 1411 előtt
2. **Zsigmond király**. 1411–1412. augusztus 9. között
3. **Kanizsai János** (esztergomi érsek), **István** (ajtónállómester) (Kanizsai János fiai), **János** (János fiának Miklósnak fia, a két előző unokaöccse). 1412. augusztus 9., 1414. július 27.
- D Oklevéltár: 44, 45, 47, 49. szám; DL 9932; FEJÉR X. 5. 302–304; u.ott 457, 516–519; ZsO III. 2518, 2541, IV. 259, 2303; BÁRTFAI 1938. 542; BAKÁCS 1982. 1269, 1270, 1282.
- E 1412. augusztus 9.: „quandam domum seu curiam in civitate nostra Wysegradensi in vicinitatibus domorum eiusdem domini archiepiscopi et fratrum suorum ab oriente et magistratus cruciferorum de Calidis Aquis Budensibus ab occidente sitam, ad manus nostras regias ex eo, quod alias fere autem duorum annorum elapsorum spatia conspecta ruina dicte civitatis nostre Wysegradensis” (Oklevéltár: 44. szám) – 1412. augusztus 16.: „nos quandam domum seu curiam vestri in medio iuxta rivulum Sancti Georgii inter domos reverendissimi in Christo patris domini Iohannis archiepiscopi Strigoniensis ac aule Romanorum cancellarii et cruciferatus de Calidis Aquis in medietate adiacentem” (Oklevéltár: 45. szám)

55.

- A Telek a magyar városban, a Szent György patak mellett. Szomszédja kelet felől az 54. ház (ismeretlen–zsigmond–kanizsai).
- B **Budafelhévízi keresztes konvent**. 1412. augusztus 9., 1414. július 27.
- D Oklevéltár: 44, 45, 47, 49. szám; DL 9932; FEJÉR X. 5. 302–304; u.ott 457, 516–519; ZsO III. 2518, 2541, IV. 259, 2303; BÁRTFAI 1938. 542; BAKÁCS 1982. 1269, 1270, 1282.

56.

- A Telek a magyar városban, a Szt. László kolostor mögött. Mellette az 57. telek (pesczo), szemben vele – feltehetően az utca túloldalán – az 58. telek (kamara).
- B 1. **Vörös Czuczelm** és felesége, Katalin, nővére, Klára. 1356. július 30. előtt
2. **szász Günter pénzverő** és felesége, Katalin. 1356. július 30. után
- C A telek feltehetően üres (area). 14 forint (1356)
- D Oklevéltár: 17. szám; DF 248655; *Mon.Strig.* IV. 152–153; BÁRTFAI 1938. 345; BAKÁCS 1982. 712.
- E „unam aream in Hungaricali civitate, retro claustrum Sancti Ladisslai regis, penes relictam Pesczonis monetarii in acie, ex oposito curie camere regalis existentem pro certa quantitate pecunie, scilicet quatuordecim florenorum” (Oklevéltár: 17. szám)

57.

- A Telek a magyar városban, a Szt. László kolostor mögött. A sarkon áll, mellette az 56. telek (czuczelm–günter), szemben vele az 58. telek (kamara).
- B **Pesczo pénzverő özvegye.** 1356. július 30.
- D Oklevéltár: 17. szám; DF 248655; *Mon.Strig.* IV. 152–153; BÁRTFAI 1938. 345; BAKÁCS 1982. 712.

58.

- A Telek a magyar városban, a Szt. László kolostor mögött (ill. ahhoz közel). A telekkel szemben szomszédos két telek az 56, 57. (czuczelm–günter, pesczo), amelyek közül az egyik az utcasarkon van.
- B **Királyi kamara.** 1356. július 30.
- D Oklevéltár: 17. szám; DF 248655; *Mon.Strig.* IV. 152–153; BÁRTFAI 1938. 345; BAKÁCS 1982. 712.

59.

- A Telek a magyar város területén, a Szűz Mária templomhoz közel, annak nyugati oldalán lévő teleksor melletti, nyugatról szomszédos teleksorán. Szomszédja dél felől a 60. telek (rátóti–szepesi).
A telekre vonatkozó adatok idején a magyar városrész megkülönböztetését az oklevelek már elhagyták, a helyrajzi összefüggések alapján köthető a telek a régi városrész helyszínéhez. A Szűz Mária templommal való közelségre a szomszédos 60. telek világít rá.
- B 1. **Szepesi Jakab** országbíró. 1373. augusztus 26.; 1412. március 23. (néhai)
2. **Szepesi Margit**, Jakab leánya. 1413. március 2.
Utóbbi birtoklása valószínűsíthető. 1373-ban Szepesi két egymás mellett lévő telekre tesz szert. 1413-ban a 60. telek leánya kezében volt. Valószínű, hogy a két egymás mellett álló telket együtt kezelték, melyek örökségként leánya és annak férje birtokába kerültek. Ld. 60. telek.
- D 1373. augusztus 26.: Oklevéltár: 32. szám; DL 60350; BÁRTFAI 1938. 413.
1412. március 23.: Oklevéltár: 43.szám; DL 10021; *ZsO* III. 1889.
1413. március 2.: Oklevéltár: 46. szám; DL 83553; *ZsO* IV. 252.

60.

- A Telek a magyar város területén, a Szűz Mária templomhoz közel, annak nyugati oldalán lévő teleksor melletti, nyugatról szomszédos teleksorán. Szomszédja észak felől az 59. telek (szepesi), dél felől a 61. telek (dénes), keletről a 62. telek (pálosok–bogdáni).
- B 1. **Rátóti Gyula** és **Balduin** (Lőrinc fiának János fiai). 1373. augusztus 26. előtt
2. **Szepesi Jakab** országbíró. 1373. augusztus 26. után, 1412. március 23. (néhai)
3. **Szepesi Margit** (Jakab leánya) és férje: Sóvári Sós Simon. 1413. március 2.
- C Telek házakkal, épületekkel, köpincével. 100 forint (1373)
- D 1373. augusztus 26.: Oklevéltár: 32. szám; DL 60350; BÁRTFAI 1938. 413.
1412. március 23.: Oklevéltár: 43.szám; DL 10021; *ZsO* III. 1889.
1413. március 2.: Oklevéltár: 46. szám; DL 83553; *ZsO* IV. 252.

- E 1373. augusztus 26.: „quendam fundum curie ipsorum, que curia olym contra cuiusdam nobilis fore censo[.....] in civitate nostra Wysegradyensi situm et habitum, cui a parte aquilonis curia dicti comitis Iacobi, a parte vero meridionali consortis Dionisi Polgar dicti vicinari dinoscitur, cum omnibus domibus, edificiis, cellario lapideo ceterisque utilitatibus, apenditiis et pertinentiis eiusdem universis ... pro centum florenis, florenum ... vendidissent” [ti. Rátót fivérek] (Oklevéltár: 32. szám)
1413. március 2.: „domine Margaretha ... a donatione et perpetuatione fundi curie seu domus sue lapidee in civitate Vissegradiensi situate, ... magnificum virum Stiborium wayvodam Transilvanensem ab eiusdem impetratione, occupatione ... prohibuit” (Oklevéltár: 46. szám)
Az 1412. évi helyrajzi adatok oklevelét ld. a 62. teleknél.

61.

- A Telek a magyar város területén, a Szűz Mária templomhoz közel, annak nyugati oldalán lévő teleksor melletti, nyugatról szomszédos teleksorán. Szomszédja észak felől a 60. telek (rátóti–szepesi).
- B **Polgár Dénes.** 1373. augusztus 26.
- D Oklevéltár: 32. szám; 1373. augusztus 26.: DL 60350; BARTFAI 1938. 413.

62.

- A Telek a magyar város területén, a Szűz Mária templom előtti kis utca nyugati oldalán. Szomszédja észak felől a 64, 65. telek (két jakab), dél felől a 63. telek (csehi), nyugat felől a 60. telek (rátóti–szepesi).
- B 1. **Kékes-hegyi Szt. László pálos kolostor.** 1412. március 23. előtt
2. **Bogdáni Miklós** esküdt (Pore fia). 1413. március 23. után, 1413. november 22.
- C 13 forint (1412)
- D 1412. március 23.: Oklevéltár: 43. szám; DL 10021; ZsO III. 1889.
1413. november 22.: Oklevéltár: 48. szám; DL 10021; ZsO IV. 1322.
- E 1412. március 23.: „ipse quendam fundum eorum in dicta civitate Wysegradiensi in medio nostri habitum, in vicinitatibus videlicet fundorum seu domorum magistri Iacobi litterati ac magistri Iacobi lapicide a parte septentrionali, recte vadit et transsit usque parvam viam, in qua vadunt et transeunt ad ecclesiam Beate Viriginis, ac etiam inter fundum Iohannis filii Stephani dicti Chech a parte meridiey, a parte vero occidentali fundus curie quondam magistri Iacobi de Zeepes habitum et existentem cum omnibus suis utilitatibus ac pertinentiis eiusdem ... pro tredecim florenis, quemlibet per centum novos denarios computando ... vendidisset et tradidisset” [ti. a pálos kolostor] (Oklevéltár: 43. szám)

63.

- A Telek a magyar város területén, a Szűz Mária templom előtti kis utca nyugati oldalán. Szomszédja észak felől a 62. telek (pálosok–bogdáni).
- B **Csehi János** (István fia). 1412. március 23., 1413. november 22.
- D Oklevéltár: 43, 48. szám. DL 10021; ZsO III. 1889, IV. 1322.

64.

- A Telek a magyar város területén, a Szűz Mária templom előtti kis utca nyugati oldalán. Szomszédja dél felől a 62. telek (pálosok–bogdánfi), mellette a 65. telek (jakab). Kisebb méretű telek, a mellette állóval közösen szomszédja a déli szomszéd.
- B **Jakab deák**. 1412. március 23., 1413. november 22.
- D Oklevéltár: 43, 48. szám. DL 10021; ZsO III. 1889, IV. 1322.

65.

- A Telek a magyar város területén, a Szűz Mária templom előtti kis utca nyugati oldalán. Szomszédja dél felől a 62. telek (pálosok–bogdánfi), mellette a 64. telek (jakab). Kisebb méretű telek, a mellette állóval közösen szomszédja a déli szomszéd.
- B **Jakab kőfaragó**. 1412. március 23., 1413. november 22.
- D Oklevéltár: 43, 48. szám. DL 10021; ZsO III. 1889, IV. 1322.

66.

- A Telek a német város területén, a nagyút mentén.
- B
1. **Konrád királyi machinátor**. 1360 előtt
 2. **(Vásári?) Miklós** esztergomi érsek 1360 előtt megvásárolta 1350–60 között (?)
 3. **I. Lajos király**. 1350 után, 1360. szeptember 22. előtt
 4. **Oppelni László**. (A telek Lajos király tulajdonában van.) 1350 után, 1360. szeptember 22. előtt
 5. **Miklós** udvari titkár és jegyző. 1360. szeptember 22. után
- C Telek tartozékai kőházak, pince.
- D Oklevéltár: 23. szám. DF 248656; BARTFAI, 1938. 361; PROKOPP 1966. 121; BAKÁCS 1982. 776.
- E „palatium seu domum lapideam, quondam Conrrady suevi machinatoris nostri in civitate nostra Vysegradyensi Teutonicali per viam eiusdem civitatis transversaliter sitam ... cum omnibus suis utilitatibus, videlicet celariis, fundo curie, muris domibus et aliis edificiis in superficie ipsius existentibus universis” (Oklevéltár: 23. szám)

67.

- A Telek a német város területén, a városi nagykapu melletti nyugat felőli ház.
- B
1. **Zselizi Vesszős Tamás** (Vesszős fia) 1350 k. – 1378 között
 2. **Erzsébet ifjabb királyné**. 1378. április 25. előtt
 3. **Alsólendvai Bánfi István, János, Miklós, László** (Miklós bán fiai). 1378. április 25. után.
- C Telektartozékok kőházak és más épületek. 432 forint (1378 előtt)
- D Oklevéltár: 34, 36, 37. szám. DL 6523, DL 4128; BARTFAI 1938. 423.
- E „unum fundum curie nostre in civitate Teutonicali Wysegradiensi prope magnam portam, per quam pergitur in civitatem predictam, a parte Danubii habitum et existente ... pro quadringentis et triginta duobus florenis per triginta sex grossos computatis emptum et

comparatum simulcum domo lapidea et aliis edificiis ac utilitatibus eiusdem quibuslibet universis” [ti. Erzsébet királyné] (Oklevéltár: 34. szám)

68.

- A Telek, helyszíne ismeretlen. Szomszédja a 69. telek (alsólendvai–erzsébet).
- B **Erzsébet ifjabb királyné.** 1378. április 25.
- D Oklevéltár: 34. szám; DL 6523; BARTFAI 1938. 423.

69.

- A Telek, helyszíne ismeretlen. Szomszédja a 68. telek (erzsébet) telek
- B 1. **Alsólendvai Bánfi István, János, Miklós, László** (Miklós bán fiai). 1378. április 25. előtt.
2. **Erzsébet ifjabb királyné.** 1378. április 25. után
- C Értékben megfelel a 67. teleknek, 400 forint körüli.
- D Oklevéltár: 34. szám; DL 6523; BARTFAI 1938. 423.

70.

- A Telek, helyszíne ismeretlen.
- B **Raholcai „Kont” Miklós nádor.** 1360. április 19.
- C A lakóházban kápolna van, patrocíniuma Mária Magdolna.
- D Oklevéltár: 58. szám.

71.

- A Telek, helyszíne ismeretlen.
- B 1. **Váci Engulhard Katerin** (Engulhárd fiának Mihály leánya). 1373. június 17. előtt
2. **Váci Engulhard János** (Engulhárd fiának Mihály fia). 1373. június 17. után, 1383. április 9.
- D Oklevéltár: 31, 40. szám.

72.

- A **Ökörvár** nevű telek. Helyszíne ismeretlen. Szomszédjai 73, 74. telek (szécsi, surdis).
- B 1. **Miklós deák** (egykori királynéi dispensator). 1378. május 2. előtt.
2. **Szécsi Miklós**, horvát bán. 1378. május 2. után.
- C Telektartozékok fa- és kőépületek. 110 forint (1378)
- D Oklevéltár: 35. szám; DL 100162; BAKÁCS 1982. 914.
- E „quendam fundum suum Ukurwar vocatum in civitate nostra Wysegradiensi in vicinitatibus domorum venerabilis in Christo patris domini Iohannis archiepiscopi Strigoniensis ex una et eiusdem domini Nicolai bani parte ex altera habitum, cum omnibus suis utilitatibus et edificiis, ligneis videlicet et lapideis in superficie eiusdem existentibus ... dedisset [ti. Miklós deák] ... pro centum et decem florenis auri, ac decem marcis denariorum computi Budensis” (Oklevéltár: 35. szám)

73.

- A Telek, helyszíne ismeretlen. Szomszédja Ökörvár nevű telek (72.)
- B **Szécsi Miklós** horvát bán. 1378. május 2.
- D Oklevéltár: 35. szám; DL 100162; BAKÁCS 1982. 914.

74.

- A Telek, helyszíne ismeretlen. Szomszédja Ökörvár nevű telek (72.)
- B **Surdis János** esztergomi érsek. 1378. május 2.
- D Oklevéltár: 35. szám; DL 100162; BAKÁCS 1982. 914.

75.

- A Telek, helyszíne ismeretlen.
- B **Demeter** esztergomi érsek. 1379. augusztus 3., 1381. június 7.
- D 1379. augusztus 7.: DF 237266. (Átírva a budai káptalan oklevelében, 1437.03.18. DF 237267); 1381. június 7.: DL 6665
- E 1379. augusztus 3. : „Datum in Wysegrad in palatio habitationis nostre...”; 1381. június 7.: „Datum in Vyssegrad in domo habitationis ...”

76.

- A Telek, helyszíne ismeretlen. 1378-ban leégett.
- B **Szomajomi Tamás** ítélmester. 1379. január 1.
- D DL 42112. Említi: Hajnik, 1899. 376–377. (25. j.)
- E „Tandem ipso malefactore hic in Wysegrad eodem die prout m[ene]atur suspenso et condempnato noctis in silentio predictoque festo corporis Christi lucescente, quidam malefactores fratres videlicet et proximi ipsius malefactoris suspensi dyabolica suggestione inducti volentes per hoc mortem predicti malefactoris vindicare domum scilicet ipsius magistri Thome in dicta civitate nostra Wysegradyensis existentem circumquaque igni incendendo concremassent, in qua scilicet domo universa ipsorum litteralia instrumenta super quibuslibet possessionariis eorum iuribus [ti. Szomajomi Tamásnak] et specialiter super possessionibus ... in quorum dominio ipsi semper et ab antiquo extitissent et nunc essent.

77.

- A Telek, helyszíne ismeretlen. Szomszédjai északról a 78. telek (lukács), délről a 79. telek (bertalan).
- B 1. **Kisfaludi Dénes** (György fia). 1405. június 12.
1. bérlő: *Csonka Pál deák*. 1405. június 12. előtt
2. bérlő: *Szobi Bertalan* (volt országbírói ítélmester). 1405. június 12-ig.
- C Telek 50 forintért megváltva (1405)
- D Oklevéltár: 42. szám; DL 9052; ZsO II/1. 3969.

E „quendam fundum curie Dionisii filii Georgii de Kysfalud in dicta civitate Wysegradiensi, inter fundos curiarum magistri Luce a septemtrione ac eiusdem magistri Bartholomei a meridie existentem” (Oklevéltár: 42. szám)

78.

A Telek, helyszíne ismeretlen. Szomszédja délről a 77. telek (kisfaludi).

B **Lukács mester**. 1405. június 12.

D Oklevéltár: 42. szám; DL 9052; ZsO II/1. 3969.

79.

A Telek, helyszíne ismeretlen. Szomszédja északról a 77. telek (kisfaludi).

B **Bertalan mester**. 1405. június 12.

D Oklevéltár: 42. szám; DL 9052; ZsO II/1. 3969.

80.

A Telek a nagyutca mentén, (a délkeleti) utcasarkon. Szomszédja keletről a 81. telek (szécsényi), délről a 82. telek (mehi), szemben a 83. telek (kernz).

B 1. **Gosztuni Csehi Péter** esztergomi prépost, **László, Illés** (Gegő fiai) és **Mezőlaki János** (fogadott testvérük, Márton fia). 1407. március 4. előtt

2. **Zálogban** (zálogba vevő ismeretlen)

3. **Gosztuni György** (Márton fia), **Lőrinc** (István fia), **Béd** (Lukács fia). 1407. március 4. után

C Telektartozék kö- és faépületek. 100 forintért zálogban (1407)

D DF 261705; ZsO II/2. 5342.

E „quendam fundum curie ipsorum in civitate Wissegradiensi in acie magne platee in vicinitate fundorum curiarum nostre [ti. Nos, comes Frank filius Konye bani de Zechen iudex curie] ab oriente ac Iohannis filii Iacobi de Mehy a meridie et ex opposito fundi curie Petri dicti Kernz habitum simul cum universis edificiis in facie eiusdem existentibus lapideis scilicet et ligneis ... in centum florenum eorum quemlibet cum centum denariis presentis monete computando in pignore existentem infra festum Beati Georgii martiris tunc venturis redimere et a manibus alienis liberare deberent.”

81.

A Telek a nagyutca és egy kisebb utca kereszteződésénél. Szomszédja nyugat felől a 80. telek (gosztuni), mely az utcasarkon van.

B **Szécsényi Frank** országbíró (Kónya fia). 1407. március 4.

D DF 261705; ZsO II/2. 5342.

82.

A Telek a nagyutca és egy kisebb utca kereszteződésénél. Szomszédja észak felől a 80. telek (gosztuni), mely az utcasarkon van.

B **Méhi János** (Jakab fia). 1407. március 4.

D DF 261705; *ZsO* II/2. 5342.

83.

A Telek a nagyutca és egy kisebb utca kereszteződésénél, valószínűleg utcasarkon. Szemben vele a 80. telek (gosztuni), mely az utcasarkon van.

A 80. telek helyszíne biztos, a vele szemben lévő ház valószínűleg a másik sarkon álló házra vonatkozhat.

B **Kernz Péter**. 1407. március 4.

D DF 261705; *ZsO* II/2. 5342.

84.

A Telek, helyszíne ismeretlen. Szomszédja a 85, 86. telek (miklós, jános).

B 1. **Baran András** polgár. 1415. július 5. előtt

2. **Zálogban**: *Csehi Péter* esztergomi prépost, *László, Illés* (Csehi Gegő fiai). 1415. július 5.

2. **Baran András**. 1415 után, 1426 előtt

3. **Skolasztika asszony** (Baran András özvegye). 1426. július 18.

C Telektartozékok köépítésű házak, torony, pince, konyha.

D 1415. július 5.: Oklevéltár: 50. szám; DF 237947; BARTFAI 1938. 556; BAKÁCS 1982. 1305; *ZsO* V. 826.

1426. július 18.: DF 208519; BÓNIS 1997. 2261.

E 1415. július 5.: „quandam turrym suam lapideam ac domum et cellarium subtus eandem turrym situatas, item coquinam similiter lapideas in curia sua propria hic in civitate nostra Wissegradiensi existentis constructas simul cum domibus in eadem turry existentibus ... pro centum florenis presentis nove monete regalis ... pignori obligasset” (Oklevéltár: 50. szám)
1426. július 5. „domum suam [ti. domina Scolastica relicta Andree dicti Baran de Wysegrad] in dicta Wysegrad inter domos Nicolai ab una necnon Iohannis civium de eadem Wysegrad parte ab altera habitam et existentem” (DF 208519)

85.

A Telek, helyszíne ismeretlen. Szomszédja a 84. telek (baran).

B **Miklós polgár**. 1426. július 18.

D DF 208519; BÓNIS 1997. 2261.

86.

A Telek, helyszíne ismeretlen. Szomszédja a 84. telek (baran)

B **János polgár**. 1426. július 18.

D DF 208519; BÓNIS 1997. 2261.

87.

A Telek, helyszíne ismeretlen.

B **Szászi János óbudai prépost**. 1421–23 körül.

D *Mon.Vespr.* III. 38–39; BÓNIS 1997. 2177.

E „ad presentiam venerabilis viri domini Iohannis etc. prepositi etc. in eiusdem presentia nobis [ti. Róbert] sic constitutis in Wyssengrad in domo solite eius habitationis [ti. János prépost]”

88.

- A Telek, helyszíne ismeretlen
- B 1. **István** apotekárius, budai polgár. 1475 előtt.
2. **Katerin özvegyasszony**, fia: **János** (István apotekárius özvegye). 1475 körül.
- D KOVACHICH, *Formulae* 331.

89.

- A Telek, pénzverde műhellyel.
- B **Haller János** királyi udvari ember (pénzverde királyi tulajdon). 1524. szeptember 8.
- C Műhely (officina sua Wyssegradiensis)
- D DF 248781; BÁRTFAI 1982. 1457.

3.

POLGÁR NÉVJEGYZÉK

RÉGÉSZETI TOPOGRÁFIA

A középkori Visegrád történeti emlékeinek tételes számbevételére az 1958-ban összeállított Magyarország Műemléki Topográfiajának Pest Megye Műemlékei II. kötete vállalkozott először. Ezt megelőzően 1951-ben már megjelent Dercsényi Dezső „Visegrád műemlékei” című munkája, mely általánosan ismertette a főbb visegrádi műemlékeket. Az 1958. évi topográfiai gyűjtés a visegrádi álló emlékek történetét és tételes felsorolásukat készítette el. Álló emlékként főként a várra és a királyi palotára összpontosított, de már városi elemek is megjelentek benne. Az 1998-ban megjelent Györffy György által szerkesztett Árpád-kori történeti földrajz 4. kötetének Visegrád szócikke új topográfiai elemeket és történeti forrásokat tartalmazott.

Jelen munka eltér a fenti kettőtől. Csak a késő középkori polgárvárosra összpontosít, azok eddig ismert régészeti és műemléki elemeit veszi számba. A királyi palota területén, a palota felépítése előtti időszakból származó egyedi épületek feltehetően a történeti város részét képezték, így a topográfiában városi elemként vettem számba őket. Noha ezeknek az épületeknek birtokosait nem ismerjük, lehetnek előkelők, polgárok vagy az uralkodó, mégis – tulajdonostól függetlenül – a 14. század első felében, közepén még polgárvárosi épületnek számíthatók, hiszen jellegükben is azok voltak. Természetesen nehéz határt vonni a palotaterületen az épületek elkülönítésekor, hiszen a korai palota akár már az egyes (királyi) épületek együttes kezelését is jelenthette. A cél ezen a területen mégis a 14. század eleji, század közepi egyedül álló épületek összegyűjtése és ismertetése. Az egységes királyi palotán kívül a történeti város más elemei megkötés nélkül mind beletartoznak a topográfiai gyűjtésbe.

A városon belül középkori negyedek nem különíthetők el világosan, ezért a mai utcák szerint északról dél felé haladva követjük végig a középkori házakat és településnyomokat. Utóbbiak közé műhelyek, utak, árkok vagy csak leletkoncentráció, rétegviszonyok tartoznak. Elsőként a Salamontorony utca, majd a Fő utca következik, utóbbi a Duna-parti völgyzárófaltól egészen a régészetileg legdélebbi pontig. A felsorolás a házak növekvő sorrendje szerint halad. A Fő utca északi Duna-parti indítószakaszával a páratlan oldal mintegy 10 telekkel előzi meg a páros oldal kezdetét (Mátyás szobor), ezért a páros és páratlan oldal házszámai az utcán nincsenek szemben

egymással, sőt meglehetősen nagy távolságra fekszenek. A felsorolásban a számsor egyesével halad, így térben a telkek között hol előre, hol visszaugrunk. Egymással szomszédos, páratlan vagy páros oldalon lévő teleksor alatt összefüggő objektumokat igyekeztem egyben kezelni. Amennyiben ezek nem összefüggők (összeépítettek), de enyhébb kapcsolódás volt közöttük (pl. egykor szomszédosak voltak), arra mindig utalok. A lelőhelyek összefüggéseit térképi ábrázolás is elősegíti. A Fő utca után a Rév utca következik, majd a hegyoldal felé haladva a Nagy Lajos király útja, a Széchenyi utca, végül a Mátyás király út és annak környezete zárja a sort, kisebb kitekintéssel a hegyplaton húzódó Kálváriára. Az utcák kereszteződésében található falmaradványok a dominánsabb utcáknál szerepelnek majd.

A fő rendező elv a mai telekosztás, így helyszínként a jelenlegi utcanév, házszám és helyrajzi szám lesz megadva. Ha a telken belül több lelőhely, illetve objektum van, azok külön sorszámozva szerepelnek a házszám alatt, adott esetben külön helyrajzi számmal feltüntetve. A lelőhely leírásában az objektum megnevezése, jellemzése, méretei, kora, az előkerült leletek szerepelnek. Tengerszint feletti magasság megadásakor a pontok mindig Balti szintet jelölnek. A leírásban minden esetben szerepel a kutatás időpontja és a kutató(k) neve rövidítve, valamint a lelőhelyről szóló publikációk, jelentések, dokumentációk. Amennyiben a lelőhelyről jól értelmezhető felmérés is készült, a térképek számát az egyes tételek végén tüntetem fel.

A topográfiai gyűjtés forrásai a Mátyás Király Múzeumban őrzött ásatási és megfigyelési dokumentációk, a Régészeti Füzetek és a Régészeti Kutatások Magyarországon kötetjeinek ásatási jelentései és a feltárásokról megjelent szakcikkek. Előfordul, hogy kisebb megfigyelések, például csatornázások során előkerült falak, objektumok esetén csak skiccek és feljegyzések születtek, a közlő nevét ebben az esetben is mindig feltüntettem.

A szövegben előforduló rövidítések:

1. A város területén feltárást végzett régészek:

B.B.	Bodó Balázs	G.H.	Gróh Dániel
B.L.	Bozóki Lajos	H.M.	Héjj Miklós
B.G.	Buzás Gergely	K.I.	Kováts István
G.P.	Gróf Péter	L.J.	Laszlovszky József

M.I. Méri István
M.O. Mészáros Orsolya
P.H.A. Pálóczi Horváth András

P.N. Parádi Nándor
S.S. Soproni Sándor
Sz.M. Szőke Mátyás

2. Egyéb rövidítések:

sz. század
hrsz. helyrajzi szám
ltsz. leltári szám
m méter

SALAMOTORONY UTCA

A Salamontorony utca megjelölés tágabb területet jelöl, mint csupán az utca nyomvonala. É-ről az Alsóvár, K-ről a várhegy ma teraszosan beépített sziklás oldala, D-ről a Fő utcai Mátyás szobor környéke, NY-ről a Duna-part határolja. A meredek hegyoldalt megerősítő támfalak többsége újkori kialakítású, de a köpenyfalak többnyire középkori falmagot rejtnek. A területet átlagosan 2–3 m vastagságú kultúrréteg borítja, melynek felső egy-másfél m vastag héja a 17–18. sz-ra keltezhető. A középkori rétegek ez alatt húzódnak, de az épületek falmaradványai a 20. sz-i járószint alatt már 25–50 cm-rel megfigyelhetők. Ez arra utal, hogy az épületek nagy része az újkorban még állt. A terület felső részén 17. sz-i temető található, amelynek mélysége helyszínenként változó: átlagban 40–170 cm között húzódik. Középkori falmaradványok több telek területén találhatók. A kőfalak a 14–15. sz-ra keltezhetők, a középkori leletanyag azonban a 13. sz-ra is visszanyúlik. A leletanyagban (apróleletek, kőfaragványok) és kőfalakban gazdag terület a késő középkorban jól beépített lehetett.

Salamontorony utca teljes hossza (10. hrsz.)

Kőfalak

1978-ban csatornázás során az utcategy teljes hosszában 170 cm mélységig vágtak át kultúrréteget. A munkálatok során H.M. négy paticsfalú ház és egy tűzhely maradványait figyelte meg, amelyeket 14–15. sz-i leletanyag kísért. A leletmentés során építészeti tagozatok is előkerültek.¹

Salamontorony u. 1. (11–12. hrsz.)

Rondella és támfal

1963-ban H.M. a telken 6 m magas, késő középkori rondella és hozzá csatlakozó, a Dunához vezető támfal maradványait figyelte meg.²

Salamontorony u. 2. (1/5. hrsz., Görgey–Latinovits villa)

Épületmaradvány, sírok

A telek DNY-i sarkában késő középkori, feltehetően 14. sz-i falmaradvány került elő, amely NY felé benyúlik a Fő u. 5. számú telek alá. A telek kertjében Sz.M. 1968-ban szennyvízcsatorna fektetésekor, az Alsóvár D-i falától 30–40 m-re, nem sokkal az akkori felszín alatt sírt talált. A környezetében már korábban előkerült sírok miatt feltételezhető, hogy az Alsóvár 17–18. sz-i temetője húzódott a területen.³ 1977-ben G.D. és H.M. olajtartály elhelyezéséhez szükséges földmunkák előtt leletmentést folytatott a helyszínen. Két K–NY irányú késő középkori kőfal 4 m hosszú szakaszát, alatta egy 14. sz-ra keltezhető agyagfalú ház és egy tűzhely maradványait tárták fel.⁴

Salamontorony u. 3. (13. hrsz., Pálffy–Daun villa. A 20. sz. derekán a Kereskedelmi és Pénzügyi Dolgozók Szakszervezeti Üdülője, majd Duna üdülő. Akkor Salamontorony u. 3–4. szám.)

Épületmaradvány

Az udvar felső teraszán 14. sz-i boltozott épület, pince részletei, festett falmaradványok kerültek elő. A telek udvarán középkori falakat figyelt meg H.M. 1954-ben és 1963-ban. A villaépülettől DNY-ra két középkori kőfal, alatta 14. sz-i udvarszint húzódott. Az 1954. évi leletmentés során két kutatóárokot nyitottak a telek felső teraszán, egyet az alsón. Az 1. számú kutatóárokban (a két felső közül az alacsonyabban fekvő NY-iban) két, egymással párhuzamos K–NY irányú falmaradványt bontottak ki. A 2. számú árokban (a két felső közül a magasabban fekvő K-iben), az árok D-i végében boltozatot találtak, É-i végében K–NY-i irányú falmaradványt, mely összeköthető az alacsonyabban fekvő 1. árokban talált fallal. A kettő közötti távolság megközelítőleg 120 cm. Az alsó teraszon nyitott 3. kutatóárokban K–NY-i falat figyeltek meg. Falakat kísérő leletanyagról nem tudunk.⁵ 2004-ben K.I. leletmentést folytatott a telek területén, melynek során hitelesítette az 1954. évi ásatási eredményeket. A két K–NY irányú falalapozás egymástól 1,65 m-re húzódott, rendkívül rossz állapotban voltak. Az előkerült leletet változóan késő középkoriak egy 18–19. sz-iak. A telek alsó teraszán, É-i részén nyitott szelvényben 14-15. sz-ra keltezhető leletanyag került elő.⁶

Salamontorony u. 5. (14. hrsz.)

Épületmaradvány

1963-ban H.M. 14–15. sz-i, nagy kiterjedésű épület falait találta. Az álló falak magassága 1,5 m körüli. A 14–15. sz-i kerámialeletek mellett kőfaragványok kerültek elő.⁷

Salamontorony u. 7. (15–16. hrsz. A 20. sz. második felében a Pest Megyei Idegenforgalmi Hivatal Turistaszállója, akkor 5/a–7. szám.)

Épületmaradvány

1963-ban H.M. az épület mögötti támfal bontásánál nagyméretű, 2 m magas felmenő falú, 14–15. sz-i kökeretes ajtóval kiképzett épületet, vakolt falfelületet, téglapadlós udvart és beszakított boltozatot figyelt meg. A szomszédos telken álló falmaradványok és az álló, dongaboltozatos, vörösmárvány padlójú két helyiség ezzel lehet összefüggésben. Az épület előtti kutatás során 5×5 m-es szelvényt húztak, melynek É-i részében K–NY-i irányú fal jelentkezett. Az épületmaradványok a Salamontorony utca alá is benyúlnak. A hegyoldalban a telekhatáron is középkori jellegű falmaradványok figyelhetők meg.⁸

Salamontorony u. 9. (17. hrsz. A 20. második felének dokumentációiban gyakran 7. számként szerepel.)

Épületfalak

A Salamontorony u. 7. telek területén 1970-ben H.M. és Sz.M. a lakóház D-i oldalán nagy kiterjedésű, 14–15. sz-ra keltezhető kőépület vakolt falmaradványait figyelte meg. A falak valószínűleg összefüggenek a D-ről szomszédos Fő u. 17. hátsó kertjében észlelt falmaradványokkal. A ház előkertjében 3 m mélységben levéldíszes faragványok és 16–17. sz-i vas ágyúgolyó került elő.⁹

¹ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 32. (1979): 1978. év régészeti kutatásai. 141.

² *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. év régészeti kutatásai. 88.

³ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 22. (1969): 1968. év régészeti kutatásai. 96.

⁴ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 31. (1978): 1977. év régészeti kutatásai. 122.

⁵ MKM Adattár, ltsz. 1954.15–23; 1963.30.; 1963.55. Ásatási dokumentáció.

⁶ *RégészetiKut.* 2004. 306–307.

⁷ MKM Adattár, ltsz. 1963.3; 1963.55. Ásatási dokumentáció.

⁸ MKM Adattár, ltsz. 1963.2; 1963.3. Ásatási dokumentáció; *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. év régészeti kutatásai. 87–88.

⁹ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 24. (1971): 1970. év régészeti kutatásai. 100.

Fő u. 2. (57. hrsz. Mátyás-szobortól D-re eső telek.)

Épületmaradvány

1963-ban H.M. a 11-es országút építését megelőző leletmentés során megállapította, hogy a Fő u. 2. számú lakóház középkori alapokra épült, boltozott pincéje középkori eredetű. Szélessége 3,4 m. A telek udvarszintjéhez képest mintegy 2 m-rel mélyebben húzódik a pince mai padlószintje, H.M. szerint a középkori padlószint ez alatt nem sokkal húzódott. Kutatása egyelőre nem történt meg. Az épület és a Mátyás szobor között nyitott kutatóárokban 5 m mélységig észlelhető régészeti jelenség. Kőből emelt nagyobb épület három K–NY-i irányú, Dunára merőleges fala és különböző padlószintjei kerültek elő. Az épület pusztulási rétegeibe másodlagosan két 16–17. sz-ra keltezhető sírt ástak bele. A kísérőleletek szerint az épületfalakat a 14. sz-ban építették. A maradványokat jellegük és falvastagságuk alapján az ásató a városfal részének vagy egyik kaputornyának feltételezte.¹ 1980-ban Sz.M. csatornabekötés során 90 cm vastag falmaradványt figyelt meg.²

Fő u. 4. (58. hrsz.)

Falmaradványok

Sz.M. 1980-ban három, Dunával párhuzamos, ÉNY–DK irányú falmaradványt tárt fel. A falak vastagsága változóan 135–150 cm. A kísérőleletek alapján a falak a 14–15. sz-ra keltezhetők.³

Fő u. 6. (59, 60, 61, 62. hrsz.)

Épületmaradvány, településnyom

1968-ban Sz.M. a Fő utcai kerítés alapozásakor 1 m mélyen ÉNY–DK irányú, 28,2 m hosszú, átlagban 0,5 m vastag újkori épületfalat figyelt meg. Kötőanyaga alapján a 18–19. sz. fordulójára keltezhető.⁴ 1980-ban Sz.M. a telek DNY-i részén, a 60–61. hrsz. telekhatáron középkori épületrészlet figyelt meg. A falak 140 cm vastagságúak voltak, kerámialeleteik alapján a 14–15. sz-ra keltezhetők.⁵ A falakhoz közel 15. sz-i díszkerámiát találtak. Az 59–60. hrsz. területén a királyi palotából a Dunába vezető csatorna mellett középkori épület falát tárták fel. A 2003-ben folyó kutatás során B.G. és Sz.M. megtalálta a mai talajszint alatt 270 cm mélyen a királyi palota boltozott szennyvízcsatornájára. A csatorna mellett, az É-i telekhatáron középkori kőfal D-i síkja bukkant elő, melynek építési szintjét 14. sz-i kerámia keltezte. A fal építési rétege a csatorna

építési rétegével egyezik meg. A területen továbbá két 14. sz. végi kemence került elő. Az egyiket a csatorna vágta, a későbbinek hamugödre ráfedett a csatornára.⁶

Fő u. 7–9. (3–4. hrsz, jelenlegi Várszálló)

Épületrészek, támfal

1. Épületrész. 1962-ben H.M. a Fő u. 9. telek D-i végén, a szálló és a Fő utcát a Salamontorony utcával összekötő meredek lépcső között 1 m vastagságú, több építési periódusú középkori épületfalat figyelt meg. Az épület belső padlószintjét 3,1 m mélyen fogta meg, az itt talált kerámialeletek a 13–14. sz-ra kelteznek az épületfalat. H.M. megfigyelése szerint a falmaradványok a 11-es út és a lépcső felé folytatódnak. Az épület belső szintje és az Alsóvár Duna-parti vízi tornyának legalsó szintje hozzávetőlegesen megegyező mélységben fekszenek.⁷

2. Támfal és épületfal. 1996–97-ben B.G. és Sz.M. a Dunával párhuzamosan futó, a mai Várszálló és a tőle É-ra elhelyezkedő autóparkoló mögötti, ma is álló támfalat kutatta. Az eddigi megfigyelések alapján ez a település legészakabbra eső középkori városi maradványa. ÉNY–DK-i irányú, 180 cm vastag, 28–30 m hosszúságú erős középkori fal, kutatott felülete csak egy része az eredeti hosszúnak. A középkori falba később barokk pincebejáratot nyitottak, amelybe másodlagosan középkori faragványokat falaztak be. (Egy homorlatos profilú szabad szemmel látahtó.) A fal É-i része szinte teljes magasságában középkori, de a falszakasz végén csak az alsó kősorok azok. A fal itt valószínűleg még tovább fut É felé. D-i végén megtalálták a fallezárást. A támfal vége fölött egy merőleges irányú másik középkori fal húzódik, melyen teherelhárító íveket figyeltek meg, alattuk szabálytalan falsíkon egy vízszintes és egy függőleges gerenda lenyomata látható. Ettől valamivel magasabban vízszintes palló lenyomatát figyelték meg. Valószínűleg másik épület csatlakozott ide. Az épület D-i végfala kétrétegű, a köpenyfal rosszabb állagú, de alapozása mélyebbre nyúlik, a hozzá tartozó járszint a maihoz képest 240 cm mélyen van. A belső falat nem alapozták. A faltól D-re nyitott szelvényben építési rétegből 14. sz-i kerámia és faragott körtetag került elő, mely a 14. sz-ra keltezi a falat. Az ásatók nem tartják kizártnak, hogy a 16–17. sz-i metszeteken ábrázolt, Alsóvár alatti, Duna-parton álló árkádös tömör fallal lehetne azonosítani.⁸

3. Kőépület. 2008-ban Sz.M. és K.I. a Várszálló mögötti teraszon É–D irányú, a Dunával párhuzamos kőfal alapozását figyelt meg területrendezés során a telek hegyoldalában. A fal meglehetősen vastag volt, belső falsíkját csak hozzávetőlegesen lehetett megállapítani,

vastagsága több mint 1 m. É-i végén falsarok található, amely K felé, a meredek hegyoldalba indult, vastagságát szintén nem lehetett megállapítani. D felé a falhoz másik, ugyanilyen irányú, de talán valamivel keskenyebb fal épült hozzá. Az épület belső tere a Salamontorony utca felé indult. Az előbukkanó fal alatt a Szállóhoz tartozó pince egy része húzódik.⁹

Fő u. 8. (63. hrsz.)

Falmaradvány

1980-ban Sz.M. a telek NY-i végében csatornázás során megfigyelte a középkori csatornaárkot. A középkori csatorna É-i oldala mellett 60 cm vastagságú falmaradvány volt.¹⁰

Fő u. 10–12. mögött, dunai oldal (64/2. hrsz.; egykori ún. Ágasház.)

Településnyom

1963-ban H.M. a 11-es országút földmunkálatainál a lebontott gyalogoshídnál 13. sz-i fenékbélyeges ép cseréppalackot, 14–15. századi fémleleteket (kést, sarkantyút, patkót) talált.¹¹ 2005-ben K.I. és G.P. leletmentés során 14. sz. második felére keltezett településnyomokat figyelt meg. A terület DK-i felén hosszú, K–NY-i tájolású árkot találtak, mely gazdag leletanyagot tartalmazott. Nem messze több kemencemaradványt tártak fel. A leletanyagban 14. sz-i kerámiaedények, vas munkaeszközök, lószerszámok, Lajos- és Zsigmond-kori pénzermék, egy címeres ólomplomba található. A területet, leletanyaga alapján a 14–15. sz. fordulójáig használták.¹²

Fő u. 11–13. (5, 6, 7, 8. hrsz., egykori Várvendéglő, jelenlegi Renaissance étterem)

Településnyom, épületmaradvány

H.M. 1960-ban és 1963-ban végzett megfigyelést a területen. 1960-ban az egykori Várvendéglő emésztőjének kialakításakor érmeikkel meghatározott 16–17. sz-i temetőt talált, 3 sírt bontott ki. A középkori beépítés nyomai 4 m mélységig voltak észlelhetők, ahol 14. sz-i kerámia került elő.¹³ A Fő u. 13. területén, épületbontás során 1963-ban 15. sz-i boltozati bordát talált.¹⁴

Fő u. 15. (9. hrsz.)

Épületmaradvány

A kapu előtt a járda útburkolata alatt 14–15. sz-i középkori épület 70 cm vastag falmaradványát találták. 1976-ban kertátalakítás során Sz.M. és H.M. a Salamontorony utcai támfal átépítésénél 15. sz-i településmaradványokat, másodlagosan felhasznált faragványokat és 17–18. sz-i sírokat talált.¹⁵

Fő u. 17. (18. hrsz.)

Épületmaradvány

1959-ben H.M. csatornázási munkák során K–NY irányú, 3 m vastagságú falat figyelt meg. A mai lakóépület É-i oldalán törökkori bolygatott csontvázat talált. 1963-ban a ház kapuja előtt középkori, 14–15. sz-i, feltehetően többszattatú kőépület részei kerültek elő. Ezen kívül rendkívül vastag, 2–2,5 m vastagságú falmaradványokat is megfigyelt. Pontos kiterjedésük és helyzetük nem ismert. A falak benyúlnak a Fő u. 17. telek alá, de feltehetően összefüggésben vannak az ettől D-re elhelyezkedő, a Fő utca torkolatában álló Mátyás-szobor környékén megfigyelt falmaradványokkal.¹⁶

1964-ben Sz.M. végzett leletmentést a 11-es országút és a Fő utca csatlakozásának építkezéseinél, közel a Mátyás-szoborhoz. A vízvezeték-csatorna árkában előkerült falakat a 18. sz-ra keltezte, melyek feltehetőleg a Fő u. 19. ház 18. sz-i periódusához tartoztak. A szétbontott falak alatt 14–15. sz-i településnyomokat figyelt meg, de falat nem. A telek kerítésfala alatt húzott csatornaárokban 140 cm mélyen 60 cm magas, 1,3 m hosszúságú falalapot figyelt meg, mely a kísérőleletek alapján a 14–15. sz-ra keltezhető.¹⁷

Fő u. 18. (72. hrsz., mai óvoda)

Településnyomok

A telken 14–15. sz-i településnyomokat figyeltek meg.

Fő u. 19. (19. hrsz.)

Épületmaradványok

1996-ban és 1998-ban B.G. építkezések során középkori, 14–15. sz-ra keltezhető falmaradványokat figyelt meg. Valószínűleg három különálló építményre utalnak. A középső a közelmúlt építkezései során elpusztult. A két másik középkori kőépület átnyúlik a szomszédos Fő u. 17. illetve Fő u. 21. telkek területére.

1996-ban a hegyoldalban, a 19. számú telek DK-i sarkában nyitott kutatóárkokban K–NY-i irányú, 70 cm vastag falat talált, melyben két helyen É–D-i irányú fal csatlakozott. A K-ebbre esőnek falcsatlakozásánál 60 cm mélyen 14. sz-i kerámia került elő. A NY-abbra eső szondában becsatlakozó É–D-i irányú fal 70 cm vastag volt, alapozásába másodlagosan ajtókeretet falaztak be. Az ásató mindegyik falat támpillérnek értelmezte. A K–NY-i irányú fal alatt 50 cm mélységben tűzhely átégett foltját találták.

1998-ban a telek hegyoldali (K-i) végében, az újkori támfal lebontásának megfigyelésekor B.G. megállapította, hogy a hegynek támaszkodó É–D-i irányú támfalba 14. sz-i téglákat építettek be utólag. Középtájon a köpenyfal mögött habarcsba rakott középkori kőfalat talált. Ennek alapozása a mai talajszinttől 80 cm mélyen indult. A fal hosszát nem lehetett megállapítani. A falhoz tartozó építési törmelék alatt, a fal NY-i oldalán 10–20 cm vastag agyagos padlósínt húzódott, melyen átégett tűzhelymaradványok is voltak. A tűzhely hamurétegéből 14. sz. első felére keltezhető kerámialeletek kerültek elő. A faltól NY-ra 2×2 m nagyságú kemence került elő. A kemencék és az agyagos padlósínt a habarcsos kőfalnál korábban készült. A DK-i részen feltárt támfalak összefüggése a támfallal és az az alatti maradványokkal, bizonytalan.

A telek NY-i részén, a kerítésfaltól 1 m-re nyitott szondában 80 cm mélyen köves utcaszínt tart fel.¹⁸

Fő u. 21. (20. hrsz.)

Épületfal

1996-ban és 1998-ban B.G. a szomszédos Fő u. 19. telken középkori falakat figyelt meg, melyek erre a telekre is átnyúltak É felől. A kert közepén a kerítés mellett húzott kutatóárokban előkerült a szomszédos Fő u. 19. területéről induló É–D-i irányú fal folytatása. Alapozási padkája 135 cm mélyen volt. A telek hegy felőli, K-i végében nyitott kutatóárokban 60–70 cm mélyen K–NY-i irányú kőfalat figyelt meg, melynek padlósíntje 130–140 cm mélyen volt. Ezen a ponton sok 14. sz-ra keltezhető kerámia került elő, néhány vastárgy, sarkantyú.¹⁹

Fő u. 25. (23. hrsz., a későbbi királyi palota kertje)

Kőépület (30/1. ábra)

1996–98-ban P.H.A. É–D-i tájolású, 13,4×5,6 m kiterjedésű, kétosztatú, kőalapozású épületet tart fel. (Az épület a későbbi királyi palota kőfalához közel húzódott.) Az épület kő alapfalaira

faszerkezetű felmenő falakat húzhattak. Az épület ÉK-i sarkában kemence került elő. K-i falán kívül az épülettel párhuzamos fal állt. Bejárata a NY-i oldalra nyílt. Az épület, leletei alapján a 13–14. sz. fordulójára keltezhető. 1330-as éveknél későbbi lelet nem került elő, az épületet valószínűleg ekkoriban hagyták el.²⁰

Fő u. 27. (23. hrsz., későbbi királyi palota, ÉK-, ÉNY-i palotanegyed)

Kőépületek, útfelület

1. Épület. (20. ábra) 1995–96-ban B.G. Anjou-kori épületet tárt fel az ÉNY-i palotanegyed területén. Az épület járószintje alatt három, 13. sz-i kerámiával keltezett korábbi kemence húzódott. Az épület 30×15 m kiterjedésű, É–D-i tengelyű, emeletes kőépület volt. Valószínűleg tetőtere is be volt építve, amelyre a kőoromzatos tetőablak töredékek utalnak. Megmaradt falkoronája a mai felszín alatt 2 m-rel húzódott. Az emelet valószínűleg több helyiségből állt, melyet kályhával fűtöttek. Az épület földszintjén két hypocaustumot helyeztek el a DNY és ÉK sarokban. Az épület bejárata a K-i hosszoldal közepén nyílt, valószínűleg az utcára, itt ugyanis kőzúzalékos réteget tártak fel. Az épületet érmek keltezik. Az épület építési rétege alól 1309–1315 között vert báni denár került elő, külső járószintjén Károly Róbert-kori érem, első padlószintjén 1342–53 között vert Lajos-kori aranyforintot találtak. Az épületet valószínűleg az 1330-as években hagyták el.

2. Kőfaragószín. Az épület helyén kőfaragóműhelyt alakítottak ki. Az épület É-i és K-i oldalához féltetős nyitott szint építettek, az É-i oldal sifrarétege alatt a faszerkezetű kőfaragószín talpgerendáit tárták fel. A műhelyt rövid ideig tartó használat után elhagyták. Az épületet a palota tervszerű kiépítése során lebontották, területét udvarnak alakították ki.²¹

2. Épületfal. A későbbi királyi palota ÉK-i palotanegyedének DK-i sarka alapjait egyidőben készítették a fenti épülettel. B.G. nem tartja kizártnak, hogy a csak kőfaragványjaiból ismert befejezetlen Anjou-templom részének szánták.²² 13. sz-i, Anjou-kori rétegek: 1994-ben a palotaegyüttes ÉK-i palotanegyed DNY-i sarkát vizsgálta B.G. és Sz.M. A D-i homlokzati fal alapozását tárták fel, a DK-i, DNY-i, É-i 14. sz-i pilléralapozás feltárásakor az altalajig lemélyültek. Ennek során az altalaj fölött 13. sz-i réteget különítettek el, a század közepéről származó leletanyaggal és osztrák éremmel kísérvé.²³

Fő u. 28. (73/1, 77. hrsz.)

Falmaradványok, településnyomok

1955-ben H.M. kertépítési munkák során késő középkori falcsonkokat figyelt meg a telek NY-i (dunai) végében. Az 1. árokban, melyet a lakóépület végében lévő melléképülettől (É)NY-i irányban 6,5 m-re, a kerítéstől 3 m-re húzott, az akkori felszínhez képest 40 cm mélységben került elő középkori fal. 150 cm mélységben a fal alapozása alá ért. A 2. árokban, mely a kerítésre merőlegesen az előzőtől 2 m távolságra volt, az előkerült fal szélessége 65 cm volt. Töréspont jelentkezett benne. A 3. árkot ennek folytatásában nyitották, ahol a fal 1 m széles volt, de egy részét elbontották. A falak környékén elszórtan 13–15. sz-i kerámia került elő. A 13. sz-ra keltezett kerámiát (fenékbélyeges edényt) 80 cm mélységben találták.²⁴

Fő u. 29. (22. hrsz., későbbi királyi palota, DK-i palotanegyed)

Kőépületek

1. Kőépület. (21. ábra) A királyi palotaegyüttes D-i palotarésze előtti részsű alatt 1950-ben felfedezett épületmaradványt 1990–91-ben B.G. és Sz.M feltárta. Ennek során egy 30×10 m-es, a hegyoldal lejtőjébe épített É–D-i tengelyű ház került elő. A palota felépítése előtti. A D-i földszinti helyiséget hypocaustum, az É-t kandalló fűtötte. A házhoz É felől egy K-i oldalán támfallal védett kis udvar csatlakozott. A házhoz tartozó rétegekben 14. sz. elejére keltezhető kerámiatöredékeket tártak fel.²⁵

2. Kőépület. (22. ábra) Az előző épülettől NY-ra, a hegy lábánál B.G. valamivel későbbi, de szintén 14. sz-i házat tárt fel. Az épület É–D-i tengelyű, nagyméretű, kétszintes volt, alsó szintje kőfalú, felső szintje faszerkezetű. Az emelet gerendalenyomatát az épület K-i oldala mellé épített támfal megőrizte. Az épületen belül, K-i falához építve kettős kőkemence került elő. A nagyobbik, téglalap alakú kemence a Zsigmond-korban elpusztult, alapozását feltárták. A kisebbik kemence jó állapotban maradt, egyik oldalán kéménynyílása, vasajtóval együttes tüzelőnyílása is fennmaradt. Formája alapján fémmegmunkáló kemenceként értelmezték. Az épületet a pinceajtó előtti járósíntben talált Károly Róbert-kori obulus alapján keltezték a 14. sz. első felére, bontására a D-i palota építésével került sor, valószínűleg a 14. sz. végén. A kemencék és a betöltésből előkerült olvasztótégely alapján B.G. az épületet Anjou-kori pénzverőkamaraként határozta meg.²⁶

3. Kőépület (?) Az épülettől nyugatra, a hegyoldal aljában B.G. 2008-ban 14. századi kőépület részét figyelte meg, melyhez hypocaustum tartozott.²⁷

4. Faépület. Az épület DK-i sarka mellett, a palota D-i falán kívül a hegyoldalban egy faház ÉK-i sarkát tárták fel. Több periódusát állapították meg, az első egykorú a kétszintes épülettel, vörösre festett habarcspadlóját és patkó alakú szemeskályhájának alapját tárták fel. A második periódusban az épületet hasonló alaprajzzal, de némileg eltérő tájolással újjáépítették, a kályhát újrarakták. A harmadik kemenceátépítés egykorú lehet a fenti 2. kőépülettel, a szemeskályha tégláinak mérete ugyanis megegyezik a 2. épület tégláival. Az épület többi része elpusztult. Az épület bontására valószínűleg a 14. sz. végén került sor. A feltöltésből Lajos-kori szerezsenfejes denárok kerültek elő.²⁸

Fő u. 30. (78, 79, 80. hrsz.)

Településnyomok

1960-ban H.M. a telek dunai végében árokásás alkalmával 14. századi leletanyaggal kísért településnyomokat talált. A leletek között kerámiatöredékek, vaskulcs volt.²⁹

Fő u. 31–33–35. (24, 25, 26. hrsz., későbbi királyi palota, DNY-i palotanegyed)

Épületmaradványok, településnyomok

2003-ban B.G. és Sz.M. az É-i épületrész 2. helyiségében elérte a Zsigmond-kori járószintet, melynek alapján megállapította, hogy az épület a Zsigmond-korban a palota nagykonyhája volt. A 3. helyiségben nyitott kutatóárokban megállapították, hogy a területen egy Zsigmond-kor előtti, korai Anjou-kori, bemélyített padlójú, tapasztott falú faház állt, melynek ÉNY-i sarka a szelvénybe esett. A sarokban kemencemaradvány került elő.³⁰

2004-ben B.G. és Sz.M. a DNY-i palotanegyedben a palota kerítésfalának D-i előterében nyitott szelvény NY-i oldalán egy Anjou-kori alapincézett épület válaszfalát találták. A terület K-i végén szintén egy Anjou-kori épület NY-i falát azonosították.³¹

A kerítésfaltól NY-ra, a falon kívül korábbi, Anjou-korra keltezhető szabályos, lapos kövekből rakott útfelület került elő. Feltehetően K–NY-i irányú volt. (Mivel kis felületen volt megfigyelhető, tengelyét nem lehet teljes biztonsággal megállapítani.)

Fő u. 32. (81/2, 82. hrsz. és 11-es országút alatt; ún. Birkl-telek)

Kőépület (33. ábra)

A Fő u. 32. számú telek területére eső középkori épület ma a 11-es országút alatt húzódik, 1963-ban H.M. és P.N. az országút építését megelőzően tárta fel,³² leletanyagát M.O. dolgozta fel.³³ Az épület 22×15 m nagyságú, téglalap alakú, É–D tájolású. NY-i falát kettős köpenyfallal látták el, mely valószínűleg törökkori. Három helyiségre tagolódik, egy nagyobb É-i helyiségre és két egyforma méretű D-ire; egyszintű volt. A 14. sz. utolsó harmadában már biztosan állt, talán a sz. közepén épült; a 15–16. sz. fordulójáig lakták. Használata két periódusra tagolható, a 14. sz-ban előkelő vagy polgár lakhatott falai között, a 15. sz-ban kézműves célokat szolgált. A 15. sz-ra keltezhető gazdag fémleletek és a három nagyméretű tűzhely igazolják, hogy fémműves, valószínűleg lakatos vagy szerszámkészítő-javító dolgozott itt. Az előkerült leletek között ritkaságnak számít egy villa és egy sínvas. Utóbbi a kovácműhelyek nyersanyaga. (Az ásatási dokumentáció rögzített egy 14. századi lovagot ábrázoló, feltehetően csontból faragott késnyelet. A lelet elkallódott.) A ház középkori padlószintjének magassága a környező rétegviszonyok alapján 103.50 m körüli.

Fő u. 34. (84/1, 83/4. hrsz. ún. Bene-telek; 83/3. hrsz.)

Kőépület, műhely-nyomok

1. Épület és csontműhely. 83/4, 84/4. hrsz határa. (31/3. ábra) A telekhatáron húzódó középkori kőépületet és környezetet G.P. és G.D. több szakaszban tárta fel. (1985, 1990, 1997–98, 2003–2004.)³⁴ A kutatás során É–D tájolású, 12×8,3 m kiterjedésű, K-i oldalán előépítménnyel ellátott, 14–15. sz-i épület került elő. Az előépítményből küszöbkővel ellátott bejárat nyílt a ház belsejébe. Az épület többrétegű agyagpadlójában körbe cölöplyukakat tártak fel. A járószint feletti betöltésből gazdag leletanyag került elő: 14–15. sz-i használati kerámia, vasszerszámok, aranyozott bronz gyűrű, kályhacsempék, Mária királyné- és Zsigmond-kori érmek, csonthulladék. A 14. sz. utolsó harmadában az épület már biztosan állt. Az épülettől É-ra csontműhelyre utaló nagymennyiségű hulladékanyagot találtak, ép és rontott csonttárgyakat, gyönggyártás kifűrt maradványait, vasfűröt. A csonthulladék mellett öntőtégelyek kerültek elő. A nagyszámú csontanyag alapján a kőépületet és környezetét ásatói csontműhelyként értelmezték. A házhoz közel útrészletet is feltártak.

2. Műhelynyomok, üveghuta. 83/3. hrsz. A telek NY-i végében G.P. és G.D. szabályos, kőcsoportokkal kísért gödörrendszert tárt fel több ásatási szakaszban. (1984, 1986, 1996–97.)³⁵ Az egyik, 14. sz-ra keltezhető, feltehetően fonott sással bélelt gödörből növényi magvak és

öntőtégelyek kerültek elő. A szabályos kőomladék felszínén és a kövek között salakdarabok, üveglvadék és fémes-üveges meddő volt. Az omladékot félkörben kőkupacok vették körül. A gödörrendszer között cölöplyukakkal ellátott kemencét találtak. Az objektumrendszert az itt talált 14. sz-i leletek és üvegmaradványok alapján üvegműhelyként azonosították.

Fő u. 36. (83/2, 84/4. hrsz.)

Kőépület, műhelynyom

1. Kőépület. (24. ábra) 84/4. hrsz. A Fő u. 36. számú telek NY-i (dunai) végében, a 11-es út K-i oldalán és részben az út alatt középkori épület helyezkedik el. 1981-ben csatornázás során Sz.M. figyelte meg részeit,³⁶ 2003-ban Sz.M. és M.O. feltárta az épületet.³⁷ K–NY-i tájolású, hosszú, keskeny kőépület. Kiterjedése legalább 30×8 m, teljes hossza nem állapítható meg, NY-i vége az országút alá esik. A feltárt épület 4 helyiségre tagolódik, ez alapján teljes becsülhető hossza 34 m. D-i oldalán keskeny folyosó fut végig. A homlokzati kőfalak vastagsága 1 m. Az épület belső válaszfalai keskenyebbek (80 cm) és kőalapozásúak, a faltetőn gerendatalp fektetésére szolgáló vájat fut végig. A felmenő falak faszerkezetűek lehettek. Az épület padlószintjének tengerszint feletti magassága 103.30–103.50 m közötti, enyhén a Duna felé lejt. Az épület, leletanyaga alapján, a 15. sz-ra keltezhető. Az asztali edények mellett többféle kályhacsempe és kályhaszem került elő, egy kályhacsempe-nyomó mintájának töredéke, ólommal súlyozott csontjáték. Az épületen kívül, a D-i zárófal előtt nagyméretű, korábbi periódusban használt kemence alapja került elő.

2. Műhelynyom. 84/4. hrsz. 2003–04-ben M.O. a Fő u. 34. alatti középkori kőépülettől 21 m-rel NY-ra kisméretű szin maradványait tárta fel. Az építménynek félkörben húzódó cölöp- és karólyukai maradtak meg, közöttük sok ág- és növénylenyomatú tapasztásdarabbal. Ezek egy része átégett volt. Az építmény ÉK-i sarkát nagyméretű cölöplyuk jelezte, innen legyező alakban egy-egy karóssor indult D és NY felé. A cölöplyuk átellenes pontján nem volt lezárása az építménynek. Sövényfonatú, tapasztott falú, valószínűleg féltetős kisebb építmény, talán műhely, gazdasági épület lehetett. (103.03 m) Omladékából 13–15. századi, többségében 14. századi leletek kerültek elő.

3. Útfelület. 83/3, 84/4, 85. hrsz. 2003–04-ben M.O. a teleksor NY-i végében legalább 90 m hosszán húzódó, É–D-i irányú, apróköves-köves-habarcos felületet figyelt meg, mely mintegy 10–12 m széles és 20–40 cm vastag volt. É és D felé tovább futhatott. Felülete tengerszint feletti

magassága átlagban 103.80 m. Minden feltárt pontján gazdag leletanyag kísérté. A Fő u. 36. középkori kőépülete K-i homlokzatához közel (3 m) vonult el. Feltehetően út, vagy felvonulási tér volt. Ettől K-re kisebb utcafelületek közúzálékos felülete jött elő.³⁸

Fő u. 37–39–41. (27/1, 27/2, 28, 29/1. hrsz.)

Településnyomok, ferences kolostor

1990-ben L.J., B.G., Sz.M. feltárást kezdett a területen. A 15. sz. első felében felépült ferences kolostor kerengője húzódik itt, alatta korábban a polgárvároshoz tartozó épület- és objektummaradványok kerültek elő.³⁹

1. Faépületek. A kolostorkerengő udvarának ÉNY-i sarkában a kerengőudvar járósíntje alatt, a feltöltési rétegek alatt Nagy Lajos-kori kövezetett útburkolat került elő a szelvény É-i felében. Az út alatt 13–14. sz-ra keltezhető faépület(ek) nyoma kerültek elő. 1. Az udvar DNY-i sarkában nyitott kutatóárokban szabályos sorban cölöplyukakat találtak. Fölötte két faszenes, patiscstörmelékes réteg a ház pusztulási rétegeit jelezte. A cölöplyukak által meghatározott terület szerint a ház legalább 10 m hosszú, K–NY-i tájolású volt. Az omladékréteg nagy mennyiségű kerámialelete a faépületet a 14. sz-ra keltezi. 2. Alatta egy korábbi, eltérő tájolású ház paticosos omladékrétege és agyagpadlója került elő. Leletanyaga alapján a 13–14. sz. fordulójára tehető. Kerámia, üveg- és fémanyag került elő, egy festett üvegpohár töredékei. Az objektumok korábbiak a káptalanterem alatt húzódó épületnél.⁴⁰

2. Ferences kolostor. Az 1980-as években szondázó kutatást kezdtek a területen, melynek során kiderült, hogy jelentős épületegyüttes fekszik a területen. Az 1990-től induló évi rendszeres ásatási idények alkalmával feltárták a kolostor kerengőjét, K-i oldalán található káptalantermét, külső udvart, NY-i oldalán gazdasági helyiségeket, konyhát, refektóriumot, pincéket, a kerengő udvarán kutat. A kerengőhöz tartozó templom a K-ről szomszédos sportpálya (29/3. hrsz.) alá esik, egyelőre feltáratlan.⁴¹

Fő u. 38. (84/3. hrsz., jelenleg orvosi rendelő)

Kőépület (25. ábra)

1970-ben a Fő u. 38. és 40. számú telken H.M. és Sz.M. középkori épületek falmaradványait figyelte meg,⁴² majd 1982-ben Sz.M. feltárta őket.⁴³ A Fő u. 38. alatt É–D-i tájolású, többszintű, pincével és emelettel ellátott, építészeti tagozatokkal díszített késő középkori kőépület került elő.

Kiterjedése jelenlegi ismereteink szerint 13×11,2 m, de az épület ennél eredetileg hosszabb volt. Részben a mai lakóházak alá nyúlik, teljes hosszában nem lehetett feltárni. A homlokzati falak 100–130 cm vastagságúak, míg a válaszfalak 80–100 cm körüliek. A szinteket kőkonzolok tartották, melyre fa síkfödém támaszkodhatott. Az épületnek megmaradt pinceszintje, mely csak az épület D-i vége alatt húzódott. Három egymásba nyitott kisebb helyiségből állt: a középfolyosó két oldalán egy-egy helyiség volt. A helyiségek válaszfalait kiváltó hevederívek fölött a földszinten válaszfalak voltak. A pincébe az épület K-i oldaláról élszedett keretű ajtó nyílt, a két oldalhelyiségbe rézsús pinceablakok. A lejárattal szembeni NY-i oldalon árnyékszék bővítményének maradványai kerültek elő, alatta korábbi falmaradvány volt. Az épület leletanyaga 14–15. sz-i. Az épület pusztulása a 16–17. sz-ra tehető. NY-i homlokzati falától 6 m-re közel párhuzamos, egykorú, 1 m széles kőfal került elő.

Fő u. 40. előtti járda (86. hrsz. jelenleg plébánia; 55. hrsz. utca)

Épületrész

1981-ben Sz.M. a Fő u. 40. előtti járda mellett, az úttest szélében nyitott csatornázási árokban 30–40 cm mélyen É–D-i tájolású középkori kőépület falát tárta fel. Az épület teljes hosszából a megfigyelt fal 24 m hosszú, amely az épület K-i homlokzati fala. Az épület ÉK-i sarka előkerült. A fal vastagsága 120 cm volt. Az épület alatt pince húzódott, melynek két rézsús ablakát is feltárta. A pince agyagos padlószintje megmaradt, a helyiség belmagassága 2,85 m volt. A pince sík fafödémjét a falba épített kőkonzolok tartották. A betöltésben talált leletek szerint a 15. sz. folyamán a pincét feltöltötték, a betöltésre téglapadozat került, melyből néhány darab megmaradt. A téglapadozat fölött pusztulási réteg volt, melyből kályhaszemek kerültek elő. A padozaton néhány ezüst verőlapkát találtak. A pénzverőlapkákat súlyuk alapján ásatójuk II. Lajos-korabelinek azonosította, az épületet az 1524–26 között Visegrádon működő pénzverő kamaraként határozta meg.⁴⁴

Fő u. 42. előtt, járdafelület (87. hrsz, 55. hrsz. utca)

Épületrész

1980-ban Sz.M. megfigyelte, hogy a lakóépület és a római katolikus templom között az úttest alatt egy 14–15. sz-i kőépület sarkát és négy különböző vastagságú falat vágtak át csatornázás

során. A középkori épület sarkánál, a lakóház előtti járda alatt a pusztulási rétegben 14. sz-i konzolokat, ajtókereteket figyelt meg, amelyek közül néhány darabot kiemelt.⁴⁵

Fő u. 44. előtt, járdafelület (105. hrsz, jelenleg gyógyszertár; 55. hrsz. utca)

Épületrész

1980-ban Sz.M. csatornázás során az úttest alatt középkori épület sarkát és három másik, különböző irányú és vastagságú falat figyelt meg. A szemben lévő Fő u. 85. ház előtti járda alatt szintén falmaradvány került elő.⁴⁶

Fő u. plébániatemplom (645. hrsz.)

Épületrész

1977-ben Sz.M. és G.D. a római katolikus plébániatemplom kertjében tereprendezési munkák előtt leletmentést végzett, melynek során két kutatóárokban 60–120 cm mélységben településnyomokat figyelt meg, és nagyszámú 14–16. sz-i kerámiát gyűjtött össze.⁴⁷

Fő u. 46. (106. hrsz, 55. hrsz. utca)

Épületrész

1980-ban Sz.M. a ház előtt az úttest alatt épületmaradványt figyelt meg csatornázási munkálatok során. A csatornaárok egy 1,95 m vastagságú falhoz épült 7,5 m hosszúságú helyiség szélén haladt át.⁴⁸

Fő u. 54–55. (110/1, 110/2. hrsz., ún. Rencz-kert.)

Településnyomok

1964-ben Sz.M. a telek területén leletmentést végzett. Egy tűzhelyet tárt fel, melyet két Nagy Lajos korabeli ezüstérem datált. A területen húzott kutatóárokban megfigyelte a középkori rétegeket, melyből szórványosan 14–15. sz-ra keltezhető leletanyag származik. Épített falmaradvány nem került elő. Az előző évben, 1963-ban H.M. a Fő u. 54–55. telekkel szomszédos területen figyelt meg 14–15. sz-ra keltezhető településnyomokat, és 16. sz-i sírokat.⁴⁹

Fő u. 64. (115/1, 115/2. hrsz.)

Településnyom, sírok

1964-ben Sz.M. késő-középkori településnyomot, 16 – 17. sz-i sírokat figyelt meg.

Fő u. 68. (123, 124. hrsz.)

Épületmaradvány

1979-ben 14. sz-i épület legfelső pusztulási rétegéből 7 db 1524-ben vert nova moneta denár és 1 db rézcsüngő került elő. A 7 közül négy denár abba a típusba tartozik, melyet Huszár Lajos szerint Visegrádon vertek.⁵⁰

Fő u. 69. (44/1, 44/2. hrsz.)

Épületmaradvány

A telek területén húzódó K–NY-i irányú kőkerítésben középkor részleteket és ajtónyílást figyeltek meg. Az ajtónyíláshoz kavicsos-habarcos réteg, feltehetően padlószint tartozott. Bizonytalan, hogy maradványok a D-ről szomszédos Fő u. 71–75. telkek alatt húzódó középkori templomhoz tartoztak-e.⁵¹

Fő u. 70. (125/3. hrsz.)

Épületmaradvány

1970-ben H.M. és Sz.M. építkezés alkalmával 14–15. sz-ra keltezhető épületmaradványokat figyelt meg.⁵²

Fő u. 72. (126/3. hrsz.)

Bronzkori telepnyom

1974-ben H.M. rögzítette, hogy a telken kútásás során 1,8 m mélységben bronzkori telep leletei kerültek elő.⁵³

Fő u. 71–73–75. (45, 46, 47/2, 49/1. hrsz.)

Templom, településnyomok

1. Templom. (45, 46, 47/2, 49/1. hrsz.) (15. ábra) A teleksoron a késő középkori polgárváros egyik temploma húzódik, amelyet eddig csak részleteiben ismerünk. 1935-ben Schulek János talált rá a templom szentélyére. 1955–56-ban S.S. és H.M. a D-i épületlezárást, a hozzá kapcsolódó tornyot és a templombelső K-i részleteit tárta fel. 2006-ban B.G. és K.I. a diadalív és

a szentélyrekesztő környékét kutatta.⁵⁴ A templom a telkek hegy felőli végében helyezkedik el, ÉK–DNY-i tájolású, kiterjedése jelenlegi ismereteink szerint mintegy 60×15 m. Az épület az 1350–60-as években már biztosan állt. A NY-i zárófalához kapcsolódó falmaradványok 13. sz-i rétegekbe is belenyúlnak, ennek ellenére a templom 13. sz-i eredetére nincs meggyőző régészeti bizonyíték. A templom tornya (Fő u. 75. – 47/2, 49/1. hrsz.) rendkívül vastagfalú, szabálytalan négyszög alaprajzú, melyet két D-i sarkán támpillérekkel erősítettek meg. A torony szélessége majdnem megegyezett a templomhajóéval. A torony egyidőben épült a templommal. A templombelső (Fő u. 73. – 46. hrsz.) K-i oldalán boltozott kriptát tártak fel, mellette egy – valószínűleg oldalkápolnába vezető – bélietes ajtónyílást és lépcsősort. A kriptában több rétegben kerültek elő sírok, sőt a kriptá alól is, azaz annak kialakítása előtt is temetkeztek már ide. A diadalív (Fő u. 73. – 46. hrsz.) környékén feltárták a szentélyrekesztő alapozását, az előtte álló népoltár maradványait, és több padlóba mélyített sírkövet. A sírkövek a 14. sz. második felére keltezhetők, városi polgárok sírkövei voltak. Előkerült a szentély két oldalfala, valamint a szentélytől K-re eső sekrestye egy része. A templom egyhajós volt, szentélye nyújtott, poligonális záródású. A hajót és a szentélyt támpillérek erősítették. A szentélyt padlótégla burkolta, mennyezetét bordás keresztboltozat fedte. A hajó valószínűleg fa síkfödémes volt. A diadalív két oldalán a hajóban egy-egy mellékoltár alapozását tárták fel. A szentély környékén (Fő u. 71. – 45. hrsz.) további falmaradványokat figyeltek meg, amelyek feltehetően szintén a templomhoz tartoztak. A templombelsőben talált leletek a templom egykori gazdag belső kiképzésére utalnak. Geometrikus motívumokkal díszített falfreskó töredékek, gótikus építészeti tagozatok és egy vörösmárvány, reneszánsz feliratos kőlap illetve medence töredékei kerültek elő, utóbbin [VIS]EGRAD felirattal. A szentélyből szoborfej került elő.

2. Műhely és útfelület. (46. hrsz.) 2006-ban B.G. és K.I. a Fő u. 73. telek NY-i, utcafrontján végzett kutatást. A területen kör alakú, karólyukakkal szegélyezett, átégett felületet tártak fel, melyben szemétködör volt. Az objektumot az ásatók sövényfalú gazdasági épületként határozták meg. Közeliében utcaburkolat került elő, feltehetően a középkori főutca vonala. A terület feltöltése után az utcavonalat NY-abra tolták ki. Faépület maradványait, talpgerenda alá kialakított kősorokat tártak fel. Égett paticsos törmeléke helyére cölöpszervezetes gazdasági épület került, melyben egy emelt padkájú tűzhelyet és három téglából rakott bronzolvasztó kohót tártak fel. Környezetükből bronzolvadékok, öntőtégelyek, bronzveretek kerültek elő. Éremleletei

alapján 14. sz-i ötvösműhelyként azonosították. A műhelyt később elbontották, helyére egy L alaprajzú faház került.⁵⁵

Fő u. 105. (345/2. hrsz.)

Településnyomok, falmaradvány

1982-ban Sz.M. csatornaépítéskor az úttest alatt 1 m mélységben K–NY irányú, 60 cm vastag, 14–15. sz-ra keltezhető kőfalakat figyelt meg.⁵⁶

Fő utca – Rév u – Nagy Lajos király útja kereszteződése (55, 94, 625. hrsz.)

Településmaradvány

A Fő u. 42, 44, 46. számú házak előtt, a Nagy Lajos út 2. és a mai plébániatemplom előtt az útkereszteződésben a csatornázások során középkori, 14–15. sz-i falmaradványokat figyeltek meg. (H.M. 1955, 1963, 1964, 1983; Sz.M. 1980; G.P. 1985.) A templom előtt talált falak meglehetősen vastagok voltak, ezért H.M. felvetette, hogy torony részei lehettek.⁵⁷

¹ MKM Adattár, ltsz. 1963.2; 1964.23. Ásatási dokumentáció; *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. év régészeti kutatásai. 89.

² Szőke Mátyás, megfigyelés dokumentáció.

³ Szőke Mátyás, megfigyelés dokumentáció.

⁴ *Rég.Füz.* Ser. I. Nr. 22. (1969): 1968. évi régészeti kutatások. 96.

⁵ Szőke Mátyás, megfigyelés dokumentáció.

⁶ *RégészetiKut.* 2003. 318.

⁷ MKM Adattár, ltsz. 1963.2; 1963.55; 1963.60. Ásatási dokumentáció.

⁸ BUZÁS–SZŐKE 2000. 120. A 16–17. sz-i ábrázolásokról: *Medieval Visegrád* 165, 168. (213 és 218. ábrák); TOLNAI 1996. 196–218.

⁹ Szőke Mátyás és Kovács István megfigyelése, szíves közlése.

¹⁰ Szőke Mátyás, megfigyelés dokumentáció.

¹¹ MKM Adattár, ltsz. 1963.2. dokumentáció; *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. évi régészeti kutatások. 88–89.

¹² *RégészetiKut.* 2005. 337–338.

¹³ *Rég.Füz.* 14 (1961) 1960. évi régészeti kutatások. 77.; MKM Adattár, ltsz. 1963.2; 1963.55. Ásatási dokumentáció.

¹⁴ *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. évi régészeti kutatások. 88.; MKM Adattár, ltsz. 1963.2. Ásatási dokumentáció

¹⁵ MKM Adattár, ltsz. 1963.2.; 1963.55. Ásatási dokumentáció; *Rég.Füz.* Ser. I. No. 30 (1977): 1976. év régészeti kutatásai. 72.

¹⁶ *Rég.Füz.* 13 (1960): 1959. évi régészeti kutatások. 102.; MKM Adattár, ltsz. 1963.55. Ásatási dokumentáció.

¹⁷ MKM Adattár, ltsz. 1964.27. Ásatási dokumentáció.

¹⁸ Buzás Gergely, ásatási dokumentáció.

¹⁹ Buzás Gergely, ásatási dokumentáció.

²⁰ *RégészetiKut.* 1998. 173.

²¹ Az épületre: BUZÁS–SZŐKE 2000. 120–121.; BUZÁS–BODÓ–DEÁK 2003. 16–18.

²² BUZÁS–BODÓ–DEÁK 2003. 17.

²³ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 48. (1997): 1994. évi régészeti kutatások. 116–117.

²⁴ MKM Adattára, ltsz. 1995.95.1. Ásatási dokumentáció.

²⁵ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 44. (1992): 1990. évi kutatások. 94–95.; BUZÁS 1992. 33. (7–8. j.)

-
- ²⁶ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 44. (1992): 1990. évi kutatások. 94–95.; BUZÁS 1992. 34. (13–16. j.)
- ²⁷ Buzás Gergely megfigyelése, szíves közlése.
- ²⁸ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 44. (1992): 1990. évi kutatások. 94–95.; BUZÁS 1992. 33–34.
- ²⁹ *Rég.Füz.* 14 (1961) 1960. évi régészeti kutatások. 77.
- ³⁰ *RégészetiKut.* 2003. 318.
- ³¹ *RégészetiKut.* 2004. 304.
- ³² *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. év régészeti kutatásai. 89.; MKM Adattára, ltsz. 1963.77–80. Ásatási dokumentáció.
- ³³ MÉSZÁROS 2006. 145–164.
- ³⁴ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 39. (1986): 1985. évi régészeti kutatások. 118–119.; *Rég.Füz.* Ser. I. No. 44. (1992): 1990. évi régészeti kutatások. 94.; *RégészetiKut.* 1998. 171.; GRÓF–GRÓH 2001. 281–282.; *RégészetiKut.* 2003. 317–318.; *RégészetiKut.* 2004. 308.
- ³⁵ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 38. (1985): 1984. év régészeti kutatásai. 128.; *Rég.Füz.* Ser. I. No. 40. (1987) 1986. év régészeti kutatásai. 124.; GRÓF–GRÓH 1997. 7–8.
- ³⁶ SZŐKE 1985. 303.
- ³⁷ *RégészetiKut.* 2003. 323–324.; *RégészetiKut.* 2004. 307–308.
- ³⁸ A műhelyre és az útfelületekre: *RégészetiKut.* 2004. 307–308.
- ³⁹ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 44. (1992): 1990. évi régészeti kutatások. 94.; *Rég.Füz.* Ser. I. No. 46. (1994): 1992. évi régészeti kutatások. 122.; u.ott. Ser. I. No. 47. (1996): 1993. évi régészeti kutatások. 88–89.; u.ott Ser.I. No. 48. (1997): 1994. évi régészeti kutatások. 114–116.; u.ott. Ser. I. No. 49. (1997): 1995. évi régészeti kutatások. 122–125.; *RégészetiKut.* 1998. 172.; *RégészetiKut.* 1999. 264–265.
- ⁴⁰ *RégészetiKut.* 1998. 172.; *RégészetiKut.* 1999. 264.; *RégészetiKut.* 2000. 231.; *RégészetiKut.* 2001. 237.
- ⁴¹ BUZÁS–LASZLOVSKY–PAPP–SZEKÉR–SZŐKE 1994. 281–304.; *Medieval Visegrád* 26–33.; HALÁSZ–MORDOVIN 2002. 231–250.
- ⁴² *Rég.Füz.* 24 (1971): 1970. év régészeti kutatásai. 99–100.
- ⁴³ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 36 (1983): 1982. év régészeti kutatásai. 131–132.; SZŐKE 1985. 303–304.
- ⁴⁴ SZŐKE 1985. 295–299.
- ⁴⁵ Szőke Mátyás, megfigyelés dokumentáció.
- ⁴⁶ Szőke Mátyás, megfigyelés dokumentáció.
- ⁴⁷ *Rég.Füz.* I. Ser. I. Nr. 31 (1978): 1977. év régészeti kutatásai. 121.
- ⁴⁸ Szőke Mátyás, megfigyelés dokumentáció.
- ⁴⁹ MKM Adattár ltsz. 1964.14. Ásatási dokumentáció.
- ⁵⁰ SZŐKE 1985. 302.; HUSZÁR 1966–67. 200. (95/1. ábra)
- ⁵¹ MKM Adattár, ltsz. 1955.94. Ásatási dokumentáció.
- ⁵² *Rég.Füz.* Ser. I. No. 24 (1971): 1970. évi régészeti kutatások. 99–100.
- ⁵³ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 28 (1975): 1974. év régészeti kutatásai. 34.
- ⁵⁴ 1955–56. évi ásatások: MKM Adattár, ltsz. 1955.94.; 1956.139–150.; *Rég.Füz.* 9 (1958): 1956. év kutatásai. 49.; 2006. évi ásatások: *RégészetiKut.* 2006. 318–319.; BUZÁS 2007. 46–54. Együttes összefoglalásuk: BUZÁS–MÉSZÁROS 2008. 92–97.
- ⁵⁵ BUZÁS 2007. 45.
- ⁵⁶ *Rég.Füz.* I. Ser. I. Nr. 36. (1983): 1982. év régészeti kutatásai. 132.
- ⁵⁷ MKM Adattár, ltsz. 1955.94.; *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. évi régészeti kutatások. 89.; MKM Adattár, ltsz.1964.30–34. Ásatási dokumentáció; *Rég.Füz.* I. Ser. I. No. 36. (1983): 1982. év régészeti kutatásai. 132; *Rég.Füz.* Ser.I. No. 38. (1985): 1984. év régészeti kutatásai. 128.

RÉV UTCA

Rév u. nyomvonala (94. hrsz.)

Épületmaradványok, falak

1. 1964-ben az egész utca nyomvonalán csatornázási munkák folytak, melyet H.M. és Sz.M. szakfelügyelete kísért. A munkálatok az É-i oldalon a járda mellett folytak. A Rév u. 12. (90/2. hrsz.) előtt a lakóépület K-i oldalának vonalában 2 m széles nagyköves, gyér habarcsos, falszerű szakaszt vágtak át, mely az útfelület alatt mintegy 70 cm mélységig volt megfigyelhető. A Rév utca K-i végén, a Fő u. 42. (87. hrsz.) előtt a modern útburkolat alatt 50 cm mélyen egykori útburkolatot figyeltek meg. Az útépitési munkálatok során a Rév utca D-i oldalán is csatornaárkot ástak. Az árokban épületfal került elő, mintegy 80 cm vastag, falkoronája az akkori utcaszint alatt 40–50 cm-rel jelentkezett. Elbontásra került. Pontos helyszínét nem tudjuk. A Rév utca D-i oldalán 1998-ban gázcsövet fektettek. A munkálatokat követve G.P. az utca K-i végén, a Fő u. 44. (jelenlegi gyógyszertár) Rév utcai homlokzata és a vele NY-ról szomszédos Rév u. 1. homlokzata előtt középkori kőfalakat figyelt meg. A gyógyszertár sarki bejáratának NY-i sarka előtt a járda alatt középkori falsarok került elő, tőle NY-ra a falban szárkövet figyelt meg.¹

2. Épület. H.M. megfigyelése szerint a plébániatemplom előtti, részben elbontott egykori emlékmű alatt, a templom homlokzata előtt jelentős méretű 14. sz-i épület állt. A középkori rétegződések alatt, 3 m mélységben bronzkori telep maradványait figyelte meg. A középkori épületnek két párhuzamos fala került elő, melyek ÉK–DNY-i irányúak. K-i fala 1 m vastag, támpillérekkel megerősített, kisebb toldaléképítménnyel bővített, belül 120 cm magasságban vakolt. Kutatásakor nagyobb mennyiségű 14. sz-i ép kerámia és egy női szobor 10 cm magas kerámiatöredéke került elő. K-i, külső oldalához udvar csatlakozott, melynek szintje a külső útburkolathoz képest 130 cm mélyen van. Az épület NY-i fala az előzőtől 6,5 m távolságra húzódik. Falvastagsága 1,8 m. NY-i, belső oldala vakolatlan, erősen javított. Külső, NY-i oldalához 90–130 cm mélyen útburkolat csatlakozik. A falmaradvány a 20. sz-i útburkolatig felnyúlik, sőt 18–20. sz-i építményeket alapoztak bele. A két fal közötti belső tér betöltésében festett vakolattöredékek, beszakadt téglafalpillérek és fagerendák maradványai kerültek elő. A betöltés rétegződése erősen lejtett. H.M. megállapítása szerint ez, az épület középvezetékében beszakadt boltozatra utal. Az épületet, leletanyaga alapján a 14. sz-ban építették, méreteit H.M. 6,5×9 m belvilágúnak állapítja meg, noha az É-i és D-i zárófalról nincs adat. H.M. feltételezi, hogy az építmény esetleg torony volt.²

Rév u. 2. (88. hrsz.; ma Áprily Lajos általános iskola)

Épületek, településnyom (26–27. ábra)

1. 1955-ben H.M. az iskolaudvar területén húzott kutatóárokban 90–150 cm mélységben késő középkori omladékréteget figyelt meg. Az árok D-i végében 18. sz-i sírt rögzített. 1957-ben az iskolaépület átalakítása során megfigyelte, hogy a ház falai középkori eredetűek. Környezetében őskori telepnyomokat (késő bronzkor, kelta) fedezett fel, valamint késő középkori többször megújított földbeásott lakóházat. Az iskolaépület körül 18. századi cinterem részleteit tárta fel. 1960-ban iskolabővítés alkalmával két 18. sz-i sír került elő.³

2. Kőépületek. (26. ábra) 1999-ben B.G, B.L, B.B, Sz.M. az iskola falkutatása során megállapították, hogy a jelenlegi iskolaépület falai kétharmad, néhol teljes magasságukban eredeti középkoriak. Az épület két 14–15. sz-i épületet foglal magába. A nagyobbik többékevésbé megegyezik a mai iskolával. Eredetileg É–D-i irányú, késő középkori, 15×8 m kiterjedésű, kétszintes kőépület volt, belül gótikus építészeti tagozatokkal. D-i zárófalát a 18. sz-ban elbontották, melyre az oldalfalak belső oldalán lefaragott csonkok utalnak. A földszint NY-i falán ajtónyílást, az emeleten ablaknyílások maradványait figyelték meg. Az épület belsejében nyitott szelvényben pinceajtót találtak. Az épület (egy része?) alápincézett volt. Pincéjét és emeletét síkmennyezetűnek vélik kutatóik, földszintje részben vagy egészben dongaboltozatos volt. A földszint bejárata a NY-i homlokzat D-i végében nyílt, a pincéé alatta. Az épület a török háborúk után is állt, a 18. sz-ban barokk plébániatemplommá alakították, körülötte ebből az időszakból származó temető húzódik. A nagyobbik középkori épület mellett D-re másik középkori épület állt, melynek É-i falsarkát az iskolaépület foglalja magába. Ez az épület D felé a Rév utca útburkolata alá nyúlik, egyelőre nem tárható fel egészében. Az épület egyik falszakaszát a mai iskolaépület D-i szobájában tárták fel. A felmenő fal csekély része és a téglapadló részlete került elő. Ennek a D-i épületnek a falmaradványai kerültek elő a Rév utca járda- és útburkolata alatti csatornázások folyamán.⁴

3. Kút. 1984-ben G.P. és G.D. az iskolaépület ÉK-i sarkától É-ra falazott kutat tárt fel. A kút szabályos kerek, 170 cm külső, 120 cm belső átmérőjű volt. Kávája a mai felszín alatt 150 cm-rel található. A kút nyílásától számított 5,5 m mélységben ácsolt gerendaszerkezetre építették rá. A kút mellett köves-habarcsos járósínt dokumentáltak. A kút, középtájától a fenekéig gazdag leletanyagot őrzött (vastárgyak, bronz ruhadísz, vaskard, kerámia, növényi magvak, szerencsenfejes érem.) A leletanyag alapján a 14. sz. végétől, vagy 15. sz. elejétől kezdték feltölteni.⁵

4. Kőépület pincéje. 2005-ben K.I. és G.P. az iskolaudvaron (az iskolaépülettől K-re eső területen) egy középkori épület egykori pinceszintjének ÉK-i sarkát tárta fel. A falkorona 110–130 cm mélységben volt; a falvastagság 70–90 cm. Az épület K–NY-i irányú fala az iskolaépület K-i falába csatlakozott, további irányát nem ismerni. É–D-i irányú fala a járda útburkolata alá tartott, nyilván összefügg a korábban itt megfigyelt középkori falak egyikével. A K–NY-i fal belső, D-i oldalán megfigyelt gerendafészek födémre utalnak. Az épületmaradvány járószintje a Rév utca felszínéhez képest 4,9 m mélységben volt. Az épület betöltésében 14–15. sz-ra keltezhető használati kerámiatárgyak, Lajos- és Mátyás-kori pénzérmek kerültek elő.⁶

4. Falak. Az iskola előtt H.M. 1963-ban csatornázási munkák során 20 m hosszúságú kőépület falait és járószintjeit figyelte meg.⁷ A régi iskolaépület NY-i sarkánál 1964-ben Sz.M. és H.M. 120 cm vastag jó megtartású falat figyelte meg, D-i oldalán vakolat nyomaival. Az emeletes iskolaépület DK-i sarkánál 80 cm vastag, É–D irányú falat vágtak át.⁸ Ez valószínűleg folytatása az iskolaépület D-i szakasza által magába foglalt középkori épületrésznek. Sz.M. és G.D. 1982-ben szintén az iskola előtti úttest alatt csatornaépítéskor 5 különböző É–D irányú falat figyelte meg 40–120 cm mélységben. A falak vastagsága változóan 65–90 cm. Megállapították, hogy a 18. sz-i temető ide is kiterjedt, 90–150 cm mélységben fakoporsós sírokat bolygattak.⁹ 2003-ban közvetlenül az iskolaudvar bejárata előtti járdaburkolata alatt, csatornázási munkák során M.O. középkori kőfalat figyelte meg.

Rév u. 4. (89/1, 89/2. hrsz.; 94. hrsz. utca)

Kőépületek, településnyom

2006–07-ben K.I. a telken több kőépületet tárt fel.¹⁰

1. Kőépület. A telek DK-i sarkában 14–15. sz-ra keltezhető, É–D-i tengelyű, emeletes, részben faszerkezetű kőépület került elő. Hosszúsága 7 m, szélessége nem mérhető, a ház a D-i szomszédos telek alá nyúlik be. Bejárati küszöbköve a K-i oldalon megmaradt, ÉNY-i sarkában kandallót helyeztek el. Padlószintje magassága 105.00 m körüli. A ház körül külső járószint található.

2. Kőépület. Az épülettől NY-ra, a telek D-i részén nagyméretű kőépület került elő. É–D-i tengelyű, téglalap alakú épület. Feltárt hossza 20×11 m, teljes hossza nem ismert, az épület a D felől szomszédos telek alá nyúlik. Zárófalainak vastagsága 120 cm; a faltető magassága 105.10 m körüli. (Az épület 15. sz-i járószintje nem maradt meg.) Az épület középtáján K–NY-i irányú

osztófal húzódik. Az épület ÉK-i és DK-i sarkában egy-egy nagyméretű téglaojektum van (árnyékszékakna, pince?). K-i oldalához 10 m hosszú pincét építettek, bejárata a ház ÉK-i sarkában nyílt. A leletanyag alapján az épületet a 15. sz-ban építették, DK-i oldalán már ott álló kisebb épülethez csatlakoztatva. Az épület egyes, még álló részeit a 18. sz-ban újrahasznosították. A ház területén a ház felépítése előtti objektumok is megfigyelhetők voltak. A 14. sz-i járószintben, melynek magassága 103.31–103.70 m, 9 szemétgödört, egy ásott kutat és egy agyagkemence maradványait tárták fel. Ezek – két kivételtől eltekintve (bronzkor, 16. sz.) – a 14. sz. első felére keltezhetők. A gödrök betöltése gazdag leletanyagot tartalmazott, ép kerámiaedényeket, 14. sz-i velencei cseppes üvegpothár importanyagát. Előkerült továbbá egy bronz mandorla formájú pecsétnyomó, egy ólomfigura, egy tucat öntőtégely, vastárgyak.

3. Falak. 1980-ban Sz.M. az úttest alatt 1 m falvastagságú épület sarkát, ettől K-re 75 cm vastagságú falat figyelt meg.¹¹

Rév u. 5. (102. hrsz., ún. Nádler-ház)

Épületek, településnyom (28–29. ábra)

1. Településnyomok. (Rév u. 3–5. – 102, 103. hrsz.) 1955-ben H.M. a telken zajló építkezéssel párhuzamosan leletmentést folytatott. Az egykori 93. hrsz. telek (volt Benda-telek) újonnan felparcellázott részein – ez a Rév u. 3. /103. hrsz./ vagy a Rév u. 7. /100. hrsz./, mely a Rév u. 5. /102. hrsz/. Nádler-telekből lett kihasítva – a Nádler-ház mellett, 8 m hosszú utcai frontján a tulajdonos építkezést kezdett, melyet régészeti megfigyelés követett. Az épület alapozási árkaiban H.M. kultúrréteget, vöröses égett paticsos nyomot talált, ahonnan 14. sz-i kerámia került elő. Az égett paticsos padlószint 130 cm mélységben 150 cm hosszan jelentkezett, melyben négy (két kisebb, két nagyobb) cölöplyuk volt. A döngölt agyagfalú földbe mélyített ház korai rétegeiből 13. sz-i leletek kerültek elő. A területen megnyitott szelvényekből 120–160 cm mélységből általában 13. sz-i kerámialeletek kerültek elő.¹²

1960-ban H.M. építkezés során nagy kiterjedésű középkori épületet talált. Az épületet nagyszámú 14–15. sz-i leletanyag kísérte, kerámia, állatcsont, fémtöredékek és kőfaragványok.¹³ (Ez a Rév u. 5.– 105. hrsz. telek területén lévő nagyméretű kőháznak felel meg. Jelentőségét jelzi, hogy H.M. a ferences kolostornak határozta meg, a műemlékjegyzékekben is ekként szerepelt. Az épület szerepét a 2004. évi ásatás tisztázta. Ld. lentebb.)

2. Útfelület. (Rév u. 5. – 105. hrsz.) 2004-ben M.O. ásatás során a telek É-i utcafrontjánál 55 cm mélységben kisméretű, lapos kövekből és kavicsokból szabályosan rakott, K–NY-i irányú útfelületet tárt fel. Magassága 106.27 m.

3. Agyagfalú épület. (Rév u. 5. – 105. hrsz.) 2004-ben M.O. közvetlenül az útfelület mellett D-re, ahhoz kapcsolódó faszerkezetű ház maradványát tárt fel, részlegesen. A ház hossza mintegy 7 m, szélessége nem ismert. A házat tűz pusztíthatta el, omlásrétege erősen átégett volt. Megmaradtak benne az épület átégett fagerendájának, tapasztásának darabjai, alatta agyagos padlósíntje 50 cm mélyen. Ennek magassága 106.13 m, az omladékréteg teteje 106.25–106.34 m körüli. A leletanyag alapján a ház a 14. sz. első felére keltezhető.

4. Kőépület pincéje. (Rév u. 5. – 105. hrsz.) 2004-ben M.O. a leégett faépülettől D-re kőépület pincéjét tárt fel, részlegesen. Az épület É–D-i irányú, kiterjedése 12×8 méter. A pince D-i oldalán angolaknás pinceablak nyílt, DK-i sarkán a pince ajtónyílása került elő. A pince boltozott volt, melyre a beomlott pinceboltozat utal. Az épület felmenő falaiból alacsony kősor maradt meg. A pince padlósíntje 104.82 m, a pinceablak párkánya 105.98–106.03 m. Leletanyaga alapján a 14–15. sz-ban volt használatban.

5. Kőépület, 15. sz-i üvegműhely. (Rév u. 5. – 105. hrsz.) (28. ábra) 1960-ban H.M. megállapította az épület középkori eredetét. 2004–2005-ben M.O, Sz.M. feltárta az épületet, B.L. falkutatást végzett. Az épület a kőpincétől 13 m-rel áll D-re, a telek DNY-i oldalán. Az épület alatt középtájon 14. sz. elejére keltezhető, az épületnél két korábbi padlósínt húzódik. A kőépület a 14. sz-ban épült, a 15. sz. 2. felében üvegműhelyként működött, valószínűleg Mátyás udvarának megrendeléseire. A török háborúk alatt K-i és D-i fala nagymértékben elpusztult, a másik két falhoz a 18. sz-ban két lakóépületet emeltek, melyet a 19. sz-ban összekötöttek. A házat ebben a formában használták a 20. sz. végéig, amikor leégett. Az épület középkori formájában É–D-i tájolású, 29×10 m nagyságú kőépület, ÉNY-i sarkához 3×3,4 m-es bővítmény csatlakozik. Az épület négy helyiségre tagolódik, mindegyik helyiségből ajtónyílás vezet K felé. Az épület NY-i és É-i fala 3–3,5 m magasságban áll (109.40–109.80 m), K-i fala 60 cm magas. Az É-i helyiség kivételével mindegyiket téglapadló borítja. A padlósíntek magassága a három téglapadlós helyiségben: 107.00–107.06 m, az É-i helyiségben 106.40–106.60 m. A D-i legszélső helyiség falában kandallót alakítottak ki. A négy helyiség mindegyikébe a 15. században üvegműhelyhez használt nagyméretű kemencét emeltek. A két szélső helyiségbe egy-egy ovális üvegfűvő kemencét, a két középsőbe egy-egy négyszögletes kemencét. A kemencék

mindegyike rendkívül jó állapotú. A leletanyagban használati kerámia mellett az üvegműhely tárgy töredékei és eszközei kerültek elő.

5. Kőépület. (Rév u. 5. – 105. hrsz.) A telek K-i oldalán 14–15. sz-ra keltezhető kőépület maradványai állnak, melyet 2004-ben B.L. megvizsgált. Az épület K-i és É-i fala a mai talajszint fölé emelkedik, K-i falát 2006-ban részben elpusztították, az ÉK-i falsarokban található konzol is megsemmisült. Egyelőre feltáratlan. Az idős tulajdonos elbeszélése szerint alatta pince húzódik.

6. Kút. A telek NY-i részén, középtájon, a kőpince és az üvegműhely épületétől nem messze kút található. Egyelőre feltáratlan.¹⁴

Rév u. 7. (100. hrsz.)

Településnyom, 14–15. sz.

Rév u. 9. (99. hrsz.)

Településnyom, 14–15. sz.

Rév u. 10. (92. és 91/1. hrsz. határa)

Épületfal

1980-ban Sz.M. csatornázási munkálatok során az élelmiszer-áruház udvarán, az üzlettől K felé egy nagyobb méretű épület falát figyelte meg. A fal É–D-i irányú, 21 m hosszú és 70 cm vastagságú.¹⁵

¹ Gróf Péter, megfigyelés dokumentáció.

² MKM Adattár, ltsz. 1964.31; 1964.34. Ásatási dokumentáció.

³ MKM Adattár, ltsz. 1955.94.; *Rég.Füz.* 10 (1958): 1957. évi régészeti kutatások. 54.; *Rég.Füz.* 14 (1961): 1960. évi régészeti kutatások. 78.

⁴ *RégészetiKut.* 1999. 263–264.; *RégészetiKut.* 2005. 338–340.; BUZÁS–GRÓF–GRÓH–KOVÁTS 2006. 252–257.

⁵ *Rég.Füz.* Ser. I. 38 (1985): 1984. év régészeti kutatásai. 129.; *RégészetiKut.* 2000. 232.; BUZÁS–GRÓF–GRÓH–KOVÁTS 2006. 258–259.

⁶ *RégészetiKut.* 2005. 338–340. BUZÁS–GRÓF–GRÓH–KOVÁTS 2006. 259–263.

⁷ *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. év régészeti kutatásai. 89.

⁸ MKM Adattár, ltsz. 1964.34. Ásatási dokumentáció.

⁹ *Rég.Füz.* 36 (1983): 1982. év régészeti kutatásai. 132–133.

¹⁰ *RégészetiKut.* 2006. 321–322.; *RégészetiKut* 2007. megjelenés alatt.

¹¹ Szóke Mátyás, megfigyelés dokumentáció.

¹² MKM Adattár, ltsz. 1955.94. Ásatási dokumentáció.

¹³ *Rég.Füz.* 14 (1961) 1960. évi régészeti kutatások. 78.

¹⁴ 2–6. objektumok: *RégészetiKut.* 2004. 304–306.; *RégészetiKut.* 2005. 340–341.; MÉSZÁROS 2005. 41–44.; MÉSZÁROS 2006b. 221–250.; MÉSZÁROS–SZÓKE 2008. 345–347.; MÉSZÁROS 2008. 168–172.

NAGY LAJOS KIRÁLY ÚTJA

Nagy Lajos király útja 1–3–5–7. előtti járdafelület (625. hrsz.)

Településnyom

1970-ben H.M. és Sz.M. a házak előtti járda alatt 2 m mélységben 14–15. sz-ra keltezhető településmaradványokat figyelt meg.¹

Nagy Lajos király útja 2–4. (359/1, 360. hrsz.)

Épületrész

A területen barokk (17–18. sz.) lakóépület található, melynek alapjai, G.P. 1984-ben végzett megfigyelése szerint, vélhetően 14–15. sz-iak. A csatornaárok É-i metszetfalában 10 m hosszú középkori kőfalat figyelt meg.²

Nagy Lajos király útja 6–8. (361/1, 361/2, 363, 364. hrsz.)

Településnyomok

1984-ben G.P. csatornázási munkálatok során késő középkori településnyomokat figyelt meg. Az árokban több helyütt vörös átégett rétegeket figyelt meg. Az előkerült leletanyag a 14–15. sz-ra keltezhető.³

¹ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 24. (1971): 1970. év régészeti kutatásai. 100.

² *Rég.Füz.* Ser. I. No. 38. (1985): 1984. év régészeti kutatásai. 128.

³ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 38. (1985): 1984. év régészeti kutatásai. 128.

SZÉCHENYI UTCA

Széchenyi u. 1. – Mátyás király út sarka (625. hrsz.)

Településnyom

1984-ben G.P. a Széchenyi u. 1. előtt húzott csatornaárokban két, egymással párhuzamos, 70 cm vastag középkori falat figyelt meg.¹

Széchenyi u. 4. előtti járda (335/2. hrsz.; 301/1. hrsz. út)

Épületmaradvány

H.M. 1963-ban végzett megfigyelése szerint vízcsőfektetési munkák során a ház előtt (sziklába vésett?), 8 m hosszú, 13–14. sz-ra keltezhető épületet vágtak át.²

Széchenyi u. 4–6–8–10. (335/2, 335/5, 336/1, 336/2. hrsz.)

Templom (16. ábra)

A teleksoron a középkori polgárváros egyik egyházi intézménye fekszik. A templom ÉK–DNY-i tájolású, hossza nem ismert. 1976–77-ben H.M., Sz.M., G.D. kutatót a területén, 1980-ban Sz.M., 2003-ban B.G., K.I., M.O.³ A templom szentélye (Széchenyi u. 4. – 335/2. hrsz.) a nyolcszög öt oldalával zárul, egy boltszakaszos, kívül támpillérekkel megerősített, belül 6,7 m széles. A szentélyt téglával burkolták, alatta 13 sírt tártak fel. A falak vastagsága 1,3–1,4 m. A szentélytől 7 m-re mindkét oldalon falcsontot találtak, körítőfal vagy oldalkápolna falait. A szentélytől 23 m-rel DNY-ra (Széchenyi u. 6. – 335/5. hrsz.) falmaradványokat és egy nagyméretű Anjou-címeres zárókövet találtak. A szentélytől 44 m-rel DNY-ra (Széchenyi u. 8. – 336/1, 336/2. hrsz.) vastag falú épület falai kerültek elő, talán toronyé. A templommal nem volt összeépítve. A faragványanyag alapján a templom a 14. sz. második felében már biztosan állt. A templom környezetében, a Széchenyi u. 4. telken késő bronzkori települést találtak.

Széchenyi u. 7. (333. hrsz.)

Szórvány

1963-ban H.M. leletmentés során vörösmárvány maiusculás feliratos sírkövet és bordaköteget talált, melyek feltehetően a Széchenyi u. 4–10. alatti templomhoz tartoznak.⁴

Széchenyi u. 11. (330/2. hrsz., jelenleg Művelődési Ház)

Településnyomok

2003-ban G.P. a telken 14–15. sz-i településnyomokra utaló kerámiatöredékeket talált.⁵

Széchenyi u. 19. (326. hrsz.)

Településnyomok, temetőmaradvány

Sz.M. 1968–69-ben végzett leletmentéskor 9–10. sz-i késő avar-, honfoglaláskori temető részére bukkant. A sírok mellékletében aranyozott ékszerek, edénytöredékek voltak. A temetőt egy korábbi őskori telepbe ásták. A telek K-i, hegyoldali részén 14–15. sz-ra keltezhető kemencét és ház nyomait figyelte meg.⁶

Széchenyi u. 25. (322. hrsz.)

Településnyomok, temetőmaradvány

K.I. 2008-ban végzett leletmentéskor a hegyoldalban teraszos felületen Anjou-kori hypocaustumot tárt fel, mely feltehetőleg faépülethez tartozott, kőépület maradványai nem kerültek elő. A hypocaustum jó állapotú fedlapjának kváderkövei in situ megmaradtak, rajta a tűztérbe vezető kerek nyílásokkal. A hypocaustum alatti teraszon, még mindig a hegyoldalban Árpád-kori temető sírfoltjait és sírjait azonosította, némelyikből S végű hajkarika került elő. A helyszíni megfigyelések alapján a sírok későbbiek a Széchenyi u. 19. sírjaival, és nincsenek vele összefüggésben.⁷

Széchenyi tér (hrsz. 301/1)

Épületmaradvány

Sz.M. 1980-ban a Széchenyi u. 19. számú ház előtt, a Széchenyi téren csatornázás során két középkori falat figyelt meg. Vastagságuk 60 és 70 cm.⁸

¹ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 38. (1985): 1984. év régészeti kutatásai. 128.

² *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. év régészeti kutatásai. 89.

³ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 30 (1977): 1976. év régészeti kutatásai. 72.; *Rég.Füz.* Ser.I. No. 31 (1978): 1977. év régészeti kutatásai. 121.; MKM Adattár, ltsz. 1976.1. és 1980.26–31. Ásatási dokumentáció. Az ásatások összefoglalása 2003-ig: MÉSZÁROS 2007a. 203–234.

⁴ *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. év régészeti kutatásai. 88.

⁵ Gróf Péter személyes közlése.

⁶ MKM Adattár, ltsz. 1968.7. Ásatási dokumentáció; *Rég.Füz.* Ser. I. No. 22 (1969): 1968. évi régészeti kutatások. 53.; *Rég.Füz.* Ser. I. No. 23. (1970): 1969. évi régészeti kutatások. 58–59.

⁷ Kováts István megfigyelése, szíves szóbeli közlése.

⁸ Szőke Máttyás, megfigyelés dokumentáció.

MÁTYÁS KIRÁLY ÚTJA

Mátyás király út 2. (370/6. hrsz.)

Településnyomok

1982-ben H.M. házalapozási munkák során, az Apátkúti-patakhoz közel két 16. sz-i lakóház kemencéjének helyét figyelte meg.¹

Mátyás király út 19. (Tamáshegy; 614/2. hrsz.)

Falmaradvány

1958-ban H.M. 14–15. sz-i falakat figyelt meg.²

Mátyás király út 55. (431. hrsz.)

Településnyomok

Sz.M. 1975-ban a telek tereprendezése során 12–14. sz-i településnyomokat figyelt meg a hegyoldal sziklában teraszosan kialakított platón. A leletmentés során két kőből készített kemencét tárt fel. A kisebb kemencétől 2,8 m-re 60 cm vastag kőfalat figyelt meg. Ugyanitt egy 15. sz-i parasztkés is előkerült.³

¹ *Rég.Füz.* Ser. I. No. 36. (1983): 1982. év régészeti kutatásai. 132.

² MKM Adattára, ltsz. 1958.6. ásatási dokumentáció

³ *Rég.Füz.* I. Ser. 1. No. 29. (1976): 1975. év régészeti kutatásai. 88–89.

ZÁCH KLÁRA UTCA

Zách Klára köz 2. (656. hrsz.)

Településnyomok, 14–15.sz.

Zách Klára köz 8. előtti utcaburkolat (648. hrsz; 54. hrsz. út)

Épületfal

H.M. 1955-ben útépités előtt leletmentést végzett. Hosszan húzódó falat figyelt meg, melyet kötőanyaga és falszöveve alapján középkori épület részének vélt. A fal a 8. számú lakóépülettel

megközelítőleg párhuzamosan, 1,5–2 m távolságra húzódott, vastagsága 80 cm volt. Az utca alá eső falszakasz É-i végét elbontották. A feltárt fal az alapozástól a faltetőig 110 cm magas volt. A fal és környéke szinte teljesen leletmentes, korára utaló nyomok – a falszerkezeten túl – nincsenek. (A fal geodéziai mérése nem történt meg, a későbbi azonosítás és mérések céljából az ásató a fal É és D-i végében egy-egy vascsövet helyezett el.)¹

¹ MKM Adattár, 1955.94. Ásatási dokumentáció.

TÖRÖK UTCA, PÁZMÁNY PÉTER UTCA

Török u. 1. – Pázmány Péter u. 15. (536, 537. hrsz.)

Településnyom

1955-ben H.M. a Tamás-hegy oldalában a Török utca és a Pázmány Péter utca találkozásánál a Pázmány u. 15. lakóház tűzfala mellett középkori habarcsba rakott szabálytalan kősort figyelt meg. K-i lezáródása a lakóépület alá nyúlik. A szonda leletmentes volt.¹

¹ MKM Adattár, 1955.98. Dokumentáció

KÁLVÁRIADOMB

125/1, 252, 2514, 2515. hrsz.

Településnyom

H.M. és M.I. 1953–54-ben terepbejárás alkalmával szabálytalan középkori kőépítményt talált, mely formája alapján nem épület volt. Környezetében több fémtárgy került elő és 14. sz-i kerámiadarabok. 1955-ben H.M. a Kálváriahegy platóján feltárást végzett. A kutatóárkokban meghatározhatatlan formájú (kör?) és kiterjedésű objektumrendszer került elő, több egymást keresztező alapozással és köcsatornával. Az objektumban keresztirányú centrális elrendezésű

csatornarendszer futott, melyet kőlapok zártak le. Az objektum leletszegény. 1963-ban csatornázási munkák során három földbeásott ház metszetét figyelte meg.¹

2

¹ MKM Adattár, ltsz. 1955.94., 1955.99–103., 1963.8. Ásatási dokumentáció. *Rég.Füz.* 17 (1964): 1963. évi régészeti kutatások. 89.

III. fejezet

MUTATÓK, ILLUSZTRÁCIÓK

Rövidítés- és irodalomjegyzék

Rövidítésjegyzék:

<i>Arch.Ért.</i>	<i>Archaeológiai Értesítő</i>
ASM	Archivio di Stato di Modena. (Modenai Állami Levéltár.) Olaszország.
ASV	Archivio Segreto Vaticano, Róma. Vatikán Állam.
BTM	Budapesti Történeti Múzeum
DF	Magyar Országos Levéltár, Budapest. Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
DL	Magyar Országos Levéltár, Budapest. Diplomatikai Levéltár 1526 előtti gyűjtemény
MKM	Mátyás Király Múzeum, Visegrád
MOL	Magyar Országos Levéltár
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
<i>Rég.Füz.</i>	<i>Régészeti Füzetek.</i> A Magyar Nemzeti Múzeum sorozata.
<i>TBM</i>	<i>Tanulmányok Budapest Múltjából</i>

Irodalomjegyzék:

<i>A.</i>	<i>Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis.</i> I–VII. Szerk. NAGY Imre – TASNÁDI Nagy Gyula. Budapest 1878–1920.
<i>Abaffy–Dancs–Hanvay</i>	<i>Az Abaffy család levéltára 1247–1515. A Dancs család levéltára 1233–1525. A Hanvay család levéltára 1216–1525.</i> ILA Bálint kézirata alapján sajtó alá rendezte BORSA Iván. Budapest 1993.
<i>Anjou</i>	<i>Anjou-kori oklevéltár. 1301–1387. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia.</i> Praeside Julio KRISTÓ. Adiuvantibus Tiburtio ALMÁSI, Ladislao BLAZOVICH, Geisa ÉRSZEGI, Francisco MAKK, Francisco PITI. I–XV. (1301–1331), XVII. (1333), XIX–XX. (1335–1336), XXII–XXVII. (1338–1343). Szerk. ALMÁSI Tibor – BLAZOVICH László – GÉCZI Lajos – KÖFALVI Tamás – KRISTÓ Gyula – MAKK Ferenc – PITI Ferenc – SEBŐK Ferenc – TÓTH Ildikó. Budapest–Szeged 1990–2007.
ALMÁSI 2000	ALMÁSI Tibor: Záh Felicián ítéletlevele. <i>Aetas</i> 2000/1–2. 191–197.
BÁCSKAI 1965	BÁCSKAI Vera: <i>Magyar mezővárosok a XV. században.</i> Budapest 1965.
BAKÁCS 1982	BAKÁCS István: <i>Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták 1002–1437.</i> Budapest 1982.
<i>Balassa</i>	<i>A Balassa család levéltára. 1193–1526.</i> FEKETE NAGY Antal kézirata alapján sajtó alá rendezte és szerk. BORSA Iván. Budapest 1990.
BALOGH 1966	BALOGH Jolán: <i>A művészet Mátyás királyi udvarában.</i> I–II. Budapest 1966.
<i>Bánffy</i>	VARJÚ Elemér – IVÁNYI Béla: <i>Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez.</i> I–II. Budapest 1908–1928.
BÁRTFAI 1938	BÁRTFAI Szabó László: <i>Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig.</i> Budapest 1938.
BATIZI, Dél-Börzsöny	BATIZI Zoltán: A Dél-Börzsöny települései és környezetük a XVII. század végéig.

Kézirat. Megjelenés alatt.

- BELÉNYESY 1955 BELÉNYESY Márta: Szőlő- és gyümölcsstermesztésünk a XIV. században. *Néprajzi Értesítő* 37 (1955) 11–31.
- BÉKEFI 1891 BÉKEFI Remig: *A Pilisi apátság története*. I. Pécs 1891.
- BERTÉNYI 1964 BERTÉNYI Iván: A nádori és az országbírói ítélőmester bírósági működése a XIV. században. *Levéltári Közlemények* 35 (1964) 187–203.
- BERTÉNYI 1976 BERTÉNYI Iván: *Az országbírói intézmény története a XIV. században*. Budapest 1976.
- BERTÉNYI 1986 BERTÉNYI Iván: A magyarországi Anjouk heraldikájának néhány kérdése. *Művészettörténeti Értesítő* 35 (1986) 56–66.
- BERTÉNYI 1998 BERTÉNYI Iván: Pecséttan. In: *A történelem segédtudományai*. Szerk. BERTÉNYI Iván. Budapest 1998. 279–304.
- BERTÉNYI 2003 BERTÉNYI Iván: *Magyar címertan*. Budapest 2003.
- BOGDÁN 1978 BOGDÁN István: *Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig*. Budapest 1978.
- BÓNIS 1963 BÓNIS György: A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században. *Levéltári Közlemények* 34 (1963) 197–243.
- BÓNIS 1971 BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest 1971.
- BÓNIS 1997 BÓNIS György: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon*. A szerző kéziratát gondozta: BALOGH Elemér. Budapest 1997.
- BOSSÁNYI BOSSÁNYI Árpád: *Regesta Supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak*. I. kötet: VI. Kelemen pápa (1342–52). Budapest 1916. II. kötet: VI. Ince pápa (1352–62), V. Orbán pápa (1362–70), VII. Kelemen ellenpápa (1378–94). Budapest 1918.
- BOZÓKI 1995 BOZÓKI Lajos: Adalékok a visegrádi alsóvár építés- és helyreállítástörténetéhez. *Műemlékvédelem* 39 (1995) 2. sz. 81–97.
- BOZÓKI, Visegrádi vár BOZÓKI Lajos: *Visegrádi vár mint királyi rezidencia*. PhD Doktori disszertáció. Budapest ELTE 2002. Kézirat.
- BOZÓKI 2006 BOZÓKI Lajos: A fellegrvár leírása és építéstörténete. In: *A visegrádi fellegrvár*. Szerk. BUZÁS Gergely. Visegrád 2006. 7–25.
- BTOE I. *Budapest Történetének Okleveles Emlékei. I.* 1148–1301. CSÁNKY Dezső gyűjtését kiegészítette és sajtó alá rendezte GÁRDONYI Albert. Budapest 1936.
- BTOE III. *Budapest Történetének Okleveles Emlékei. III.* 1382–1439. Összeállította KUMOROVITZ L. Bernát. Budapest 1987.
- Budai Jogkönyv* *Buda Város Jogkönyve*. I–II. Közreadja: BLAZOVICH László – SCHMIDT József. Szeged 2001.
- Budapest im Mittelalter* *Budapest im Mittelalter*. Hrsg. v. BIEGEL, Gerd. Braunschweig 1991.
- BUZÁS 1990a BUZÁS Gergely: Visegrád, Királyi Palota 1. A kápolna és az északkeleti palota. *Lapidarium Hungaricum* 2. Budapest 1990.
- BUZÁS 1990b BUZÁS Gergely: A visegrádi királyi palota. *Valóság* 1990/1. 91–101.
- BUZÁS 1992 BUZÁS Gergely: A visegrádi királyi palota déli épülettömbjének feltárása. *Műemlékvédelmi Szemle*. Szerk. MENTÉNYI Klára. 1992/2. 32–43.

- BUZÁS 1994 BUZÁS Gergely (Szerk.): *A visegrádi királyi palota kápolnája és északkeleti épülete*. Visegrád 1994.
- BUZÁS 2001a BUZÁS Gergely: Pest megye középkori művészeti emlékei. In: *Pest megye monográfiája. I/2*. Szerk. ZSOLDOS Attila. Budapest 2001. 223–255.
- BUZÁS 2001b BUZÁS Gergely: *Giovanni Dalmata Herkules-kútja a visegrádi királyi palotában*. Budapest–Visegrád 2001.
- BUZÁS 2007 BUZÁS Gergely: Visegrád egyik középkori templomának feltárása. *Műemlékvédelem* 2007/1. 43–54.
- BUZÁS–BODÓ–DEÁK 2003 BUZÁS Gergely – BODÓ Balázs – DEÁK Zoltán: *A visegrádi királyi palota Anjou-kori kőtára*. Visegrád 2003.
- BUZÁS–GRÓF–GRÓH–KOVÁTS 2006 BUZÁS Gergely – GRÓF Péter – GRÓH Dániel – KOVÁTS István: Középkori településmaradványok, 18. századi plébániatemplom és temetőrészlet a visegrádi Rév utcából. *Folia Archaeologica* 52 (2005–2006) 251–287.
- BUZÁS–KOVÁTS 2007 BUZÁS Gergely – KOVÁTS István: Az Anjou-kori Visegrád kutatása. *Örökség*. IX/10. (2007. október). 13–14.
- BUZÁS–LASZLOVSZKY–PAPP–SZEKÉR–SZŐKE 1994 BUZÁS Gergely – LASZLOVSZKY József – PAPP Szilárd – SZEKÉR György – SZŐKE Mátyás: A visegrádi ferences kolostor. In: *Koldulórendi építészeti a középkori Magyarországon*. Szerk. HARIS Andrea. Budapest 281–304.
- BUZÁS–MÉSZÁROS 2008 BUZÁS Gergely – MÉSZÁROS Orsolya: A középkori Visegrád egyházainak régészeti kutatásai. *Magyar Sion* (44) új folyam (2) 2008/1. 71–104.
- BUZÁS–SZŐKE 1992 BUZÁS Gergely – SZŐKE Mátyás: A visegrádi vár és a királyi palota a 14–15. században. In: *Castrum Bene* 2/1990. Budapest 1992. 132–145.
- BUZÁS–SZŐKE 1999 BUZÁS Gergely – SZŐKE Mátyás: Házak a XIV. századi Visegrádon. In: *A műemlékvédelem elméleti és gyakorlati kérdései*. Szerk. BENCZÉDI Sándor – HLA VATHY Izabella. Sepsiszentgyörgy 1999. 40–44.
- BUZÁS–SZŐKE 2000 BUZÁS, Gergely – SZŐKE, Mátyás: Houses in the fourteenth century town of Visegrád. *Varia Archaeologica Hungarica* 9 (2000) Budapest–Pécs 2000. 119–127.
- CNH RÉTHY László: *Corpus Nummorum Hungariae*. Magyar Egyetemes Éremtár. II. Vegyesházi Királyok Kora. Budapest 1907.
- Corpus Juris* *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár*. 1000–1526. Ford., jegyzetek: NAGY Gyula – KOLOS VÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen. Budapest 1899.
- C. TÓTH 2004 C. TÓTH Norbert: Szond (Egy dél-alföldi mezőváros a középkorban.) In: „*Quasi liber et pictura*.” *Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára*. Szerk. KOVÁCS Gyöngyi. Budapest 2004. 589–600.
- Háromskönyv* *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. Werbőczy István Háromskönyve*. Ford., jegyz. KOLOS VÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen – MÁRKUS Dezső. Budapest 1897. Reprint: 1989.
- CSÁNKI CSÁNKI Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–V. Budapest 1890–1913.
- DARVASY 1942 DARVASY Mihály: *Középkori városaink címereinek eredete és fejlődése*. Budapest 1942.
- DÁVID 1970. DÁVID Ferenc: Gótikus lakóházak Sopronban. *Magyar Műemlékvédelem* 1967–68. Budapest 1970. 95–123.
- DERCSÉNYI 1951 DERCSÉNYI Dezső: *Visegrád műemlékei*. Budapest 1951.

- DRASKÓCZY 1984 DRASKÓCZY István: Gyöngyös település- és birtoklástörténete a középkorban. In: *Tanulmányok Gyöngyösről*. Szerk. HAVASSY Péter – KECSKÉS Péter. Gyöngyös 1984. 91–128.
- ÉGETŐ 1980 ÉGETŐ Melinda: Középkori szőlőművelésünk kérdéséhez. *Etnographia* 91 (1980) 53–79.
- Elenchus Fontium* *Elenchus Fontium Historiae Urbanae*. II. 2. Cur. KUBINYI András. Budapest 1997.
- ENGEL 1977 ENGEL Pál: *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond korban (1347–1437)*. Budapest 1977.
- ENGEL 1982 ENGEL Pál: Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről. *Századok* 116 (1982) 880–922.
- ENGEL 1984 ENGEL Pál: Vár és hatalom. Az uralom területi alapjai a középkori Magyarországon. I–II. *Világosság* 25 (1984) 288–295; 367–375.
- ENGEL 1985 ENGEL Pál: Nagy Lajos bárói. *Történelmi Szemle* 28 (1985) 393–413.
- ENGEL 1988a ENGEL Pál: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen. (1310–23) *Századok* 122 (1988) 89–147.
- ENGEL 1988b ENGEL Pál: *Társadalom és politikai struktúra az Anjou-kori Magyarországon*. Budapest 1988.
- ENGEL 1996 ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest 1996.
- ENTZ 1986 ENTZ Géza: Városi lakótornyok a középkori Magyarországon. *Soproni Szemle* 40 (1986) 339–342.
- ÉRSZEGI 1992 ÉRSZEGI Géza: A Nagy Lajos-kori királyi kápolna kérdéséhez. In: *Castrum Bene* 2/1990. Budapest 1992. 94–99.
- FEHÉRTÓI 1969 FEHÉRTÓI Katalin: *A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek*. (Nyelvtudományi Értekezések 68.) Budapest 1969.
- FEJÉR FEJÉR, Georgius: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis*. I–XI. Budae 1829–1844.
- FEKETE 1927 FEKETE NAGY Antal: Apród János küküllői főesperes és családja történetéhez. *Turul* 41 (1927) 19–22.
- FRAKNÓI 1915 FRAKNÓI Vilmos: Visegrádon 1367-ben írt kódex a klosterneuburgi könyvtárban. *Magyar Könyvszemle* 23 (1915) 148–150.
- FÜGEDI 1959 FÜGEDI Erik: Topográfia és városi fejlődés a középkori Óbudán. *TBM* 13 (1959) 7–57.
- FÜGEDI 1960 FÜGEDI Erik: Az esztergomi érsek gazdálkodása a XV. század végén. *Századok* 94 (1960) 82–122, 505–553.
- FÜGEDI 1961 FÜGEDI Erik: Középkori magyar városprivilegiumok. *TBM* 14 (1961) 17–109.
- FÜGEDI 1964 FÜGEDI Erik: Megjegyzések a budai vitáról. *Századok* 98 (1964) 772–781.
- FÜGEDI 1972 FÜGEDI Erik: Koldulórendek és városfejlődés. *Századok* 106 (1972) 69–95.
- FÜGEDI 1977 FÜGEDI Erik: *Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon*. Budapest 1977.
- FÜGEDI 1986 FÜGEDI Erik: *Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése*. Budapest 1986.
- GÁRDONYI 1933 GÁRDONYI Albert: Városi plébániák kiváltságos állása a középkorban. In: *Károlyi Árpád emlékkönyv*. Budapest 1933. 163–183.
- GÁRDONYI 1944 GÁRDONYI Albert: Magyarország középkori fővárosa. *Századok* 78 (1944) 219–231.

- Genealógia* ENGEL Pál: *Középkori magyar genealógia*. Adatbázis elektronikus adathordozó (CD-ROM) Budapest, Arcanum Kiadó 2001.
- GERE 2003 GERE László: *Késő középkori és kora újkori fémleletek az ozorai várkastélyból*. Budapest 2003
- GEREVICH 1990 *Towns in Medieval Hungary*. Ed. GEREVICH, László. Budapest 1990.
- GERICS 1956 GERICS József: A királyi kápolna tagjai által folytatott hiteleshelyi tevékenység történetéhez. *Levéltári Közlemények* 27 (1956) 31–34.
- GLÁSER 1929 GLÁSER Lajos: Dunántúl középkori úthálózata. *Századok* 63 (1929) 138–167, 257–285.
- GRÓF 1993 GRÓF Péter: Újabb adatok Visegrád kora Árpád-kori topográfiájához. In: *Herman Ottó Múzeum évkönyve*. 30–31/2. (1993) 513–534.
- GRÓF 2001 GRÓF PÉTER: Újabb kutatások Visegrád–Várkertben. In: *Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig*. Szerk. CSERI Miklós – TÁRNOKI Judit. Szentendre 2001. 99–108.
- GRÓF–GRÓH 1996 GRÓF Péter – GRÓH Dániel: Régészeti kutatások a Visegrádi Általános Iskola udvarán. In: BRENNER József: *A visegrádi iskola története 1923-tól 1953-ig*. Visegrád 1996. 4–5.
- GRÓF–GRÓH 1997 GRÓF Péter – GRÓH Dániel: Az üvegmegmunkálás emlékei Visegrád középkori városában. In: MESTER Edít: *Középkori üvegek*. Visegrád 1997. 7–8.
- GRÓF–GRÓH 2001 GRÓF, Péter – GRÓH, Dániel: The Remains of Medieval Bone Carvings from Visegrád. In: *Crafting Bone: Skeletal Technologies through Time and Space*. Ed. CHOYKE, A.M. – BARTOSIEWICZ, L. Budapest 2001. 281–285.
- GRÓF–GRÓH 2004 GRÓF Péter – GRÓH Dániel: Játékkocka és rózsafüzér. A középkori csontmegmunkálás emlékei Visegrádon. In: *Játszani jó! Történelmi barangolás a játékok birodalmában*. Szerk. D. MATUZ Edit – RIDOVICS Anna. Budapest 2004. 83–93.
- GYÖRFFY 1998 GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. IV.* Budapest 1998.
- GULYÁS 2008 GULYÁS László Szabolcs: Középkori mezővárosi foglalkozásneveink forrásértékéről. *Századok* 142 (2008) 437–462.
- HAJNIK 1899 HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt*. Budapest 1899.
- HALÁSZ, Visegrádi ferences HALÁSZ Ágoston: *A visegrádi ferences kolostor épülete és kőfaragványai*. Szakdolgozat, ELTE. Budapest 2003. Kézirat.
- HALÁSZ–MORDOVIN 2002 A. HALÁSZ Ágoston – MORDOVIN Maxim: Adatok a visegrádi ferences kolostor építéstörténetéhez. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (2002) 231–250.
- HEGEDŰS 2003 HEGEDŰS András: V. Miklós. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest 2003. 175–179.
- HÉJJ 1953 HÉJJ Miklós: Beszámoló a visegrádi Mátyás-palota 1952. évi feltárási munkáiról. *Arch.Ért.* 80 (1953) 64–67.
- HÉJJ 1957 HÉJJ Miklós: *Visegrád*. Budapest 1957.
- HÉJJ 1988 HÉJJ Miklós: Településföldrajzi megfigyelések. Visegrád a XIV–XV. században. In: *Visegrád 1335. Tudományos tanácskozás a visegrádi királytalálkozó 650. évfordulóján*. Szerk. KÖBLÖS József. Budapest 1988. 63–65.
- HO *Hazai Okmánytár*. Codex diplomaticus patrius. I–VIII. Győr – Budapest 1865–1891.

- HOLL 1989 HOLL Imre: Középkori városi élet – városi építészet. *Arch.Ért.* 114 (1989) 52–76.
- HOLL 1991a HOLL Imre: Középkori városi topográfia és kézműves műhelyek. In: *Régészet és várostörténet tudományos konferencia*. Studia Pannonica. Series Historica 3. Szerk. UHERKOVICH Ákos. Pécs 1991. 33–38.
- HOLL 1991b HOLL, Imre: Stadtarchäologie in Budapest und in Ungarn. In: *Budapest im Mittelalter*. Hrsg. v. BIEGEL, Gerd. Braunschweig 1991. 71–94.
- HOkI* *Hazai Oklevéltár 1234–1536*. Szerk. NAGY Imre – DEÁK Farkas – NAGY Gyula. Budapest 1879.
- HÓMAN 1916 HÓMAN Bálint: *Magyar pénztörténet. 1000–1325*. Budapest 1916.
- HÓMAN 1921 HÓMAN Bálint: *A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában*. Budapest 1921. Reprint: 2003.
- HORVÁTH 2008 HORVÁTH Richárd: A hadakozó király: Hunyadi Mátyás itineráriuma. In: *Hunyadi Mátyás a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban. 1458–1490. Kiállítási katalógus*. Budapest 2008. 51–63.
- HRENKÓ 1985 HRENKÓ Pál: Visegrád legkorábbi részletes térképei. *Dunakanyar* 21 (1985) 2. sz. 47–49.
- HUSZÁR 1958 HUSZÁR Lajos: *A budai pénzverés története a középkorban*. Budapest 1958.
- HUSZÁR 1966–67 HUSZÁR Lajos: A visegrádi pénzverde a középkorban. *Folia Archaeologica* 18 (1966/67) 195–203.
- Itineraria* † ENGEL Pál – C. TÓTH Norbert: *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382–1438)*. Budapest 2005.
- IVÁN 2004 IVÁN László: *A visegrádi vár története a kezdetektől 1685-ig*. Visegrád 2004.
- IVÁNYI 1910 IVÁNYI Béla: *Bártfa szabad királyi város levéltára. 1319–1526*. I. Budapest 1910.
- IVÁNYI 1931 IVÁNYI Béla: *Eperjes szabad királyi város levéltára. 1245–1526*. Szeged 1931.
- JANKOVICH 1959 JANKOVICH Miklós: Buda-környék plébániáinak középkori kialakulása és a királyi kápolnák intézménye. *Budapest Régiségei* 19 (1959) 57–99.
- Kállay* *A nagykállói Kállay-család levéltára I–II*. Budapest 1943.
- Katonai Felmérés I.* *Az Első katonai felmérés. Magyar Királyság. 1782–1785*. DVD-ROM. Budapest, Arcanum. 2004.
- Katonai Felmérés II.* *A Második katonai felmérés: Magyar Királyság és a Temesi Bánság. 1819–1869*. DVD-ROM. Budapest, Arcanum. 2005.
- KÁROLY 1898 KÁROLY János: *Fejér vármegye története*. II. Székesfejérvár 1898.
- KISS 1988 KISS Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest 1988.
- KMTL* *Korai Magyar Történeti Lexikon (9–14. század)*. Főszerk. KRISTÓ Gyula. Budapest 1994.
- KOLLÁNYI 1901 Visitatio Capituli E. M. Strigoniensis anno 1397. Pars I–II. Publ. KOLLÁNYI Ferenc. In: *Történelmi Tár*. Szerk. KOMÁROMY, A. Budapest 1901. 71–106, 239–272.
- KOLLER KOLLER Josephi: *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum*. III. Posonii 1784.
- KOLLMANN, Gömör, Kishont KOLLMANN Örs László: *Gömör és Kishont vármegyék központi helyei a középkorban*. PhD Doktori disszertáció. Debrecen DE 2003. Kézirat.
- KOLLMANN 2004 KOLLMANN Örs László: Szempontok az észak-gömöri központi helyek középkori és kora újkori fejlődésének vizsgálatához. In: *Várak, templomok, ispotályok*.

Tanulmányok a magyar középkorról. (Analecta Mediaevalia II.) Szerk. NEUMANN Tibor. Budapest–Piliscsaba 2004.

- KONDOR 2008 KONDOR Márta: A királyi kúria bíróságaitól a kancelláriáig. *Századok* 142 (2008) 403–436.
- KOPPÁNY 1999 KOPPÁNY Tibor: *A középkori Magyarország kastélyai*. Budapest 1999.
- KOVACHICH, *Formulae* *Formulae solennes styli in cancellaria, curiaque regum, foris minoribus, ac locis credibilibus, authenticisque regni Hungariae olim usitati. Quas in subsidium diplomaticae, ac veteris iurisprudentiae Hungaricae potissimum practicae ante-Verbőczianae e coaevis codicibus manuscriptis collectas.* Edidit Martinus Georgius KOVACHICH, senqviensis. Pesthini 1799.
- KOVACHICH, *Supplementum* Martinus Georgius KOVACHICH, *Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia usque ad hodiernum diem celebratorum*. I. Budae 1798.
- KOVALOVSZKI 1986 KOVALOVSZKI Júlia: A Visegrád–Várkert Árpád-kori faluásatásáról. In: *Méri István. A magyar falu régésze*. Szerk. KOVALOVSZKI Júlia. Cegléd 1986. 61–63.
- KOVALOVSZKI 1995 KOVALOVSZKI Júlia: Az Árpád-kori Visegrád. Ásatások a Várkertben. *Műemlékvédelem* 39/2. (1995) 69–74.
- KUBINYI 1961 KUBINYI András: Buda város pecséthasználatának kialakulása. *TBM* 14 (1961) 109–146.
- KUBINYI 1962 KUBINYI András: A király és királyné kúriái a XIII. századi Budán. *Arch.Ért.* 89 (1962) 160–171.
- KUBINYI 1971a KUBINYI András: A budai német patríciátus társadalmi helyzete családi összeköttetéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig. *Levéltári Közlemények* 42 (1971) 203–265.
- KUBINYI 1971b KUBINYI András: A középkori magyar városhálózat hierarchikus térbeli rendjének kérdéséhez. *Településtudományi Közlemények* 23 (1971) 58–78.
- KUBINYI 1972 KUBINYI András: A 14–15. századi magyarországi városfejlődés néhány kérdése. *TBM* 19 (1972) 39–57.
- KUBINYI 1973 Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541-ig). In: *Budapest története*. II. Szerk. GEREVICH László. Budapest 1973. 7–241.
- KUBINYI 1981 KUBINYI András: Burgstadt, Vorburgstadt und Stadtbürg. Zur Morphologie des mittelalterlichen Buda. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 33 (1981) 161–178.
- KUBINYI 1983 KUBINYI András: A középkori Vác 1526-ig. *Vác története. Studia Comitatus 13*. Tanulmányok Pest megye múzeumaiból. Szentendre 1983.
- KUBINYI 1987 KUBINYI András: Főúri rezidenciák a középkor végén. In: *A Dunántúl településtörténete. Falvak, várak, puszták a Dunántúlon (XI–XIX. század)*. Szerk. SOMFAI Balázs. Veszprém 1987. 87–93.
- KUBINYI 1991a KUBINYI, András: Buda – Die mittelalterliche Hauptstadt Ungarns. In: *Budapest im Mittelalter*. Hrsg. v. BIEGEL, Gerd. Braunschweig 1991. 15–42.
- KUBINYI 1991b KUBINYI, András: Residenz- und Herrschaftsbildung in Ungarn in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts und am Beginn des 16. Jahrhunderts. In: *Fürstliche Residenzen im spätmittelalterlichen Europa*. Hrsg. PATZE, Hans – PARAVICINI, Werner. Sigmaringen 1991. 421–462.
- KUBINYI 1992 KUBINYI András: Palota – terem. Terminológiai kérdések. In: *Castrum Bene* 2/1990.

- Várak a későközépkorban. Budapest 1992. 55–64.
- KUBINYI 1996 KUBINYI, András: Weinbau und Weinhandel in den ungarischen Städten im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit. In: *Stadt und Wein*. Hrsg. von OPLL, Ferdinand. Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas. Band 14. Linz–Donau. 1996. 67–84.
- KUBINYI 1999a KUBINYI András: Főváros, rezidencia és egyházi intézmények. In: KUBINYI András: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest 1999. 301–313.
- KUBINYI 1999b KUBINYI András: Központi helyek a középkor végi Abaúj, Borsod, Heves és Torna megyékben. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve 37*. Miskolc 1999. 499–518.
- KUBINYI 2000 KUBINYI András: *Városfejlődés és városhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén*. Szeged 2000.
- KUBINYI 2001 KUBINYI András: Buda, Magyarország középkori fővárosa. *TBM 29* (2001) 11–22.
- KUBINYI 2005 KUBINYI András: *A királyi udvar kormányzati szerepe Mohács előtt*. Budapest 2005.
- KUBINYI, Királyi székvárosok KUBINYI András: Királyi székvárosok. In: *KMTL* 356–357.
- KUMOROVITZ 1942–43 KUMOROVITZ L. Bernát: A királyi kápolnaispán oklevéladó működése. (A királyi kancellária fejlődése a XIV. és XV. század fordulóján.) *Regnum 5* (1942–43) 455–497.
- KUMOROVITZ 1963 KUMOROVITZ L. Bernát: A budai várkápolna és a Szent Zsigmond-prépostság történetéhez. *TBM 15* (1963) 109–149.
- KUMOROVITZ 1966 KUMOROVITZ L. Bernát: Idősb Erzsébet királyné építkezéseinek történetéhez. *TBM 17* (1966) 9–26.
- KUMOROVITZ 1971 KUMOROVITZ L. Bernát: Buda (és Pest) „fővárossá” alakulásának kezdetei. *TBM 18* (1971) 7–57.
- KUMOROVITZ 1984 KUMOROVITZ L. Bernát: Osztályok, címek, rangok és hatáskörök alakulása I. Lajos király kancelláriájában. In: *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. SZÉKELY György. Budapest 1984. 293–331.
- KUMOROVITZ 1993 KUMOROVITZ L. Bernát: *A magyar pecséthasználat története a középkorban*. Budapest 1993.
- KURCZ 1988 KURCZ Ágnes: *Lovagi kultúra Magyarországon a 13–14. században*. Budapest 1988.
- LADÁNYI 1980 LADÁNYI Erzsébet: Libera villa, civitas, oppidum. Terminológiai kérdések a magyar városfejlődésben. *Történelmi Szemle 23* (1980) 450–477.
- LASZLOVSZKY 2004a LASZLOVSZKY József: Középkori kolostorok a tájban, középkori kolostortájak. In: *„Quasi liber et pictura.” Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára*. Szerk. KOVÁCS Gyöngyi. Budapest 2004. 337–349.
- LASZLOVSZKY 2004b LASZLOVSZKY József: Királyi palota, ferences kolostor és városi település. (Gondolatok a késő középkori Visegrád településfejlődéséről.) In: *„Es tu scholaris.” Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 75. születésnapjára*. Szerk. F. ROMHÁNYI Beatrix – MAGYAR Károly – GRZYNAEUS András – VÉGH András. Budapest 2004. 61–70.
- Lettres communes* *Lettres communes des Papes d’Avignon. Urbain V (1362–70). Lettres communes*. Par M. A. HAYEZ – J. MATHIEU. Tome V. Rome 1979.
- Lex.Lat.Hung.* *A magyarországi középkori latinság szótára. Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae. I – V. (A – J)*. Kiadásra előkészítette: BORONKAY Iván (I–II.), BORONKAY Iván – BELLUS Iboyla (III.), BORONKAY Iván – SZOVÁK Kornél (IV.), SZOVÁK Kornél (V.)

- Budapest 1987–1999.
- LÓCSY 1959 LÓCSY Erzsébet: Úri u. 37. A budai vár házainak 1957. évi műemléki kutatásai. *Budapest Régiségei* 19 (1959) 342–349.
- LÓCSY 1964 LÓCSY Erzsébet: Középkori telekviszonyok a budai várnegyedben. I. *Budapest Régiségei* 21 (1964) 191–207.
- LUKCSICS 1931 LUKCSICS Pál: *XV. századi pápák oklevelei*. I–II. Budapest 1931.
- Magyarországi művészet* *Magyarországi művészet 1300–1470 körül*. I–II. Szerk. MAROSI Ernő. Budapest 1987.
- MAJOR 1966 MAJOR Jenő: A magyar városok és városhálózat kialakulásának kezdetei. *Településtudományi Közlemények* 18 (1966) 48–90.
- MAJLÁTH 1885 MAJLÁTH Béla: Néhány városi pecsét. *Turul* 3 (1885) 134–137.
- MÁLYUSZ 1953 MÁLYUSZ Elemér: A mezővárosi fejlődés. In: *Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században*. Szerk. SZÉKELY György. Budapest 1953. 128–192.
- MÁLYUSZ 1984 MÁLYUSZ Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*. Budapest 1984.
- Medieval Visegrád* *Medieval Visegrád*. Ed. LASZLOVSZKY, József. Budapest 1995.
- MediumRegni* ALTMANN Júlia – BICZÓ Piroska – BUZÁS Gergely – HORVÁTH István – KOVÁCS Annamária – SIKLÓSI Gyula – VÉGH András: *Medium Regni. Középkori magyar királyi székhelyek*. Budapest 1996.
- MENDÖL 1963 MENDÖL Tibor: *Általános településföldrajz*. Budapest 1963.
- MESTER 1997 MESTER Edit: *Középkori üvegek*. Visegrád 1997.
- MÉSZÁROS 2005 MÉSZÁROS Orsolya: Visegrád XV. századi üvegműhelye. *Magyar Múzeumok* 2005/3. 41–44.
- MÉSZÁROS 2006a MÉSZÁROS Orsolya: Késő középkori ház Visegrád polgárvárosában. Fő u. 32. (Birktelek). *Arch.Ért.* 131 (2006) 145–168.
- MÉSZÁROS 2006b MÉSZÁROS Orsolya: Egy 15. századi toszkán üvegműhely. *Folia Archaeologica* 52 (2005–2006) 221–250.
- MÉSZÁROS 2007a MÉSZÁROS, Orsolya: Kirchenforschungen 1976 bis 2003 in Visegrád, Széchenyi-Straße 4–10. *Folia Archaeologica* 53 (2007) 203–234.
- MÉSZÁROS 2007b MÉSZÁROS, Orsolya: Topography of 14th Century Visegrád, the Royal Residential Town of Hungary. *Archeologia Medievale (Cultura materiale, Insedimenti, Territorio)* 34 (2007) 181–191.
- MÉSZÁROS 2008 MÉSZÁROS, Orsolya: Archaeological remains of the Medieval glass workshop in the 15th century royal residence Visegrád, Hungary. In: *Glashüttenlandschaft Europa. Beiträge zum 3. Internationalen Glassymposium*. Hrsg. FLACHENECKER, Helmut – HIMMELSBACH, Gerrit – STEPPUHN, Peter. Regensburg 2008. 168–172.
- MÉSZÁROS, Visegrád déli városmag MÉSZÁROS Orsolya: Visegrád késő középkori város déli városmagjának új topográfiai eredményei (2003–2004. évi ásatások.) In: *Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv*. Előreláthatóan 2009.
- MÉSZÁROS–SZÖKE 2008 MÉSZÁROS Orsolya – SZÖKE Mátyás: A visegrádi 15. századi városi üvegműhely. In: *Hunyadi Mátyás a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban. 1458–1490. Kiállítási katalógus*. Budapest 2008. 345–347.
- MIKLÓSY 1940–41 MIKLÓSY Zoltán: Hiteleshely és iskola a középkorban. *Levéltári Közlemények* 18–19

(1940–41) 170–178.

- MOL Adatbázis* *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. (DL–DF 4.2.) CD–ROM.* Szerk. RÁCZ György. Magyar Országos Levéltár. Budapest, Arcanum. 2003.
- MOL Térképtár I.* *A Magyar Országos Levéltár Térképtára. I. Kamarai térképek (1747–1882).* DVD–ROM. A–B lemez. Budapest, Arcanum. 2003.
- MOLLAY 1993 MOLLAY Károly: *Első telekkönyv / Erstes Grundbuch.* Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. Reihe A. Band 1. Sopron 1993.
- Mon.Strig.* *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis.* I–II. Ed. Ferdinandus KNAUZ. Strigonii 1874–1882; III. Ed. Ludovicus CRESCENS DEDEK. Strigonii 1924; IV. Ed. DRESKA G. – ÉRSZEGI G. – HEGEDŰS A. – NEUMANN T. – SZOVÁK K. – TRINGLI I. Strigonii–Budapestini 1999.
- Mon.Vat.* *Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungarie. Vatikáni Magyar Okirattár.* Series I. Tom. I. Budapestini 2000.
- Mon.Vespr.* *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára.* I–IV. Budapest 1896–1908.
- Műv.Lajos* *Művészet I. Lajos király korában. 1342–82.* Szerk. MAROSI Ernő – TÓTH Melinda – VARGA Livia. Székesfehérvár 1982.
- NÉMETHY 1890 NÉMETHY Lajos: Renaissance emlékek a Budapest – Belvárosi plébánia templomban. *Arch.Ért.* 10 (1890) 246–257.
- NYÉKHELYI 2003 B. NYÉKHELYI Dorottya: *Középkori kútlelet a budavári Szent György téren.* Előzetes jelentés. Monumenta Historica Budapestinensia XII. Budapest 2003.
- NYERS 1934 NYERS Lajos: *A nádor birói és oklevéladó működése a XIV. században. (1307–1386)* Palaestra Calasanciana 4. Kecskemét 1934.
- Temesvármegye* *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez. I. (1183–1430)* Gyűjt. PESTY Frigyes, sajtó alá rend. ORTVAY Tivadar. Pozsony 1896.
- PAJDUSSÁK 1909 PAJDUSSÁK Máté: Szepesvármegye középkori ércöntvényei és azok mesterei. In: *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve.* 12. Lőcse 1909. 68–69.
- PÁLÓCZI 2000 PÁLÓCZI Horváth András: A visegrádi palota kertje mint környezettörténeti forrás. In: *A táj változásai a Kárpát-medencében a történelmi események hatására.* Szerk. FÜLEKY György. Budapest–Gödöllő 2000. 96–100.
- PATAKI 1950 PATAKI Vidor: A budai vár középkori helyrajza. *Budapest Régiségei* 15 (1950) 239–299.
- Pest Megye Műemlékei* *Pest megye műemlékei.* I–II. Szerk. DERCSÉNYI Dezső. Budapest 1958. (Magyarország Műemléki Topográfiaja sorozat V. kötete)
- PÓR 1891 PÓR Antal: Tót Lőrincz a királyi tárnokok és zászlótartók mestere (1328–1348). *Századok* 25 (1891) 347–377.
- PÓR 1909 PÓR Antal: Újabb regesták Küküllei János, Nagy Lajos történetírójához. *Századok* 43 (1909) 422–424.
- POURQUERY 1991 POURQUERY, de Marie-Madeleine: A plébániák és a városi környezet. Plébániatemplomok a XIV. és XV. századi magyar városokban. *Aetas* 1991/3–4. 59–93.
- PROKOPP 1966 PROKOPP Gyula: Az esztergomi primás levéltár XV. századi leltára. *Levéltári Közlemények* 37 (1966) 113–137.
- PRT* *A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története.* Szerk. ERDÉLYI László – SÖRÖS

- Pongrác. I–XII/B. Budapest 1902–1916.
- RA *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stripis Arpadianae critico diplomatica.* I–II/1. (1001–1272) Szerk. SZENTPÉTERY Imre. Budapest 1923–1943. II/2–4. (1272–1301) Szerk. SZENTPÉTERY Imre – BORSA Iván. Budapest 1961–1987.
- RégészetiKut. 1998 *Régészeti Kutatások Magyarországon 1998.* Budapest 2001.
- RégészetiKut. 1999 *Régészeti Kutatások Magyarországon 1999.* Budapest 2002.
- RégészetiKut. 2000 *Régészeti Kutatások Magyarországon 2000.* Budapest 2003.
- RégészetiKut. 2001 *Régészeti Kutatások Magyarországon 2001.* Budapest 2003.
- RégészetiKut. 2003 *Régészeti Kutatások Magyarországon 2003.* Budapest 2004.
- RégészetiKut. 2004 *Régészeti Kutatások Magyarországon 2004.* Budapest 2005.
- RégészetiKut. 2005 *Régészeti Kutatások Magyarországon 2005.* Budapest 2006.
- RégészetiKut. 2006 *Régészeti Kutatások Magyarországon 2006.* Budapest 2007.
- RégészetiKut. 2007, megjelenés alatt *Régészeti Kutatások Magyarországon 2007.* Budapest 2008. megjelenés alatt
- ROMHÁNYI 2000 F. ROMHÁNYI Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon.* Budapest 2000.
- RUPP 1870 RUPP Jakab: *Magyarországi helyrajzi története, fő tekintettel az egyházi intézetekre.* I. Pest 1870.
- RUZSÁS–SZÜCS 1966 RUZSÁS Lajos – SZÜCS Jenő: A várostörténeti kutatás helyzete és feladatai. *MTA Filozófiai és Történettudományi Osztály Közleményei* 15 (1966) 5–43.
- SEDLMAYR 1986 SELDMAYR János: Sopron koragótikus lakótornyai. *Soproni Szemle* 40 (1986) 323 – 339.
- SENGA 1987 SENGA Toru: IV. Béla külpolitikája és IV. Ince pápához intézett „Tatár-levele”. *Századok* 121 (1987) 584–612.
- Sigismundus* *Sigismundus rex et imperator: művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában, 1387–1437.* Szerk. TAKÁCS Imre. Budapest–Luxemburg 2006.
- SOLYMOSI 1984 SOLYMOSI László: Hospeskváltság 1275-ből. In: *Tanulmányok Veszprém megye múltjából.* Szerk. KREDICS László. (Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 3.) Veszprém 1984. 17–100.
- SOLYMOSI 1996 SOLYMOSI László: Adatok Pápa város középkori történetéhez. In: *Tanulmányok Pápa város történetéből* 2. Szerk. HERMANN István. Pápa 1996. 31–53.
- SOLYMOSI 1998 SOLYMOSI László: *Földesúri járadékok új rendszere a 13. századi Magyarországon.* Budapest 1998.
- SOLYMOSI, Kápolnaispán SOLYMOSI László: Kápolnaispán. In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. V.* Főszerk. KŐSZEGHY Péter. Budapest 2006. 89–90.
- Sopron vm.* NAGY Imre: *Sopron vármegye története. Oklevéltár.* I–II. Sopron 1889–1891.
- SRH *Scriptores Rerum Hungaricum.* Ed. SZENTPÉTERY, Emericus. I–II. Budapestini 1937–1938. Reprint: 1999.
- SÜTTŐ 2003 SÜTTŐ Szilárd: *Anjou-Magyarország alkonya.* I–II. Szeged 2003.
- SZENDE 2004 SZENDE Katalin: *Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen.* Budapest 2004.

- SZENDE, Piast Erzsébet SZENDE László: *Piast Erzsébet és udvara (1320–1380)*. PhD Doktori disszertáció. Budapest ELTE 2007. Kézirat
- SZENTPÉTERY 1933 SZENTPÉTERY Imre: A kancelláriai jegyzetek Anjoukori okleveles gyakorlatunkban. In: *Károly Árpád Emlékkönyv*. Budapest 1933. 471–490.
- SZENTPÉTERY 1998 SZENTPÉTERY Imre: *Magyar oklevéltan*. Budapest 1930. Reprint: 1998.
- SZIKSZAY 2000 SZIKSZAY Béla: Az országalma Anjou-címere. *Művészettörténeti Értesítő* 49 (2000) 285–296.
- SZOVÁK 1987 SZOVÁK Kornél: Rátót nembéli Rolánd nádor kúriája. In: *A Dunántúl településtörténete. Falvak, várak, puszták a Dunántúlon (XI–XIX. század)*. Szerk. SOMFAI Balázs. Veszprém 1987. 299–316.
- SZŐKE 1982 SZŐKE Mátyás: Harang öntőforma köpenyének töredékei Visegrádról. In: *Műv.Lajos*. 317–324.
- SZŐKE 1985 SZŐKE Mátyás: Adatok a középkori Visegrád történetéhez és helyrajzához. In: *Középkori régészetünk újabb eredményei és időszerű feladatai*. Szerk. FODOR I. – SELMECZI L. Budapest 1985. 285–309.
- SZŐKE–BUZÁS 1990 SZŐKE Mátyás – BUZÁS Gergely: A visegrádi Alsóvár a XIII. században. In: *Castrum Bene 1/1989. (Várak a 13. században.)* Gyöngyös 1990. 121–134.
- Sztáray* *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára*. Szerk. NAGY Gyula. I–II. Budapest 1887–1889.
- SZÜCS 1955 SZÜCS Jenő: *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon*. Budapest 1955.
- SZÜCS 1993 SZÜCS Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Budapest 1993.
- TARI 2000 TARI Edit: *Pest megye középkori templomai*. Szentendre 2000.
- Tatárjárás* *Tatárjárás*. Szerk. NAGY Balázs. Budapest 2003.
- THEINER THEINER, Augustinus: *Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram Illustrantia*. I–II. Romae 1859–1860.
- THUROCZ Johannes de THUROCZ: *Cronica Hungarorum*. I–II. Ed. GALÁNTAI, Elisabeth – KRISTÓ, Julius. Budapest 1985–88.
- THURÓCZY 1980 THURÓCZY János: *A magyarok krónikája*. Budapest 1980.
- TOLDY 1862 TOLDY Franciscus, *Analecta Monumentorum Hungariae historicorum literariorum maximum inedita* I. Pest 1862. (Reprint: Budapest 1986.)
- TOLNAI 1996 TOLNAI Gergely: A visegrádi vár a törökkori ábrázolások tükrében. In: *A visegrádi fellegvár*. Szerk. BUZÁS Gergely. Visegrád 2006. 196–218.
- TÓTH 2001 TÓTH Csaba: Der „Saracen-Denár.” *Folia Archaeologica* 49 (2001/2) 349–361.
- TÓTH 2004 TÓTH, Csaba: Mints of Medieval Visegrád. In: „*Quasi liber et pictura*.” *Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára*. Szerk. KOVÁCS Gyöngyi. Budapest 2004. 571–573.
- TÖRÖK 2004 TÖRÖK József: *A tizennegyedik század magyar egyháztörténete*. Budapest 2004.
- TRINGLI 1998 TRINGLI István: Jagelló-kori levelesítő jegyzék Zalából. *Levéltári Közlemények* 69 (1998) 3–31.
- TRINGLI 2001 TRINGLI István: Pest megye a késő középkorban. In: *Pest megye monográfiája*. I/2. Szerk. ZSOLDOS Attila. Budapest 2001. 75–195.
- TRINGLI, Vásárok TRINGLI István: Vásárok a középkori Magyarországon. Kézirat. Megjelenés alatt.

- Urkundenbuch* *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen.* (Begrundet von F. Zimmermann). Band VII. (1474–1486.) Hrsg. GÜNDISCH, Gustav – GÜNDISCH, Herta – GÜNDISCH, Konrad G. – NUSSBÄCHER, Gernot. Bukarest 1991.
- VÉGH 1998 VÉGH András: A középkori ágostonos kolostor felfedezése a Vízivárosban. *Magyar Múzeumok* 1998/3. 15–17.
- VÉGH 2003 VÉGH András: Középkori városnegyed a királyi palota előterében. (A budavári Szent György tér és környezetének története a középkorban.) *TBM* 31 (2003) 7–42.
- VÉGH 2004a VÉGH András: A budai plébániák határjárásainak helyrajzi elemzése. In: „*Quasi liber et pictura.*” *Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára.* Szerk. KOVÁCS Gyöngyi. Budapest 2004. 641–654.
- VÉGH 2004b VÉGH András: Visegrád város kárhozatos szabadságairól. In: „*Es tu scholaris.*” *Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 75. születésnapjára.* Szerk. F. ROMHÁNYI Beatrix – MAGYAR Károly – GRZYNAEUS András – VÉGH András. Budapest 2004. 71–76.
- VÉGH 2006 VÉGH András: *Buda város középkori helyrajza I.* Monumenta Historica Budapestinensia 15. Budapest 2006.
- VERESS 1941 VERESS Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai.* Budapest 1941.
- Veszpr.Reg.* KUMOROVITZ L. Bernát: *Veszprémi regeszták (1301–1387).* Budapest 1953.
- VIKTORIN 1872 VIKTORIN József: *Visegrád hajdan és most.* Pest 1872.
- VIRÁGOS 2006 VIRÁGOS, Gábor: *The Social Archaeology of Residential Sites. (Hungarian noble residences and their social context from the thirteenth through to the sixteenth century: an outline for methodology.)* Oxford 2006.
- WENZEL 1868 WENZEL Gusztáv: Visegrádnak egykori fénye és dicsősége. *Századok* 2 (1868) 395–412.
- Zichy* *A Zichy és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára.* I–XII. Szerk. NAGY Imre – NAGY Iván – VÉGHÉLYI Dezső – KAMMERER Ernő – LUKCSICS Pál. Pest – Budapest 1871–1931.
- ZSO* *Zsigmondkori Oklevéltár.* I–II/2. (1387–1410) Szerk. MÁLYUSZ Elemér. Budapest 1951–1958. III–VII. (1411–1420) MÁLYUSZ Elemér – BORSA Iván. Budapest 1993–2001. VIII–IX. (1421–1422) Szerk. BORSA Iván – C. TÓTH Norbert. Budapest 2003–2004. X. (1423) Szerk. C. TÓTH Norbert. Budapest 2007.
- ZSOLDOS 1998 ZSOLDOS Attila: Visegrád vármegye és utódai. *Történelmi Szemle* 40 (1998) 1–32.
- ZSOLDOS, Királyi udvar ZSOLDOS Attila: Királyi udvar. In: *KMTL* 358.

Kiadott oklevelek jegyzéke

<i>Sorszám</i>	<i>Dátum</i>	<i>Kiadó</i>
1.	1338. november 2.	I. Károly király
2.	1343. január 28.	Mária asszony, Druget Vilmos özvegye
3.	1343. február 11.	Erzsébet királyné
4.	1343. március 2.	I. Lajos király
5.	1343. március 12.	Szécsényi Tamás tárnokmester
6.	1343. május 4.	Nagymartoni Pál országbíró
7.	1343. június 3.	I. Lajos király
8.	1343. augusztus 20.	Vilmos apát, Pilisi Szűz Mária konvent
9.	1343. szeptember 26.	I. Lajos király
10.	1343. szeptember 26.	I. Lajos király
11.	1343. december 11.	Lackfi István tárnokmester
12.	1344. január 13.	Vid nyitrai püspök, kápolnaispán
13.	1348. március 23.	Mária asszony, Druget Vilmos özvegye
14.	1348. március 23.	Budafelhévízi konvent
15.	1349. január 21.	I. Lajos király
16.	1355. november 29.	I. Lajos király
17.	1356. július 30.	Visegrád város
18.	1358. január 21.	László kápolnaispán
19.	1358. június 5.	László kápolnaispán
20.	1358. június 12.	László kápolnaispán
21.	1358. június 17.	Visegrád város
22.	1360. január 26.	Visegrád város
23.	1360. szeptember 22.	I. Lajos király
24.	1360. november 2.	I. Lajos király
25.	1361. május 5.	I. Lajos király
26.	1361. május 17.	I. Lajos király
27.	1362. július 10.	Bebek István országbíró
28.	1363. május 30.	Fehérvári káptalan
29.	1364. február 15.	I. Lajos király
30.	1365. július 25.	I. Lajos király
31.	1373. június 17.	Visegrád város

<i>Sorszám</i>	<i>Dátum</i>	<i>Kiadó</i>
1.	1338. november 2.	I. Károly király
32.	1373. augusztus 26.	I. Lajos király
33.	1375. május 24.	Budai káptalan
34.	1378. április 25.	Erzsébet ifjabb királyné
35.	1378. május 2.	I. Lajos király
36.	1378. június 1.	Erzsébet ifjabb királyné
37.	1378. június 4.	Visegrád város
38.	1380. november 29.	Visegrád város
39.	1381. március 20.	9 város
40.	1383. április 9.	Visegrád város
41.	1397. november 9.	Zsigmond király
42.	1405. június 12.	Visegrád város
43.	1412. március 23.	Visegrád város
44.	1412. augusztus 9.	Zsigmond király
45.	1412. augusztus 16.	Zsigmond király
46.	1413. március 2.	Garai Miklós nádor
47.	1413. március 3.	Visegrád város
48.	1413. november 22.	Visegrád város
49.	1414. július 27.	Zsigmond király
50.	1415. július 5.	Visegrád város
51.	1474. március 12.	Mátyás király
52.	1475 körül	Mátyás király
53.	1475. szeptember 8.	Visegrád tanács
54.	1477. augusztus 7.	Visegrád tanács
55.	1482. szeptember 15.	Visegrád tanács
56.	1497. augusztus 16.	Visegrád tanács
57.	1517. június 22.	Visegrád tanács
58.	1360. április 19.	VI. Ince pápa
59.	1360. április 19.	VI. Ince pápa
60.	1366. június 23.	V. Orbán pápa
61.	16. század eleje	II. Ulászló

Képjegyzék

1. ábra: Visegrád város 1356. július 30-án kelt oklevele. (Esztergom Prímási levéltár, Acta Radicalia. T. 21. / DF 248655)
2. ábra: Visegrád város 1415. július 5-én kelt oklevele. (Esztergomi Prímási levéltár, Acta Radicalia. 50.1.1. / DF 237947)
3. ábra: Visegrád város első, nagyobb pecsétje, 1358. (fotó, rajz). (Zichy család, Zsélyi. 218.B.66. / DL 77229)
4. ábra: Visegrád város második, kisebb pecsétje, 1381. (fotó). (Österreichisches Staatsarchiv, Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Urkundenabteilung. Familienurkunden 242.1.)
5. ábra: Buda 1292. évi nagypecsétjének hátlapja (BERTÉNYI 2003. 86/ 81. ábra)
6. ábra: Óbuda Anjou-kori pecsétje (*Magyarországi művészet* II. 314/2. kép)
7. ábra: Karpe Mihály térképe, úrbéri felmérési térkép, 1777 körül. Visegrád részlete. (MOL. S 11. 207a)⁴⁰⁵
8. ábra: Maros részletábrája az 1777. évi Karpe Mihály-féle térképen. (MOL. S 11. 207a)
9. ábra: Banhötzel térképe, dunai hajózási térkép. 1777. (MOL. S 12. Div. X. No. 92.)⁴⁰⁶
10. ábra: Karpe Mihály térképe, 18. század vége. (MOL. S 11. 488–6)⁴⁰⁷
11. ábra: Balla Antal térképe, 1777 körül. (MOL. S 12. Div. XIV. 41.)⁴⁰⁸
12. ábra: Térkép 1821-ből. (MOL. S 12. Div. XIII. 496.)⁴⁰⁹
13. ábra: I. katonai felmérés, 17–18. sectio. (1782-85)⁴¹⁰
14. ábra: II. katonai felmérés. (1829-66)⁴¹¹
15. ábra: Fő u. 71–75. templom alaprajza (Buzás Gergely rajza, BUZÁS 2007. 43.)
16. ábra: Széchenyi u. 4–10. templom alaprajza (Mészáros Orsolya rajza, MÉSZÁROS 2007a. 214. 10. ábra)
17. ábra: A település 13. századi régészeti maradványai (Mészáros Orsolya rajza)
18. ábra: A város északi területének régészeti maradványai: Salamontorony utca, palotatárság (Mészáros Orsolya rajza)
19. ábra: A város déli területének régészeti maradványai: mai városközpont (Mészáros Orsolya rajza)
20. ábra: Fő u. 27/1. épület alaprajza (Királyi Palota, ÉNY-i palotanegyed). (BUZÁS–SZÓKE 2000. 126./Fig. 7.)

⁴⁰⁵ Visegrád kamarai uradalomhoz tartozó úrbéri felmérési térképe, Szentgyörgypusztától Dömösig, a marosi túlsóval együtt. Mérete: 142 × 205 cm. Részlete közölve: Hrenkó 1985. 47; BUZÁS–GRÓF–GRÓH–KOVÁTS 2006. 268. (14. ábra); MÉSZÁROS 2007b. 182. (Fig. 4.)

⁴⁰⁶ Részlete közölve: HRENKÓ 1985. 48.

⁴⁰⁷ Visegrád és Bogdány közötti vitás határ térképe. Hrenkó 1985. 48.

⁴⁰⁸ Visegrád úthálózati térképe. Mérete: 41 × 27 cm. Hrenkó 1985. 49.

⁴⁰⁹ Visegrádot Szentgyörgypusztával összekötő út térképe, szintkülönbségek ábrázolásával.

⁴¹⁰ Őrzési hely: Hadtörténeti Intézet és Múzeum térképtára. Kiadva: *Katonai Felmérés I.*

⁴¹¹ Őrzési hely: Hadtörténeti Intézet és Múzeum térképtára. Kiadva: *Katonai Felmérés II.*

21. ábra: Fő u. 29/1. épület alaprajza (Királyi Palota, DK-i palotanegyed). (BUZÁS–SZŐKE 2000. 125./Fig. 6.)
22. ábra: Fő u. 29/2. épület alaprajza (Királyi Palota, DK-i palotanegyed). (BUZÁS–SZŐKE 2000. 125./Fig. 6.)
23. ábra: Fő u. 32. alaprajza (MÉSZÁROS 2006. 147/3. kép)
24. ábra: Fő u. 36. alaprajza (Vajda József – Györfy Ilona)
25. ábra: Fő u. 38. alaprajza (SZŐKE 1985. 301/5. kép)
26. ábra: Rév u. 2. alaprajza (BUZÁS–GRÓF–GRÓH–KOVÁTS 2006. 253/1. ábra)
27. ábra: Rév u. 2. épületcsoportja (BUZÁS–GRÓF–GRÓH–KOVÁTS 2006. 253/1. ábra)
28. ábra: Rév u. 5. üvegműhely épülete (Vajda József – Györfy Ilona)
29. ábra: Rév u. 5. épületcsoportja (Mészáros Orsolya – Vajda-Györfy rajza)
30. ábra: A város északi részének alaprajza, épületcsoportjai a palota felépítése előtt (MÉSZÁROS 2007b. 185.)
31. ábra: A város déli részének alaprajza, épületcsoportjai (MÉSZÁROS 2007b. 186.)
32. ábra: A 14. századi Visegrád (MÉSZÁROS 2007b. 189.)
33. ábra: A 15. századi Visegrád (Mészáros Orsolya rajza)
34. ábra: Visegrád látképe 1595-ben G. Houfnagel rézkarca (1597–98)⁴¹²

⁴¹² TOLNAI 1996. 207, valamint a kötet címlapján.

A város polgárainak névjegyzéke

Polgár neve	Foglalkozás, egyéb	Dátum	Telek (telekkönyv száma)	Forrás	Forrásrészlet
Kis Pál	polgár	1477.08.05.	–	DL 48479; BÁRTFAI 1982. 1046.	viri ...Paulus parvus ... inhabitatores oppidi dei Wysegrad
Dressler Pál	polgár (egykori bártfai), királyi jobbágy	1477.08.07.	–	Oklevéltár: 54. szám	
Lod Gáspár	polgár (egykori bártfai), királyi jobbágy	1482.09.15.	–	Oklevéltár: 55. szám	
T...	polgár	1488	–	DF 258541: pp.268-269.	T. civis civitatis nostras Wisegradiensis
János	üvegkészítő	1491	–	MTA Kézirattár. Ms. 4997. 8. p. 48.	per Iohannem vitriparem de Wisegrad
Kovács Benedek (Kowach)	polgár	1496.03.09.	–	DL 59857.	Benedictus Kowach de civitate Wissegradiensis
Michael Christoph	bíró	1497.08.16.	–	Oklevéltár: 56. szám	
Zekee Bálint	polgár	1499.12.23.	–	DL 46511.	Valentini Zekee inhabitatoris civitatis nostre Wisegradiensis
Lőrinc	mészáros	1505.05.02.	–	DL 83107.	Laurentii carnifici de Wysegrad
Kemley Benedek	polgár (egykori husztapécsi, királyi jobbágy	1517.06.22.	–	Oklevéltár: 57. szám	
Haller János	pénzverő	1524.09.08.	89.	DF 248781; BÁRTFAI 1982. 1457.	Iohannes Haller in officina sua Wysegradiensis ...Iohannes Haller aule regie regis maiestatis